

HISTORIE DER MARTELAREN

Deel 4

Historie der martelaren die, om de getuigenis der evangelische waarheid, hun bloed gestort hebben, van Christus onze Zaligmaker af tot het jaar 1655.

Door

ADRIANUS HAEMSTEDIUS

Predikant te
ANTWERPEN

Verdeeld in deze digitale uitgave
in 7 delen

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2004

4^E GEDEELTE

[De martelaren in het jaar 1557](#)

[Arnoud Diericks](#)

[Mr. Philibert Hamelijn en enige anderen](#)

[Joriaan Simonsz en Clement Dirkz](#)

[Carolus de Koninck](#)

[Nicolaas Sartorius](#)

[Jan Biron](#)

[Angelus Herula](#)

[Een grote en zware vervolging van de kerk van Christus te Parijs in het jaar 1557](#)

[Nicolaas Clinet](#)

[Taurin Gravelle](#)

[Philippina de Luns](#)

[Het zalig uiteinde van de drie genoemde martelaren, te weten Nicolaas Clinet, Taurin Gravelle en vrouw van Graveron](#)

[Nicolaas le Cene en Pieter Gabart](#)

[Franciscus Rebezus en Frederick Danville](#)

[Verstrooiing en verdrukking van de kerk van Christus, onder Gods bestuur geplant in Brazilië, in Zuid-Amerika](#)

[Matthias Vermeil](#)

[Andreas de Lafon](#)

[Pieter Bourdon](#)

[Vervolging in Engeland](#)

[Engelse martelaren in het jaar 1557](#)

[Jan Bradhridge, Walter Appelbey, Petronella, zijn vrouw, Edmond Allen, Catharina, zijn vrouw, Johanna Mannings en Elisabet, een blinde maagd](#)

[Richard Woodman, met nog negen anderen, vier vrouwen en vijf mannen, verbrand](#)

[Mejuffrouw Joyce Lewes](#)

[Joris Eagles](#)

[Jan Noyes](#)

[Cicely Ormes](#)

[Jan Rough](#)

[Geschiedenis van de martelaren in het jaar 1558](#)

[Mr. Jan Du Champ](#)

[Johannes Morellius](#)

[George Tardif, Nicolaas Guilotet, Jan Caillou en Nicolaas van Jouvife](#)

[Jan Barbeville](#)

[Benedict Roman](#)

[Een zware vervolging van de gelovigen te Valladolid, in Spanje, in het jaar 1558](#)

[Dr. Augustinus Casalla, Franciscus de Bevero, mejuffrouw Blaucel de Bevero, mejuffrouw Constance de Bevero, Alhouse Peres, een priester, Christoffel del Campo, Christoffel de Padilla, Antonius Huezuelo, Catharina Boinain, Franciscus Erren, Catharina Ortegue, Isabelle de Strade, Johanna Velasques en een ambachtsman](#)

[Renatus du Seau en Jan Almarie](#)

[Renatus du Seau en Jan Almarie](#)

[Renatus du Seau en Jan Almarie](#)

[Aonius Palearius](#)

[Mr. Geffroy Varagle](#)
[Godefroy Guerin](#)
[Nicolaas Burton](#)
[Gillis Verdict](#)
[Genird Hagens](#)
[Engelse martelaars in het jaar 1558](#)
[Cutbert Simson](#)
[Rogier Hollandt](#)
[De huisvrouw van Prest](#)
[Willem Fetty, een kind van acht jaren](#)
[Verscheidene gelovige christenen in Engeland](#)
[De martelaren in het jaar 1579](#)
[Antonius Verdict](#)
[Adriaan de schilder en Hendrik Bockhalt kleermaker](#)
[Boudewijn de Heu](#)

De martelaren in het jaar 1557

Arnoud Diericks

Arnoud Diericks, een godvruchtig en eenvoudig man, geboren in West-Vlaanderen, was een landbouwer van zijn bedrijf, en vertrok uit zijn vaderland, teneinde Gods Woord in de gemeente des Heeren te horen, en daarnaar te leven. Aldus kwam hij in Oost-Friesland bij de gelovigen, betoonde zich daar enige tijd zeer vlijtig en naarstig, om de wil van God te leren verstaan door de prediking van het Evangelie.

Daarna begaf hij zich eens weer naar Vlaanderen, om daar zijn vrienden te bezoeken, zoals hij vroeger meermalen had gedaan. Toen hij op zijn terugreis was, begaven zich de gerechtsdienaren van Brugge op weg om zekere kerkdief te zoeken. Immers, de pausgezinden versieren hun kerken met goud en zilver, en menen, dat God, Die een Geest is en in de Geest wil gediend zijn, met zulke uiterlijke dingen kan worden vereerd, terwijl hun afgodische kostbaarheden dikwerf de dieven ten roof worden. Deze namen hun intrek in het logement, waar ook Arnoud die nacht gelogeed was, namen hem gevangen en dachten, dat zij de dief hadden gevonden.

Toen hij gevangen zat, openden zij zijn pak, en vonden er brieven in, die enige broeders uit Vlaanderen aan de broeders te Ernben geschreven hadden. Zij zagen bij die gelegenheid wel, dat hij de dief niet was, die zij zochten, maar beschuldigden hem voor een ketter, en lieten hem aangaande zijn geloof ondervragen. Arnoud verzocht hun om daarmee toch te willen wachten tot de volgende dag, en dat hij hun dan alles zou meedelen, wat zij slechts vragen zouden. Diezelfde nacht bracht hij door in het vurig gebed tot God, waarin hij vroeg, dat God hem, volgens Zijn belofte, Zijn Heilige Geest wilde geven, Die door hem spreken zou, teneinde getuigenis af te leggen van de Evangelische waarheid. Bij het aanbreken van de dag kwamen vier monniken tot hem in de gevangenis te Brugge, die hem wegens zijn geloof ondervroegen, wat hij met grote vrijmoedigheid beled, terwijl hij met de Schrift het valse geloof en de uitgedachte sacramenten en plechtigheden der pausgezinden weerlegde. Het was treffend om te horen, hoe eenvoudig, aangenaam en gepast hij op elk artikel de heilige Schrift aanhaalde, zodat ieder, die het hoorde, zich daarover verwonderde.

Zij zagen, dat hij een landman was, en aan geen hogeschool gestudeerd had, en ondervonden nochtans, dat de monniken, die voor geleerden te boek stonden, hem niet konden tegenstaan, maar veel meer door hem niet de Schrift overwonnen en beschaamd gemaakt waren. Onder andere zeiden zij: "Hij moet van de duivel bezeten zijn, hoe zou hij anders de Schrift aldus kennen." Nadat de geestelijken dikwerf met hem gesproken hadden vooral over het artikel, of ook de heiligen onze voorsprekers, voorbidders of middelaars bij God zijn; en aangezien Arnoud Christus de behoorlijke eer gaf, die geen schepsel toekomt, daar Christus alleen onze Middelaar, Voorspreker en Voorbidder bij de Vader is, werd hij door een vonnis veroordeeld, om levend te worden verbrand, welke dood hij met grote en wonderlijke standvastigheid onderging. Aldus legde hij door zijn dood van de ere des Zoons Gods getuigenis af, en ontsliep in de Heere, hetwelk geschiedde op de 22ste Maart in het jaar onzes Heeren 1557, te Monikeree, in Vlaanderen, waar hij het eerst gevat en gevangen genomen was.

Mr. Philibert Hamelijn en enige anderen

[JAAR 1557.]

Onder hen, die in deze tijd het Evangelie van Jezus Christus in Frankrijk onder grote bezwaren hebben verkondigd, was mr. Philibert Hamelijn niet de minste. Toen hij nog monnik was, en daarna tot betere kennis kwam, reisde hij naar Genève, teneinde de heilige Schrift te beter en grondiger te leren verstaan. Zijn enigst en grootst verlangen was, de gemeente van Christus te mogen dienen. Daarom begaf hij zich in een drukkerij, waar men de heiligen Bijbel drukte, waar hij zich met ijver voor zijn taak kweet. En, opdat zijn landgenoten, de Fransen, zoveel mogelijk mochten verbeterd worden, reisde hij naar Frankrijk, om hun de weg der zaligheid te verkondigen, niet alleen door boeken, die hij daarheen zond, maar ook door een hoorbare stem, en predikte hun het Evangelie. Toen hij op zijn reis door verschillende streken trok, nam hij iedere gelegenheid waar, zo bijvoorbeeld als de arbeiders op het veld aten, enz. om hen te leren bidden, God te danken en alleen te geloven in Christus Jezus, en bedreigde hen met de eeuwige verdoemenis, indien zij dit niet deden.

Toen hij nu geruime tijd in verschillende plaatsen van Frankrijk zich had bezig gehouden, om de lieden tot kennis der waarheid te brengen, werd hij eindelijk in de stad Allevert, in Santonge, tot prediker geroepen, in welke plaats, alsook in de omliggende, hij groot nut stichtte, daar hij vele lieden in de leer van het evangelie opbouwde. Doch, toen de dienaren van de satan hem zonder ophouden nagingen, werd hij te Saintes, de hoofdstad dierstreek, in het jaar 1557, gevangen genomen, alsmede een ander persoon, bij wie hij woonde, die vroeger priester was en die hij in de leer van het Evangelie had onderwezen.

Toen hij op het dringen van de procureur des konings ondervraagd werd, legde hij met zulk een ijver belijdenis van zijn geloof af, dat zijn tegenstanders gedrongen werden met lof daarvan te spreken. Daarna stelde hij zijn belijdenis in schrift, en bevestigde die met getuigenissen uit de heilige Schrift. Als hij die aan de rechters toonde, schrikten zij nog erger dan vroeger, zodat zij meer gelegenheid zochten om hem los te laten, dan iets verder tegen hem te doen, vooral omdat hij zo bemind was hij de landlieden, en zij dus bevreesd waren, dat hun iets kwaads mocht geschieden. Ook deden zijn vrienden hem middelen aan de hand om zich te bevrijden doch hij bezat de moed om voor zulk een goede zaak de dood te lijden. Hij sloeg daarom alle middelen af, en zei, dat het niet voegen zou, dat hij, die anderen het Woord van God gepredikt had, om lichaamsgevaar zich zou terugtrekken en vluchten; dat het hem meer betaamde, de gepredikte waarheid temidden van de vuurvlammen te verdedigen. Daarna werd hij in het begin van Maart naar Bordeaux gevoerd, en aan de president en

de raad dier plaats voorgesteld, waar hij met bewonderenswaardige moed belijdenis aflegde.

Korte tijd daarna gebeurde het, dat een priester met de gehele toestel van de mis in de gevangenis kwam, om daar de mis te bedienen. Toen Philibert dat zag, brandde hij van vurige ijver, liep toe, wierp de kelk, kandelaar en al wat er toe behoorde, met verontwaardiging op de grond, en zei: "Wilt gij dan, dat de naam Gods op alle plaatsen wordt geschonden? Is het niet genoeg in de kerk aldus te lasteren? Moet gij ook de gevangenis ontheiligen, opdat er niets door u onbesmet blijft?" De gevangenenbewaarder werd allervreselijkst toornig, en sloeg Philibert eerst met een zware knuppel, en wierp hem in het diepste hol, dat in de gevangenis was; bovendien verlangde hij van de overheid, dat men Philibert bij hem zou weghalen, en in een andere gevangenis zetten, daar hij zulk een gruwelijke daad bij hem bedreven had. Hij zei, dat hij liever de duivel dan deze Hamelijn wilde bewaren, aangezien bijna al de gevangenen en huisgenoten zijn heilloze leer door hem hadden aangenomen.

Aldus werd Hamelijn naar een andere gevangenis overgebracht, die bij het raadhuis was, dat men St. Liege noemt, waar hij met ijzeren ketenen in een onrein hol derwijze werd vastgeklonken, dat zijn een daarvan opzwellen. Enige dagen vroeger, toen hij vernam, dat zijn hospes, de priester, die met hem en anderen belijdenis van het Evangelie gedaan had, afvallig was geworden, wendde hij allen ijver aan om hem te bekeren. Doch, toen hij zag, dat hij Christus ten enenmale had verloochend, zei hij onder andere tot hem: "O, gij ongelukzalig en meer dan ellendig mens, hoe hebt gij het kunnen doen, om op uw hogen leeftijd, waardoor gij, naar de mens gesproken, niet lang meer leven kunt, de waarheid te verloochenen? En, ofschoon gij door deze afval het aardse vuur ontkomen bent, moet gij toch weten, dat gij daarom nochtans niet langer zult leven, want gij zult zeker voor mij sterven; en God zal u de genade niet schenken, dat gij om Zijnentwil het leven zult afleggen; maar Hij zal u tot een voorbeeld stellen, waaraan alle afvalligen zich spiegelen kunnen." Nauwelijks had Philibert deze woorden gesproken, of de priester, die de gevangenis verliet, werd door twee edellieden, die iets met hem uitstaande hadden, gedood. Toen Philibert dit hoorde, zei hij, dat hij van het voornemen van deze edellieden in het geheel niets wist, maar dat, wat hij gezegd had, door de Heilige Geest was gesproken, Die zijn tong had willen gebruiken, om het vonnis over deze afvalligen priester uit te spreken. Uit dit voorval nam hij aanleiding om anderen aangaande Gods voorzienigheid te vermanen, en wel op christelijke en godzalige wijze, waardoor hij velen in het geweten greep, zodat zij zich later tot de waarheid bekeerden.

Uit deze stads gevangenis werd Philibert op Zaterdag voor Palmzondag weer in de gevangenis van het parlement gebracht, teneinde daar van de rechters zijn vonnis aan te horen. En, ofschoon hij wist, dat hij ter dood veroordeeld was, toonde hij zich nochtans bij het middagmaal met de andere gevangenen vergenoegd, sprak met hen over het eeuwige leven en troostte hen hartelijk. Vandaar werd hij naar de pijnigings- en richtskamer voor de raadsleden gebracht, wie hij al dadelijk verzocht, om voor alle dingen zijn gebed tot God te mogen doen. Toen hem dit werd toegestaan, deed hij een uitvoerig en vurig gebed, en richtte zijn ogen rechtstreeks naar de hemel. Tussen vier en vijf uren in de namiddag werd zijn vonnis uitgesproken, en hij door de bode naar de St. Andreaskerk gebracht, wellicht om hem daar van zijn geestelijk ambt te ontzetten. Vervolgens bracht men hem weer naar het paleis, waar hij als martelaar vallen zou. En, opdat hij door niemand zou kunnen gehoord worden, blies men op trompetten; doch ieder kon nochtans aan zijn gelaat bespeuren, dat hij bad, daar hij voortdurend zijn ogen naar de hemel sloeg. Eerst werd hij opgehangen, daarna

verwurd en vervolgens tot as verbrand, op Zaterdag voor Palmzondag in het jaar 1557.

Filippus de Cena, te St. Peter aan de Dyne, in Normandië geboren, was een jong man en diende bij een apotheker te Genève. Om de goddelijke waarheid werd hij te Dyon gevangen genomen, en enige dagen daarna met zijn metgezel Jakobus verbrand.

Archambout Seraphin was geboren te Parnoleyere, in Bazadois. Vroeger had hij met zijn huisgezin te Genève gewoond. Nadat hij tot uitoefening van zijn zaken naar Frankrijk was vertrokken, werd hij op zijn terugreis, in het jaar 1557 te Dyon, in het hertogdom Bourgogne gegrepen en gevangen genomen. God bewees hem de eer, over de wijzen dezer wereld te zegevieren, en door Gods kracht de verschrikkelijke dood te overwinnen.

Nikolaas du Rousseau was geboortig van Angoulême en enige tijd beschermer en voorstander der nieuw opkomende gemeente te Parijs. Hij was een reeds bejaard man, en zeer ervaren in alle vrije kunsten, maar vooral in de heilige Schrift. Vanwege de gemeente te Parijs was hij naar Genève gezonden, om met de predikanten daar over sommige betwiste punten samen te spreken. Op zijn terugreis, die hij met mr. Nikolaas Gelasius, predikant te Genève deed, werd hij te Ausonne, in Bourgogne, op de grenzen gevat, en wegens enige brieven, die men bij hem vond, naar Dyon gevoerd, waar hij in de gevangenis grote jammer en ellende leed. Hij bleef zo lang in de gevangenis, totdat hij op een ellendige wijze door het uitgestaan leed stierf. Doch dit was de vijanden nog niet genoeg; zij koelden ook hun wreedheid aan zijn lijk, dat zij in het openbaar op een verachte plaats tot as lieten verbranden.

Jorjaan Simonsz en Clement Dirkz

[JAAR 1557.]

In het jaar onzes Heeren 1557, op de 26sten April, werden te Haarlem, in Holland, om de belijdenis van de oprechten christelijke godsdienst, als kettters verbrand Jorjaan Simonsz, van Hallum, in Friesland, en Clement Dirksz, van Haarlem, een linnenwever.

Carolus de Koninck

[JAAR 1557.]

Carolus de Koninck was vroeger een Karmelieter monnik te Gent in Vlaanderen; en, nadat hij door Gods genade, aan de Evangelische waarheid kennis verkregen had, zei hij het monnikenleven vaarwel, en volgde de gemeente van Christus naar Engeland, waar hij zich oefende in het vertalen van boeken. Hij heeft namelijk *de Openbaringen en het gruwelijke leven en de dood van Franciscus Spira*, die de waarheid had verloochend, in de Nederduitse taal overgezet.

Toen de gemeente des Heeren door de tirannie van de wrede Izébel, namelijk Maria, koningin van Engeland, vervolgd en verdreven werd, kwam hij ook met de broeders te Embden in Oost-Friesland. Daarna kwam de begeerte bij hem op, om de verstrooide broeders in Brabant en Vlaanderen te bezoeken, en hij reisde daar in het jaar 1556 heen. Toen hij Embden verliet en sloop ging, was het hem, alsof hij in het vuur ging, wat hem ook andermaal te Groningen, ten huize van de godzalige doctor Hiëronymus, overkwam. Toen hij dit daar meedeelde, riep hem de doctor, dat hij in de pausezinde

streken niet reizen moest, waar men de christenen zo jammerlijk vermoordde. Hij zei: "Deze reis moet ik nog doen, en dan niet meer."

Na enige tijd in de gemeente des Heeren te Antwerpen, waar Caspar van der Heyden toen bedienaar van het goddelijke Woord was, vertoefd te hebben, reisde hij naar Gent, waar hij de broeders ook toesprak en vermaande. En, aangezien daar een zware vervolging was ontstaan, was ook daar de liefde van velen verkoeld, waarom hij hen ernstig vermaande, Christus toch ongeveinsd te dienen, en de pauselijke bijgelovigheid als vergif te schuwen, en zei, dat de Heere hen niet kan verdragen, die aan beide zijden hinken, en heet noch koud zijn. Vervolgens reisde hij naar Brugge, waar terstond tot hem kwamen allen, die de Heere liefhadden en hongerig waren naar de gerechtigheid Gods door het genieten van zijn Woord. Hij wekte tien op tot een oprecht christelijk geloof en tot een godzalig leven. Doch de satan, die een mensenmoorder van de beginne is geweest, zag, dat zijn rijk door de helderheid van het Evangelie zou vallen, en ruide zijn dienaren de geestelijken op, die op een listige wijze wisten te vernemen, waar hij met de christenen vergaderen zou. Toen hij na de samenkomst het huis in de Ezelstraat verliet, namen zij hem gevangen, en lieten hem in de kerker brengen. Toen zijn eigen broeder te Gent dit hoorde, verzocht hij twee Karmelieter monniken met hem te willen meegaan, en hoopte, dat men hem langs die weg, en wel als iemand, die onder de regel en de gehoorzaamheid van de opziener van het klooster staat, zou kunnen verlossen. Aldus kwam hij tot zijn broeder, en vermaande deze, dat hij tot de gehoorzaamheid zou terugkeren, en het monnikskleed weer zou aannemen. Carolus antwoordde hem zeer vrijmoedig, dat hij het kleed en het teken van het beest verloochend had, dat hij door Christus tot vrijheid was geroepen, en daarom geen slaaf der mensen mocht worden, en verzocht zijn broeder alle onkosten en moeite te sparen, want dat het tevergeefs zou zijn.

De monniken en priesters hielden vele en lang twistgesprekken met hem, doch zij konden de waarheid der heilige Schrift niet tegenstaan. Hij wilde met hen niet spreken dan in de tegenwoordigheid van de overheid, omdat hij wist, dat zij gewoonlijk met leugens hun zaken zoeken goed te maken, en de waarheid te verduisteren. Zij beriepen zich gedurig op de oude leraars der kerk, om hun missen, het vagevuur en de aanbidding der heiligen te bevestigen. Doch daartegen stelde hij andere oude leraars, die dit alles verwierpen, en bevestigde zijn gevoelen bovendien met de heilige Schrift, wat zij niet konden. Aldus bestrafte hij de monniken in tegenwoordigheid der overheid, en zei, dat zij als domme ezels niets anders dan distelen en doornen uit de oude leraars bijeenraapten, en, wat er in de boeken van deze christelijk en goed was, en met de Schrift overeenkwam, niet aanroerden. De overheid en de raad bemerkten zeer goed, dat hij een onoverwinnelijk fundament in de Schrift bezat en enige waren ook in hun geweten overtuigd, dat hij de waarheid voorstond. Nochtans, uit vrees en ontzag voor de bloeddorstige geestelijkheid spraken zij geheel anders als de geestelijkheid tegenwoordig was, dan wanneer zij alleen met Carolus waren. Toen de heer N. zulk een helder verstand en kennis in de heilige Schrift in Carolus zag, zodat priesters, monniken noch enige geleerde hem konden tegenspreken, en dikwerf beschaamd van hem gingen, beloofde hij hem te zullen helpen, indien hij niet hardnekkig wilde blijven, en ook verlof aan de paus te zullen vragen om het monnikenleven te kunnen vaarwel zeggen, indien hem dit zozeer tegenstond, en boven alles, dat hij hem een rijke post zou beschikken en hem verzorgen. Carolus antwoordde "Mijnheer, ik dank u voor uw goede gunst, maar gij weet niet, wat gij aanbiedt. Waarom wilt gij mij een rijken post geven, opdat ik vreedzaam en gerust zou kunnen leven? Maar gij weet toch wel, dat geen rijkdom rust aan het hart kan geven, als het geweten bezwaard is. Nu doet gij uw best, dat ik de beleden waarheid van het

Evangelie zou verloochenen, en de leugens aanhangen; dat zou mij grote onrust veroorzaken, en een eeuwig knagende worm in mijn gemoed verwekken, en wat zouden mij goederen en rijkdommen baten? Daarom is het mij beter voor de waarheid des Heeren de dood te ondergaan, dan de waarheid te verloochenen en een gedurige dood te sterven."

Nadat nu de geestelijken zagen, dat zij niets op hem konden winnen, werd hij bij vonnis openlijk door hen als een ketter verklaard, en daarna, op de 22ste April, van het pauselijk priesterschap ontzet. En nu leverde hem de bisschop over in de handen van de wereldlijken rechter, gelijk Christus aan de heidenen werd overgeleverd door de wetgeleerden en de priesters. De overheden veroordeelden hem, levend te moeten worden verbrand, waar hij hen allen voor dankte, en hij riep de Heere aan, hun het te willen vergeven, die hem uit onwetendheid tot de dood vervolgden. Daarna werd hij met grote stilte en zachtmoedigheid gelijk een lam ter slachting geleid. Toen hij aan de paal gebonden was, hief hij de ogen naar de hemel en riep de Heere aan. Terwijl het hout ontvlamde, verdroeg hij de pijn zo lijdzaam, dat ieder er zich over verwonderde, en ontsliep aldus in de Heere. Weinige dagen na zijn overlijden greep de almachtige God een hunner, die de oorzaak van zijn gevangenneming was, derwijze in zijn geweten, dat hij het met zijn leven betaalde. God is een rechtvaardig rechter over de boze. Aldus werd Carolus de Koninck de Heere in het vuur opgeofferd, op de 27sten April in het jaar 1557.

Nicolaas Sartorius

[JAAR 1557.]

De stad Aoste, waarvan het dal Aoste zijn naam heeft, werd ook in die tijden met het bloed van Nicolaas Sartorius, die te Quier, in Piemont geboren en zesentwintig jaren oud was, besproeid. In Februari van het jaar 1557 was hij van Chambéry te Aoste gekomen, om enige zaken als koopman uitte voeren, en wel tijdens men de pauselijke vasten hield. Toen hij nu daar moest vertoeven, en men hem vele fabelen meedeelde, die de opziener in het klooster der Franciscanen op Goede Vrijdag in de lijdenspreek opdreef, bestrafte hij die, en wees het gruwelijke van zulke lasteringen aan, die de monnik tegen de goddelijke waarheid en de heilige Schrift uitgesproken had en weerlegde die.

Nadat hij dit gedaan had, kwam er terstond een schrijver, Ripet genaamd, tot Nicolaas, en sprak hem aldus aan: "Hoe heeft onze prediker niet goed gepredikt?" Nicolaas zei: "Neen, hij heeft schandelijk gelogen." Ripet hernam: "Zo, gelooft gij niet, dat de Heere Christus in de hostie is?" Nicolaas antwoordde: "Hetzij ver van mij, zulks te geloven, want in uw apostolische geloofsbelijdenis staat geschreven: "Hij is opgevaren naar de hemel, zittende aan de rechterhand Gods," enz. Terstond begaf zich de schrijver tot de Franciscaner monnik en de andere pauselijke dienaren, en verlangde, dat Nicolaas zou gevangen genomen worden. Door enige vrome christenen werd hem dit meegedeeld, die hem waarschuwden, dat hij, teneinde het gevaar te ontgaan, de stad zou verlaten. Doch Nicolaas wilde dit niet doen, werd vergenoegd en zei: "O God, zult gij mij de eer aandoen om Uws naams wil te mogen lijden?" Doch zijn goede vrienden hielden zo lang bij hem aan, dat hij eindelijk besloot om heen te gaan, terwijl zij hem zonder gevaar tot Estroble geleidden, drie mijlen vandaar gelegen. Terstond liet men in alle plaatsen naar hem zoeken, teneinde hem gevangen te nemen, terwijl hij eindelijk te St. Remy, aan de voet van de grote berg St. Bernard, werd gegrepen, vanwaar zij hem naar de stad voerden. Toen hij nu door de schout der stad, de heer Antonius de l' Escheu, en andere heren werd ondervraagd, antwoordde

hij op alles oprecht en vrijmoedig, zodat zij zich daarover verwonderden. Toen men hem pijnigen wilde, weigerde de beul hem omhoog te trekken, zodat de schout zelf, de rechter en een domheer de handen moesten uitsteken, die hem zeer uitrekten, met de mening om hem hierdoor tot afval en herroeping te brengen. Intussen lieten de heren van Bern niet na, voor hem, als voor hun onderdaan, daar hij in hun gebied gewoond en daar gestudeerd had, te bidden. Doch, nadat zij de armen martelaar bij herhaling ondervraagd hadden, en niets op hem winnen konden, haastte zich de heer Aoste en de anderen met de toepassing van de straf, en spraken het vonnis over hem uit, dat hij levend zou worden verbrand, en wel op de 4den Mei, in het jaar 1557. Toen hij op die dag naar de strafplaats gebracht werd, verleende de Heere hem zulk een kracht en sterkte, dat de rechter, noch de andere vijanden van het Evangelie in het minst iets op hem winnen, of afvallig maken konden. Zo lang hij een lid van zijn lichaam kon verroeren, bleef hij standvastig in de ware aanroeping van de Zoon van God.

Jan Biron

[JAAR 1557.]

Jan Biron was geboortig van Aspremont, in Meder-Pointou, woonde drieëntwintig jaren te Craon, op de grenzen van Anjou en Brittanje, en was niet alleen in de genoemde stad, maar ook te Angers vervolgd en gevangen genomen. Nadat hij zonder enige rechterlijke handeling werd vrij gelaten, ging hij naar Genève. Na verloop van twaalf jaren vertrok hij met zijn zoon naar Craon, om enig geld te ontvangen voor zijn huis, dat hij aan Jakob le Seure had verkocht. Toen nu Andreas Goullay, de procureur des konings in die plaats, zijn komst daar vernomen had, ging hij op zekere Zondag naar het huis, om hem te zoeken. En om reden te hebben, hem te kunnen grijpen, gebood hij hem naar de mis te gaan; en, aangezien hij dat weigerde, nam hij hem gevangen, en voerde hem naar het slot.

Toen hij de 9e Juni in het jaar 1557 voor de landsrechter te Craon gesteld en op het aandringen van de procureur des konings gevraagd werd hoe oud hij was, antwoordde hij, dat hij zestig jaren telde. Toen zij hem vroegen, hoe lang hij te Genève gewoond, en sedert wanneer hij geen mis bijgewoond had zei hij, dat hij voor twaalf jaren naar Genève gegaan was, en dat hij in die tijd geen mis had bijgewoond, en dat hij dit ook voortaan niet meer verlangde te horen, aangezien de mis een gruwel was, en voegde er bij, dat hij geloofde, dat het avondmaal te Genève op de rechte wijze werd bediend. Toen men hem omtrent de voorbidding der heiligen ondervroeg, zei hij: "Wij hebben slechts een Voorspraak, Die onze gebeden voor God brengt, namelijk Christus de Rechtvaardige.

Vraag. Hoe denkt gij over het sacrament van de doop?

Antwoord. Dat dit het eerste sacrament is, dat Christus in het Nieuwe Testament heeft ingesteld, wat Hij bevolen heeft in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes, met water alleen zonder enig pauselijk bijvoegsel te bedienen.

Vraag. Hebt gij in twaalf jaren het heilig lichaam van Christus niet ontvangen?

Antwoord. Niet zoals gij dit opvat; doch ik heb de Heere Christus dikwerf in het heilige avondmaal, volgens Zijn instelling, ontvangen.

Vraag. Wat dunkt u van de oorbiecht?

Antwoord. Men behoort niet aan mensen, die de zonde niet vergeven kunnen, maar aan God alleen de zonden te belijden. Evenmin behoort men voor de doden te bidden, en er is geen ander vagevuur dan het bloed van onze Heere Jezus, dat ons van alle zonden reinigt.

Vraag. Waarom hebt gij het katholiek geloof vaarwel gezegd, en bent gij naar de stad Genève gegaan?

Antwoord. Mijn geloof is beter dan van de pausgezinden, en aangezien mijn vaderland in dwalingen als verzonken is, wilde ik liever alle wereldse bezittingen missen, en te Genève wonen, waar God mij weer kon helpen."

Deze vragen en antwoorden werden hem voorgelezen, teneinde hij zou verklaren, of hij daarin wilde blijven volharden. Bij die gelegenheid zei hij, dat hij niets gezegd had dan de waarheid, en bereid was dit met de heilige Schrift te bewijzen.

Daarna zond de rechter hem naar de godgeleerden, terwijl men de geestelijken te Angers te kennen gaf, wat met hem was voorgevallen. De bisschop in die plaats zond een domheer, mr. Jan Chailliaud genaamd, tot hem, opdat hij de belijdenis van Biron zou wederleggen. Als medehelper nam deze mee Christophorus de Prince, een koninklijk raadsheer, en deze kwamen de 27sten Juni op het slot te Craon aan. In plaats dat deze hem zijn dwalingen trachtte onder het oog te brengen, en hem beter zou onderwijzen, begon hij hem te ondervragen, alsof hij zijn rechter was, en wilde hem opnieuw rechterlijk aanklagen.

Vooreerst vroeg hij hem, wie hem had aangeklaagd, en wat de reden van zijn gevangenschap was. Biron antwoordde: men wil mij beschuldigen, alsof ik op een verkeerde wijze van de christelijke godsdienst gesproken heb, wat echter zo niet is, want ik ben voornemens in de belijdenis van mijn godsdienst te volharden, aangezien hij oprecht is en ontleend aan de heilige Schrift." Doch zij bewezen hem daarbij het tegendeel niet, en vermaande hem alleen, dat hij zich tot de eenheid van de roomse kerk moest bekeren, en gehoorzaamheid zou bewijzen, die hem door God en de koning bevolen was, dat hij in het andere geval volgens het besluit des konings zou worden gestraft. Biron antwoordde, dat hij Jezus Christus voor het hoofd der kerk hield, dat de geboden beschreven waren in Exodus, hoofdstuk 20, dat Christus die in zijn Evangelie had bevestigd; dat de apostelen het Evangelie van Jezus Christus gepredikt hadden. en voor God en de mensen een vrijmoedige belijdenis van hun geloof afgelegd, en zich op God alleen en niet op menselijke instellingen verlaten hadden; dat alle getrouwe dienaren van het Evangelie alleen verkondigden, wat in het Woord van God vervat was, zonder er iets bij te doen, enz.

Toen de rechters zagen, dat zij met bedreigingen noch beloften om hem vrij te laten iets konden doen, vroegen zij hem, of hij verlangde, dat zijn belijdenis, die hij te Craon voorderechter afgelegd had, hem zou worden voorgelezen, waarop hij toestemmend antwoordde. Zij vroegen hem ook, of de gerechtsdienars, toen hij voorbij St. Nicolaas ging, hem niet vermaand hadden eerbied aan het kruis te bewijzen. Hij beantwoordde die vraag toestemmend, maar voegde er bij, dat God verboden had eer te bewijzen aanbeelden; wel dat men de mensen, zoals overheden, enz., ieder naar zijn rang en staat behoorde te eren. Toen hem gevraagd werd, welk misbruiken welke dwaasheid hij in de mis zag, zei hij, dat hij in de Schrift niet vond, dat Christus de mis had ingesteld, of dat de profeten en apostelen de mis bediend hadden. Hij zei ook, dat Christus na zijn opstanding uit de doden naar de hemel, was gevaren, en dat Hij voor de jongste dag niet lichamelijk zou wederkomen, dat de priesters en de monniken het volk in dwaling lieten ronddolen, zoals vroeger de Farizeeën, aangezien zij de onwetende lieden van het ware geloof aftrokken en de ware christenen doodden.

Ziehier de belijdenis van het geloof, die Jan Biron voor zijn tegenstanders aflegde. Daarom veroordeelden hem de rechters en raadsleden dat hij opgehangen, verwurgd en zijn lichaam tot as verbrand moest worden. Toen hem dit vonnis werd voorgelezen, dankte hij God, dat hij om Zijns naams wil zou lijden. Toen de rechters dit hoorden, verwonderden zij zich, en, nadat zij het goddelijk vonnis in hun geweten gevoelden, vroegen zij hem, of hij zich niet op een hogere rechtbank wilde beroepen. Biron

antwoordde daarop: Is het u niet genoeg, dat gij heren uw handen met mijn bloed besmet? Zoudt gij daarenboven ook graag zien, dat anderen zich op gelijke wijze besmetten, en, zoals gij, aan mijn dood schuldig zouden worden?" Dit antwoord bracht hen nog meer in ontroering, waarom hij terstond van hen naar de strafplaats werd verwijderd. Toen hij daar kwam, stierf hij standvastig, nadat hij eerst op heerlijke wijze van zijn geloof en zijn hoop getuigenis afgelegd had, namelijk, dat onze Heere Jezus Christus hem terstond in Zijn eeuwige rust zou opnemen.

Angelus Herula

[JAAR 1557.]

Angelus Merula, geboren uit een goed en eerzaam geslacht te de Brief, in het jaar 1482, had vier jaren gestudeerd te Parijs, waar hij het gebracht had tot meester in de kunsten en onderwijzer in de godgeleerdheid, keerde naar zijn vaderland terug, en werd priester in de Dom te Utrecht. Om zijn uitnemende godsvrucht en geleerdheid, gepaard met groten ijver, werd hij door de heer Joost, heer van Cruningen, Heenvliet, Hazerswoude, enz. tot pastoor van Heenvliet beroepen. Hij nam daar het ambt, dat hem door God was toevertrouwd, zeer getrouw waar, en behartigde dat met allen ijver; en, terwijl hij de heilige Schrift naarstig onderzocht, bemerkte hij, hoe langer hoe meer, dat de roomse kerk met vele dwalingen was besmet, waardoor hij, en vele anderen in die tijd, begon te verkondigen, dat de kerk met vele onreinheden was bezoedeld, en als begraven lag onder vele onverdraaglijke dwalingen. Hij vond het echter niet geraden, om alles wat hem mishagde en tegen Gods Woord streed, als in één ogenblik te veranderen; daarom begon hij de hand te slaan aan het misboek, en daarin, benevens andere punten, het altaargebed, dat op Allerheiligendag werd gezongen, te veranderen, en langzamerhand zijn heer en anderen toehoorders, naardat zij dit vatten konden, leringen voor te dragen, die ten enenmale van de roomse kerk verschilden, en zo in het openbaar in zijn predikaties, als in het bijzonder, bij velen de onreinheden en dwalingen van de roomse kerk aan te wijzen, genoegzaam volgens zijn wens, zo lang genoemde heer van Cruningen leefde, die vele zaken, op raad en aandringen van zijn pastoor, had laten verbeteren. Na diens overlijden, kwam in zijn plaats zijn zoon Johan van Cruningen, enz., gehuwd met Jacoba, zuster van Maximiliaan van Bourgondië, heer van Beveren, markies van Veere, stadhouder van Holland, Zeeland, enz. Deze heren, ofschoon overigens van nature zachtmoedig en medelijdend, werden door enige kerkelijke personen, onder wie de geloofsrechtters de voornaamste waren, door bedreigingen en andere middelen zover gebracht, dat zij de handelingen van Angelus door brieven bekend maakten aan Maria, koningin van Hongarije en regentes van Nederland, die de provinciale raad van Holland belastte naar deze zaak te onderzoeken, en Christiaan de Weert, raadslid en procureur-generaal afzonden, om zich persoonlijk te overtuigen, of er ook verandering in de altaargebeden gebracht was. In het misboek stond: "Omnipotens sempiterna Deus, qui nos omnium Sanctorum merita sub una tribuisti celibritate venerari quaesimus ut desideratam nobis tuae Propitiationis abundantiam, multiplicatis intercessoribus, largiaris;" dat is: "Almachtige, eeuwige God, Gij die vergund hebt, dat wij de verdiensten van alle heiligen zullen eren op een afzonderlijke dag, wij bidden U, ons de verwachte volheid van Uw voldoening te willen geven, door de veelheid der middelaars."

Deze woorden had Angelus dus veranderd en verbeterd: "Omnipotens sempiterna Deus, qui nos omnium Sanctorum gloriam sub una tribuisti celebritate venerari, quaesimus ut desideratam nobis tuae Propitiationis abundantiam, solius unigeniti tui,

qui omnium Sanctorum est gloria, intercessione largiaris" etc.; dat is: "Almachtige, eeuwige God, Gij die vergund hebt, dat wij de lof en prijs van alle heiligen op een dag zullen eren, wij bidden U, ons te geven de verwachte volheid van Uw voldoening alleen door de voorspraak van Uw eniggeboren Zoon, Die de heerlijkheid en lof is van alle heiligen." Toen de Weert dit alles nauwkeurig gehoord had, en na ook te Geervliet, waarheen hij getrokken was, de oudste inwoners en toehoorders te Heenvliet in het geheim te hebben ondervraagd en alles in schrift gesteld te hebben, vertrok hij weer, zonder Angelus zelf aan te spreken, naar de Haag, en gaf het hof van alles bericht. Enige maanden daarna, omstreeks de vastentijd, verscheen Sonnius, leraar in de godgeleerdheid en heer van de Dom te Utrecht, door de paus en zijn keizerlijke majesteit tot geloofsrechter aangesteld over Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht, bij wie Angelus was aangeklaagd, te Heenvliet, en liet door de beambte dier plaats, Adolf Rutenburgh, al zijn boeken, papieren en geschriften onderzoeken, ontbood hem daarna op het hof daar, Wilenstein genaamd, waar de beambte, Dirk Wolf, die bij Sonnius stond, die artikelen opnoemde. Deze artikelen waren zeventien in getal, liepen over de gewone leerstukken, want de ingewikkelde en duistere gingen het verstand der toehoorders te boven. Zij luiden als volgt:

1. Dat men de heiligen in zijn gebeden niet moest aanroepen, noch op hen zijn vertrouwen stellen, en dat zij niet waren, noch konden zijn middelaars bij God.
2. Dat men hun beelden niet moest vereren met goud, zilver, of op enige andere wijze, dat men geen waskaarsen voor hen moest ontsteken, of offers doen, aangezien het alles hout was en ijdele voorwerpen.
3. Dat beloften en bedevaarten ijdele dingen waren en duivelsvermakelijkheden.
4. Dat hij verhinderd had te offeren, zoals de bedevaartgangers gewoon waren aan de beelden in de kerk te Heenvliet.
5. Dat hij nagelaten had op gewone kermissen en feestdagen processies te houden, en dat hij deze dagen niet plechtiger had gevierd dan gewone werkdagen.
6. Dat hij door zijn predicaties zoveel teweeg had gebracht, dat er in het geheel geen bedevaarten gedaan werden naar St. Cornelis en St. Lenart.
7. Dat hij reeds sedert lang geweigerd had te zingen de lof van onze Lievrouw, Salve Regina, en ook verklaard had, dat hij het voor niemand meer wilde zingen.
8. Dat onze goede werken niets verdienden.
9. Dat de voldoening het derde deel niet uitmaakte van de boetvaardigheid.
10. Dat het beter was tien missen te verzuimen dan één predikatie.
11. Dat men niets moest geloven, dan hetgeen vervat was in Gods Woord en de heilige Schrift.
12. Dat men de mensen tot geen uiterlijke plechtigheden moest verbinden, zoals om op zekere dagen te vasten, die te vieren, dit of dat te eten, te lezen, te doen of te spreken.
13. Dat hij, die iets anders beloofde, dan de heilige Schrift leert, geen ware en behoorlijke belofte deed; en dat derhalve hij, die zodanige beloften deed, daaraan niet was gebonden.
14. Dat men ook dikwerf van hem gehoord had, dat de monnikenorden, hoe streng ook en hard, nietswaardig waren.
15. Dat God alleen begeert, dat het gemoed en het hart op Hem als ook op Zijn heilig en levendmakend Woord zal vertrouwen en Hem gehoorzamen en vrezen.
16. Dat hij ook dikwerf velen door zijn brieven vermaand had, voornamelijk de monniken en andere geestelijke personen, om alle menselijke leringen, wetten, besluiten, plechtigheden en orden te verwerpen, daar deze niets afdeden tot onderwijzing of ter zaligheid.

17. Eindelijk, dat men in het geheel niet moest achten de leringen en instellingen van de kerk, die in Gods Woord niet begrepen waren.

Na drie dagen werd Angelus door Sonnius ontboden, en verscheen hij op het genoemde hof, medebrengende antwoorden op de bovenstaande artikelen, versterkt dooi. de getuigenis der heilige Schrift en der kerkvaders; waarbij hij onder andere voegde, dat, wat de offeranden betrof, die men als naar gewoonte aan sommige beelden in de kerk te Heenvliet bracht, de overleden heer van Cruningen zelf de kerkmeesters had verboden, die verder te doen plaats hebben, of ook enige buitengewone processies; en dat deze heer ook verklaard had, dat het zijn begeerte niet was, dat de jaarlijkse kermis of door de pastoor van de predikstoel afgekondigd of door de koster met enige staatsie zou gevierd worden.

Toen Sonnius alles gehoord en gelezen had, vond hij niets, waarover hij Angelus met recht kon lastig vallen; doch hij verzocht enige boekjes van hem, waarin zijn predikaties geschreven waren, die hij hem ter hand stelde. Daarna doorzocht hij, in tegenwoordigheid van de heer Maarten, pastoor te Naaldwijk, wiens hulp hij in deze zaak, had ingeroepen, alsook van de beambte Wolf en de schrijver Wesenhaghe, met de grootste onstuimigheid zijn kantoor en zijn gehele huis, zonder een hoekje over te slaan; en toonde daarbij een ijver, alsof het de behoudenis der arme zielen gold, wat vooral de ware godgeleerde betaamt; hier echter zochten zij als een briesende leeuw enkel om te vernielen.

Toen zij vandaar vertrokken, namen zij een grote hoop boeken en brieven mee, waaronder een boekje gevonden werd, Interluni genaamd, waarin Angelus, op de kant met zijn eigen hand, op enige punten zijn oordeel had neergeschreven, terwijl aan het slot van het boekje door hem was aangetekend, dat de schrijver in dit boekje, met een uitnemende behendigheid, de leer van de antichrist bevorderde.

Met alle naarstigheid las Sonnius alles na, werd als woedend en razend, ontbood hem op het hof, en, nadat hij zeer tegen hem had uitgevaren, liet hij hem binden, en gebood, dat men hem goed zou bewaren, en niemand tot hem zou toelaten, dan alleen de zoon van zijn broeder, Willem Merula, opdat deze zijn oom, die reeds bejaard was en gedurig aan vele ongesteldheden onderworpen, zou kunnen helpen, als dit nodig was. Daags daarna beval Sonnius de beambte en de schrijver, al de bezittingen van de gevangene op te schrijven en te verzegelen, die echter korte tijd daarna werden vrijgegeven, aangezien Willem Merula en een ander daarvoor borg bleven. Uit het genoemde boekje verzamelde Sonnius, behalve de reeds opgenoemde zeventien artikelen, nog achtendertig andere artikelen, inhoudende de voornaamste hoofdstukken der leer, en gaf hem die op om te beantwoorden. Daarna voegde hij er nog tweeënveertig artikelen bij uit zijn predikatiën, en nog vijfentwintig, die hij getrokken had uit zijn aantekeningen op een boekje van een bisschop van Canarië, waarin hij de geschriften van Filippus Melancton onderzocht, die hij hem ook overgaf om te beantwoorden. Boven de genoemde waren er nog achttien artikelen, gezocht uit zekere aantekeningen, die Angelus gesteld had op de kant van het reeds genoemde boekje, Interium genaamd, alsook nog twaalf artikelen, die Angelus met zijn eigen hand geschreven had op de predikatiën van Claudius-Guillaudus, leraar te Parijs. Op al deze artikelen, honderd vijftig in getal, verlangde Sonnius dat Angelus op beknopte wijze binnen weinige dagen zou antwoorden. En, ofschoon hij dit, wegens zijn velerlei ongesteldheden, zoals rode loop, ellenden en koortsen, niet zo goed en geregeld kon doen als hij wel wilde, en ook beroofd was van zijn boeken, drong Sonnius er toch met nadruk op aan, dat hij ten minste ieder artikel zou beproeven te beantwoorden, al ware het in korte woorden, wat hij ook deed, en dit Sonnius overgaf.

Nadat Angelus te Heenvliet, op het hof van de heer van Cruningen omtrent zes weken gevangen had gezeten, werd hij, op bevel van de heer Maximiliaan van Bourgondië, met goedkeuring van de provinciale raad, naar 's Gravenhage gebracht, en op de voorpoort gevangen gezet, waar hij, met de genoemden Sonnius, Ruard Tapper, oppergeloofsrechter en kanselier van de hogeschool te Leuven, en andere geestelijke personen vele samenkomsten en twistgesprekken had over de artikelen van de leer.

Op bevel van Maria, koningin van Hongarije, enz., kwamen, op de 9^e Juli, te 's Gravenhage, Tapper, Jodocus Ravesteijn, met zijn beambte, Jan van Cloetinghen, de schrijver Quintijn, Macquet en anderen. Deze bevalen terstond, teneinde de op zich genomen last op indrukwekkende wijze uit te voeren, dat Angelus op de strengste wijze zou bewaard worden, en geboden, dat niemand, ook met zijn neef Willem Merula, tot een gesprek met hem mocht toegelaten worden. Onder goedkeuring van het hof kwamen dan ook in de namiddag van de volgende dag twee gezworen boden van het hof, om alle toegangen te sluiten, en vooral te verhinderen, dat er brieven of boeken bij de gevangene werden gebracht; ten gevolge waarvan deze oude man van allen troost beroofd werd, die hij van tijd tot tijd door brieven van zijn goede vrienden ontving.

Intussen betuigden de president Assendelft en Christiaan de Weert, raadsheer en procureur-generaal, aan Angelus, dat de raad medelijden had met zijn verhardheid, en, op last van de regentes, twee uit hun college, de heer Cornelis van Weldarn en de procureur-generaal, afgevaardigd had, die op iedere verkeerde handeling moesten toezien, en zijn zaak, behoudens eer en eed tegen alle bitterheid handhaven.

Kort daarna op dezelfde dag verschenen in de gevangenis Ruard en Tiletanus, geloofsrechters, de heren Weldam en de Weert, raadsleden van het provinciaal hof, de beambte Cloet en de schrijver Marquet. Nadat Ruard een lang toespraak gehouden had, en de beambte Cloetingen, om in deze zaak een zeker bewijs van hun gezag te geven, twee bullen van de paus had te voorschijn gebracht, waarbij Ruard levenslang werd opgedragen het ambt van geloofsrechter in Brabant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Friesland en de andere provinciën onder het gebied van keizer Karel de vijfde, als graaf van de Nederlanden, en ook de brieven toonde van de koningin Maria, waarin werd bevolen de zaak van Angelus aan te vatten en teneinde te brengen, haalde hij de artikelen te voorschijn, die door Sonnius in het vorige jaar waren opgezocht, met de antwoorden en de verklaringen van Angelus daarop gegeven. Hij vroeg aan Angelus, of hij die voor de zijn erkende, en ontving daarop een toestemmend antwoord. Daar Ruard zag, dat het langdradig en vervelend zou worden al de artikelen, die Sonnius verzameld had, te onderzoeken, en dat Angelus bereid was die met de heilige Schrift en de woorden van de kerkvaders te staven, verlangde hij, dat men enige nieuwe artikelen van de leer zou samenstellen, waarop de gevangene verplicht zou zijn zo beknopt mogelijk te antwoorden, teneinde de tijd, volgens zijn voorgeven, niet onnut te laten voorbij gaan. Hij wenste, dat de zaak in vier dagen zou mogen aflopen, liever dan een maand daaraan te besteden, aangezien hij en anderen op eigen kosten gekomen waren. De gevangene verklaarde dit ook te willen, daar hij nu lang genoeg de ellende en ongemakken van de gevangenschap had verduurd, doch de dagen werden veranderd in weken en de weken in maanden.

Drie dagen daarna kwam Ruard met de zijnen weer in de gevangenis, in gezelschap van de heer Nicolaas de Castro, leraar in de godgeleerdheid, predikheer van onze Lievrouw en de kerkbeambte, een geschrift medebrennende, dat meer dan honderd artikelen bevatte, op ieder waarvan hij verlangde, dat Angelus zou antwoorden met de woorden: "Ik geloof het," of, "ik geloof het niet." En, ofschoon de gevangene dit eerst afsloeg, en zei, dat zulke zaken op een andere wijze moesten behandeld worden,

bewilligde hij daarin eindelijk, onder voorwaarde, dat hij nergens in wilde verstrikt worden, en verlangde niet alleen mondeling, maar ook schriftelijk de zaak te behandelen. En, na dit gezegd te hebben, antwoordde de gevangene in een uur tijd, zonder die tevoren te overdenken, op honderd acht artikelen.

Daarna redetwistte Angelus met onoverwinnelijke welsprekendheid, bijna gedurende een maand met Ruard en de zijnen, en hield, met een verwonderlijke standvastigheid, de bovengenoemde hoofdstukken van de christelijke leer en het geloof staande, in tegenwoordigheid niet alleen van de stadhouder, de president en de leden van de raad, maar ook voor andere bevoegde mannen. Daarna legde hij in een geschrift, door een van de deurwaarders van Ruard, eens en vooral zijn gevoelens bloot van de hoofdstukken der leer. Nadat de president Assendelft en Christiaan de Weert, op last van de inquisitie, de gevangene de artikelen hadden getoond, die in schrift waren gesteld, zo om die te belijden als om ze te herroepen, en zijn verklaring daarop te horen, betuigde hij veel liever te worden verbrand dan te herroepen, wat hij beleden had, vooral het artikel over de voldoening.

Vervolgens hadden zij nog enige bijeenkomsten in het huis van de president Assendelft, Waar veel werd gesproken in tegenwoordigheid van de stadhouder, de president, de raadsleden en anderen over zijn herroepen, doch tevergeefs. Angelus beklaagde zich ondertussen, dat zijn tegenstanders hem door hun listen probeerden te verstrikken. Eindelijk, op de 19e September, zonden de geloofsrechters hun beambte met de schrijver van de procureur-generaal, om de gevangene vandaar naar zijn vroegere gevangenis over te brengen, waar hij met zwakke een des middags omstreeks een uur aankwam. Weinige daarna begaven zich naar de voorpoort Ruard en Castrensis, geloofsrechters, in gezelschap van de heren raadsliden, Segers en Weldam. Hier beproefde men andermaal met bidden en bedreigingen de gevangene van zijn gevoelens af te brengen, doch tevergeefs. Hij zei: "Ik kan de waarheid niet afzweren, en moet dit ook niet doen. Hoe zou ik kunnen afzweren, om met God door het geloof in gemeenschap te staan en in liefde met mijn naasten? Hoe afzweren, dat alleen de dood van Christus en Zijn heilig lijden een voldoening is voor onze zonden? Hoe daarenboven vele andere zaken, die ik in mijn geschriften, welke gij bezit, aangewezen heb waar te zijn, die gijlieden zelf niet met een woord hebt kunnen wederleggen of omverstoten?" Hij voegde er bij, dat hij liever tienmaal wilde sterven, dan iets onbehoorlijks tegen de waarheid te doen. Toen Ruard dit hoorde, zei hij, dat men de gevangene van de kerk moest afsnijden, hij allen voor een ketter verklaren, hem ontwijden, van zijn priesterlijk kled beroven, de wereldlijken rechter overleveren en met vuur verbranden, om, na van zijn leven, naam en eer, alsook van al zijn goederen beroofd te zijn in de helse poel met de duivel en de ongelovigen eeuwig te branden.

Op al deze bedreigingen en banbliksems zweeg de gevangene en antwoordde niet, terwijl Ruard hem andermaal vroeg, of hij iets anders begeerde. Toen hij ook daarop niet antwoordde, beval Ruard hem te vertrekken, en zei, dat na twee dagen het vonnis over hem zou worden uitgesproken. Hierna werd Willem Merula ontboden, en deze bevolen, dat hij zijn oom zou zoeken te bewegen niet zo vast bij zijn gevoelens te blijven, want dat ook hij en de andere bloedverwanten tot grote schande en oneer zouden komen, als de zaak zo afliep, dat zijn oom als een ketter moest verbrand worden.

Twee dagen later, toen men meende, dat het vonnis over Angelus zou worden uitgesproken, heerste er op de straten te 's Gravenhage een groot gewoel van het volk, dat geen dag liet voorbijgaan, of het verzamelde zich in grote menigte op de gerichtsplaaats. Meest alle bewoners van Holland waren op indrukwekkende wijze

bewogen over het ongeluk en de ellende van de oude man. Velen waren er, die zijn zaak waren toegedaan, die daarvoor echter niet openlijk durfden uit te komen. Zij riepen allen, dat de geloofsrechters nooit zo iets zouden hebben durven doen, in geval de beide heren Joost en van Cruningen, de vader en de broeder van die heren, die hun pastoor als op het hart droegen, geleefd hadden, of ten minste, in geval niet het hart, dat anders goed gezind was, van de heer van Cruningen, door bloedverwantschap met het huis van Beveren, was veranderd.

De gevangene werd voorts zeer geëerd en geacht wegens zijn uitnemende geleerdheid, onberispelijk leven en bewonderenswaardige welsprekendheid, waarbij nog kwamen andere goede hoedanigheden en natuurlijke gaven, vooral een onuitsprekelijke mildheid jegens de armen, die eenstemmig overal uitriepen, dat hun ontnomen werd hun vader, voorstander, enige troost en helper in hun armoede en tegenspoed. Angelus had namelijk, daar hij rijk en gegoed was, de armen in de Brielvan enige goede woningen voorzien.

De geloofsrechters, alles horende, wat gezegd werd, daar zij konden berekenen, wat er geschieden zou, zochten naar allerlei middelen om met straffen het gevreesde oproer te verhoeden. Graag zouden zij hem hebben losgelaten, maar zij vreesden, dat de verstandige, en wijze lieden die loslating zouden aanmerken als het einde van een zaak, die in strijd van recht en rede was begonnen. Allermoeielijkst zou het zijn hem met een rechtmatig vonnis te veroordelen, aangezien het volk, en vooral de rechtsgeleerden en advocaten, eenparig betuigden, dat dan het hof in deze zaak schande en overmoed werd aangedaan, en alle orde daarin werd verbroken.

Het uitspreken van het vonnis werd twee dagen uitgesteld, en intussen de bisschop van Hebron, die tevens onderbisschop van Utrecht en pastoor van Haarlem was, op de voorpoort geroepen, en terwijl alle overigen moesten vertrekken, poogde hij de gevangene over te halen, zijn dwalingen te belijden, en met een gewenste terugtreding weer het gevoelen der katholieke kerk te omhelzen, zich te wachten zijn bloedverwanten tot schande en oneer te brengen, te zorgen zijn naam en roem niet te bezoedelen, aangezien hij tot nu toe door ieder als een vroom, geleerd en katholiek man geacht was. Angelus antwoordde daarop, dat hij niet wist, dat hij van de kerk was afgeweken; integendeel, dat hij daarin altijd was gebleven, en blijven wilde, dat hij wegens de ontelbare dwalingen en gebreken, waarmee de kerk reeds sedert lang was bevuild geweest, vele dingen had aangetekend, ten gevolge waarvan, tegen alle billijkheid hij nu grote moeilijkheden ondervond; dat hem reden tot schrijven gegeven was door de kerkvergadering, namelijk die van Trente, de keizer, de staten van het rijk en vooral het boekje over de Hervorming; dat, om het laatste te onderzoeken, te Utrecht waren bijeengeroepen alle geestelijken, die enigermate wegens hun geleerdheid beroemd waren; dat ook hij daar geroepen was, doch wegens zijn ongesteldheid en ziekte tehuis had moeten blijven, doch evenwel een volmacht aan de bisschop had gezonden, op wiens aanmaning hij de vrijheidgenomen had vele punten aan te tekenen, en ook gepoogd had vele te verbeteren, die geloofsrechters ter sprake brachten en van ketterij beschuldigden; dat hij daarom echter geen oproer of geschillen veroorzaakt had, maar alles tot gebruik in zijn gevangenschap had verzameld en bewaard. De onderbisschop zei, dat Ruard zich over hem had beklagd, dat hij geen dwaling had willen erkennen of herroepen. Angelus antwoordde, dat wanneer Ruard deze zaak niet door zijn meinedigheid had bedorven, het gehele geschil gemakkelijk had kunnen worden vereffend; dat de raad voor enige dagen had besloten, dat hij gevangene in het algemeen zou belijden in sommige ondergeschikte dingen te hebben gedwaald, en dat hij in zijn hart, om al de onaangenaamheden bij het volk te voorkomen, van zulk een bekentenis niet ten enenmale afkerig was; maar dat

Ruard de volgende dag erop aangedrongen had, dat hij al de artikelen, ofschoon met de heilige Schrift bevestigd en versterkt, in het bijzonder zou afzweren; dat hij dit niet wilde doen, en gezegd had, dat, wie iets doet, dat tegen zijn geweten strijdt, de hel voor zich opbouwt, en dergelijke betuigingen meer. De bisschop verklaarde, dat hij daarvan niets wist, maar dat Ruard had gezegd, dat hij, gevangene, geen dwalingen wilde erkennen, en dat hij gekomen was met het doel, om betere gevoelens bij hem op te wekken, en hem er toe te brengen, zijn dwalingen te belijden, aangezien dwalen menselijk was. Angelus hernam, dat hij vroeger wel had kunnen dwalen, en ook nu nog, doch dat zijn geweten hem niet overtuigde tot nu toe enige dwalingen onder het volk te hebben verbreed. Toen de onderbisschop Angelus aangaande vele andere dingen vermaande, zei Angelus, dat hij nooit van de artikelen zou afwijken, namelijk, om in de nood God alleen aan te roepen en te aanbidden; Christus alleen te houden voor onze Middelaar en Voorspraak, dat het vereren van beelden ijdel en schandelijk, en het ook onbehoorlijk was die ere te bewijzen; dat de rechtvaardigmaking alleen bestond uit het geloof, niet uit de werken; dat de verdiensten van het lijden en sterven van Christus alleen een voldoening was voor al onze zonden.

De volgende dag kwam de genoemde bisschop van Hebron andermaal bij Angelus, die, daar er slechts als in het voorbijgaan gesproken was over het leerstuk der mis, het sacrament des vormsels, en andere kleine en minder betekende punten, de gevangene weer begon te vermanen om te herroepen. Angelus antwoordde, dat hij dit nooit doen zou. De bisschop berispte hem en zei, dat hij alleen wijzer wilde zijn dan de gehele kerk. Angelus hernam, dat hij volgens God, Woord wijs was, en dat hij zich geheel gedroeg naar het voorschrift daarvan, zonder zich te willen houden aan mensen of menselijke uitspraken, maar alleen aan God en zijn Woord; dat men als grote dwalingen moest houden het "Responsorium Christi virgo," en de "Antiphonam, o Maria cujus oratio de potenti procedit Brachio;" dat de kerk deze en meer andere liederen zong, daar deze nochtans niet in overeenstemming waren met Gods Woord, alsook niet met hetgeen in sommige plaatsen van de heilige maagd werd gehoord: "Agnus Dei, quae tollis peccata mundi," etc., dat is: "Lam Gods, Gij die de zonden der wereld wegneemt." De bisschop vermaande hem, dat men zulke dingen de hoofden en oversten moest te kennen geven, waarop Angelus antwoordde: "Hoe kan ik beter en geschikter doen, dan dit alles tussen God en mij in gedachtenis te houden?" Toen de bisschop weer op herroeping aandrong, weigerde hij dit ronduit, en zei, dat hij op generlei wijze iets van de waarheid wilde verloochenen, hoe hij ook dreigde.

Eindelijk kwam hij zover, dat de geloofsrechters, die meenden, dat nimmer voor iemand, die van de instellingen of der inquisitie gestraft was, dringender reden voor de dood had bestaan, doch bekenden, dat zij geen middelen zagen om zonder gevaar van hun leven uit die doolhof te geraken, op de 28sten September alles lieten gereed maken wat voor de verbranding nodig was, doch zo stil en bedekt mogelijk, om oproer te voorkomen, en eindelijk Angelus lieten halen om zijn vonnis aan te horen. Deze was verblijd, dat nu eindelijk het einde van zoveel ellende daar was, nam van zijn neef Willem Merula met een vredekus afscheid, want hij dacht niet, dat hij zou terugkeren, daar Ruard een biechtvader tot hem gezonden had, en vertrok met een vrolijk gelaat, terwijl hij door de beambte en de dienaren in de raadkamer gebracht werd, waar behalve de gouverneur de president en al de raadslieden, ook tegenwoordig waren niet alleen de geloofsrechters, die op die dag hun overwinning hadden te verwachten, en het hoogste gezag bekleedden, maar ook de heer, van wie vroeger gesproken is, en enige leenmannen uit het gebied van Heenvliet.

Andermaal werd weer, daar de anderen geen raad wisten, om zich uit de aanstaande zwaarigheden te redden, de bisschop van Hebron gebruikt, daar hij een zeer

welsprekend man was. Deze viel aan de knieën van de gevangene, blootshoofds en met gevouwen handen, onder het storten van enige tranen, en zei met luider stem, aangezien Angelus wegens zijn hogen leeftijd wat hardhorig was, dat zij wel wisten, wanneer men een vergelijking wilde maken, dat hij gevangene honderdmaal geleerder was dan de leraars, en dat hij ook geen kwade zaak aankleefde, doch dat zij allen baden om toch, teneinde alle oproer te weren, terug te keren tot de moeder de heilige kerk, en zich aan haar uitspraken te onderwerpen; dat hij wel zag, dat het volk derwijze was opgewonden, dat, ingeval er iets hardes zou plaats hebben, de leraars en rechters nauwelijks het leven er zouden afbrengen; dat hij het niet voor een godzalig werk moest houden, zijn tegenstanders aan de genade en de lust van het woedende en razende volk over te geven. Indien gij," zei hij, "uw leven moe bent, waarom zoudt gij de schuld daarvan op ons laden? Ingeval het uw verlangen is daarmee voort te gaan, zult gij gemakkelijk een ander vinden, om zich met deze daad te belasten, die niet zoveel als wij uw heerlijke gaven zal op prijs stellen, noch inzien, hoe waardig gij bent, aangezien daartoe veel tijd en ervaring vereist worden. Maak niet, dat wij met stenen begroet worden, die, zoals gij, hierheen komende van de voorpoort bemerkt hebt, daar gereed liggen, voor wij rekenschap geven van onze handelingen. En toch zal deze achtbare raad getuige zijn, dat gij met een roekeloze ijver de ere gezocht hebt, om als martelaar te sterven, en ons aan uw dood schuldig te doen zijn." Verder zei hij, dat hij dit alles moest bedenken, en zich niet willens en wetens ombrengen, dat hij de tranen zou terughouden van zovele arme lieden, niet te verliezen het toegenegen hart van het volk, de ernstige verwachting van zovele lieden en voornamelijk van hen, die tegenwoordig waren; voorts, dat hij het de leraars, als een uitnemende weldaad, zou vergunnen ook tegen de mening van velen, geacht te mogen worden beschermers te zijn van godvruchtige lieden en niet hun onderdrukkers; dat hij hun als het leven, wat zij bezaten, zou gunnen, ofschoon daarvan de oorsprong niet zijnde, aangezien het in zijn macht stond het hun te benemen; dat het gemakkelijk en gering was om alle ongevallen te voorkomen, zijn eer te handhaven, het leven van hem en velen te behouden, wanneer hij minder gewicht wilde hechten aan alle belangrijke en gewichtige artikelen van het geloof, en van de christelijke leer, en alleen wilde belijden, dat hij op onvoorzichtige wijze enige minder betekende punten weer op de voorgrond had geplaatst, die door een godvruchtig gebruik waren afgeschaft. "Doe dit," zei hij, "en leef en wij met u. Indien gij meent hiermee uw geweten te bezwaren, stellen wij onze zielen voor de hoogste Rechter tot pand, zodat deze dan mogen gestraft worden en de uwe onschuldig blijven." De geloofsrechters deden daarbij een eed, door namelijk de een hand aan de gevangene te geven en de andere aan de borst te drukken. Hiermee stemde ook de raadsheer Wassenhove in, en verzocht, dat de gevangene zijn dwalend geweten zo op hem zou werpen, en zei, dat hij bereid was, wanneer hij in iets misdeed, daarover voor de rechterstoel van God zich te zullen verantwoorden.

Door al deze woorden bewoog de bisschop van Hebron de gevangene derwijze, dat hij de heer president Assendelft aansprak en vroeg, wat zijn edelheid meende, dat hij doen moest. De president zei, dat hij gevangene veel meer met zijn eigen geweten en gemoed moest raadplegen dan met anderen. Daar Angelus de heer president, wegens zijn hardhorigheid, niet goed verstond, en zich schaamde zulk een aanzienlijk persoon andermaal met vragen lastig te vallen, vatte hij dit antwoord niet tot zijn voordeel op, temeer daar de bisschop van Hebron terstond vroeg, waarom hij nog twijfelde, daar de leden van de raad die voorslag goedkeurden. Toen nu alles tot een meinedige handelwijze was voorbereid, gingen de geloofsrechters en de anderen, in gezelschap van de president en de leden van de raad naar de raadkamer. Toen zij daar gezeten

waren, werd de gevangene, ten aanschouwe van het volk, dat daar uit alle steden van Holland en de nabij gelegen provinciën en voornamelijk uit Gelderland, was bijeen gestroomd, daarheen gebracht. Daar las men op staande voet, terwijl het gewoel van het volk nog voortduurde, uit het aantekeningsboek der geloofsrechters niet de minder betekende artikelen, waarover in de raadkamer het eerst was gesproken, maar eerst de zevenenzestig artikelen, die Angelus geruime tijd vroeger zonder vrees beleden had, en tot bewijs waarvan hij verklaard had alles te willen lijden, en waarvan zij echter betuigden, dat deze nu door de gevangene werden herroepen; daarna de andere, in gelijk getal, tegen de vorige, volgens goeddunken der geloofsrechters, gesteld, die door de gevangene toen in plaats van de vorige werden aangenomen en beleden; dit alles had als ter loops, in de grootste haast en ook met fluisterende stemmen plaats, zodat het omstaande volk, noch de gevangene, wegens zijn hardhorigheid, iets kon verstaan, terwijl anderen opzettelijk zeer luid spraken, die daartoe door de geloofsrechters waren omgekocht. Aan de genoemde artikelen voegden de genoemde geloofsrechters nog enige woorden toe, die dezelfde geest ademden als de artikelen, die waren herroepen, namelijk, dat de gedaagde voorts afzwoer en vervloekte de verschillende ketterij zo van Martinus Luther als van anderen, ook alle dwalingen die enigermate streden met het kerkelijk geloof en de instellingen van de heilige roomse kerk; daarenboven, dat hij gevoelde, het er voor hield en erkende, dat Martinus Luther en allen, die hem volgden, kettters waren, die met hun leringen, boeken en geschriften te recht door de heiligen Apostolische stoel veroordeeld en verworpen waren, en verboden die boeken, geschriften, traktaten, predicaties, enz. te lezen en te bewaren, ja bevolen waren om te worden verbrand; dat daarenboven de gedaagde onder ede verklaarde, dat hij zich voortaan niet meer met de bovenbedoelde dwalingen, namelijk, met de zevenenzestig artikelen, die het eerst gelezen en herroepen waren, of met enige andere, die enigermate met het katholieke geloof of met de goedgekeurde instelling van de roomse kerk streden, zou bemoeien, noch voortaan dergelijke dwalingen aanhangen, noch hulp, raad en gunst te betonen, hetzij in het geheim of in het openbaar, van terzijde of rechtstreeks, aan hen, die zulke dwalingen aankleefden of waren togedaan.

Aan de artikelen, die aangewezen werden, en die de gevangene tegen de voorgelezen zou belijden, wat ook op valse wijze werd overlegd, werden de volgende woorden, mede met fluisterende stem en in de grootste haast, toegevoegd, dat de gedaagde vervolgens met de heilige roomse kerk instemde, wat het katholieke geloof en de christelijke godsdienst betrof, en ook geloofde en beleed al wat de heilige roomse kerk en het apostolisch geloof tot nu toe beleden had en geloofd, en nog beleed en geloofde; voorts, dat hij al de voornoemde artikelen, te weten, de zevenenzestig, die tegen de vorige gesteld waren, om die aan te nemen, beleed, en, niet geveinsd, maar met een oprecht gemoed, volkomen overtuigd zijnde van haar waarheid; dat hij daarenboven, met een plechtige eed bij de heilige drie-eenheid verklaarde, dat hij voortaan altijd volharden zou bij de eenheid en waarheid van de Rooms katholieke kerk, en bovendien achtte, dat allen, die dit geloof door hun leringen poogden tegen te werken, de eeuwige vloek waardig waren. Vervolgens, dat, indien hij te eniger tijd, die echter ver moest verwijderd zijn en nooit komen, bezwaar daartegen had, en dit mondeling of schriftelijk openbaarde, hij bereid was zich aan de gestrengheid van de katholieke wetten te onderwerpen, ja nu reeds beleed, zich over te geven aan de eeuwige straf; dat voorts de gevangene aan alle gelovige christenen verzocht, de almachtige God ootmoedig en van ganser hart te willen bidden, en Zijn barmhartigheid inroepen voor de dwalingen, die hij had aangekleefd, en ieder dringen,

die hij door zijn valse geschriften en predikaties van de ware katholieke leer der heilige roomse kerk mocht afgetrokken hebben, om terug te keren tot de eenheid van het katholiek geloof en de ware christelijke godsdienst, en voorts hem hem gevangene alles te vergeven. Was het te verwonderen, dat toen dit alles gelezen was, de harten van de toehoorders geschokt waren? In plaats van gunstbetoon zag men verachting, in plaats van medelijden gramschap en toorn.

Toen hem gevraagd werd, of hij wat er gelezen was aldus herriep, gaf hij tekenen van goedkeuring, waarbij hij niet dan aan ondergeschikte punten dacht, waarover zij het bijna eens geworden waren, die de gevangene meende dat, ook naar zijn zin, veranderd en verbeterd waren. Toen hij, voor dit te ondertekenen, verzocht dit alles nog eens aandachtig te mogen nalezen, daar hij het voorlezen niet had verstaan, riepen de geloofsrechters, dat men zich om het woedende volk moest haasten, en voegden er bij, dat er nog meer voor hen te doen was.

Terwijl de genoemde geloofsrechters de toeschouwers, wier verwachting in zulk een zaak nooit hoger gespannen was geweest, met bedrog en listen hadden misleid, en de gevangene met de ergste onstandvastigheid, hadden geschandvlekt, las Nicolaas de Castro, leraar in de godgeleerdheid, op bevel van Ruard, al staande in de Latijnse taal het vonnis, namelijk, dat Angelus op grove wijze had gedwaald tegen het katholieke roomse geloof, dat hij vroeger was en tot die dag gebleven een openbaar en hardnekkig ketter, zonder berouw, dat hij zich daarom het vonnis van afsnijding had waardig gemaakt, en meer andere kerkelijke straffen en boeten tegen de ketteren bepaald, zo door vastgestelde wetten als andere besluiten van de apostolische stoel. Doch, aangezien hij nu eindelijk zijn schuld had beleden, en naar het verlangen der geloofsrechters zijn dwalingen en alle ketterijen had herroepen en afgezworen, en waarachtig en ongeveinsd voornemens was, zich weer over te geven aan de eenheid van het katholiek geloof en de boetvaardigheid; dat hij, te weten Ruard, aangezien hij waar berouw had, hem een zodanige herroeping en afzwering had toegestaan, dat hij desnietteenstaande wilde en beval, zijn boeken en alle andere geschriften, die met ketterij waren besmet, te verbranden, en de gevangene te beroven van de pastorie te Heenvliet, en alle andere bedieningen, welke hij ook mocht bezitten, en daarvan ten eeuwige dag beroofd te blijven, met verbod om voortaan te doen enige predikatie, enige biecht af te nemen of iets anders te verrichten, de dienst en het ambt van een pastoor betreffende. Voorts bevelende, dat de gevangene binnen de tijd van veertien dagen, op een Zondag, of op een andere feestdag, zijn afzwering en belijdenis van de predikstoel in de kerk te Heenvliet, wanneer daar het volk in groten getale, om de mis te horen, zou vergaderd zijn, voor te lezen en bekend te maken. Ten laatste, dat hij de gevangene veroordeelde, vooreerst tot een eeuwige kerkerstraf, in een plaats daartoe aan te wijzen, om daar, bij brood en water, droefheid te tonen, boete te doen, en zijn zonden te bewenen; ten andere in de kosten, zo van de gevangenneming, van zijn verblijf in de kerker, de bewaring, als van het verdere rechtsgeding, wat dit ook zou mogen zijn, waarvan de bepaling der hoeveelheid en de wijze van betaling aan hem, de geloofsrechter, zou overgelaten zijn.

Nadat dit alles was meegedeeld, voegde de bisschop van Heenvliet, om de woede van het volk een weinig te bedaren, het volgende er bij: dat de gevangene over zijn bezittingen zou mogen blijven beschikken; dat Willem Merula en zijn andere vrienden vrije toegang tot hem zouden hebben; dat hem zou vergund worden zich onbekommerd in zijn studiën te kunnen oefenen; dat dit ten zijn opzichte gevangenschap zou worden genoemd; dat na betaling der kosten, waarvoor de tijd door de geloofsrechters zou worden bepaald, volgens alle billijkheid aan Willem

Merula, of aan zulke personen, die de gevangene zelf zou aanwijzen, de ontvangst der bezittingen zou worden opgedragen, die, aangezien de gevangene zich daarmee niet zou behoren te bemoeien, het geld zou beleggen. Dat alsdan de goede mannen en voornamelijk hij, terwijl de genoemde bisschop bij deze woorden de rechterhand tot het volk uitstak, als deed hij een plechtige belofte, een middel zou vinden, om de gevangene zelf het beheer over zijn goederen te geven; dat tot die tijd de afzondering voor zijn studie de naam zou hebben van een boetende kerkerstraf, doch onder het genot van een tafel, overeenkomstig de waardigheid van zulk een persoon.

Toen het volk de uitslag verstaan had, werd het weer tot medelijden bewogen, en begon de billijkheid van de rechters te loven en te prijzen. Daar er melding gemaakt was van gerechtskosten, hoopte ieder, dat hij in vrijheid zou worden gesteld, zodra de kosten betaald zouden zijn, wat de gevangene gemakkelijk zou vallen, aangezien hij een vermogend man was. Niet weinigen waren er ook, die, het bedrog en de listen van de geloofsrechters inziende, met gramschap werden vervuld, terwijl weer anderen met een verslagen gemoed naar huis gingen. De wens van allen was, dat Angelus de dood met moed mocht verdragen, en daardoor de geloofsrechters bij het volk gehaat zou hebben gemaakt. Met list stelden zij echter alles in het werk om hem door tussenkomst van anderen ter gelegener tijd alles te doen lijden, liever dan in tegenwoordigheid van hen, daar het gevaarlijk was hem het leven te benemen, zoals wij later vernemen zullen. Weer werd hij naar de voorpoort gebracht, en niet lang daarna vernam hij van Willem Merula, die dit van anderen gehoord had, hoe hij door bedrog en lage handelingen van Ruard en zijn handlangers, ofschoon buiten zijn weten en schuld, had herroepen. Hij was daardoor zeer bedroefd en verslagen, en voorziende, dat hij door de dood velen zou ergeren; zei hij: "O mijn God, hoe bedrieglijk hebben die getabberde huichelaars en eerrovers met mij gehandeld. Zal nu iemand, die met de een voet als in het graf staat, en naar de loop der natuur de dood nabij is, de schijn hebben gegeven de dood te hebben gevreesd, Uw waarheid geweld te hebben aangedaan, en die meinedig te hebben afgezworen? Dat zij ver van mij, allergenadigste Vader; daaraan heb ik nooit gedacht; dat is nooit in mijn hart opgekomen; zulke overeenkomsten heb ik nooit gesloten met de vijanden van Uw waarheid. O God, zij hebben mij deerlijk bedrogen en uw volk verleid." Niemand was er, die de oude man, die zeer ontsteld was, tot kalmte kon brengen. De weemoed maakte zich in weinige dagen dusdanig meester van zijn hart, dat hij ernstig ziek werd, en niet zonder levensgevaar was. Zijn neef Willem Merula zag zich genoodzaakt met een verzoekschrift zich tot de raad te wenden, en te vragen zijn oom uit die onaangename gevangenis naar een betere te laten overbrengen. Toen de raad van de geneesheren vernam, dat het zo met hem gesteld was, als in het verzoekschrift was uitgedrukt, stond deze, onder goedkeuring van de bisschop van Hebron, toe, dat hij naar het Magdalena klooster te Delft zou worden vervoerd, om daar te vertoeven tot in de maand Maart van het volgende jaar, waar hij dan ook diezelfde dag met een wagen werd heen gebracht; terwijl Willem Merula zich verbond voor de herstelling in de gevangenis te willen zorgen, wanneer dit nodig geoordeeld werd.

Terwijl hij te Delft vertoefde, schreef hij niet alleen een ijverige verdediging van zijn onschuld, maar ook een bondige weerlegging van het vonnis, door Ruard over hem uitgesproken, bevestigd door burgerlijke en wettelijke rechten, alsook met aanhalingen van verscheidene leraars en anderen, waardoor hij veelzijdig bewees, dat dit vonnis, om verschillende redenen, uitgesproken was tegen de bestaande wetten en het geweten; dat het onwaar, boos en verkeerd vals en vol leugens was, zich zelf tegensprak, en door knoeierijen was tot stand gebracht, en derhalve geen kracht en waarde had.

Intussen deed Ruard zijn best, om de gevangene naar Leuven te kunnen overvoeren, daar hij voorgaf, dat het hem ongelegen was, weer naar Holland te komen, en dat hij nog vele zaken, wat hij de bisschop van Hebron had beloofd, te doen had. Eindelijk werd dit hem toegestaan door vrouw Maria, regentes van Nederland, en werd Angelus door de procureur-generaal uit zijn vaderland naar Brabant overgebracht, en in het Cellebroedersklooster te Leuven besteed, waar hem een zeer onaangename en onreine plaats werd aangewezen, beroofd van de toegang van zijn vrienden, alsook van zijn neef Willem Merula, die hem in zijn noden zou te hulp komen. Ruard behandelde hem zeer ongenadig, en was zo bitter tegen hem, dat hij niet alleen verbood, dat de gevangene van de tafel der Cellebroeders, bij wie hij geplaatst was, gebruik mocht maken, maar ook allen omgang, met wie ook. Ja, hij beval ook, dat men de gevangene driemaal, per week, 's maandags, Woensdags en Vrijdags alleen water en brood moest geven. Zijn tegenstanders strooiden namelijk uit, dat hij door de vele samenkomsten en samenspraken velen met zijn venijn bedierf, zo zelfs dat de pater werd afgezet, en een ander in zijn plaats gesteld. Daarenboven verlieten vele monniken het klooster, terwijl zij, die er bleven, zich over zijn rampen en ellende erbarmden, en ook onder het bedelen, wat tot hun orde behoorde, met lof spraken van de godsvrucht en de lijdzaamheid van de gevangene, en zij deelden de lieden mee, wat zij in het geheim van hem gehoord hadden.

Angelus had in deze gevangenis veel strijd te verduren van Ruard en andere geestelijke en wereldlijke personen; en, daar Ruard wel zag, dat hij hem van zijn gevoelens niet kon aftrekken, dat hij naar hem niet wilde luisteren, noch iets aan wilde nemen tegen de heilige Schrift, en het er voor hield, dat hij tot inkeer zou gebracht worden, indien men hem naar verder gelegen streken overbracht, en daar in een ondragelijke gevangenis liet plaatsnemen, verzocht hij met een geschrift aan koning Filips, hem te vergunnen de gevangene van Leuven naar een andere provincie over te brengen. Dit werd hem geredelijk toegestaan, en hij het dan ook de oude man, die intussen van alle middelen en rechten om zich te verdedigen, als ook van zijn boeken en geschriften, die hij weer met moeite bij elkaar had gekregen, op onbeleefde wijze werd beroofd, naar de abdij van Lissieux gelegen in het graafschap Henegouwen, overbrengen. Nadat hij daar bijna een jaar had doorgebracht, en door vele twistgesprekken en samenspraken met de abt en andere over de hoofdzaken der leer had gehad, werd hij op de 14den Juni 1557 van daarnaar Bergen vervoerd en in de gevangenis van het slot gezet. Om hun handelingen te zuiveren van de schijn van bedrog, onrecht of geweld, lieten de geestelijken onder het volk uitstrooien, dat hij in de nabij liggende plaats was gevangen genomen.

Met de grootste behendigheid wisten zij alles geheim te houden, teneinde het gerucht daarvan niet in Holland zou doordringen; want men vreesde, dat er in deze provincie, wanneer zij de handelingen der geloofsrechters tegen Angelus, die onder verkrachting van alle rechten was overgebracht, hadden vernomen, oproer ontstaan zou. Daardoor geschiedde het, dat de tijding van de overbrenging van Angelus en van wat daarop kon volgen, zeer laat in Holland werd bekend.

Door Ruard werden terstond naar Bergen gezonden de Mgrs. Enthenius, een Jakobijner monnik, een zekere Dionysius, beide leraars, de een in de godgeleerdheid, de ander in de medicijnen, met de geestelijke en een schrijver, die weer met Angelus begonnen te redetwisten over de voornaamste artikelen van het geloof. Over deze en vele andere zaken werd op die tijd door de tegenstanders op listige en verkeerde wijze gesproken, waarbij de waarheid onderdrukt en verdonkerd werd.

Daar zij zagen, dat Angelus standvastig bleef in de leerstukken, die hij reeds vroeger met de heilige Schrift had bevestigd, ja, dat hij ook zijn handen verhief naar de hemel,

en zich geluk scheen te wensen en verheugd bleek te zijn, dat het uur van zijn verlossing nabij was, en dat hij, door de eer van de waarheid op vrome wijze te hebben voorgestaan, zich aan Jezus Christus en Zijn eeuwige naam zou opofferen, verklaarden zij hem eindelijk door hun vonnis voor een afvallige en erger dan een ketter. Zij leverden hem aan de wereldlijke rechters over, die hem, na ontwijd te zijn, veroordeelden om op de 24ste Juli levend te zullen worden verbrand.

Op de dag, waarop men hem zou ombrengen, heeft de almachtige God dit op een opmerkelijke wijze verhinderd en uitgesteld, totdat er iemand uit Holland daar zou aangekomen zijn, om een zekere getuige te wezen van de gehele handeling der geloofsrechters jegens Angelus bij een vreemde natie en in een ver verwijderd land. Want, toen Willem Merula, een broeders zoon van de gevangene, door getrouwe boden zeer laat vernomen had, dat zijn oom van Lissieux naar een andere plaats was overgebracht, en daaruit afleidde, dat zijn einde nu nabij was, vertrok hij terstond naar Brussel, waar Ruard zich in die tijd bevond. Toen Willem zeer laat in de avond bij hem kwam verzocht hij van hem een aanbevelingsbrief, teneinde daardoor tot zijn oom te worden toegelaten, wat anders, zowel aan vrienden als aan vreemden werd geweigerd. Na zich enige ogenblikken bedacht te hebben, zei Ruard: "Zie mijn zoon, ik heb u iets in het geheim mee te delen, waarvan ik niet wil, dat anderen kennis dragen. Toen uw oom onlangs te Lissieux was, heeft hij een verzoekschrift aan de koning van Engeland laten aanbieden, om het gehele klooster te mogen hebben tot een gevangenis. De koning heeft dit verzoekschrift aan mij gezonden, met bevel, dat hij van Lissieux naar Bergen zou worden overgebracht, waar hij nu op het kasteel gevangen zit; dat voorts bij hem, daar de koning vernomen had, dat hij een afvallige was, gezonden zouden worden twee commissarissen. Ik, Ruard heb dit laten doen, en derwaarts gezonden zekere leraar Dionysius, meester in de medicijnen en een leraar Enthenius, van de predikorde, met de schrijver en de geestelijke Petro. Deze commissarissen hebben hem na een uitvoerig twistgesprek voor afvallig verklaard, ja als erger dan een ketter en dan hij ooit geweest was. Dit twistgesprek heeft plaats gehad in het huis van de abt, en heeft zich zeer zonderling toegedragen. Voorts hebben zij hem in handen van de wereldlijken rechter overgeleverd." Nadat Merula dit gehoord had, en zeer mistroostig was, dat Ruard zijn verzoek hem niet toestond, en er bijvoegde, dat hij zijn oom niet in het leven zou vinden, vertrok hij, nacht en dag doorreizende, naar Bergen.

Toen hij omstreeks tien uren in de voormiddag in de stad kwam, kwam hem zijn oom te gemoed, die uit de gevangenis geleid werd, leunende op een stok, zeer vermagerd en vervallen, daar hij omstreeks zes weken in een zeer onreine en kwalijk riekende gevangenis vertoefd had, zodat men hem nauwelijks kon herkennen. Hij was vergezeld van een Franciscaner monnik, die, de verdiensten van onze Zaligmaker Jezus Christus als vergeten hebbende en in de schaduw plaatsende, de veroordeelde Angelus in de laatste strijd drong om Maria aan te roepen en de andere heiligen, die reeds honderden jaren waren overleden. Angelus intussen, stelde op Christus alleen zijn vertrouwen; en, toen hij zijn broeders zoon zag, wendde hij zich tot hem en zei: "mijn zoon, nu is het uur gekomen, waarnaar ik met groot verlangen heb uitgezien. Dit is het uur, waarin die grote God," (en tegelijk hief hij ogen en handen hemelwaarts, want wegens zijn ziekte en zwakte was hij niet geboeid) "mij zeer genadig heeft vergund, niet alleen om met mijn bloed te bezegelen, en met de wrede dood te bevestigen alles, wat ik tot nu toe tegen Gods vijanden uit zijn heilig Woord in het openbaar en verborgen heb beleden, maar ook om te kennen te geven, dat niets van alles, wat zij tegen mij bij het hof te 's Gravenhage leugenachtig hebben verzonnen,

waar is. Uit Holland door verscheidene plaatsen op een zeer onbarmhartige wijze als voortgesleept, ben ik eindelijk hier gekomen, en bereid mij zelf, als een reine en zuivere offerande op deze dag aan mijn Zaligmaker Jezus Christus op te dragen. Naar God verlangt mijn ziel, waarvan mijn tegenstanders roekeloos hebben gezegd, dat zij het eigendom zou zijn van de duivel. Dat zij ver, dat zij ver; zij oordelen verkeerd, en maken dit het volk wijs, eensdeels naar aanleiding van mijn leer, die nochtans met Gods Woord overeenstemt, en die zij met het geringste bewijs niet hebben kunnen wederleggen; ten andere, naar aanleiding van mijn zwak en teer lichaam, dat, ofschoon reeds vroeger geheel uitgeteerd, nochtans tot op heden zeer wreed is behandeld, dat ieder, die het ziet, daarvan een walg heeft. Want let eens op deze onreinheden, die, al wenden uw ogen zich daarvan met afkeer, zich door de stank openbaren. Dieven en moordenaars pleegt men met meer gunst te behandelen. Ga nu heen, en deel de vrienden, bekenden en anderen in ons vaderland mee, wat, gij gezien hebt en nog zult horen. U, als mijn erfgenaam, kwam al het mijn toe; doch, wat heeft het verlies van uw erfenis te betekenen, in vergelijking van zulk een kloekmoedigheid als waarmee ik mijn leven verlies. Verstand en geleerdheid ontbreken u niet, waarvan gij weet, dat ik altijd, zo lang mij dit mogelijk was, in u heb zoeken te bevorderen. Gij komt tot uw jaren; neem wat ik, toen ik nog vrij was, u heb geschonken. Ik heb een goed werk gedaan in de familie van de Heermans en Kerkwerven; God zal de wasdom geven. Betrouw op Hem, Hij zal u zegenen. Houd, zoveel u mogelijk is, de woningen in stand, die ik in de stad Den Briel gesticht en voor de armen bestemd heb. God geve, dat deze en de gelden daarvoor bestemd, de behoeftigen niet ontnomen worden door de staat, waarvan ik de hoop koester, dat hij genadiger zal zijn, en door barmhartigheid worden bewogen."

Toen de dienaars ongeduldig werden, en ook Willem Merula, benevens de gevangene wegens dat gesprek bedreigden, zei Angelus: "Zie, ik ga. Ik kan God, mijn allergenadigste Vader niet genoeg danken, dat ik in het openbaar zal sterven, waardoor mijn tegenstanders alzo het middel wordt ontnomen, mijn standvastigheid, door God mij gegeven, door hun beschuldigingen en lastertaal te ontkennen en leugenachtig te maken, dat zij buiten twijfel zouden hebben gedaan, in geval zij hem in een zak gebonden en verdrongen hadden, wat zij in de abdij te Lissieux voornemens waren te doen, of mij door vergif hadden doen sterven. Mijn bloed zal evenwel het vuur niet uitdoven, dat tegen hen ontstoken is. Het zal binnenkort nog in grotere woede uitbarsten, doch, om dat uit te doven zullen zij noch hun opvolgers ooit de macht hebben." Na dit gezegd te hebben, troostte Merula zijn oom met enige woorden, en vermaande hem, om toch vast te geloven, dat hij binnenkort het goede des Heeren zou zien in het land der levenden; dat hij vroom en onversaagd zou strijden, en de Heere met een vast en kloek gemoed zou verwachten. Aldus scheidden zij van elkaar.

Terwijl Angelus al voortging, hield hij niet op in de Franse taal, wat geheel onverwacht geschiedde, en de tegenwoordig zijnde monnik zeer tegen de borst stuitte, het volk op de weg te vermanen en op te wekken tot verkrijging van de ware kennis, de liefde en de vrees Gods, als ook tot gedurige overdenking van de dood en de verdiensten van onze enige Zaligmaker Jezus Christus, en tot een vervloeking van eigen werken, en betuigde, dat onder de redenen van zijn dood een van de voornaamste was, dat hij gezegd en bevestigd had, dat men God alleen behoorde aan te roepen. Toen hij buiten de stad op de strafplaats aangekomen was, verzocht hij om te willen toestaan aan de ingang van de hut, waarin hij geplaatst zou worden, die van stro gemaakt, en met takkenbossen en ander hout omringd was, zijn gebed voor God te mogen uitstorten, en in zijn laatste strijd Zijn genade en barmhartigheid af te

smeken. Zonder bedenking werd hem dit toegestaan. Terwijl hij met gebogen knieën en opgeheven handen vurig bad, bemerkte men, dat hij naar de rechterzijde omver viel. En, toen zijn tegenstanders dachten, dat hij, uit vrees voor de naderende smarten, in onmacht was gevallen, liepen zij naar hem toe, en zagen, dat hij gestorven was. De allernadigste God had, waarvan weinige voorbeelden zijn, zijn ziel tot Zich genomen en geroepen, opdat hij, die nu reeds door ziekten, ouderdom en een bijna vijfjarige gevangenschap, geheel gesloopt en als vernietigd was, geen smarten in zijn laatste uur zou gevoelen.

De beul, die zei, dat het doodsvonnis was voltrokken, verschrikt als hij was door het ongewone voorval, weigerde voort te gaan. Doch enige andere dienaren staken de vlam in de hut, terwijl de toeschouwers, die van ver stonden, niet anders dachten of Angelus was daarin geplaatst. Toen de hut tot de grond verbrand was, namen de dienaren het lichaam van de overledene, om dit op de hoop hout te werpen. Door hun onhandigheid hieven zij het lijk te veel omhoog, zodat zij, die van ver stonden, zagen, dat dit nog in zijn geheel en nergens door de vlammen gedeerd was, ja, dat zelfs de haren, zo van de baard als van het hoofd, die langs de schouders en borst afhingen, geheel ongeschonden waren. En als de verafstaanden niet wisten, dat hij in het gebed was overleden, daar dit op allerlei wijze was verborgen gehouden, werd er spoedig een ander bericht onder het volk verspreid, namelijk, dat het vuur op de heilige man geen kracht had uitgeoefend. Zodanig was, door de verregaande ontrouw en meinedigheid der geloofsrechters, het uiteinde van Angelus. Al zijn goederen, die zijn broeders zoon Willem Merula, als zijn enige en naasten erfgenaam toekwamen, werden verbeurd verklaard. Angelus had de ouderdom van vijfenzeventig jaren bereikt.

Een grote en zware vervolging van de kerk van Christus te Parijs in het jaar 1557

Op de 5e September, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers Jezus Christus 1557, werd er een grote vergadering der gelovigen gehouden in de Sint Jacobsstraat, van de stad Parijs, niet ver van het College van Plessis, waar de gelovigen, omtrent drie of vier honderd in getal, samengekomen waren, om daar het heilige avondmaal des Heeren onder elkaar te houden. Dit vernamen enige priesters van het genoemde college van Plessis, en maakten dit ook bekend; want deze bloeddorstige wolven, die niet anders bedoelen dan de kudde van Christus te verstoren, en Zijn gelovigen als onschuldige schapen ter slachtbank te slepen, hadden reeds lang daar op de wacht gestaan, waardoor zij dan ook vernomen hadden, dat daar dikwerf vele mensen vergaderden en des avonds samen kwamen. Daarom riepen zij een groot aantal van hun aanhangers samen; en, daar zij zagen, dat een grote menigte gelovigen waren samen gekomen, zonden zij naar de wacht van de stad, om dit te kennen te geven, en maakten alles gereed, wat zij meenden, dat nodig was, om dit godzalig gezelschap te verstoren. Doch, voor de vijanden der waarheid aan hun voornemen gevolg konden geven, en voor alles, wat tot de aanval dienen moest, in gereedheid kon worden gebracht, bewees God zijn gelovigen de genade hun tijd te geven, om hun heilig voornemen, waartoe zij daar samen gekomen waren, te volbrengen, en wel in tict genot van zulk een rust, als zij nog nooit genoten hadden. Want, daar zij niet vergaderd waren om iets kwaad te doen, dachten zij ook niet aan de kwade bedoelingen van hun vijanden.

De bedoeling van deze moordenaars was, indien de wacht van de stad niet in tijd gekomen ware, om dit huis te overweldigen, en alles onder hen te doen, wat mogelijk was, om te beletten, dat er iemand zou uitkomen. Zij hadden een grote hoop stenen in de vensters bijeenverzameld, zodat zij, om die te verkrijgen, de muren daarin de omtrek bijna geheel geschonden en omvergehaald hadden, teneinde die te smijten op hen, die het eerst uit het huis zouden komen. Omtrent middernacht, toen de vergadering uiteenging, en ieder stil naar zijn woning wilde terugkeren, begonnen de vijanden hun bloedige aanslag in het werk te stellen, en wierpen met stenen naar hen, die het huis wilden verlaten, met een ongelooflijke woede. Zij voegden er nog een vervaarlijk geroep en geschreeuw bij, teneinde van alle zijden te worden geholpen. Teneinde het volk te beter op hun hand te krijgen, riepen zij, dat er een hoop dieven, rovers en verraders vergaderd waren. Door dit gerucht ontwaakten ook de bureu, en dezen gaven ook een teken aan hen, die verder woonden, zoals het gewoonlijk gaat, als er iets aan de hand is, dat tot schade van het algemeen zou kunnen strekken, zodat binnen weinige ogenblikken de stad in de wapenen was. En, hoe uitgebreid Parijs ook is, was het volk aan het andere einde van de stad reeds ten volle gewapend, terwijl men bevel gegeven had, dat zij bij elkaar zouden blijven. Ieder nam zijn wapen, en liep naar de plaats, waar het gerucht hem lokte. Toen zij hoorden, dat het geen dieven maar Lutheranen waren, gelijk in die tijd de gelovigen van Christus werden genoemd, die de Hervormden godsdienst en het zuivere Evangelie hadden aangenomen, ontstak het merendeel van het volk in nog grotere woede dan tevoren, en waren op niets anders belust dan op het bloed van deze onschuldige lieden. Zij versperden al de enge straten, en lieten op verscheidene plaatsen vuren branden, opdat niemand door de duisternis van de nacht zou ontkomen.

Daar dit gevaar zo spoedig en onverwacht opkwam, joeg dit hun, die in het huis waren, grote vrees en schrik aan, want zij dachten allen in dit uur te zullen worden

omgebracht. De kerkdienaars en anderen, aan wie de zorg voor de gemeente was opgedragen versterkten en bemoedigden hen nochtans zoveel zij slechts konden, en richtten een vermaning tot hen, zoveel de weinige ogenblikken en hun toestand gedoogden. Nadat zij samen God vurig hadden gebeden, besloten zij, naar onderling goedvinden, wat hun in deze zaak te doen stond. Van twee dingen moesten zij één kiezen. Of de komst van de rechters en bestuurders afwachten, en derhalve een zekere dood, wanneer deze een belijdenis van hun geloof zouden afvragen; of door dit dolle en woedende volk door te dringen, dat het huis aan alle kanten had bezet. Eindelijk werd er, op aanraden van enige, die de lafheid van het gemeen te Parijs wel kenden, besloten om met geweld door het midden van het woedende volk zich een weg te banen, en dat de mannen, die gewapend waren, vooruit zouden gaan, om de weg voor de anderen te banen. Dit geschiedde ook, en velen wisten langs verschillende wegen te ontkomen, doch niet zonder duizend gevaren te hebben uitgestaan. Het was te verwonderen, dat er nog iemand gezond en ongekwetst zijn woning kon bereiken, want van alle kanten hagelde het stenen. Enige bezetten de straten met pieken en andere wapenen; anderen waren uit vrees naar hun huizen gelopen, en wierpen hun pieken door de vensters op de gelovigen, die daar voorbij kwamen; anderen brachten wagens en karren, en plaatsten die dwars over de straten, om alzo de doortocht te beletten aan hen, die uit het huis kwamen. Dit alles belette God nochtans niet, om de Zijnen door al deze gevaren heen te helpen, die Hij in die tijd voorgenomen had in het leven te behouden; opdat ieder leren zou, dat al het geweld van het volk de anderen niet in het huis kon gesloten houden, tenzij Hij beschikte om daar wegens hun standvastige belijdenis geloofd en geprezen te worden, en opdat de verlossing der anderen een eeuwige getuigenis zou zijn van Zijn wonderbare almacht, en wel over hen, die het Hem behaagde te bewaren. En alzo werd ieder geleerd, dat hij zijn weg en leven moest toevertrouwen aan het bestuur van Gods voorzienigheid.

Slechts een onder deze grote hoop, die door alle beletselen niet goed de wijk kon nemen, werd door een steen getroffen, waardoor hij, ernstig gekwetst, op straat neerviel, waar hij door verschillende houwen en steken van het woedende volk werd vermoord, zodat hij, door al de wonden en het verschrikkelijk bloedverlies, bijna geen menselijke gedaante meer had. Vandaar werd het lijk gesleept naar het klooster van Sint Benedictus, waar het ten spot en verguizing van vele lieden werd neergelegd, zo zelfs, dat hij bij de vijanden geen goed vriend van God heette, die dit lijk niet een steek of slag gaf, of slijk en vuiligheid daarop wierp, onder het uitspreken van enige lasterlijke woorden uit haat en nijd, welke zij het Evangelie toedroegen. Nadat er velen aan de handen van deze bloeddorstige wolven waren ontlopen, bleef er niemand in huis dan vrouwen, meisjes en enige mannen, die uit vrees niet durfden weglopen. Van deze mannen waren er nog enige over de muren in de naastbij gelegen tuinen gevallen, waar zij bewaard werden, totdat de rechters zouden gekomen zijn. Anderen, die bij het aanbreken van de dag probeerden te ontlopen, werden door het volk vastgehouden en bewaard, na eerst vreselijk geslagen en getrokken te zijn door het woedend gemeen. Toen de vrouwen zagen, dat alle hoop op hulp, die zij op de mannen hadden gesteld, vervlogen was, vertoonden zij zich aan de vensters van het huis, en vroegen genade aan dit onstuimig en woedend volk, dat reeds met geweld in het huis begon te vallen, en te roven, wat zij slechts konden. Deze vrouwen betoonden haar onschuld, en verlangden, dat men haar voor het gerecht wilde brengen, en op behoorlijke en rechterlijke wijze behandelen. Doch geen bewijs van redelijkheid was in dit onbeschoft volk overgebleven, want zij gaven aan geen rede gehoor, en gingen slechts voort met de betoning van hun ongehoorde wreedheid. Deze vrouwen waren derhalve reeds bereid, om zich in de handen van haar vijanden over te geven als een

hoop onschuldige lammeren; doch Martinus, de procureur des konings, met enige commissarissen en vele gerechtsdienaren, kwamen juist tijdig genoeg, om, gelijk het God behaagde de wrede moord te beletten. Terstond opende men de deuren voor hem en de dienaren, daar hij vanwege de hoge overheid kwam. Die in het huis waren baden hem, de razernij van het volk een weinig te doen bedaren, endenvijanden te beletten bloeddorstige handen aan deze beklaglijke vrouwen en meisjes te staan; want door de komst van de procureur schuimbekte het volk van boosheid, omdat nu de prooi hun zou ontnomen worden. Toen Martinus binnen gekomen was, vond hij daar alles zo, dat hij genoegzaam de onschuld van deze lieden kon bemerken.

Ja, toen hij de gehoorzaamheid en de eerbied zag, die zij de rechters en de overheid toonden, kon hij zijn tranen niet bedwingen. Nochtans liet hij niet na met zijn zaken voort te gaan, en deed naarstig onderzoek naar alles wat daarin het huis was geschied en voorgevallen. Hij bevond, dat men daar enige tijd, in hun vergadering, de heilige Schrift in de volkstaal had gelezen, zodat het ieder verstaan en er zich mee troosten kon; en dat de bedienaar van het goddelijke Woord, nadat allen waren samengekomen, God had gebeden, terwijl de anderen op hun knieën ter aarde lagen; dat men zich daar verder had bezig gehouden met de verklaring van de instelling des heiligen Avondmaals, volgens de 1e brief aan de Corintiërs, het 11e hoofdstuk; dat hij het volk had voorgesteld, hoe men het avondmaal behoorde te gebruiken, en met welke eerbied men tot de tafel des Heeren moest naderen; dat hij van deze tafel geweerd had alle oproerige lieden, die hun overheden niet gehoorzaamden, alle boosdoeners, dieven, enz. en die aanzegde, dat zij niet naderen mochten tot de tafel des Heeren; dat vervolgens allen, die waardig werden geacht dit heilige sacrament te genieten, daar het brood en de wijn uit de handen hadden ontvangen van de dienaar, die de woorden had gesproken: "Dit is de gemeenschap aan het bloed van Christus;" dat er ook gebeden gedaan waren voor de koning en de voorspoed van zijn rijk, voor alle ongelukkige en verdrukte lieden en in het algemeen voor de gehele kerk en dat er ook enige psalmen waren gezongen. Hieruit kan men de inhoud opmaken van het gehele rechtsgeding jegens hen, zoals men nog heden zien kan in de secretarie van de griffier, waaruit alles getrouw is overgenomen. Niettegenstaande dit alles, beval men, dat zij stevig geboeid naar de gevangenis moesten overgebracht worden. Intussen vervulde het volk de straten, om hen met wapenen af te wachten, en vervloekte God en de rechters, omdat de rechtspleging en de moord aan deze beklaglijke lieden nog niet volbracht was, waarnaar zij hunkerden als een hongerige wolf naar het bloed van een onschuldig lam. Toen men deze beklaglijke lieden aldus geboeid wegleidde, werden zij niet alleen bespot en met duizend scheldwoorden gelasterd, maar ook door enige geslagen en met pieken en dolken gestoken; vooral geschiedde dit de bejaarden onder hen, die lang mantels of eenvoudige klederen droegen, daar zij dachten, dat deze predikanten waren. Toen Martinus, de procureur van de koning zag, dat deze mannen zo ongenadig door het woedende volk behandeld werden, wilde hij de vrouwenzo lang in het huis opgesloten houden, totdat de ergste woede van het volk enigermate zou bedaard zijn, doch dit gelukte hem niet; want het volk dreigde, dat zij de beulen zouden zijn, en het huis in brand steken, indien hij haar niet deed verlaten, zoals hij de anderen gedaan had. Hij werd daarom gedwongen deze vrouwen het huis te doen verlaten, en aan de woede van het razende volk over te geven. Zij spaarden deze vrouwen evenmin, als zij de mannen vroeger hadden ontzien, zonder enig onderscheid te maken tussen vrouwen en mannen, meisjes en kinderen, edelen of geringen. Vier of vijf uitgezonderd, waren zij allen vrouwen en jonkvrouwen van goede huize, die zij allen hoeren noemden. Zij werden op alle mogelijke wijze bespot, belasterd, geslagen, gesmeten, gestoten, haar klederen in stukken gescheurd, de mutsen van het hoofd

getrokken, het haar uitgetrokken, en haar aangezichten met drek en onreinheid van de straat besmeerd. In zulk een ellendigen toestand werden zij allen, omtrent zes of zevenentwintig in getal, nadat zij gedurende zes uren in het huis waren belegerd geweest, naar de gevangenis gesleept. En, al streed het ook tegen alle wetten, dat personen, die gevangen en gebonden waren, en onder geleide van de rechters werden overgebracht, aldus door gewone personen werden behandeld, zo werd er nochtans nooit een klacht over ingeleverd, omdat zij hervormde christenen waren, die dus werden mishandeld; doch God wilde aldus geëerd worden in de schande en de last, welke de zijn werden aangedaan. En werden zij aldus zo jammerlijk op de straat mishandeld, niet beter hadden zij het in de gevangenis, het Chastelet genaamd, waarin zij het eerst gebracht werden, want de rovers en dieven werden uit de holen en onreine plaatsen gehaald, om plaats te maken voor deze gelovigen. Geruime tijd werd deze beklaglijke lieden spijs en drank onthouden, terwijl men verboden had iemand bij hen toe te laten, die komen mocht om hen te vertroosten. Nochtans, de almachtige God, Die de Zijn nooit verlaat, maar altijd zorg voor hen draagt, bestuurde het, dat zij niet ongetroost bleven. Wegens de grote menigtegevangenen, namelijk, waren de gevangenbewaarders genoodzaakt vele gevangenen in een en dezelfde plaats op te sluiten, onder wie er altijd iemand gevonden werd, die sterker in het geloof en meer welgemoed was dan een zijner metgezellen, die dan al de anderen wist te bemoedigen, en te versterken in het geloof. Van alle kanten zongen zij de Heere psalmen en vervulden het gehele Chastelet met Gods lof, wat een voldoende bewijs was van een bijzonder betrouwen op hun onschuld, welke zij in hun harten gevoelden.

Intussen gewaagde de gehele stad van deze buit, die de vijanden der waarheid verkregen hadden, en aangaande hetgeen deze beklaglijke gelovigen in de vergadering gedaan hadden, werd op verschillende plaatsen ook verschillend gesproken. En, aangezien de onwetendheid gemakkelijk het kwade geloof van hen, die zij haat, was de algemene overtuiging, dat de gelovigen daar samengekomen waren om een maaltijd te houden, en daarna, na de kaarsen te hebben uitgedaan, hoererij, overspel en bloedschande met elkaar te bedrijven. Om hun leugens te beter te doen geloven, voegden zij er bij, dat er nonnen en monniken gevonden waren. Waaruit men zien kan, welk een goede naam en schijn van heiligheid de heilige priesters en nonnen van het pausdom bij de lieden hadden, dat zelfs, indien er ergens gewag gemaakt werd van hoererij en oneerbaarheid, zij van de partij moesten zijn, ja zelfs volgens het beweren van hen, die hun gunstig zijn, zoals hier duidelijk blijkt. Van hun zijde deden de priesters en monniken in hun predikaties hun best, om deze leugens het volk nog dieper in te prenten, en voegden er bij, dat zij in hun samenkomsten jonge kinderen doodden, en andere dergelijke lasteringen, waarmee de satan ook de vroegere gemeenten zocht te beschuldigen, en bij de lieden in een ongunstig daglicht te brengen. En dit gerucht was niet alleen onder het volk, maar ook onder de vorstelijke lieden aan het hof verspreid, ja, bij de koning zelf, die zij zochten wijs te maken, dat deze dingen inderdaad onder de gelovigen plaats hadden. Karolus van Lorraine, de kardinaal, had in die tijd zeer veel invloed aan het hof. Deze ondervroeg een van de rechters, die de gelovigen had helpen gevangen nemen, die, volgens het verlangen van de vijanden der waarheid, de koning in het openbaar durfde mee te delen, dat men in de zaal van het huis, waar zij hun samenkomsten hielden, een groot aan tal strozakken gevonden had, waarop, gelijk zij zeiden, door hen hoererij en overspel bedreven werd, en daarenboven al de benodigdheden voor een grote maaltijd, die zij samen hadden willen houden, indien zij daarin niet waren verhinderd. Deze mededelingen ontstaken de koninklijke majesteit in geweldige toorn, want er was niemand, die er een woord tegen durfde inbrengen. Toen de koning dit alles vernomen

had, en door de vijanden der waarheid werd aangepord, om het bloed van deze christenen te laten vergieten, en zulke mensen niet langer in de wereld te laten leven, die met zovele misdaden waren besmet, gaf hij eindelijk bevel, dat men iemand zou zoeken, die geschikt was om dit rechtsgeding te bespoedigen, en hen van het leven te beroven.

In die tijd bevond zich te Parijs zekere Monier, een vermetel mens, die tot alle wreedheid geneigd was, en van lage rang tot bestuurder in burgerlijke zaken was weten te geraken. Het is waar, dat hij zich in die tijd schuil hield, wegens een vals vonnis, dat hij uitgesproken had over de dienaar der gravin van Senignan, die een rechtsgeding had tegen de hertog van Aarschot, welke dienaar, die door valse getuigen was beschuldigd, hij onschuldig had doen sterven. Nochtans vond men deze man geschikt, om deze onschuldige lieden ter dood te brengen, zodat men hem, aangezien hij nu vergiffenis had gekregen, of tenminste het rechtsgeding, dat tegen hem gevoerd werd, liet rusten, deze zaak, als aan de geschiktste persoon om haar uit te voeren, opdroeg. Toen deze zag, dat hij het vertrouwen weer verkregen had, en op de goede weg was, om genade bij de koning te verwerven, nam hij op zich om alles te doen, wat hij dacht, dat aangenaam zou zijn aan hen, die gezorgd hadden, dat deze zaak aan hem met vertrouwen was opgedragen. Hij huurde een hoop boeven en schelmen, zoals hij zelf was, om hem te helpen; deed aan enige schone beloften, en anderen bedreigde hij zwaar, al naar de gemoedstoestand was van de beklaglijke gevangenen. Indien hij enige gevangenen zag, die twijfelmoedig spraken over de ware christelijke godsdienst, en die uit vrees voor de dood niet openlijk voor de mensen durfden belijden, zei hij hun, dat, wanneer zij Jezus Christus niet beleden, zij ook door hem niet zouden worden geholpen, en dwong hen alzo in hun geweten, om de ware godsdienst te belijden, daar zij aan de woorden van Monier geloofden, en meenden, dat hij alles uit goede christelijke ijver deed. Doch hij had hierbij een andere bedoeling, daar hij dit alleen deed, opdat hij hen, wanneer zij standvastig bleven, te beter ter dood kon veroordelen, en een reden temeer zou hebben om het bloed der christenen te vergieten, zodat hij in korte tijd vele rechtsgedingen zover wist te brengen, dat slechts het vonnis was uit te spreken.

Ziehier hoe de vijanden der waarheid deze zaak aanlegden. Door de gehele stad Parijs heerste grote blijdschap, zodat men aan alle kanten niets zag dan overwinning en vreugde, alsof op een dag het heilige Evangelie ten enenmale was vernietigd geweest. Maar aan de andere kant verkeerden de gelovigen, die nog over gebleven waren, in grote en zware benauwdheid, wegens de ellendige gevangenschap van hun broeders en zusters, zodat er niets anders in die huisgezinnen werd gehoord dan zuchten en kermen. Nochtans gaven zij de moed niet op. Zij, die het bestuur in de gemeente van Christus hadden, vertroostten de een de ander, en wezen elkaar op de grote voorzienigheid Gods, waardoor zij bijna allen uit het grote gevaar gered, en aan de handen van het woedende volk ontkomen waren, wat een bewijs was, dat God hen nog wilde gebruiken, om het begonnen werk voort te zetten. Ten andere, dat deze vervolging hun niet was overgekomen, zonder die geruime tijd tevoren voorzien te hebben, en dat zij daarop vroeger waren voorbereid, als op een zaak, die gewoonlijk allen overkomt, die voornemens zijn om God en onze Heere Jezus Christus zuiver te dienen; en dat zij daarom niet zo verslagen behoorden te zijn, dat zij hun bedieningen zouden opgeven, waartoe God hen had geroepen; dat de verdrukking de ondergang der heilige kerk niet zou zijn, maar veelmeer de bloei en uitbreiding daarvan, en dat God op deze wijze Zijn rijk gewoon was te doen komen en de predikatie van Zijn heilig Evangelie te verbreiden. Deze belofte was vervat in het Woord van God, en in de ondervinding van de staat der vroegere gemeenten. Met deze en dergelijke

vertroostingen versterkten zij elkaar, bevalen hun leven in Gods handen, en bepaalde allereerst, dat ieder in zijn woning een bijzondere biddag moest houden, en zich voor de hoge Majesteit vernederen. Zij verzochten, in de tweede plaats, dat de valse geruchten, die van hun heilige samenkomsten, tot groot nadeel van de kerk van Christus, onder het volk werden uitgestrooid, mochten weerlegd, en door schriftelijke verantwoording vernietigd worden. Eindelijk, dat de gevangenen enige brieven mochten ontvangen vanwege de gehele gemeente, en wel zo dikwerf mogelijk.

Zij schreven dan een uitvoerige verantwoording aan de koning, en wisten die in het geheim in zijn kamer te doen neerleggen, opdat die in zijn handen vallen zou. Daarmee poogden zij niet anders, dan het hart van de koning te vertederen, en gehoor te verkrijgen in hun zaken, opdat hij de kwade vermoedens mocht laten varen, die hij reeds ten hun opzichte had opgevat.

Zij bewezen, dat men hun groot ongelijk aandeed, door hen met zulke zware en lelijke zaken voor de koninklijke majesteit te beschuldigen, die niets dan laster en niet nieuw waren, maar waardoor de kerk van Jezus Christus van het begin af aan had blootgestaan waardoor de satan de ogen van koningen en vorsten had zoeken te verblinden, en hen aldus op te ruïen tegen de onschuldige christenen; dat al deze dingen aan de koninklijke majesteit niet waren bekend gemaakt, dan door hen, die niets anders zochten dan de ware godsdienst te onderdrukken, teneinde hun rijkdommen te behouden, die zij door hun valse leer in de gemeenten hadden verkregen; dat zijn koninklijke majesteit aangaande deze zaken behoorlijk onderzoek moest doen, voor hij die geloofde, vooral in een zaak van zo groot belang. Want indien het genoeg ware iemand te beschuldigen, wie zou er dan onschuldig worden bevonden? Indien het zijn majesteit behaagde de waarheid naarstig te onderzoeken, zou hij bevinden, dat dit beklaglijke volk om geen andere reden was samen gekomen, dan om God te bidden voor de koninklijke majesteit en voor de welvaart van het gehele koninkrijk Frankrijk; dat hun leer in geen dele tot oproer of ondergang van het oppergezag des konings leidde, gelijk men haar ten laste legde, want de ervaring had de koning het tegendeel bewezen.

Voorts, dat het groot aantal gelovigen, die waren samengekomen, sterk genoeg was om een oproer te verwekken; maar dat het Woord Gods als de enige regel van hun wandel, hun niets leerde te doen, dat tot nadeel zou kunnen strekken van zijn majesteit, en alle eer en gehoorzaamheid te bewijzen aan alle overheden, die door God zijn aangesteld. Voor het besluit baden zij ernstig, dat hij toch niet mocht toelaten, dat de zaak van zovele eerbare lieden zou veroordeeld worden, zonder tevoren enig gehoor te mogen verkrijgen, daar dit nooit aan enige rovers en dieven werd geweigerd. Deze brief werd gevonden in de tegenwoordigheid van de koning en allen, die in de kamer waren, doch bleef ten enenmale zonder gevolg; want de vijanden der waarheid beschuldigden die van valsheid, en zeiden, dat hij vol leugens was; en intussen durfde niemand een woord te spreken, om deze valse beschuldiging te wederleggen, en het tegendeel staande te houden.

Er werd nog een andere verantwoording in druk uitgegeven, om het volk de waarheid van het bovenstaande mee te delen. En deze verantwoording was zo gesteld, dat al de oude leraars daarin aangehaald waren, als zichzelf verantwoordende, alsof de zaken, die de christenen hier hadden genoemd, henzelf aangingen. Daarenboven vergaten ook de gelovigen, die aan de handen van hun vijanden en de grote gevaren ontkomen waren, niet degenen te troosten en te versterken, die in de ellende en de moeilijkheden van de gevangenis zuchtten; zodat zij iedere dag en zo dikwerf de omstandigheden dit toelieten, brieven schreven aan hun bedroefde medebroeders. Ja, zelf de gemeenten, die ver vandaar verwijderd waren, en die van de grote moeilijkheden hoorden, waarin

hun medebroeders verkeerden, deden mee hun best om hun broeders te troosten en hen met goede raad bij te staan. Onder andere zonden de broeders van Genève bovenal brieven aan de vrouwen te Parijs, die onder grote ellende in de gevangenis verkeerden. De inhoud van een dier brieven was als volgt:

Een brief, geschreven door de broeders te Genève aan de bedrukte gevangen vrouwen te Parijs.

Wij verwonderen ons niet, beminde zusters in de Heere, dat gijlieden van harte verslagen bent in deze zware verzuchting en de strijd met uw vlees, die ulieden te meer aanvalt naarmate de almachtige God Zijn werken in ulieden wil openbaren door Zijn Heilige Geest. Indien de mannen zwak en licht bewogen zijn, moet ulieder zwakheid volgens de loop der natuur, nog erger zijn, want de natuur heeft de man met grotere sterkte begiftigd dan de vrouw.

Maar God, Die zeer goed kan werken in de broze vaten, kan ook evengoed zijn macht betonen in de zwakheid der Zijn. Daarom, Hij alleen is het, tot Wie gijlieden uw toevlucht moet nemen, Hem gedurig aanroepende, en Hem biddende, dat het onverderfelijke zaad, dat Hij in ulieder hart gezaaid heeft, en ten gevolge waarvan Hij ulieden als Zijn kinderen aangenomen heeft, vruchten mag voortbrengen, en gij daardoor mag versterkt worden, om alle benauwdheid en verdrukkingen te kunnen weerstaan. Gij weet toch, wat de Apostel Paulus zegt, te weten: "dat God het dwaze der wereld heeft uitverkoren, opdat Hij de wijzen beschamen zou, en het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het sterke zou beschamen, en het onedele der wereld en het verachte heeft God uitverkoren, en hetgeen niets is, opdat Hij hetgeen [iets] is teniet zou maken." Gij moet dit wel bedenken, opdat de zwakheid van uw geslacht u niet doe verflauwen, al is het, dat zij dikwerf door mensen wordt veracht. Want enige hovaardige en opgeblazen lieden, hoe hoogmoedig zij ook wezen mogen, en met welke verachting zij God ook mogen bespotten en allen, die Hem dienen, worden nochtans gedwongen zich te verwonderen over de kracht en de ere Gods, waar zij die ook zien schijnen en zich glansrijk vertonen. En hoe zwakker het vat is, waardoor God zijn wonderdaden werkt, hoeveel te meer zij bij zichzelf gedrongen worden de grote en ongewone kracht van God te bewonderen, die zij op generlei wijze kunnen weerstaan.

Gijlieden ziet zeer wel, dat de waarheid Gods, waar die ook gevonden wordt, hun hatelijk is, en dat zij niet minder door zulke lieden gehaat wordt in de mannen als in de vrouwen, in de ouden als in de jongen, in de geleerden als in de onwetenden, in de rijken als in, de armen, in de groten als in de kleinen. Indien zij zich ergeren aan het geslacht, of aan de uiterlijke omstandigheden, om ons daarmee te kwellen, zoals wij zien, dat zij spotten met de vrouwen en met de behoeftige ambachtslieden, alsof het hun niet paste van God te spreken en hun zaligheid te belijden, laat ons steeds bedenken, dat dit alles een getuigenis tegen hen is tot hun grote schande. Maar, aangezien het God behaagd heeft ulieden tot Zich te roepen, zowel als de mannen, want Hij maakt geen onderscheid tussen mannen of vrouwen, is het nodig, dat gijlieden u benaastigt om Zijn eer te verbreiden naar de gaven, die gijlieden van de Heere hebt ontvangen; en dit bent gijlieden met dezelfde grote naarstigheid verplicht te doen, als de voornaamste lieden, die Hij met grote geleerdheid en sterkte in het geloof heeft begiftigd. Aangezien Christus voor u gestorven is, en gij uw zaligheid van Hem wacht, als gedoopt in Zijn heiligen naam, moeten wij niet traag zijn Hem de ere te geven, die Hem toekomt; en, aangezien wij samen zaligheid in Hem bezitten, is het nodig, dat wij allen gemeenschappelijk, zowel de vrouwen als de mannen, de belijdenis van Zijn naam beschermen, en die tegen alle vijanden der waarheid verdedigen. Wanneer het Zijn Goddelijke wil is ons in de strijd te brengen, tot een

bewijs tegen zijn vijanden, en wij ons op onze zwakheid beroepen, om ons aan de strijd te onttrekken, en weigeren zijn vijanden te bekampen, dan zal ons dit in geen dele voor de goddelijke majesteit verschonen, maar ons beschuldigen van ontrouw. Want Hij, Die ons tot de strijd roept, voorziet ons van en beschermt ons terstond met alle nodige wapenen, en maakt ons bekwaam om die te gebruiken; derhalve rest ons niets dan die aan te nemen, en ons door Hem te laten besturen. Hij heeft beloofd ons mond en wijsheid te zullen geven, die onze vijanden niet zullen kunnen weerstaan; Hij heeft beloofd, dat Hij sterkte en volharding zal geven aan allen, die op Hem vertrouwen. Hij heeft Zijn Geest uitgestort over alle vlees, en doet zonen en dochters profeteren, zoals Hij voorzegt heeft door zijn Profeet Joël, wat voorzeker een bewijs is, dat Hij en in het bijzonder en in het algemeen Zijn nodige gaven uitdeelt, en zonen noch dochteren, mannen noch vrouwen van de gaven berooft, die dienen om Zijn naam standvastig voor de mensen te beschermen. Zo behoren wij dan niet slaperig te zijn om die van Hem te vragen, noch slap om die te ontvangen en te gebruiken, wanneer wij die behoeven, aangezien wij ze daarom ook van Hem ontvangen.

Bedenkt gijlieden toch, welke sterkte en volharding de vrouwen betoonden bij de dood van onze Heere Jezus Christus, en dat, toen al de discipelen Hem hadden verlaten, zij Hem met wonderbare volharding nabij bleven; en dat een vrouw de eerste was, die de discipelen de opstanding van Christus boodschapte, die zij niet konden geloven of begrijpen. Indien de almachtige God de vrouwen toen aldus heeft vereerd, en met zulk een sterkte heeft begiftigd, meent gijlieden dan, dat Hij nu minder macht bezit, of dat Hij van wil is veranderd? Hoe vele duizenden vrouwen zijn er immers geweest, die haar bloed en leven niet hebben gespaard, om de naam van Jezus Christus te beschermen, en Zijn koninkrijk aan de mensen te verkondigen? Heeft God haar dood niet zegenrijk doen zijn voor de gelovigen? Heeft hun geloof niet zowel de overwinning behaald over deze wereld als het geloof der martelaren? En, om niet meer te zeggen, zien wij niet voor onze ogen, hoe God dagelijks werkt door haar getuigenis, en hoe Hij daardoor zijn vijanden beschaamt, zodat er geen predikatie van het heilige Evangelie zulk een grote kracht heeft, als de standvastigheid en de volharding, die de gelovigen tonen in de belijdenis van de naam van Christus. Ziet gijlieden niet, hoe de uitspraak van onze Heere Jezus Christus in haar harten is gegrond, waar Hij zegt: "Een iegelijk, die Mij belijden zal voor de mensen, die zal ik ook belijden voor mijn Vader, Die in de hemelen [is]. Wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal ik ook verloochenen voor mijn Vader, Die in de hemelen [is]."

Zij hebben niet gevreesd dit vergankelijke leven vaarwel te zeggen, om een beter te verkrijgen, dat, vol van gelukzaligheid, eeuwig duren zal. Stelt u dan de uitnemende voorbeelden voor ogen, teneinde daardoor ulieder zwakheid te versterken, en om ulieden te doen berusten in Hem, Die zulke grote werken gewrocht heeft in zulke kranke vaten. Erkent welk een grote eer Hij ulieden bewezen heeft, door u zo tot Hem te laten leiden; en weest verzekerd, dat Hij machtig genoeg is, om ulieden in het leven te behouden wanneer Hij daardoor nog langer wij gediend zijn. Of, indien Hij uw sterfelijk leven met een eeuwig leven wil verwisselen, dan bent gij wel gelukkig, dat gij dit leven, dat zo onzeker is, mag te pand stellen voor de eer van uw Zaligmaker, die van zulk een grote waarde is, om namelijk eeuwig met Hem te leven. Maar, daartoe zijn wij in deze wereld geplaatst, en door Gods genade verlicht, opdat wij Hem zouden verheerlijken in ons leven en in ons sterven, teneinde wij eens met Hem zouden worden verzameld. De Heere geve u de genade deze zaken ernstig te overdenken en op het hart te drukken, opdat gijlieden uzelf ten enenmale aan Zijn goede wil onderwerpt. Alzo geschiede het.

Uit Genève."

Besluit dezer geschiedenis.

Wij moeten weer op de vijanden terugkomen. Terwijl de gelovigen zich tegen de leugens van hun vijanden poogden te beschermen, en elkander in de Heere trachtten te troosten, haastten de vijanden aan de anderen kant zich, om aan deze beklagenswaardige mensen het vonnis te voltrekken. De lijfstrafelijke rechter, aan wie deze taak was opgedragen, liet niet na deze zaak zoveel mogelijk te bespoedigen. Reeds was het volk bij herhaling samen gekomen ter plaatse, waar men gewoon is het vonnis te volvoeren, om hun ogen aan dit droevig schouwspel te verzadigen, waarnaar zij zozeer verlangden. Eindelijk, op de 17e September, werd de koning door de lijfstrafelijke rechter gewaarschuwd, dat het rechtsgeding der gelovigen nu zover was gebracht, dat zij gereed stonden om het laatste vonnis te ontvangen. Terstond zond de koning de lijfstrafelijke rechter naar het rechthuis, om alle andere dingen te staken, en ogenblikkelijk voort te gaan met het vonnis der gelovigen, en wel dadelijk na het bericht van de rechter, die in hun raad, volgens zijn verlangen, zitting moest nemen, ofschoon, op bevel van het hof, niemand toegelaten was iets mee te delen, of een oordeel uit te spreken, tenzij hij lid was van de raad. Hij koos daartoe ook tot commissarissen, die hem geschikt voorkwamen in deze zaak aangesteld te worden, twee presidenten en twaalf raadsheren, of twaalf aanzienlijke mannen, die het hof daartoe geschikt zou achten. Nadat deze commissie bij elkaar gekomen was, kon de raad niet toestaan, dat de bedoelde rechter onder hen toegelaten werd bij de behandeling van het rechtsgeding, omdat dit in strijd was met de gebruiken en gewoonten van het parlement, en ook omdat hij een ongunstig oordeel uitgesproken had over de gravin van Senigan. Daarom werden Louis Gayan, raadsheer, en Baptiste du Mesuil, advocaat, afgezonden, om deze zaak aan de koning mee te delen. Toen men dit bij de koning gedaan had, stemde deze toe, dat de zaak zou beslist en beëindigd worden op voorlichting van bedoelde rechter en een raadsheer. Nadat de brieven daarover waren overgegeven, ging men tot de uitvoering van het vonnis over. De eerste, die ter dood veroordeeld werden, waren Nicolaas Clinet, Taurin Gravelle, mejuffrouw Philippina de Luns, weduwe van de heer Graveron, die samen, en nog enige anderen daarna, zeer standvastig in de Heere stierven, in het jaar onzes Heeren 1557.

Nicolaas Clinet

[JAAR 1557.]

Nicolaas Clinet, te Xantonge geboren, was bijna zestig jaren oud, en betoonde zich niet traag om anderen de waarheid, zodra hij die had leren kennen, mee te delen, en deed dit ook reeds op jeugdigen leeftijd in zijn vaderland, waar hij een school had, waarvoor hij deze dank der wereld ontving, dat zij hem vervolgden, uit de stad verdreven, en onder de gedaante van een beeld verbrandden. Daarna vertrok hij naar Parijs, en werd daar onderwijzer der jeugd, en terstond in de geheime gemeente opgenomen. Om zijn leer en zijn godzalig leven, werd hij daarna tot ouderling der gemeente gekozen, in welke bediening hij zich altijd getrouw en ijverig betoonde. Wegens zijn ouderdom, dachten de rechters, dat hij een predikant was. Om die reden trachtten de vijanden hem met hun voorname leraars in twistgesprek te brengen, in de hoop hem aldus te overwinnen, en over de Evangelische waarheid te zegevieren. Daar hij echter in de heilige Schrift en de geschriften der kerk vaders en, in de nieuwe schoolse godgeleerdheid der leden van de Sorbonne zeer goed thuis was, toonde hij

overtuigend tegen hen opgewassen te zijn. Toen hij op zekere tijd met Maillard, de leraar van de Sorbonne, in gesprek was, bracht hij deze, in tegenwoordigheid van zekere hoge beambte, derwijze in het nauw, dat hij rood van schaamte werd, en de beambte daarna aan enige personen bekende, dat hij in zijn gehele leven geen geleerder man had horen spreken. Zijn belijdenis is ontleend aan zijn geschreven rechtsgeding, hetwelk de vijanden der waarheid derwijze hebben te boek gesteld, dat zijn standvastigheid daaruit zeer goed is op te maken.

Vraag. Bent gij hier ook ter biecht geweest?

Antwoord. Neen. Ik heb aan niemand gebiecht dan aan God alleen.

Vr. Waarom gaat gij niet bij de priester biechten?

Antwoord. Omdat het in Gods Woord niet bevolen is.

Vr. Heeft de priester ook macht om vergiffenis te schenken, als men bij hem biecht?

Antwoord. Een prediker heeft bevoegdheid om vergiffenis te schenken, doch deze komt niet van hem, maar door het Woord van God, dat hij verkondigt. Want niemand vergeeft de zonden dan God alleen door de beloften der vergeving, die in Zijn Woord beschreven zijn.

Vr. Geloofst gij niet, dat het lichaam van Jezus Christus in de hostie is na het uitspreken van de zegen door de priester?

Antwoord. Ik kan dit niet geloven, daar ik weet, dat Jezus Christus in de hemel is, zoals in de artikelen van het geloof is vervat.

Vr. Behoort men ook tot de heiligen zijn toevlucht te nemen en hen te aanbidden?

Antwoord. Ik richt mijn gebed tot God alleen; want men behoort niemand anders te aanbidden.

Vr. Geloofst gij ook, dat er een vagevuur is?

Antwoord. Neen, want de zielen der gelovigen komen terstond in de hemel en de andere in de hel."

Op een anderen tijd werd hij geroepen om met Maillard in de gerechtszaal te Chastelet, waar de burgerlijke zaken werden behandeld, een twistgesprek te houden.

Vr. Geloofst gij, dat het lichaam van Christus, na de zegen van de priester, in de hostie is?

Antwoord. Wanneer het avondmaal op de rechte wijze wordt bediend, wordt het lichaam des Heeren door de gelovigen op geestelijke wijze en volgens de aard der plechtigheid ontvangen; maar ik geloof niet, dat Hij daar met vlees en bloed tegenwoordig is.

Vr. Hoe lang is het reeds geleden, dat gij het lichaam van onze Heere niet uit de handen van de priester hebt ontvangen?

Antwoord. Ik ontvang dit iedere dag door het geloof.

Vr. Hoe denkt gij over de oorbiecht'?

Antwoord. Zoals ik vroeger reeds heb gezegd.

Vr. Behoort men niet voor de doden te bidden?

Antwoord. Ik ben verzekerd, dat ik, wanneer ik sterf, het eeuwige leven heb, en geloof aan geen ander vagevuur dan aan het bloed van Jezus Christus.

Vr. Behoort men de maagd Maria en de heiligen in de hemel niet te aanbidden?

Antwoord. Men behoort niemand te aanbidden dan God, in de naam van Jezus Christus, Die alleen onze voorspraak is."

Taurin Gravelle

[JAAR 1557.]

Nadat Taurin Gravelle, van Dreux, in het bisdom Charters, te Toulotise in de rechten gestudeerd had, oefende hij te Parijs zijn ambt uit, en werd tot advocaat van het parlement aangesteld. Daar kwam hij tot de ware kennis van God, en, nadat hij in de geheime gemeente was opgenomen, werd hij om zijn godzalige levenswandel tot ouderling der gemeente gekozen. Toen hij zag, dat de gemeente geen ruimte genoeg had om samen te komen, bood hij haar de woning van mr. Barthomiers zijn neef goedgunstig aan, waar de gemeente later werd overvallen. Tijdens dit plaats had, had hij wel met de anderen kunnen ontvluchten, maar gewillig bleef hij thuis, teneinde van zijn handelingen rekening en verantwoording te kunnen geven; namelijk, dat hij goed en christelijk gehandeld had, daar hij hen in het huis had ontvangen, die niet anders dan naar Gods bevelen samen kwamen. Op hem waren de tegenstanders het meest verbitterd, maar met een onoverwinnelijke standvastigheid verdedigde hij de waarheid tegen allen, die hem aanvielen, vooral tegen Maillard, de beroemde leraar van de Sorbonne, die de beklagenswaardige gevangene met zijn listige en ingewikkelde twistgesprekken meer moeite veroorzaakte dan al de anderen. Gravelle kende Maillard van vroeger, en wist wel, hoe hij gewoon was met zijn jonge knechten en dienaren te handelen. Toen daarom Maillard de mond opende, en iets tegen de godzalige samenkomst der christenen wilde zeggen, wist Gravelle hem de mond te stoppen, door hem zijn schandelijke daden en gruwelijke boevenstreken te verwijten, en noemde hem een mannschender, wat hij niet loochenen kon, daar ook de kinderen op straat daarvan wisten te spreken. Niettegenstaande dit alles, durfde deze heilloze en onbeschaamde deugniet voor de overheden te komen, om daar de beklagenswaardige christenen op valse wijze van hoererij en bloedschande te beschuldigen.

Toen Taurin gevraagd werd, of hij het avondmaal gehouden, en brood en wijn ontvangen had, antwoordde hij toestemmend. Hij beleed ook, dat men in zijn huis had gepredikt, en een bevel had om de anderen, die men in het huis gevonden had, tot deze samenkomst uit te nodigen. Toen men hem vroeg, hoe hij dacht over het bidden tot de maagd Maria en de andere heiligen, zei hij, dat hij geen anderen voorspraak kende, in wiens naam men God aanbidden moest, dan Jezus Christus, en dat zij, die God in naam van deze Voorspraak aanbaden, hoop hadden verhoord te zullen worden, "aangezien wij daarvan," zei hij, "het bevel in Gods Woord vinden en de belofte hebben. Maar, wanneer wij de heiligen aanbidden, zijn wij van de verhooring niet verzekerd." Hierdoor geraakten de leraars van de Sorbonne enigermate in twijfel, vooral Maillard, met wie hij vroeger ook geredetwist had.

Vraag. Hoe denkt gij over de beelden?

Antwoord. Het is afgoderij, als men die terwille van de godsdienst bezitten en aanbidden wil.

Vr. Is het dan niet goed voor de doden te bidden, en is er na dit leven geen vagevuur?

Antwoord. Wij worden door het bloed van Jezus Christus zalig; ook weet ik van geen vagevuur dan van het bloed van Jezus Christus, tenzij mij iemand met Gods Woord een ander aanwijst.

Vr. Hebben uw vaders uw moeder u dit geleerd?

Antwoord. Neen, maar de heilige Geest. Deze leer is ook door de vroegere kerk voorgestaan, en door de profeten en apostelen, die ik ook voor de ware kerkvaders en leraars houd, schriftelijk gestaafd geworden.

Vr. Behoort men ook bij de priester te biechten?

Antwoord. Men behoort niemand zijn zonden te belijden dan de Heere Jezus Christus, Die ze alleen vergeven kan, en de biecht is dus ten enenmale onnodig."

Het slot der geschiedenis van Gravelle zullen wij onder meedelen.

Philippina de Luns

[JAAR 1557.]

Vrouw Philippina de Luns was geboortig van Gase, in het kerspel van Luns, in het bisdom van Perigeux. Op de leeftijd van drieëntwintig jaren trof haar het martelaarschap. Met haar heer kwam zij uit Gascogne te Parijs, teneinde zich bij de christelijke gemeente te voegen, en daar haar verdere leven door te brengen. Zij leefde zo godzalig, dat ieder een voorbeeld aan haar nemen kon. In Mei kreeg haar man, de heer van Graveron, zijnde een ouderling der gemeente, gevaarlijke koorts, waaraan hij ook bezweek. In haar weduwstaat liet zij niet na God de Heere te dienen, zodat zij, benevens anderen, in de samenkomst der gemeente werd overvallen en gegrepen. In de gevangenis werd zij zeer aangevochten zowel door de rechters, als door de leraars van de Sorbonne. Zij volhardde echter en overwon hen allen. Haar gewoon antwoord was, dat zij haar geloof uit Gods Woord geput had, en daarom daarbij wilde leven en sterven. Toen Maillard, de domheer van Parijs tot haar kwam, wees zij die af en zei, dat zij geen plan had zulk een deugniet te woord te staan. Als zij voor de rechters gebracht werd, zuchtte zij van tijd tot tijd, maar antwoordde nochtans getroost en met een blijmoedig hart. Toen zij op zekere tijd voor de beambte Monsmer stond, en haar gevraagd werd, of zij niet geloofde dat het lichaam van Jezus Christus in het sacrament des altaars zich bevond, antwoordde zij: "Mijnheer, wie zou toch kunnen geloven, dat dit het lichaam van Hem zou zijn, Wien alle macht gegeven is, en Die in de hoogste hemelen is opgevaren, een lichaam, dat door de muizen wordt opgeknaagd en door de meerkatten en apen verslonden." Daarop verhaalde zij een geschiedenis, die in haar vaderland met de broodgod was voorgevallen, en deed dit met zulk een opgeruimd gelaat, dat zij genoegzaam te kennen gaf, ofschoon haar de tranen in de ogen stonden, dat zij niet kleinmoedig was en de dood niet vreesde. Toen de beambte haar weer in de gevangenis liet brengen, richtte zij het verzoek tot hem: "Mijnheer, gij hebt mijn zuster van mij verwijderd en bevolen, dat ik alleen moest zitten, waaruit ik bemerk, dat het uur mijns doods niet ver meer af is. Zo ik ooit troost nodig had, dan heb ik die nu nodig. Daarom bid ik u, mij een Bijbel of ten minste een Nieuw Testament te doen bezorgen, opdat ik daaruit enige troost mag putten."

Deze godzalige vrouw werd ook door haar burens aangeklaagd en beschuldigd, niettegenstaande deze moesten bekennen dat zij onberispelijk leefde en zeerweldadig was, dat er in haar woning psalmen werden gezongen, en twee of driemaal een zeer groot aantal mensen er uit gekomen waren. Voorts, dat, toen haar man was gestorven, er geen priesters bij haar geroepen waren, en men ook niet wist, waar hij begraven was. Verder, dat men nooit gehoord had, in welke kerk of door wie haar kind was gedoopt geworden, want dat zij dat in de christelijke samenkomst der ware gelovigen had laten dopen. Doch God liet zijn rechtvaardig oordeel in deze zaak ten duidelijkste blijken, want twee dergenen, die tegen de christelijke vrouw getuigd hadden, werden het op de weg met elkaar oneens, zodat de een de ander met een mes doorstak.

Daarna ondervroegen zij haar en stelden haar zulke artikelen voor, zoals zij dit bij de gevangen christenen gewoon zijn, waarop zij met een bijzondere vrijmoedigheid en volharding antwoordde.

Het zalig uiteinde van de drie genoemde martelaren, te weten Nicolaas Clinet, Taurin Gravelle en vrouw van Graveron

[JAAR 1557.]

Door de daartoe aangestelde commissarissen, en wel op aandringen van de beambte, werden deze drie heilige martelaren op de 17den September veroordeeld. Nadat zij gepijnigd en in de kapel gebracht waren, wachtten zij op de zalige uur des doods. Intussen kwamen de leraars tot hen, die hen, volgens hun gewoonte, zeer kwelden. Deze werden echter moedig door hen afgewezen, daar zij in hun belijdenis bleven volharden, en aldus werden zij eindelijk uit de gevangenis op een wagen naar de strafplaats gevoerd.

Aan hen, die hem van het geloof poogde afvallig te maken, antwoordde Clinet, dat hij niets beleden of verdedigd had dan de waarheid Gods. Toen hem een leraar vroeg, of hij de heilige Augustinus niet wilde geloven, zei hij: Ja, ik wil de heilige Augustinus graag geloven, want ik heb niets gezegd, dat ik niet uit Augustinus zou kunnen bewijzen."

Toen vrouw van Graveron zag, dat er een priester tot haar kwam, en haar de biecht wilde afnemen, zei zij: "Aan God wil ik mijn zonden belijden, en ik weet zeker, dat Hij die vergeven zal. Ik geloof ook niet, dat iemand anders dan God de zonden vergeven kan, want dit heb ik uit Gods Woord geleerd." Als ook enige rechters verlangden, dat zij het houten kruis in de hand zou nemen, zoals anderen deden, die naar de strafplaats gingen, omdat er geschreven staat: "Ieder zal zijn kruis dragen," antwoordde vrouw Philippina: "Lieve heren, gij geeft mij wel een ander en zwaarder kruis te dragen, daar gij mij tegen recht en billijkheid ter dood hebt veroordeeld, en wel omdat ik al mijn hoop op Christus stel, Die nooit van zulk een kruis te dragen, als waarvan gij spreekt, iets geleerd heeft."

Gravelle had een blijmoedig gelaat, en zijn uiterlijk tekende vergenoegdheid, alsof hij gelachen had. Hij verontrustte zich over zijn vonnis in het geheel niet. Toen een zijner vrienden hem vroeg, tot welke dood hij veroordeeld was, zei hij: Ik weet wel, dat ik ter dood ben veroordeeld, maar ik heb er niet op gelet, welk een dood dit wezen zal; want ik ben verzekerd, dat God mij zal bijstaan, welke dood ik ook sterven zal." Toen hij de kapel verliet, zei hij: "Heere mijn God, sta mij bij!" Toen men hem aanzei, dat het parlement hem de tong wilde laten uitsnijden, indien hij zich niet bekeerde, zei hij, dat dit in zijn vonnis niet bepaald was, waarom hij zich daartegen enigermate verzette. Doch, toen hij vernam, dat het parlement dit bevolen had, stak hij gewillig de tong voor de beul uit, opdat die uitgesneden zou worden. En, nadat zijn tong was uitgesneden, zei hij op verstaanbare wijze: "Ik bid u, bidt God voor mij." Toen men ook van vrouw Philippina verlangde, dat zij haar tong zou laten uitsnijden, deed zij het gewillig en zei: "Daar ik om mijn gehele lichaam niet treur, waarom zou ik dan om mijn tong treuren? Neen, in het geheel niet."

Nadat zij nu alle drie gereed waren, verlieten zij het paleis. Gravelle betoonde een wonderbare standvastigheid, en door zijn diepe zuchten en zijn naar de hemel gericht hoofd, bewees hij ten volle hoe ernstig hij in zijn hart tot God bad. Clinet sloeg ook de ogen naar de hemel, doch hij scheen wat treuriger te zijn dan de anderen, en wel wegens zijn hoge ouderdom, en, omdat hij in de gevangenis veel verduurd had. Vrouw Philippina intussen, scheen veel vrolijker en moediger te zijn dan de anderen. Haar buitengewoon schoon aangezicht onderging niet de minste verandering. Vroeger had zij, wegens de dood van de man, rouwklederen gedragen, en zich volgens de gewoonte van het land, met witte sluiers bedekt, doch toen legde zij haar rouw en

weduwklederen af, en trok feestklederen aan, alsof zij in heerlijke glans haren bruidegom, de Heere Christus Jezus, tegenging. Op de plaats Malbert aangekomen, werden Clinet en Gravelle levend verbrand. Vrouw Philippina werd eerst aan de paal geworpd en daarna onder de voeten en het aangezicht geroosterd.

Nicolaas le Cene en Pieter Gabart

[JAAR 1557.]

Daarna doodden de vijanden te Parijs twee anderen. De een heette Nicolaas le Cene, een geneesheer te St. Pieter, aan de Dyve, niet ver van Lisseux, in Normandië, geboren. Zodra deze te Parijs kwam, en vernam dat men in de St. Jakobsstraat een christelijke samenkomst zou houden, ging hij met een hartelijk verlangen, om Gods Woord te horen, daarheen. En, toen hij met de anderen gevangen genomen werd, heeft hij de waarheid van het Evangelie tot in de dood beleden.

De tweede, Pieter Gabart genaamd, was omtrent dertig jaren oud, en geboortig van St. George, bij Montagu, in Poictou. Hij was een procureur. Zijn standvastigheid was tot groot nut voor de andere gevangenen. Toen hij namelijk in de kerker, Chastelet genaamd, benevens vele andere studenten, gevangen zat, en hij zag, dat deze veel over de wijsbegeerte wilden spreken, zei hij: "Neen, neen, wij moeten dit alles vergeten, en zien, hoe wij de hemelse waarheid verdedigen kunnen, want wij zien hier, dat wij tiet koninkrijk van onze Heere Jezus Christus moeten belijden en voorstaan." Hij onderwees hun toen, hoe zij op alle punten van de christelijke godsdienst moesten antwoorden en dat wel zo gepast, alsof hij zijn gehele leven in de godgeleerdheid had gestudeerd. Toen hij daarna van de anderen gescheiden en in een diep onrein hol geworpen werd, waar het van ongedierte wemelde, hield hij toch niet op psalmen te zingen, en met luider stem de anderen troostrijke spreuken toe te roepen, die door de gevangenen zeer goed konden worden verstaan.

Daarna werd hij onderzocht en hem gevraagd, of men in het huis, waarin men hem gevangen genomen had, het avondmaal gehouden had, wat zij voor de bediening van het avondmaal gedaan hadden, hoeveel avondmaalgangers er geweest waren, of er edellieden, juffrouwen, jonkvrouwen en anderen het avondmaal hadden bijgewoond, of hij die ook kende, of hij voor het college van de koning van Navarre geweest was, om daar de prediking te horen, of hij ook met Pasen gebiecht had, waarom hij niet had gebiecht, of hij ook zeker geloofde, dat het lichaam van Jezus Christus na de inzegening in de hostie was, of hij ook te Genève was geweest, of hij vroeger de mis had bijgewoond, of hij niet geloofde, dat men de maagd Maria en andere heiligen moest aanroepen, om voor ons te bidden. Op al deze vragen gaf hij een vrijmoedig, christelijk, schriftmatig en ongeveinsd antwoord.

Hij had ook een neef, die in een andere gevangenis zat, een jonge knecht, aan wie hij vroeg, wat de rechters met hem hadden gedaan. De knecht antwoordde, dat zij hem zover gebracht hadden om aan een geschilderd kruis eer te bewijzen. Daarover werd hij zeer verstoord, en zei: "Gij kwade boef, heb ik u de heilige tien geboden van God niet geleerd? Weet gij niet, dat daarin geschreven staat: "Gij zult u geen beeltenis maken? Hij verklaarde toen dat gebod, zodat men het ook in de verte kon horen. Na het genoemde onderzoek werd Gabart op een anderen tijd aan de rechters voorgesteld en bij zijn neef gebracht. Daar werd hij vermaand om bij God en bij het lijden van Christus, dat daar in een tafereel was geschilderd, te zweren, om de waarheid te spreken. Maar hij zei: "Bij God wil ik zweren, doch niet bij het geschilderde lijden van Christus."

En, nadat hij geruime tijd niet zijn neef had gesproken, werd hem andermaal gevraagd, of hij het brood en de wijn met de anderen had ontvangen.

Antwoord. "Ja, ik heb het avondmaal met de anderen genoten.

Vraag. Hebt gij in geruime tijd niet gebiecht, en is het niet goed om te biechten?

Antwoord. Het is genoeg aan God de zonden te belijden.

Vr. Heeft God niet aan St. Pieter en zijn opvolgers de macht gegeven om te binden en te ontbinden, en hebben de priesters de macht niet om zonden te vergeven?

Antwoord. De dienaars der gemeente behoren het Woord Gods te prediken, maar God alleen kan de zonden vergeven,

Vr. Hebt gij het sacrament der kerk ontvangen?

Antwoord. Ik heb het sacrament des doops ontvangen.

Vr. Hebt gij het sacrament des altaars niet ontvangen, en gelooft gij niet, dat het vlees en bloed van Jezus Christus er in tegenwoordig zijn, zoals de kerk gelooft?

Antwoord. In de Bijbel vind ik daarvan niets geschreven.

Vr. Hebt gij dan de Schrift zo dikwerf gelezen, en zoveel Latijn geleerd, dat gij uw belijdenis kunt verdedigen?

Antwoord. Ik ken een weinig Latijn, dat ik van geleerde lieden heb geleerd, met wie ik veel heb omgegaan.

Vr. Herhaal dan deze woorden in het Latijn: Ik vind daarvan niets in de Schrift.

Antwoord. Dat kan ik niet; doch de Bijbel is reeds sedert geruime tijd in de moedertaal overgezet; en nergens heb ik daarin kunnen vinden, dat God bevolen heeft missen te doen en Christus te offeren.

Vr. Is er geen vlees, en zijn er geen een in het sacrament des altaars?

Antwoord. Neen; want ik vind daarvan niets geschreven.

Vr. Waarom wordt er dan gezegd: "Dit is mijn lichaam?"

Antwoord. Door het brood wilde de Heere zijn lichaam afbeelden, en het waarlijk overgeven aan hen, die Hem in het geloof ontvangen, om hen tot het eeuwige leven, door de kracht zijns Geestes, te spijzigen naar de aard en de wijze, die in alle sacramenten gebruikelijk is.

Vr. Aangezien gij geen Latijn hebt geleerd, waarom vermeet gij u dan dit te verdedigen?

Antwoord. Het is waar: ik ben geen groot Latinist, maar ik wil zoveel verdedigen, als ik in de Schrift geleerd heb,"

Nadat deze beide mannen de zuivere leer standvastig hadden beleden en verdedigd, werden zij ter dood veroordeeld. Toen aan Nicolaas le Cene op de pijnbank gevraagd werd, hoe hij over de heilige maagd Maria en de andere heiligen dacht, antwoordde hij, dat hij die zalig achtte; maar dat het hen zou bedroeven, indien men hun de eer wilde geven om ben aan te roepen, een eer, die God alleen toekomt, daar er geschreven is, dat men God alleen door Jezus Christus aanbidden moet. Toen men hem aangaande het sacrament des altaars ondervroeg, zei hij, dat hij in het avondmaal, wanneer het volgens de instelling des Heeren werd gehouden, het lichaam onzes Heeren Jezus Christus op geestelijke wijze ontving. Van de pijnbank werden beiden naar de kapel gebracht, waar priesters gereed stonden, om hun de biecht af te nemen. Doch zij wezen die af, en zeiden, dat zij aan God alleen hun zonden wilden belijden. Vervolgens baden zij geruime tijd met elkaar en zongen psalmen.

Na de middag vroeg de deurwaarder van het parlement aan de ambtelijke schrijver, die daar tegenwoordig was, of deze lieden niet aan God en het lijden van zijn Zoon Jezus Christus geloofden. Waarop de ander antwoordde: "Zij geloven aan alles wat in het Oude en Nieuwe Testament vervat is, maar zij willen niet geloven aan de

instellingen van de kerk. Toen Nicolaas dit hoorde, riep hij luid: Het is Gods kerk niet, maar het is een pauselijke Babylonische kerk.

Teneinde deze beklagenswaardige gevangenen nog verder te plagen, kwamen tot hen vele leraars, en onder anderen twee Franciscaner monniken, van wie de een Nicolaas een houten kruis voorhield, doch Nicolaas stootte het van zich.

Daaruit nam de monnik aanleiding om met hem over de beelden te spreken, doch Nicolaas antwoordde, dat zij door God waren verboden. De Franciscaner kuste het kruis, en zei, dat de beelden door God tot een gedachtenis waren bevolen. Nicolaas vroeg: "waarom leert gij dan, dat het volk die kussen en vereren moet? Is dit niet rechtstreeks tegen het tweede gebod van God te zondigen?" Toen de leraars voortgingen Nicolaas met hun listige vragen lastig te vallen, zei hij, dat hij bij zijn gedane belijdenis leven en sterven wilde.

Toen nu de tijd van hun sterven naderde, werd hun te kennen gegeven, dat, indien zij wilden herroepen, zij zouden worden geworgd; zo niet, dat zij dan levend zouden worden verbrand, en hun tongen uitgesneden. Doch zij hadden besloten, alle smarten om Jezus Christus wil te lijden, waarom zij ook gewillig hun tongen bij de beul uitstaken.

Gabart begon toen te zuchten, omdat hij God met de tong niet meer kon prijzen; doch Nicolaas troostte hem met een beweging van zijn hoofd. Aldus werden zij vandaar op een wagen in de voorstad St. Germain gebracht, naar een plaats, du Pilort genaamd.

De bevolking van Parijs, die zeer woedend was, lasterde de ongelukkige lijdens op allerlei wijzen, en zij konden nauwelijks zo lang met hun kwellingen wachten, totdat de beul de straf volbrengen zou, en hadden gaarne zelf de rol van beul hij hen vervuld. Eindelijk werden zij over een zwak vuur op de gruwelijkste wijze gepijnigd, zodat toen de onderste leden van het lichaam reeds verbrand waren, de bovenste leden nog ongedeerd en ongekwetst waren gebleven. Onder al deze vreselijke martelingen hieven de lijdens het hoofd nochtans naar de hemel, en betoonden, dat zij tot het einde standvastig bleven. Met hen werden ook vele Bijbels en Nieuwe Testamenten, benevens vele andere nuttige boeken, in het vuur geworpen, teneinde daardoor de lijdens te pijnigen en de vlammen te voeden.

Franciscus Rebezus en Frederick Danville

[JAAR 1557.]

Daarna trof de woede der vijanden nog twee jonge lieden, van wie de een genaamd was Franciscus Rebezus, omtrent twintig jaren oud, en geboortig van Astafort, in het hertogdom, Condé; terwijl de andere, met name Frederick Danville, veel ouder was en geboren te Oleron, in Bern. Zij waren beiden studenten te Parijs.

Toen deze werden gevangen genomen, ondergingen zij een lang en scherp onderzoek, legden daarbij een uitvoerige en heerlijke belijdenis van hun geloof af, en bevestigden die met vele getuigenissen der heilige Schrift. Op de 22ste October in de pijnigingskamer gebracht, werden zij daar op de vreselijkste wijze gemarteld. Daar waren drie raadsheren tegenwoordig, die eerst tot Franciscus zeiden: "Steek uw handen op, en gij moet zweren bij het lijden van Jezus Christus, dat gij hier ziet geschilderd."

Antwoord, "Mijnheer, ik wil zweren bij het lijden van Jezus Christus, dat in mijn hart is uitgedrukt.

Vraag. Waarom spreekt gij zo, en blijft niet bij hetgeen wij u gezegd hebben? Het parlement heeft bevolen u op de pijnbank uit te rekken, indien gij de waarheid niet wilt belijden.

Antwoord. Heren, ik ben bereid om alle smarten te verduren ter wille van God.

Vr. Wilt gij niet anders spreken?

Antwoord. Neen."

Toen zeiden zij tot hun dienaars, dat zij hem tot op het hemd moesten ontkleden, teneinde hem de waarheid te doen zeggen, wat ook terstond plaats had. Voor zij hem de handen bonden, beval een raadsheer hem om een kruis te maken, en zich aan God en de maagd Maria aan te bevelen. Daarop zei hij: "Ik wil mij aan niemand dan aan God alleen aanbevelen, Die machtig is mij te helpen, en mij uit de mond der leeuwen te verlossen." Toen men hem omhoog trok, riep hij: "Sta op, o Heere, toon uw kracht," enz. Zij riepen intussen: Franciscus, zeg ons de waarheid, dan zullen wij u loslaten." Doch hij ging voort in zijn gebed tot de Heere, zodat zij geen woord meer uit hem konden krijgen. De raadslieden vroegen: "Hoe, wilt gij niets belijden?" Hij antwoordde: "Ik weet u niets anders te belijden." "Welaan," zeiden zij, "maakt hem los, en brengt hem naar het vuur." Toen hij losgelaten was, zei hij: "Bent gij gewoon de kinderen Gods aldus te behandelen?" Op dezelfde wijze handelden zij ook met Frederick Danville, en hebben ook van hem dezelfde antwoorden gekregen.

Nadat zij van de pijnbank waren gekomen, hielden zij niet op God voor Zijn genadige bijstand te danken. Rebebus was op de pijnbank vreselijk verscheurd, zodat zijn ene schouder hoger was dan de ander, en zijn hals zo krom was, dat hij zich niet kon verroeren. Doch hij verzocht zijn broeders hem op een bed te willen leggen, opdat hij zijn belijdenis schriftelijk mocht opstellen. Toen de nacht naderde, verheugden zij zich beiden, en vertroostten elkaar met de overdenking van het eeuwige leven en de geringschatting der wereld, en zongen psalmen totdat de dag aanbrak. Herhaalde malen riep Rebebus: "Satan, ga weg van mij." Toen vroeg Frederick, die dicht bij hem lag, hem: "Wat houdt u de booswicht voor, wil hij u in uw loop stuiten?" Rebebus antwoordde: "Deze schelm plaagt mij met mijn ouders, maar hij zal, door Gods genade, niets op mij winnen."

Toen het dag was, werden zij voor de heren geroepen, en meenden, dat zij hun vonnis zouden vernemen. Zij omhelsden daarom hun broeders, en vermaanden hen zich tot de strijd te wapenen. Doch toen ontvingen zij hun vonnis nog niet; alleen werd hun gevraagd, of zij hun geloofsgenoten wilden aanwijzen, wat zij weigerden. Vervolgens werd hun gevraagd, of zij hardnekkig in hun dwalingen wilden volharden, waarop zij antwoordden: "Wij hebben geen dwalingen verdedigd, maar alleen de zuivere waarheid van God, en hopen ook, door Gods genade, tot in de dood daarin te blijven volharden."

Zonder verder iets met hen te doen, en ook zonder hun vonnis te horen, werden zij weer naar de gevangenis gebracht; waarover zij zich zeer bedroefden, daar zij dachten, dat de toepassing van straf nog langer zou worden uitgesteld, terwijl zij nu, door Gods genade, gewillig waren, om op die dag alle smarten te ondergaan. Doch het uitstel duurde niet lang, want omstreeks elf uur werden zij uit het onreine gat gehaald, en naar de kapel gebracht, waarvoor zij God met een verheugd hart loofden. Daar werd hun het vonnis voorgelezen, dat zij op een wagen naar Malberts plaats zouden worden vervoerd, dat hun de mond zou toegebonden, en na geworgd te zijn, zij tot as verbrand zouden worden. Terstond wilden zij hun een kruis toereiken, doch zij wezen dit af, en zeiden, dat zij het kruis van Christus in het hart droegen, en dat dit daaruit nooit zou wijken. Rebebus riep zijn metgezel toe: "Lieve broeder, wacht u voor deze verleiders!" Terwijl ieder ging eten, zongen zij intussen psalmen, en loofden God, totdat de leraars kwamen, en hun beletten in het psalmzingen voort te gaan. Toen de leraars hen, door het aanbieden van kruisen en andere aanvechtingen, zeer hadden gekweld, doch niets op hen winnen konden, vertrokken zij vandaar. Omstreeks drie of

vier uur in de namiddag werden zij uit de gevangenis gehaald, terwijl hun de mond toegebonden was: doch zij waren steeds vergenoegd en hadden een blijmoedig gelaat. Toen zij hun vonnis hoorden lezen, om te worden verbrand, sloeg Franciscus op de borst, en gaf Frederick een teken; en aldus hieven zij beiden de ogen naar de hemel, en prezen God, wegens de genade, die Hij hun bewezen had. Op de gerichtsplaats aangekomen, hield men hun weer een kruis voor, en vroeg hun, of zij Maria wilden aanbidden, doch zij weken in geen dele van hun christelijke belijdenis af. Vervolgens werden beiden aan een paal tegenover elkaar gebonden, doch zij riepen samen God dus aan: Heere, sla ons deze dag bij, opdat wij het eeuwige leven verkrijgen." Terwijl zij dus baden, riep er een, dat men hun dit zou beletten. Doch Frederick antwoordde: Lieve, laat ons eerst ons gebed tot God doen!" Daarna zei de een tot de ander: "Lieve broeder, laat ons strijden, laat ons strijden! Ga weg van ons gij satan!" Toen riepen enige leugenachtige lieden: "Hij roept de satan aan." Doch Johannes Marelius, die er bij stond en later ook een martelaar van Christus is geworden, maar toen nog niet gevangen genomen was, zei: "Lieve, luistert toch naar wat zij zeggen, dan zult gij horen, dat zij de naam van God aanroepen." Toen zwegen zij stil, en men hoorde, dat zij temidden der vlammen riepen: "O Heere, sta ons bij!" Daarna offerden zij hun ziel aan de Heere blijmoedig op, alsof zij geen smarten leden.

Verstrooiing en verdrukking van de kerk van Christus, onder Gods bestuur geplant in Brazilië, in Zuid-Amerika

[JAAR 1557.]

Tot opheldering van de geschiedenis, die wij hier willen verhalen van enige martelaren, die zich met grote vrijmoedigheid voor de naam van Jezus Christus in de dood overgaven, en met hun bloed de onvruchtbare en dorre grond van Brazilië besproeid hebben, opdat zij de leer van het heilige Evangelie, die daar slechts korte tijd was ingevoerd, zouden, bevestigen, is het noodzakelijk, dat wij de wijze meedelen, waarop en de eerste reden, waarom deze kerk in zulke verafgelegen landen werd geplant. De herinnering aan zulke gedenkwaardige zaken, in die tijd geschied, behoort ons op te wekken, om de wonderbare daden van God te bedenken, en te dienen om ons te doen, geloven, dat het vergeten en de onderdrukking daarvan op zijn tijd zeer hoog zal worden toegerekend aan hen, die het vermogen hadden die te verkondigen, en bekend te maken over de gehele wereld. De inhoud van deze geschiedenis is krachtig en belangrijk, en wel om de omstandigheden waaronder en de plaats, waar zij is voorgevallen. Waar toch vond men ooit beschreven, dat in een nieuwe wereld, die eerst later ontdekt werd, iemand opgeofferd of gedood werd om de getuigenis der waarheid? Wij hebben gehoord en gelezen, dat de wilde mensen, daar woonachtig, vele Portugezen en Fransen gedood, opgeofferd en verslonden hebben, en waarom? Omdat zij door hun gierigheid en verregaande begeerlijkheid deze lieden overlast aandeden en kwalijk behandelden. Aan ieder is het overbekend, dat de Portugezen en Fransen, die deze landen bestuurden, nooit met een woord van onze enige Zaligmaker Jezus Christus tegen de beklaglijke woeste lieden van dat land gesproken hebben. Aangezien dan deze drie lieden, wiens dood wij later zullen meedelen, als de eerste vruchten van dat land aan God zijn opgeofferd, zou het zeer onbillijk zijn hun gedachtenis onder de mensen aan de vergetelheid prijs te geven. Er zou ook een dag komen, waarop hun bloed om wraak zou roepen over de onachtzaamheid van hen, die de gelegenheid hadden om hun geschiedenis te verbreiden over de gehele wereld.

Wij willen dan allereerst in het kort verhalen, hoe de gemeente in Brazilië ontstaan is en daarna verstrooid werd. Nikolaas de Villegagnon, Vice-Admiraal in Brittanië, was met een edelman van dat land in onmin geraakt om een zeker kasteel, waaruit tussen hen zulk een grote twist ontstond, dat de zaak eindelijk de koning van Frankrijk, Hendrik de tweede, ter ore kwam. Doch, daar de andere edelman meer in gunst stond bij de koning dan Villegagnon, verloor hij alle hoop om tot zijn doel te geraken, overtuigd als hij was, dat door in gunst en toegenegenheid aan het hof te staan men veel vermocht, zodat hij een afkeer kreeg van zijn vaderland, en om geringe oorzaken het koninkrijk Frankrijk zou hebben verlaten. Intussen kwam hij bij herhaling in aanraking met zekere beambte van de schatbewaarder van Brest, die in zijn vertrouwelijke gesprekken hem dikwerf van zijn reis verhaalde, die hij gedaan had naar Amerika en het land Brazilië, waarbij hij de gematigde luchtgesteldheid, de vruchtbaarheid van de grond en de overvloed van rijke handelsvoortbrengselen zeer prees. Deze woorden bevielen Villegagnon derwijze, dat terstond de begeerte in hem ontwaakte, om dat land te gaan bezoeken. Doch daar hij niet over zulke grote middelen kon beschikken, om allereerst zijn schulden in Frankrijk te betalen, en deze reis te doen, nam hij de toevlucht tot een voorwendsel om tot zijn doel te geraken. Hij ging namelijk tot hen, van wie hij enige hulp verwachtte, en die hem met geld en goed konden bijstaan, van welke hij ook wist, dat zij de hervormden godsdienst waren toegedaan. Deze hield hij de zware vervolging voor en de moeilijkheden, die de

gelovigen, omwille van evangelie, in het koninkrijk Frankrijk hadden te verduren, en zei, dat hij een plaats gevonden had, waar zij vrij van alle tirannie met rust in hun hervormden godsdienst zouden kunnen leven, welke plaats gevonden werd in Brazilië, en geprezen door allen, die dit land met hun schepen hadden bezocht. Allen, aan wie hij deze dingen meedeelde, prezen zijn voornemen, en beloofden hem in alles behulpzaam te zullen zijn bij de koning, teneinde van deze alles te verkrijgen, wat tot zulk een grote reis nodig was, en strekken zou tot eer en voordeel van zijn rijk. Deze zaak werd met zulk een ijver aangevat, dat hun al zeer spoedig door de koning werden toegestaan twee uitmuntende schepen, voorzien van wapenen en krijgsvoorraad, zo van buskruit als geschut en andere benodigdheden, en bovendien nog tien duizend gulden ten behoeve dergenen, die zouden medevaren. Voorts gaf men hun allerlei zwaar geschut, een groot aantal ijzeren kogels, en zeer vele voorwerpen, om daar een kasteel te bouwen. Toen hij dit alles had verkregen, sloot hij een overeenkomst met de kapiteins en scheepslieden, om deze schepen te geleiden, en daar Braziliaansch hout en andere koopwaren te laten, zodat hij niet anders nodig had dan enige eerbare lieden, om daar het land te bewonen. Om die te verkrijgen, gaf hij voor, dat hij alleen mensen zocht, die te goeder naam bekend stonden en God vreesden, daar hij wist, dat hij van zulke lieden meer dienst zou hebben dan van anderen; vooral verlangde hij zulken, die hun best zouden doen, om een goede vergadering ter ere van God bijeen te verzamelen. Vele godsdienstige lieden, die geen bezwaar hadden tegen de gevaren of de grote reis, werden door deze schone woorden en aangename beloften voor de zaak gewonnen. Bovendien was het ook nodig mee te nemen ambachtslieden, die hij met grote moeite verkreeg, terwijl het merendeel van deze bestond uit lompe en onbeschaafde lieden, die tot allerhande verkeerdheden overhielden. Terwijl zij de tijd afwachtten om zich te kunnen inschepen, sprak hij dikwerf met de beste hunner over de regels en wetten, die hij, op hun raad en naar hun goedvinden, in dit nieuwe land zou invoeren, en zei ook, dat het zijn voornemen was, daar een gemeente te stichten, en die in te richten volgens de wetten en bepalingen van Genève, welke woorden op de eenvoudigen en goede een gunstige indruk maakten, en hoop gaven op een gewenste uitslag van de zaak. Onder hen waren, weliswaar, velen die een kwaad vermoeden hadden, die hem van vroeger wel kenden, en wisten, dat hij niet zeer hervormd in leven en wandel was geweest, en in zijn jeugd vele wreedheden op de galeien had gepleegd.

Onder deze goede verwachting, ging dit gezelschap, op de 15e Juli, in het jaar 1555, te Havre de Grâce, in Normandië sloop, en hadden zulk een voorspoedige reis, dat zij binnen weinige maanden, na veel ongemak en hitte van de brandende zon te hebben verduurd, in Brazilië aankwamen, waar de bewoners van dat land, die in grote menigte kwamen om de Fransen te zien, hen zeer goed ontvingen, terwijl zij hun mondbehoeften en andere voortbrengselen van het land brachten, om met hen handel te drijven, en alzo een eeuwige vriendschap te sluiten. Maar, aangezien Villegagnon, bij zijn vertrek uit Frankrijk, geen spijze meegenomen had voor hen, die daar zouden blijven wonen, teneinde die zo lang te gebruiken, totdat zij aan die van het land gewoon waren, waren er velen, die door het dadelijk en veelvuldig gebruik der nieuwe levensbehoeften, ziek werden, en hun vorige gezondheid niet konden terug krijgen, aangezien er niets te vinden was, waardoor een ziek mens kon worden verkwikt en genezen. Ten gevolge daarvan ontstond er een grote twist onder het volk, dat Villegagnon wegens zijn vreselijke inhaligheid beschuldigde, dat hij het geld van de koning meer tot zijn eigen voordeel dan tot nut van allen gebruikt had. Dit konden zij te minder verdragen, omdat zij iedere dag in de zonnehitte moesten werken, en voor hun vieren niet meer te eten kregen dan één mens alleen nodig had.

De ambachtslieden, een volk van beperkt verstand en onbeschaafd, bedachten spoedig, dat, aangezien het begin zodanig was, het einde zeer gevaarlijk kon worden; terwijl de wijsten en voorzichtigsten onder hen zagen, dat, indien zij zich dit juk lieten opleggen nu zij nog gezond waren, er een tijd zou kunnen komen, dat zij zwakker geworden zijnde, dit niet meer van hun halzen zouden kunnen werpen.

Zij staken daarom de hoofden bij elkaar, en overlegden, hoe zij zich van deze slavernij zouden bevrijden. Enige zeiden, dat zij wel zouden doen om zich onder de wilden van het land neer te zetten, om liever onder hen te leven dan onder zulk een tiran. Anderen zeiden, dat het beter zou zijn, zich naar de Portugezen te begeven, die niet ver van daar woonden, en verheugd zouden zijn met zulk een aanzienlijk getal volk vermeerderd te worden. Anderen weer meenden, dat het veel beter zou zijn de slavernij geheel te ontlopen, en zich niet te wenden tot de wilden of de Portugezen, die later ook over hen zouden willen heersen, maar dat het, om dit alles te voorkomen, nodig was om Villegagnon, die een tiran was, om het leven te brengen. Zij allen keurden dit goed, en bespraken onder elkaar, hoe zij deze aanslag zouden aanleggen. Zij meenden, dat zij hun voornemen zeen goed zouden kunnen uitvoeren, indien zij drie Schotse soldaten, die tot de lijfwacht van Villegagnon behoorden, konden overhalen om aan deze aanslag deel te nemen. Ieder hunner nam op zich de soldaten de aanslag mee te delen, terwijl zij niet twijfelden, of zij zouden er in toestemmen en goedkeuren als een zaak ook tot hunlieder vrijheid. Zo spoedig de soldaten dit was meegedeeld, hielden zij zich, alsof zij deze aanslag goedkeurden, en voegden er bij, dat Villegagnon dit wel verdiend had, teneinde daardoor te beter met alle bijzonderheden van de aanslag bekend te worden. Nauwelijks wisten zij dit, of zij gaven de gehele zaak Villegagnon te kennen, met opgave der namen, die er de voornaamste bewerkers van waren. Na aldus te zijn ingelicht, riep hij terstond allen bij elkaar, die zijn zaak waren toegedaan; en de wapenen opvattende, nam hij zes van de voornaamste aanleggers gevangen, van wie hij er ogenblikkelijk drie liet doden, om de anderen schrik aan te jagen, terwijl hij de drie anderen, in boeien geklonken, alle dagen met hun metgezellen in de hete en brandende zon liet werken, en hun zeer weinig spijs gaf, niet meer dan hij dacht, dat zij nodig hadden om in het leven te blijven. Aldus werd de aanslag vernietigd, waarin Villegagnon werd bijgestaan door vele eerbare lieden, die uit liefde tot de godsdienst met hem de reis ondernomen hadden, welke weldaad echter hij later zeer slecht heeft beloond. Dit doodsgevaar maakte hem in korte tijd zeer godsdienstig, zodat hij zich hield, alsof hij grote lust had een fraaie kerk te laten bouwen, waar Gods Woord zuiver zou worden verkondigd. Zeer dikwerf wenste hij ook een goede predikant te bezitten, zo om zijn huisgezin te onderwijzen alsook om de onkundigen lieden van het land, die zonder enige kennis van God leefden, de weg der zaligheid te openbaren. Hij beklagde zich over zijn ellendigen toestand, daar hij zich van zo weinige eerbare mensen omringd zag, die toch, al was hun aantal gering, zijn leven hadden helpen beschermen tegen de woeste ambachtslieden. Dit bracht hem tot het besluit, dat zijn leven beter zou beveiligd zijn onder de hoede van godvruchtige en eerbare lieden, dan onder een hoop huurlingen, die van alle deugd en rechtschapenheid waren verstoken. Met de grootste ijver schreef hij aan de kerkenraad te Genève, dat hij groot gebrek had aan predikanten, daar hij naar zulk een afgelegen land alleen vertrokken was, om de gelovigen, die in het koninkrijk Frankrijk te vuur en te zwaard vervolgd werden, een plaats te verlenen, waar zij God met een gerust geweten in de ware hervormde leer zouden kunnen dienen; ten andere, om de kerk Gods alzo uit te breiden, en, ware het mogelijk, de ongelovige Brazilianen tot de kennis van het evangelie te brengen. Met deze brieven zond hij een gezant naar Genève, die grote en heerlijke beloften met de mond deed

aan allen, die naar deze landen zouden willen heengaan. Hij beloofde namelijk, dat Villegagnon bereid was al de vrouwen, die daar gehuwd kwamen, ruim van geld te voorzien, en een goed onderhoud voor de ambachtslieden. Toen de kerkdienaars van Genève deze tijding ontvingen, dankten zij God wegens zulk een verbreiding van het Evangelie in deze verre landen. Daarna haastten zij zich met de verkiezing van twee predikanten, van wie de een genaamd was mr. Pieter Richer, oud bijna vijftig jaren, de ander, mr. Willem Chartier, op de leeftijd van dertig jaren, welke beiden gunstig bekend waren in leer en leven. Tegelijkertijd werd er ook gekozen een aanzienlijk gedeelte ambachtslieden, van wie enige gehuwd, anderen ongehuwd waren; terwijl over allen als hoofd werd aangesteld Filippus Corguileray, een edelman van goede huize, niet ver van Genève woonachtig. Toen nu dit gezelschap door het koninkrijk Frankrijk trok, op hun reis naar Honfleur, een haven van Normandië, waar de schepen op hen wachtten, werd deze zaak in de gehele omtrek bekend, zo zelfs, dat er velen, aangevuurd door ijver tot de ware godsdienst, zich bij dit godzalig gezelschap voegden, teneinde de kerk van Jezus Christus in Brazilië mee te helpen stichten. Uit alle omliggende steden kwamen er zoveel, om mee te reizen, dat allen niet konden worden meegenomen, en velen genoodzaakt waren om op het land te blijven staan, en weer naar huis te keren. Nadat de schepen de haven van Honfleur verlaten hadden, bereikten zij, Europa achter zich latende, in korte tijd Afrika, waar hun ellende een aanvang nam. Zij ontvingen zulk een sober deel spijzen, alsof zij reeds tien maanden op het water hadden doorgebracht. Hetzij dit lag aan de grote menigte of aan de inheligheid van de kapiteins, het gebrek was zo groot, dat er oproer ontstond en onbehoorlijke rooverij werd gepleegd, dat, volgens de bekentenis der scheepslieden, plaats had uit gebrek aan leeftocht. En, ofschoon de predikanten daar zeer tegen waren, en deze hun het grote ongelijk en de overlast onder het oog brachten, die zij de beklaaglijke koopvaarders aandeden, door hun te beroven van hun goederen en schepen, hielden zij daarmee echter niet op, en terwijl zij de predikanten bits bejegenden en hen bespotten, zeiden zij, dat hun door Villegagnon bevolen was zulks te doen. De predikanten waren daarover zeer ontevreden, doch moesten zwijgen en konden geen woord spreken, welke verkeerdheden zij ook van de schippers moesten zien.

Nadat zij zagen, dat er op zee niets meer te roven was, zetten zij rechtstreeks koers naar Brazilië, waar zij landden, na vier maanden op zee te zijn geweest. Op de 7den Maart, in het jaar onzes Heeren 1556, gingen zij aan land, waar zij door Villegagnon zeer goed ontvangen werden. Door uiterlijke tekenen, zoals het afschieten van geschut, het branden van vreugdevuren en dergelijke toonde hij overvloedig, dat dit gezelschap, dat hem tot hulp gezonden werd, hem zeer aangenaam was. De predikanten gaven hem de brieven van hun aanstelling over, die door Johannes Calvijn getekend waren. Toen Villegagnon deze brieven gelezen had, hield hij zich, alsof hij verblijd was, dat zijn bedoeling door zovele godzalige en geleerde mannen geprezen werd, en voegde er bij, dat hij om geen andere reden Frankrijk verlaten had, dan omdat hij door de verleiding van dat land van de ware godsdienst werd afgetrokken, en dat hij ten gevolge daarvan nu een land had opgezocht, waar hij God gerust en zonder wereldse hindernissen zou kunnen dienen. De predikanten en hun, die met hen waren meegekomen, verzocht hij de kerkelijke zaken te regelen op de wijze als in de gemeente te Genève, terwijl hij beloofde zich terstond bij die gemeente te zullen aansluiten. Voor het bestuur over dagelijkse en maatschappelijke dingen verkoos hij tien van de verstandigste mannen uit hen, die van Genève gezonden waren, waarvan hij het hoofd zou zijn, om alle verkeerdheden en geschillen, die er zouden kunnen ontstaan, uit de weg te ruimen. Deze goede ijver van Villegagnon

behaagde de predikanten van Genève zeer goed, en zij vermaanden de gemeente, dat zij in alles de goede wetten en bevelen zouden gehoorzamen, wat ook plaats had, want de predikanten predikten iedere dag eens en des zondags twee malen; terwijl de ambachtslieden ook hun plicht deden in het bouwen van het kasteel en in andere noodzakelijke werken. Doch dit duurde niet lang, want spoedig ontstond er grote twist tussen de predikanten en een jongen student, Jan Cointack genaamd. Deze Cointack, die uitmuntte in de letterkunde en in andere wetenschappen, werd door zijn verwaandheid verleid, zodat hij zich geleerder achtte dan de predikanten, het opperbestuur over hen verlangde, en zei, dat dit hem beloofd was, toen hij uit Frankrijk ging, doch als een verwaand en onbeschaamd mens werden zijn eisen afgeslagen, en was hij daarom niet geacht bij de gemeente. Hij vatte een vreselijke haat op tegen de predikanten, en trachtte hun leer op allerlei wijze te berispen, en gaf voor, dat zij de zuivere waarheid niet aan het volk verkondigden. Om dit het volk te beter wijs te maken, gebruikte hij vele welsprekende woorden en spitsvondige redenen, waarin hij zich te Parijs bij de leraars der Sorbonne goed geoefend had, zodat hij Villegagnon geheel voor zich wist te winnen.

Toen nu de tijd aanbrak dat het avondmaal zou worden bediend, wat, volgens de gemaakte bepalingen, iedere maand moest plaats hebben, vroeg Cointack waar de priesterlijke klederen en de gewijde gereedschappen waren, die bij zulk een gelegenheid moesten worden gebruikt, en zei ook, dat het behoorlijk en nodig was ongezuurd brood te gebruiken, dat men de wijn met water moest mengen, en meer andere dingen wierp hij op. Hij bevestigde zijn woorden met de geschriften der kerkvaders zoals met Justinus de martelaar, Ireneüs, Tertullianus en anderen. Waarop de predikanten antwoordden, dat er geen getuigenissen of voorbeelden, om deze gebruiken te bevestigen, in Gods Woord te vinden waren, en dat het daarom goed was hierin Christus en zijn apostelen na te volgen. Daarenboven toonden zij de belofte, die hun in Frankrijk, door de gezant van Villegagnon gedaan was, te weten, om alles in te richten volgens de gewoonte te Genève.

Villegagnon voegde zich bij Cointack, en hield zich aan de geschriften der kerkvaders, die, volgens zijn zeggen, meer gezag hadden dan de nieuwe leraren van Genève; en daar hij gezien had, dat Clemens kort na de apostolische tijd water in de wijn had gemengd, zei hij bepaald, dat dit ook hier behoorde plaats te hebben, en dit moest gebeuren, aangezien hij het hoofd was van het gehele gezelschap, en niet wist, wat hem hierin zou kunnen verhinderen. De predikanten en het merendeel, der leden van de gemeente meenden, dat dit niet nodig was, en verklaarden, dat dit niet moest worden toegestaan, opdat daardoor het bijgeloof niet langzamerhand in de gemeente Gods zou insluipen, wat later een reden zou zijn van grote onaangenaamheden. Daarom verlangden zij, dat de beloften, die men hun, toen zij het eerst in het koninkrijk Frankrijk kwamen, gedaan had, onverbrekkelijk mochten worden vervuld.

Doch de zaak was hiermee nog niet beslist, want Villegagnon en Cointack voegden er nog meer artikelen bij, te weten, dat al het brood, dat op de tafel zou worden gebracht, nadat de predikant de gebruikelijke woorden daarbij zou gesproken hebben, gewijd moest zijn, en derhalve het overschietende heilig zou blijven, en dat het betamelijk was dat als heilige overblijfselen te bewaren, evenals in de roomse kerk. Deze bepalingen werden gemaakt voor men het heilig avondmaal zou uitdelen. Men stilde de kwesties, opdat men de avondmaalsbediening niet zou behoeven uit te stellen. Aan beide zijden hield men zich, alsof men tevreden was, op voorwaarde dat het heilige avondmaal voor ditmaal zou worden bediend volgens het gebruik in de hervormde gemeenten in Frankrijk. Toen Cointack en Villegagnon zagen, dat zij op de

predikanten niet zoveel konden winnen, dat deze vermenging van water in de wijn een nodige zaak gekeurd werd, en dit het wezen van het heilige sacrament uitmaakte, volgens hun mening, lieten zij in het geheim door de keldermeester water in de wijn mengen. Als nu de bestemde dag gekomen was, waarop het sacrament des heiligen avondmaals zou worden uitgedeeld, vermaanden de predikanten ieder, dat zij zich eerst moesten beproeven voor zij van dat brood zouden eten en van die drinkbeker drinken. Vooral drukte hij dit Cointack en Villegagnon op het hart, aangezien zij door de voorafgaande geschillen bij de gemeente enigermate onder een ongunstig vermoeden stonden. Zij baden hun, dat zij alles zouden doen om alle ongunstige meningen weg te nemen, en in het openbaar hun geloof te belijden, wat dan ook Cointack en Villegagnon deden, meer uit geveinsdheid dan uit heiligheid, zoals later duidelijk is gebleken.

Kort daarna kwam Cointack en Villegagnon, en beklagde zich over het grote ongelijk, hun aangedaan in de volle vergadering der gemeente, waar de predikant bij hen meer dan de anderen aangedrongen had op de belijdenis van het geloof. Daarom kwam hij weer op al de oude geschillen terug, en zij zochten onder hen beiden alle gelegenheden, waardoor zij de leer der predikanten zouden kunnen berispen. Zij vergeleken de kerkvaders met de nieuwe leraren van Genève, tussen wie zij zulk een groot onderscheid vonden, dat zij zeiden, dat die van Genève een hoop ketters waren. Nochtans keurden zij al de leerstellingen der pausgezinden niet goed, waarin, volgens hun zeggen, grote misbruiken waren; evenzo wilden zij enige plechtigheden der Hoogduitse gemeenten behouden, die zij voor goed hielden, en daarvan nalaten wat hun niet goed toescheen, en hadden dus plan een nieuwe godsdienst in het leven te roepen. Hun artikelen waren, dat de doop moest bediend worden met zout, speeksel en olie; dat het brood in het heilige avondmaal geheiligd wordt alleen door de woorden, die de priester daarover uitspreekt, terwijl er niet gelet behoefde te worden op het geloof van hem, die dit ontving; dat het nodig was dit brood aan de zieken te brengen, die dit verlangde, en meer andere artikelen, te veel om te vermelden. Daarenboven waren er nog enige andere pluimstrijkers, die Villegagnon wijs maakten, dat het gerucht door het gehele koninkrijk Frankrijk verspreid was, dat hij naar Brazilië gegaan was met een hoop Lutheranen en ketters, welk gerucht de koning zou kunnen bewegen om kwaad bloed tegen hem te zetten, en zijn bezittingen verbeurd verklaren, of ten minste te beletten, dat iemand enige hulp en bijstand aan deze ketters zou bewijzen. Deze woorden wekten hem tot ernstig nadenken op, en hij overlegde met grote ijver, hoe hij zich in deze zaak het best zou gedragen, om deze goede lieden, die hij op listige en lage wijze daarheen gelokt had, te verdrukken en te verjagen; waarin hij ook eindelijk slaagde, zoals men verder in deze geschiedenis overtuigend zien zal.

Op zekere dag werd het huwelijk van twee kapiteins in de volle vergadering der gemeente ingezegend, waarbij al de officieren en scheepslieden tegenwoordig waren. Het was de beurt van Richer om op die dag te prediken, en hij sprak over de doop van Johannes. Toen hij daarover predikte berispte hij de menselijke instellingen, waardoor zij dit heilige sacrament hadden bedorven, en zei dat allen, die het gebruik van zout, speeksel en olie hadden ingesteld, valse leraars waren, die afdwaalden van de ware instelling van Christus. Toen de predikatie geëindigd was, klaagde Villegagnon voor de gehele gemeente over de valse leer, die Richer het volk verkondigde, en zei, dat zij, die het gebruik van speeksel, zout en olie ingevoerd hadden eerlijker mannen waren dan Richer en zijns gelijken, en dat hij, wat hem aanging, zich niet wilde ontdoen van een gebruik, dat meer dan duizend jaren onderhouden was, en geen nieuwe en Calvinistische sekte wilde aanhangen, en verklaarde, dat hij voortaan niet meer in hun vergadering verschijnen zou. Richer was hierover zeer verstoord en bedroefd, en wel

wegens zijn arme gemeente, die onder het bestuur van deze tiran gekomen was. Nu zag hij ten volle in, dat al de schone beloften alleen uit huichelarij en geveinsdheid gedaan waren. En, terwijl hij meer zorg droeg voor zijn schapen dan voor zichzelf, zoals het een goed en getrouw herder betaamt, peinsde hij op alle middelen, waardoor hij zijn gemeente van al deze gevaren zou kunnen bevrijden. Na enig nadenken vond hij het goed zich naar Villegagnon te begeven, om hem de woorden van zijn predikatie nader uit te leggen en zich alzo van de laster te zuiveren, teneinde langs die weg vrede te maken, terwijl hij dacht, dat Villegagnon dit slechts in overhaasting gezegd had. Hij gaf aanzijn voornemen gevolg, waarop Villegagnon zich voordeed, alsof hij het met Richer niet eens kon worden dan onder de voorwaarde dat de punten waarover het geschil liep, zouden opgezonden worden naar Frankrijk en Duitsland, om die daar te laten beoordelen, en dat met deze zaak zou worden belast de jongste predikant, Chartier genaamd. Intussen zou Richer mogen prediken, mits hij de sacramenten niet bediende, noch de betwiste punten aanroerde.

Al bleek ook deze voorwaarde onredelijk, en strekte zij om de gemeente Gods te veroordelen, nochtans, om de vrede te kopen, namen Richer en de gehele gemeente deze voorwaarde aan, in de hoop, dat het besluit van de gemeenten in Frankrijk en Duitsland, in deze geschilpunten uitgesproken, daarna onverbrekkelijk zou worden aangenomen. Maar helaas, zij werden deerlijk bedrogen; want Villegagnon had voorgenomen niets anders goed te keuren dat wat de Sorbonne te Parijs zou beslissen. Al, wat hij deed, was alleen om tijd te winnen; want, wanneer hij zijn willekeur terstond had laten gelden, zouden al de Fransen, die te zijner hulp gezonden waren, vertrokken zijn, daar de schepen, waarmee zij waren gekomen, nog niet waren teruggekeerd; en alzo zou Villegagnon daar alleen zijn gebleven onder de wilden en ten prooi van zijn vijanden. Dit voorzag deze loze vos zeer goed, en daarom zocht hij alles op de lang baan te schuiven, totdat de schepen vertrokken waren, waarmee Chartier ook vertrok, onder voorwaarde dat hij binnen zes maanden bericht van de zaak zou verzenden. Toen hij echter zag, dat de Fransen hem nu niet konden verlaten, legde hij het masker terstond af, en toonde duidelijk, dat hij in schaapskleren een grijpende wolf was. Hij begon vooreerst met de kerkvergadering te Genève voor nietig te verklaren, en bestuurde de wereldlijke en kerkelijke zaken naar zijn eigenzin. Hij verbood Richer te prediken of in een vergadering te komen om te bidden, tenzij hij anders predikte of bad, waarvan hij zei, dat dit op verkeerde wijze geschiedde. Het was zijn plan de gemeente eindelijk zo in het nauw te brengen, dat zij gedwongen zou zijn een godsdienst te omhelzen, die hij uit zijn eigen hoofd had geput. Groot was de droefheid onder deze lieden, om de tirannie die zij zagen, dat hun nu boven het hoofd hing, en vooral omdat zij bemerkten, dat hun iedere gelegenheid was benomen, om weer naar Frankrijk terug te keren. Bij herhaling en ootmoedig vroegen zij aan Villegagnon toestemming om samen te mogen komen en God te dienen in christelijke gebeden, totdat de schepen zouden teruggekeerd zijn, daar zij zich toch niet tot de wilde mensen konden begeven, die geen kennis hadden van de christelijke godsdienst. Zij konden dit echter niet van hem verkrijgen; ja hij weigerde hun zelfs de overtocht op de schepen, en zei, dat zij zulke oproerige lieden waren, dat de zee hen niet zou kunnen dragen zonder hen te verslinden en zij alzo de oorzaak zouden zijn van de ondergang zijner schepen. Indien er ooit ellendige mensen werden gevonden, dan waren zij dit bovenal, die zover verwijderd waren van hun vaderland, want van al hun redelijke eisen, die zij deze tiran deden, werd er nooit een ingewilligd. Intussen kwam daar een schip aan van Havre de Grâce, in Normandië, welk schip niet aan Villegagnon of zijn metgezellen toebehoorde, maar een koopvaardijschip was, dat voor eigen rekening voer. De kapitein van dit schip betoonde zich zeer vriendelijk

jegens deze verdruchte gelovigen en voornamelijk aan de predikanten Richer en Dupont. Met deze kapitein kwamen zij overeen, dat hij zestien personen zou overbrengen naar Frankrijk, onder voorwaarde daarvoor te betalen honderd gouden kronen, voor welke som Dupont borg bleef; doch tot dit vertrek moesten zij de toestemming hebben van Villegagnon, onder welke voorwaarde alleen de kapitein hen wilde innemen. Zo spoedig Villegagnon vernam, dat zij reeds met de kapitein een overeenkomst hadden gesloten, was hij zeer verstoord op de kapitein, en trachtte hem te beletten koopwaren van de wilden van dat land te kopen of te laden; doch de wilden hadden reeds alles aan hem en zijn officieren verkocht, wat zij nodig hadden. Villegagnon weigerde de toestemming, die Richer en Dupont van hem verlangden, en zei, dat zij beloofd hadden bij hem te blijven tot de schepen zouden terug gekomen zijn. Zij stemden toe, dat dit waar was, doch dat hij van zijn zijde het eerst de belofte verbroken had, daar hij hen, in strijd met zijn gegeven woord, had verboden meer te prediken, ja, zelfs in de volle vergadering God te aanbidden, waardoor hij hen beroofde van het grootste goed, dat zij slechts wensen konden; en dat hij in vroeger dagen genoegzaam getoond had, dat hij niet anders bedoelde dan hen ten enenmale te verdrukken, en de christelijke leer uit te roeien. Daarom verklaarden zij, dat zij nu de gelegenheid hadden aangegrepen om weer naar Frankrijk te keren, hetzij hij toestemming wilde geven of niet. Met deze vrijmoedige woorden gaven zij genoeg te kennen, dat zij hem niet meer erkenden als een christelijk opperhoofd, maar als een tiran, aangezien hij zijn trouw verbroken had, en van de ware godsdienst was afgevallen. Toen Villegagnon hen zo stout hoorde spreken, moest hij hen wel toestemming geven, daar hij bevreesd was voor oproer; want al zijn edellieden gaven hem groot ongelijk, daar hij, die vroeger zijn gehele huisgezin in de hervormden godsdienst had onderwezen, nu zulk een lelijke afvallige was geworden. Hij liet daarom Richer en Dupont terstond van het eiland vertrekken, totdat zij zouden afvaren. Deze zetten zich een halve mijl van daar neer, in een klein dorp, dat de Franssen, die door Villegagnon verjaagd waren, daar onlangs hadden gebouwd. Voorts vermaande hij zijn huisgenoten, dat zij het toch niet met de nieuwe leraars eens moesten zijn, wier leer niet alleen, volgens zijn zeggen, streed met de heilige Schrift, maar ook met de leer der kerkvaders, die voor vele honderden jaren hadden gepredikt. Hij deed dit, omdat hij vreesde, dat al zijn volk hem verlaten zou, want hij zag wel, dat zij de anderen gunstig waren, en hem hielden voor een dubbelzinnig mens; daarom zocht hij met mooie woorden hun het net over het hoofd te trekken.

Naar de plaats, waarheen Dupont en Richer vertrokken waren, was ook verjaagd Jan Cointack, van wie wij boven gesproken hebben. Deze had het loon van zijn hoogmoed verkregen; want hij was de eerste geweest, die, om het geestelijk bestuur in handen te krijgen, de gemeente Gods in beroering had gebracht, en nu was hij, om zekere twist, die hij met Villegagnon gehad had, van het eiland verjaagd, waar hij eerst gewoond had. Dikwerf vervloekte hij het uur, waarin hij Frankrijk verlaten had, en nu als een verlaten mens daar onder de wilden zijn leven moest doorbrengen. Aldus weet God rechtvaardig hen te straffen, die de oorzaak zijn van de verstrooiing Zijner kerk.

Dupont, Richer en hun lotgenooten leefden van de spijs, die de wilde bewoners hun brachten, zoals vis, wortelen en andere vruchten van het land, die zij van hen kregen in ruil voor hun klederen, totdat zij met de schepen zouden vertrekken.

We zouden hier nog vele wreedheden kunnen meedelen, die Villegagnon beging aan hen, die bij hem waren gebleven, voordat Richer en Dupont uit Amerika konden vertrekken, terwijl zij op een gunstige wind wachtten. Dit zou echter een geheel boek vullen; daarom willen wij hier slechts een beknopte geschiedenis verhalen van een

arbeider, die, de zware arbeid en honger niet langer kunnende verdragen, een verzoekschrift aan Villegagnon overgaf, om uit zijn dienst te worden ontslagen, en zei, dat hij zich liever onder de wilde mensen wilde begeven, dan langer onder zulk een bloedige arbeid en honger te leven. Hierover werd Villegagnon zo vertoornd, dat hij hem terstond wegjoeg. Deze arbeider begaf zich naar de wilden, die hem te eten en te drinken gaven zo lang hij klederen had, om die daarvoor te ruilen. Doch, toen hij geen klederen meer bezat, joegen hem de wilden weg, en wilden hem niets meer geven. Toen deze beklaglijke man aldus in de grootste ellende verkeerde, wist hij geen anderen raad dan terug te keren naar zijn heer Villegagnon en hem genade te vragen, wat hij ook deed. Doch deze tiran was tot geen medelijden te bewegen, zodat hij hem herhaalde malen wegjoeg, ofschoon hij wist, dat deze mens nergens enige toevlucht kon vinden. Deze ongelukkige leefde alleen van de kruiden, die hij vond, en verslond zowel het schadelijke als het eetbare, zodat hij in zulk een ellendige toestand verkeerde, dat hij bijna in zijn honger de stenen zou bewogen hebben. Doch deze tiran, wiens hart harder was dan diamant, bleef onbeweeglijk, zodat dit ellendig mens eindelijk op zekere morgen dood gevonden werd, liggende onder een boom, waar hij door de honger was gestorven.

Toen de kapitein, die Richer, Dupont, en de andere gelovigen zou overbrengen, zijn schip geladen had met alles, wat hij behoefde, scheepte hij ook al het volk in, die zestien in getal waren. Het schip nam nog het een en ander in de rivier Colligny, om vandaar te stevenen naar de groten oceaan, tot spijt en ergernis van Villegagnon en enige scheepslieden, die door Villegagnon waren opgeruid, om de reis van deze lieden, zo mogelijk, te beletten. Deze scheepslieden waren slechts huurlingen, die geen voordeel hadden bij of aandeel bezaten in de lading, en daarom zouden zij ook graag het medevaren van deze lieden hebben belet, aangezien zij nu ook niets zouden ontvangen van de honderd kronen, en ook vreesden, dat er voor zovele mensen, op zulk een grote reis, geen levensbehoeften genoeg zouden zijn. Deze en meer andere redenen werkten mee, dat Villegagnon enige kon omkopen, om Richer en Dupont, zodra zij in Frankrijk kwamen, aan het gerecht over te leveren als een hoop ketters en oproerlingen, met enige brieven van Villegagnon, wat zij ook daarna deden. Doch, om terug te keren tot de geschiedenis van de martelaren, waarmee wij terstond zullen voortgaan, moeten wij weten, dat dit schip, waarmee zij nu weggevaren en omtrent vijf of zesentwintig mijlen in zee gekomen waren, lek werd, zodat het veel water inkreeg, wat de scheepslieden en de anderen reisgenoten grote vrees veroorzaakte, daar het water met pompen en andere pogingen niet te verwijderen was, zodat de scheepslieden eindelijk tegen de kapitein zeiden, dat het schip door vermindering van enige lieden moest verlicht worden, wilden zij niet allen vergaan; "want," zeiden zij, "de een hindert de ander en het schip is zo vol mensen, dat men zich nauwelijks roeren of bewegen kan." De kapitein deelde dit het volk mee, en vroeg, of er ook enige waren, die in de boot, welke achter het schip was, weer naar land wilden gaan; "want," zei hij, "wij zijn allen in gevaar van te vergaan." Eindelijk waren er vijf, die plan hadden om weer naar Amerika terug te keren, en wel tegen de zin van het gehele gezelschap; want zij vreesden, dat Villegagnon hen slecht zou behandelen. Niettegenstaande dit alles, gingen deze vijf, die op hun onschuld vertrouwden, en wisten, dat zij Villegagnon niets misdagen hadden, in de boot, en namen afscheid van hun broeders, die in het grote schip bleven en naar Frankrijk reisden. De terugkerenden kwamen met de boot weer in Brazilië, waar drie hunner om de waarheid van het Evangelie werden omgebracht, zoals later zal worden meegedeeld.

Toen zij met hun boot van het grote schip zich verwijderden, waren zij nog achttien of twintig mijlen van het land af. Het afscheid was zeer droevig geweest, zowel voor de

een als voor de ander, daar het gevaar, dat aan beide zijden bijna even groot was, de oorzaak was van zulk een droevige scheiding. Zij, die in de kleine boot gegaan waren, hadden in het geheel geen kennis van de zeevaart, omdat zij zich daarmee niet hadden bezig gehouden, sedert zij uit Frankrijk in Brazilië waren gekomen, zodat zij nauwelijks wisten, hoe zij het roer moesten wenden, om het bootje in een haven te sturen. En wat meer is, het bootje had mast, zeilen, touwen, noch andere nodige dingen om zee te bouwen; want toen zij het grote schip verlieten, was ieder derwijze bezig het water uit te hozen, dat zij er niet aan dachten, om hun het een en ander mee te geven, wat zij op de reis behoefden; en zelf waren zij ook zo bekommerd, dat zij dit geheel verzuimden. De meest nadenkende onder hen zette een riem rechtop in de boot vast, in plaats van een mast; van hun hemden maakten zij een zeil, van de riemen of banden aan het lichaam stelden zij de schoten of touwen samen, waarmee het zeil werd vastgebonden, en aldus sukkelden zij vier dagen op zee rond, die zeer kalm en stil was. Op de vijfden dag, toen zij aan land dachten te gaan, werd de lucht door een zwarte wolk betrokken, waaruit een grote stormwind ontstond, met regen en donder, zodat de zee van die ogenblik aan zeer onstuimig was. en de baren zich hoog verhieven. In deze gevaarlijke storm geraakten zij buiten, koers, verloren het roer van de boot, en werden herwaarts en derwaarts geslingerd, zonder iets op hun tocht te winnen. De volgende nacht was het nog niet bedaard, maar werd het al erger, en werden zij door de kracht der zee tussen de steenrotsen en zeer gevaarlijke gaten gevangen, waar de matrozen op een schonen dag genoeg te doen zouden hebben om er door te gaan. Eindelijk dreven zij onder een grote steenklip, waar zij aan de oever bleven liggen totdat de dag aankwam. Zij gingen toen aan land om vers water en vruchten te zoeken; doch de grond was daar zo onvruchtbaar, dat zij, nadat de storm bedaard was, weer gedrongen werden vandaar te vertrekken, vier mijlen verder, waar zij zoet water vonden. Toen zij daar gedurende vier dagen uitgerust hadden, om zich te verfrissen, kwamen een deel wilde mensen, die dat land bewoonden, tot tien, die deze armen bedroefden Fransen een vriendelijk gelaat toonden; en terwijl zij zagen, dat zij gebrek aan spijs hadden, verkochten zij hun enige wortelen en meel, en wel omdat zij graag in het bezit kwamen van de kleding der Fransen. Zij waren het met hen derwijze eens, dat de onbeschaafde lieden wensten, dat zij daar langer gebleven waren; wat echter de Fransen niet konden doen, zo wegens de schaamteloosheid van de inwoners daar, als ook om de angst, waarin zij verkeerden, daar zij van het gezelschap der andere Fransen waren verwijderd. Zij vatten daarom het plan op, om zich onder de christenen en het volk van hun moedertaal neer te zetten. Zij, die ongesteld waren, konden niet beter worden, zolang zij onder de Brazilianen verkeerden, die vreemd waren aan alle christelijke eerbaarheid. Enige anderen, die gezond waren, hadden geen plan om te vertrekken, daar zij vreesden, dat Villegagnon hen slecht zou behandelen, omdat hij hun, wegens de godsdienst, geen goed hart toedroeg. Vandaar dat zij enige dagen onzeker waren, wat te doen. Eindelijk verzochten de zieken zo dringend hun metgezellen, om toch vandaar naar de rivier Colligny te vertrekken, waar Villegagnon en de andere Fransen woonden, dat zij er ten laatste in toestemden, en sloop gingen om vandaar te gaan. De Brazilianen zouden graag dit vertrek hebben verhinderd, en toonden door hun droevig gelaat, dat zij er zeer tegen waren. Meer dan drie dagen waren zij onder weg om deze dertig mijlen af te leggen, daar zij voortdurend de wind tegen hadden. Toen zij eindelijk, met grote moeite en gevaar, in de rivier van Colligny gekomen waren, waarbij zij zelfs in twijfel verkeerden, of zij deze rivier was of niet, aangezien een dikke mist hun het zien belette, verdween de mist, en zij zagen terstond het kasteel van Colligny en het dorp der Fransen, dat op het vaste land lag, omtrent een boogshot van het kasteel.

Toen zij aan land gekomen waren, vonden zij Villegagnon in het dorp der Fransen, die daar des morgens gekomen was om enige zaken te regelen. Zij begaven zich terstond tot hem, verklaarden de reden van hun komst, het gevaar waarin zij hun schip verlaten hadden, en baden hem hen onder het getal van zijn dienaren te willen opnemen, en voegden er bij, dat zij met tmeer vrijmoedigheid tot hem hadden durven terugkeren, omdat zij in hun gemoed verzekerd waren nooit iets tegen hem te hebben misdaan; dat zij het beter gevonden hadden tot hun eigen natie, de Fransen, terug te keren, dan zich aan de Portugezen over te geven, door wie zij misschien wel goed zouden zijn ontvangen geworden, of te blijven bij de Brazilianen, waar zij een goede ontvangst hadden genoten en beleefd ontvangen waren; en die zelfs bedroefd waren, dat zij heengingen. Zij voegden er bij, dat, indien de zaak van de godsdienst hem wellicht mocht verhinderen hen goed te ontvangen of bij hem toe te laten, hij zeer goed wist dat de artikelen, waarover het geschil in de godsdienst liep, nog niet beslist waren door de leraren van Frankrijk en Duitsland; daarenboven, dat hij zelf voor een jaar belijdenis gedaan had van hun hervormden godsdienst. Zij betuigden hem eindelijk, dat zij geen Spanjaarden, of Portugezen, veel minder Heidenen, Turken, vrijdenkers of goddeloze mensen waren, maar christenen, gedoopt in de naam van onze Heere Jezus Christus en Fransen van geboorte, geen om enige slechte daad gevluchte of gebannen lieden, maar dat enige van hen vrouw en kinderen verlaten hadden, om hem in dit verland te komen dienen, om de naam van Christus daar te verbreiden, zoals zij ook hun best gedaan hadden, om hem naar hun vermogen te dienen. En, indien immer ongelukkige mensen werden verdrukt, die door de stormen der zee, en verdreven naar vreemde eilanden, of door de oorlog beroofd werden van al hun goederen, of wegens andere ongelukken door iemand behoorden te worden beklaagd, dan behoorden zij, volgens hun zeggen, onder het getal er zodanigen te worden begrepen, want niet alleen hadden zij al hun bezittingen verloren, maar waren ook door de woestheid der zee tot de grootste ellende gebracht. Niettegenstaande dit alles, boden zij zich, zoals zij waren, ten dienste van Villegagnon, en baden hem om hen gelijk te stellen met zijn andere onderhorigen, totdat God hun de gelegenheid zou geven weer naar Frankrijk terug te keren. Nadat zij aldus hun toestand en verlangen hadden bekend gemaakt, gaf hij hun een liefelijk en goed antwoord, te weten, dat hij God loofde, dat Hij hen alzo had bewaard, en gebracht in een goede haven, daar zij nochtans geen kennis hadden van de scheepvaart. En, nadat hij nauwkeurig van hen vernomen had, hoe dit alles was toegegaan, en vernomen had, welke hoop zij hadden aangaande hun schip, dat zij in een benarde toestand op zee hadden achtergelaten, vertroostte hij hen, en stond hun toe met de anderen in dezelfde rechten en vrijheden te leven.

Daar hij vreesde, dat zij zich naar de Portugezen of Brazilianen zouden begeven, sprak hij hun op een liefelijke wijze aan, en zei, dat hij met grote blijdschap hun verlossing had vernomen, dat hij zich daarover, voorzover dit waar was, verwonderde, en dat hij daarom, al waren zij de vreemdste lieden van de wereld, ja zelfs zijn vijanden, hun geen goede behandeling en verzorging wilde weigeren. Niettegenstaande hun metgezellen tegen zijn wil vandaar vertrokken waren, en daardoor als zijn gezworen vijanden waren geworden, op wie hij, indien zij in zijn handen gevallen waren, het recht van vijandschap had kunnen toepassen; dat hij nochtans voor ditmaal al het voorgaande ongelijk wilde vergeten, en goed voor kwaad vergelden, en zich tevreden stellen met de wraak, die God zijn vijanden zou tonen. Daarom gaf hij hun de voorrechten en vrijheden als aan de andere Fransen, onder voorwaarde echter, dat zij geen woord zouden spreken van de godsdienst, op straf des doods; en zei, dat zij zich daarom wijs moesten gedragen, teneinde hem geen reden te geven hen kwalijk te behandelen.

Villegagnon maakte zich terstond van de boot meester, waarmee deze lieden aan land waren gekomen, en die hun met recht toekwam. En, ofschoon hij zag hoe groot het gebrek was, waarin zij verkeerden, daar zij niets bezaten om levensonderhoud te kunnen kopen, gaf hij hun echter niets daarvan. Ten gevolge van zijn schone beloften, bleven zij aan land, en begaven zich naar de dienaren van Villegagnon, werden weldra gezonder, en kregen hun vorige krachten. De andere Fransen stonden hen bij met spijs, klederen en andere benodigdheden, daar zij naakt en berooid waren aangekomen. Omtrent twaalf dagen brachten zij op rustige wijze door, terwijl Villegagnon in die tijd alles wat hij tegen hen gezegd had, wat zij geantwoord en hem verhaald hadden van de boot, bij zich begon te overleggen. Eindelijk kwam hij tot het besluit, dat alles wat deze personen hem verhaald hadden, leugens en valse listen waren, en dacht niet anders dan dat hun woorden leugenachtig waren, en dit aldus was overlegd door Dupont en Richer, omdat zij Brazilië hadden verlaten wegens het hete klimaat en om van hun arbeid in Frankrijk te kunnen uitrusten; en daarom was het hem vreemd, dat deze lieden zich weer tot de arbeid wilden begeven. Deze gedachte wekte bij hem de overtuiging, dat deze vijf gekomen waren om zijn sterkten te bespieden, en om de andere Fransen, zijn dienaren, die Villegagnon, wegens zijn ongestadigheid en wreedheid, niet goed mochten lijden, aan hun zijde te krijgen, om alzo, als zij een goede gelegenheid vonden, met een ander schip, dat, naar zijn mening, ergens in een andere rivier niet ver vandaar lag verborgen, zijn kasteel in te nemen en hem aldus met al zijn aanhangers om te brengen.

Dit vals en slecht vermoeden prentte hij zich zo vast in het hoofd, dat hij het voor vast en zeker hield. Van die tijd af wantrouwde hij al zijn oude en getrouwe dienaren, zodat hij nu op de een dan weer op de ander schold en tierde als een razende. Om het minste vergrijp sloeg hij hen met stokken, smet hen op de grond, liet hen in ijzeren ketens boeien en honger lijden. Dit was de meesten hunner zo vreselijk, dat het merendeel van hen wenste, dat de aarde zich mocht openen om hen te verzwelgen; zo groot was hun verlangen om van zulk een wrede meester verlost te zijn. Des daags was deze wrede mens bezig zijn volk te kwellen, en de nacht maakte hem nog veel erger; want soms droomde hij, zoals dit bij vleselijke mensen meer het geval is, in wie de Geest van God niet woont, dat men hem de hals afsneed, dan weer dat Dupont en Richer met een groot aantal volk hem belegerden, zonder hem enige genade zijns levens of enige verademing te willen toestaan.

Door deze valse overleggingen zich verbeeldende, dat deze vijf lieden, die waren teruggekeerd, verraders en verspieders waren, bedacht hij, dat het nodig was, teneinde zich in dat land te handhaven, deze lieden te doen sterven. Hij overlegde bij zichzelf, hoe hij de schande en de opspraak van de mensen zou kunnen ontgaan, en had hen daarom wel van verraderij willen beschuldigen, doch hij kon dit niet, noch bij gissing noch door waarschijnlijkheid.

Daarom overlegde hij op welke wijze hij zijn wreedheid zou kunnen toepassen, zonder schande bij het volk te ondervinden. Hij kwam tot het besluit, dat, daar zij het gevoelen van Luther en Calvijn in hun godsdienst aankleefden, en hij als beambte van de koning in dit land, volgens het besluit van koning Frans en Hendrik de tweede was aangesteld, hij van hen rekenschap mocht eisen van hun geloof. Zover hij hen kende, hield hij zich overtuigd, dat zij daarin zo standvastig zouden blijven, dat zij liever de dood zouden ondergaan dan het geloof te verzaken, dat zij eerst in het openbaar voor de gehele gemeente hadden beleden. Op die wijze zou hij niet alleen verlost worden van de vrees, die hem het langer leven van deze beklaglijke lieden aandeed, maar daardoor in Frankrijk geëerd en geprezen worden als een beschermer van het pauselijk

geloof. Hij was immers overtuigd, dat het merendeel aan het hof van Frankrijk genoeg nemen zou in de opoffering van de beklagenswaardige christenen, en dit zou hem dienen tot een getuigenis, dat hij door ware vrees tot God bezielde was, ijverig was om de ketterij uit te roeien, en het rijk van Christus uit te breiden, zoals hij enige jaren vroeger aan enige pausegezinden had te kennen gegeven. Om nu tot de uitvoering te geraken, die hij reeds had beraamd, stelde hij enige artikelen in schrift, waarop hij wilde, dat deze vijf zouden antwoorden en, terwijl hij hun deze artikelen toezond, beval hij, dat zij binnen twaalf uren op alles schriftelijk antwoorden zouden.

De artikelen zal men in belijdenis van hun geloof leren kennen, die hieronder zal volgen.

De Fransen, die daar woonden, trachtten hen op alle wijze te beletten om rekenschap van hun geloof te geven aan deze tiran, die niet anders zocht dan een gelegenheid om hen te doen sterven. Zij raadden hun aan naar de Brazilianen of oorspronkelijke bewoners van dat land te gaan, of zich aan de genade van de Portugezen over te geven, bij wie zij meer welwillendheid zouden vinden dan bij Villegagnon, die geboren scheen tot het bedrijven van allerlei wreedheid en tirannie.

Doch, boven de mening van al deze raadslieden, sterkte God dit beklagenswaardige volk met een bewonderenswaardige standvastigheid. Al stond het in hun keus, om het een of ander te doen, en al konden zij te land vertrekken, waarheen zij wilden, hetzij naar de wilden of naar de Portugezen, zonder dat Villegagnon of de zijnen dat konden beletten, nochtans versmaadden en verachtten zij al deze middelen, en zagen dat het uur was aangebroken, waarin het hun betaamde een bewijs te geven van de kennis, die God hun geschonken had. Daarom riepen zij volgaarne de hulp van God in, en namen op zich de artikelen, die Villegagnon hun gezonden had, te beantwoorden, en vertrouwden, dat in deze heilige strijd de Heere met zijn Heilige Geest hen zou bijstaan, en hen volkomen onderwijzen, wat zij op alles moesten antwoorden. De bedoelde artikelen waren in groot aantal, en enige punten waren zo, moeilijk te beantwoorden als er in de gehele Schrift te vinden zijn, met welke beantwoording een kundig leraar, die over alle boeken had te beschikken, wel een maand kon doorbrengen. Deze beklagenswaardige lieden hadden nauwelijks een bijbel, om enige plaatsen op te zoeken; daarenboven waren enige niet gezond, anderen verslagen door de vrees voor de dood, en enkelen in de heilige Schrift niet zeer goed ervaren. Dit was de reden, dat zij onder elkaar kozen zekere

JAN DU BORDEL,

de oudste onder hen, die zeer goed was geoefend in de Goddelijke wetenschappen wegens enige kennis, die hij bezat van de Latijnse taal. In waarheid was hij het, die de meeste gaven van de Heere scheen ontvangen te hebben onder al de anderen. Bij herhaling wekte hij zijn metgezellen tot standvastigheid op; en, wanneer hij zag, dat zij begonnen te verflauwen, troostte hij hen, en gaf hun moed, opdat zij getrouwe dienstknechten van hun Heere mochten blijven, op Wie zij al hun vertrouwen stelden. Deze Jan du Bordel stelde een schriftelijke geloofsbelijdenis op, waarin hij de artikelen, die door Villegagnon waren voorgesteld, uitvoerig beantwoordde. Deze belijdenis las hij eerst zijn metgezellen voor, en vroeg hun op ieder artikel in het bijzonder, of zij zulk een belijdenis niet hielden voor algemeen en gegrond op het Woord van God, wat zij allen tezamen toestemden, en waarbij zij God baden, dat Hij, indien het Zijn wil was, hun deze belijdenis van Zijn naam met hun bloed wilde laten bevestigen. En om te tonen, dat zij deze belijdenis des geloofs waren toegedaan, ondertekenden zij die eigenhandig. Wij hebben, geliefde lezer, deze belijdenis hier ook bijgevoegd, zoals zij woordelijk uit hun handschrift getrouw is overgezet. Daarom, indien deze niet zo uitvoerig wordt bevonden als de stof wel zou vereisen,

bid ik u te bedenken in welke plaats deze beklagenswaardige lieden waren, in welk een benauwdheid des lichaams als des geestes zij verkeerden, verstoken van enige gunst, raad, of hulp van mensen, boeken of iets dat hun behulpzaam had kunnen zijn tot recht verstand der heilige Schrift.

DE BELIJDENIS VAN HUN GELOOF

"Volgens de leer van de apostel Petrus, in zijn eerste zendbrief, moeten alle christenen steeds bereid zijn, om rekenschap te geven van de hoop, die zij hebben op Jezus Christus en dat met alle zachtmoedigheid. Wij ondergetekenden, mijnheer van Villegagnon, hebben eenparig, naar de mate der genade, die ons de Heere gegeven heeft, geantwoord op ieder punt, zoals gij ons bevolen hebt, en beginnen met het eerste artikel.

1. Wij geloven in een enige God, onsterfelijk en onzienlijk, Schepper van de hemel en der aarde en van alle zichtbare en onzichtbare dingen; welke God onderscheiden is in drie personen de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, Die van een enige natuur en eeuwig wezen zijn, hebbende een wil. De Vader is de oorsprong en het begin van alle goed, de Zoon in der eeuwigheid door de Vader voortgebracht, Die, toen de volheid des tijd gekomen was, in het vlees aan de wereld is geopenbaard, ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, geworden onder de wet, opdat Hij degenen, die onder de wet waren, zou verlossen, en wij tot kinderen Gods mochten worden aangenomen; de Heilige Geest, komende van de Vader en de Zoon, de Leraar van alle waarheid, sprekende door de mond der profeten, ingevende alle dingen, die door de apostelen zijn gesproken. Deze is de enige vertrooster in alle verdrukkingen, Die standvastigheid geeft en volharding in alle deugd. Wij geloven, dat uien de almachtige majesteit van god alleen en volmaakt moet beminnen, aanbidden en aanroepen in het geloof.

2. Als wij onze Heere Jezus Christus aanbidden, scheiden wij de een natuur van de andere niet, maar belijden de beide naturen, te weten, de goddelijke en menselijke, die in Hem onafscheidelijk zijn.

3. Wij geloven van de Zoon Gods en van de Heilige Geest alles wat het Woord van God, de leer der apostelen en de belijdenis van het geloof ons daarvan onderwijzen,

4. Wij geloven, dat onze Heere Jezus Christus zal komen, om te oordelen de levenden en de doden in een zichtbare en menselijke gedaante, zoals Hij naar de hemel gevaren is, en dat Hij dit oordeel zal houden, zoals ons Mattheüs in het 25ste hoofdstuk beschrijft; zijnde alle macht om te oordelen Hem van de Vader, voor zoveel Hij mens is gegeven; en voor zoveel aangaat, wat wij uitdrukken in Onze gebeden, dat de Vader verschijnen zal in het oordeel in de persoon van Zijn Zoon. Wij verstaan daardoor, dat de macht des Vaders, gegeven aan Zijn Zoon, zich in dit oordeel zal openbaren, nochtans niet dus, dat wij de personen vermengen, overtuigd als wij zijn, dat Deze wel van elkaar onderscheiden zijn.

5. Wij geloven, dat in het heilige sacrament des avondmaals, met de lichamelijke tekenen van brood en wijn, de zielen der gelovigen dadelijk gevoed worden door het eigen wezen van onze Heere Jezus Christus, gelijk onze lichamen gevoed worden door de zichtbare spijzen; doch wij kunnen niet zeggen, dat het brood en de wijn veranderd worden in het lichaam en bloed van Christus, want het brood blijft in zijn natuur en wezen onveranderlijk en alzo ook de wijn, en er heeft geen omzetting of verandering plaats. Wij maken nochtans onderscheid tussen dit brood en deze wijn, en ander gewoon brood voor onze dagelijkse spijs, voor zoveel dit een sacrament of teken is, waaronder de waarheid ongetwijfeld wordt ontvangen. Dit ontvangen geschiedt echter niet dan door het geloof; en men moet hierin aan niets vleselijks

denken, noch de tanden gereed maken om deze spijs te gebruiken, zoals de heilige Augustinus zegt: "Waarom bereidt gij uw tanden en uw buik? Geloof en u hebt gegeten." Het teken geeft ons dus de waarheid niet noch de zaak, die er door betekend wordt. Door Zijn macht en goedheid voedt en onderhoudt onze Heere Jezus Christus onze zielen, en maakt die Zijn vlees en bloed en al Zijn weldaden deelachtig. Nu komen wij tot de verklaring van de woorden van Jezus Christus. "Dit is mijn lichaam." In het vierde boek van Tertullianus, dat hij schreef tegen de ketter Marcion, verklaart hij deze woorden aldus: "Dit is het teken en de gedaante van mijn lichaam," Augustinus zegt: "De Heere heeft zich niet ontzien te zeggen: "Dit is mijn lichaam," wanneer Hij slechts het teken van zijn lichaam gaf." Daarom, zoals dit ook bevolen is in het eerste artikel van de kerkvergadering van Nicea, moeten wij in dit heilige sacrament niets vleselijks zoeken, noch onze zinnen zetten op het brood en de wijn, die als tekenen worden voorgesteld; maar wij behoren onze harten opwaarts te heffen naar de hemel, om door het geloof onze Heere Jezus Christus te aanschouwen, zittende aan de rechterhand van God Zijn hemelse Vader. Wij zouden hier nog kunnen bijvoegen het artikel der hemelvaart van Christus, en nog vele andere gevoelens van Augustinus, die wij echter achterwege laten, uit vrees van te uitvoerig te zullen worden.

6. Wij geloven, dat, indien het nodig geweest ware water te mengen onder de wijn, de Evangelisten en de apostel Paulus deze zaak, als er zoveel aan gelegen was, niet zouden hebben verzwegen. En, wat de oude kerkvaders aangaat, die dit hebben bevolen, naar aanleiding van het bloed en water, dat uit de zijde van Christus vloeide, aangezien dit gebruik niet gegrond is in het Woord van God, en het plaats had lang na de instelling van het heilige avondmaal, zo kunnen wij niet zeggen, dat dit nu in deze tijd nodig is.

7. Wij geloven, dat er geen andere heiliging van het sacrament bestaat, dan die geschiedt door de bedienaar des Woords, als men het heilige avondmaal uitdeelt, en wanneer de bedienaar in de volkstaal aan de gemeente de instelling verhaalt van het avondmaal, op die wijze zoals Jezus Christus ons zelf heeft voorgeschreven. En zelfs, zoals Augustinus zegt: "De heiliging is het woord van het geloof, dat gepredikt en ontvangen is in het geloof." Waaruit duidelijk volgt, dat de woorden, die op geheime wijze over de tekenen worden uitgesproken, geen heiliging kunnen inhouden, zoals blijkt uit de instelling van onze Heere Jezus Christus, toen Hij tot de discipelen, die daar tegenwoordig waren, met luide stem zei: "Neemt en eet."

8. Het sacrament van het heilige avondmaal is geen spijs voor het lichaam, maar voor de ziel, want wij eten daar niets vleselijks, zoals wij in het vijfde artikel hebben verklaard; maar wij ontvangen het door het geloof, dat vleselijk is.

9. Wij geloven, dat de doop een sacrament der boetvaardigheid is en als een opneming in de kerk van God, om de Heere Jezus Christus te worden ingelijfd. Dit stelt ons de vergeving van onze vorige en latere zonden voor ogen, welke vergeving volkomen verkregen is door de enige dood van Jezus Christus. Daarenboven wordt ons hierin afgebeeld de afsterving van ons vlees, en een zuivering en afwassing voor ogen gesteld, die afgebeeld wordt door het water, waarmee de kinderen gedoopt worden, welk water een teken is van het bloed onzes Heeren Jezus Christus, waardoor onze zielen waarachtig gezuiverd en gewassen zijn. De instelling hiervan wordt ons geleerd in het Woord van God, dat de apostelen hebben opgevolgd, daar zij doopten met water in de naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes. En wat nu het bannen van de satan, de zalving, het speeksel en het zout aangaat, dat alles verwerpen wij als menselijke instellingen, en stellen ons tevreden alleen met de wijze van instelling, die ons door de Heere Christus en zijn apostelen is nagelaten.

10. Wat de vrije wil aangaat, geloven wij, dat de eerste mens, die geschapen is naar Gods beeld, de vrijheid en de wil bezeten heeft, zowel tot het goede als tot het kwade, en dat hij alleen wist, wat de vrije wil was, toen hij nog in volmaaktheid verkeerde. Doch hij heeft deze gift des Heeren niet lang bewaard, maar is daarvan door zijn zonde beroofd geworden, en allen die hem hebben nagevolgd, zo zelfs, dat niemand, afkomstig uit het zaad van Adam, enige neiging bezit tot het goede. Daarom zegt de apostel Paulus: "De natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn; want zij zijn hem dwaasheid, en hij kan ze niet verstaan." De profeet Hosea roept tot de kinderen Israëls: "Israël is verontreinigd." Wij verstaan dit van de mens, die nog niet wedergeboren is door de Heilige Geest. En, wat nu een Christen aangaat, die gedoopt is in het bloed van Christus, en wandelt in nieuwigheid des levens, die geeft onze Heere weer de vrije wil, en hervormt zijn wil tot alle goede werken, doch niet in alle volmaaktheid; want de uitvoering van de goede wil is niet in zijn macht, maar komt van God, zoals de apostel dat zeer uitvoerig verklaart in het 7de hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, als hij zegt: "Het willen is [wel] bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet." De mens, die door God beschikt is tot de eeuwige zaligheid, al zondigt hij ook uit menselijke zwakheid, kan niet tot onboetvaardigheid vervallen. Daarom zegt de apostel Johannes: "Een iegelijk, die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem."

11. Wij geloven, dat het alleen aan het Woord van God toekomt, om de zonden te vergeven, van welk Woord, zoals Ambrosius zegt, de mens slechts een bedienaar is; daarom, indien hij iets bindt of ontbindt, is hij het niet, die deze niet vergeving of vergeving der zonden werkt, maar het Woord Gods, dat hij verkondigt. In betrekking tot deze zaak zegt de vrome leraar Augustinus zeer goed, "dat het niet is door de verdiensten der mensen, dat de zonde vergeven zijn, maar door de kracht des Heilige Geestes; want de Heere had tot Zijn apostelen gezegd: .Ontvangt de Heilige Geest." "Daarna voegt Hij er bij: Indien gij iemands zonden vergeeft," enz. Cyprianus zegt, "dat een dienaar de misdaad niet kan vergeven, die begaan is tegen zijn meester."

12. Wat aangaat de oplegging der handen, deze was in hun tijd gebruikelijk, doch deze is nu niet meer nodig, want wij kunnen daardoor de Heilige Geest niet geven, wat God alleen toekomt. Aangaande de kerkelijke ordening, geloven wij alles wat de apostel Paulus daarvan geschreven heeft in zijn eerste brief aan Timotheüs en op andere plaatsen.

13. De scheiding tussen man en vrouw, die wettelijk door het huwelijk zijn verbonden, mag niet worden toegestaan dan alleen om overspel, zoals ons Christus leert in het Evangelie van Mattheüs, hoofdstuk 5 en 19. En deze scheiding om overspel mag niet lichtvaardig plaats hebben, en de zaak moet eerst goed onderzocht worden, door de wereldlijke overheid. Hij, die daarin niet gezondigd heeft, en door wiens misdaad deze scheiding niet plaats had, zal, wanneer hij zich niet van het huwelijk zal kunnen onthouden, met een ander mogen huwen, zoals de vrome leraar Ambrosius zegt, op het 7de hoofdstuk van de 1e zendbrief aan de Corintiërs, doch de wereldlijke overheid moet in alles met rijp beraad te werk gaan.

14. Als Paulus leert, dat de bisschop alleen de man van één vrouw moet zijn, verbiedt hij daardoor niet, dat een bisschop, na de dood van zijn eerste vrouw, een andere zou mogen trouwen; maar hij verbiedt het bezit van meer dan een vrouw, waartoe de mensen in die tijd zeer genegen waren. Wij laten nochtans het oordeel in deze zaak over aan hen, die heter in de Heilige Schrift ervaren zijn, aangezien ons geloof op dit punt niet genoegzaam is gegrond.

15. Het is niet geoorloofd God enige gelofte te doen, tenzij Hij daarin een goed behagen heeft. Nu echter dienen de kloosterbeloften nergens anders toe dan tot bederf

van de ware godsdienst. Een grote vermetelheid en verwaandheid is het ook in de mens, iets te beloven boven hun toestand, aangezien de heilige Schrift ons leert, dat de onthouding van vrouwen of mannen een bijzondere gave van God is. Waaruit duidelijk volgt, dat zij, die zich de last opleggen, om het huwelijk hun gehele leven af te zweren van geen grote vermetelheid en verwaande onbeschaamdheid kunnen worden vrijgesproken. Zij doen hiermee niets anders dan God op de proef stellen, aangezien de gave van onthouding bij enige mensen slechts tijdelijk is, en hij, die deze gave een tijdlang bezat, zal haar niet bezitten in zijn latere leeftijd. Daarom stellen zich de priesters, monniken en andere geestelijken, die zich verbinden en beloven om zuiver te leven, tegen God, voorzover het niet in hun macht staat om te onderhouden, wat zij beloven. In zijn elfden brief zegt Hiëronymus: Indien de meisjes zich van goeder hart aan God hebben toegewijd, om zuiver te blijven zonder geveinsdheid, en zo sterk zijn en volhardend, mogen zij het loon verwachten voor haar rein leven, zoals haar bereid is. Doch, indien zij niet volharderen willen noch kunnen, zoals zij beloofd hebben, is het beter te huwen, dan zich, door haar onbehoorlijke lusten en hartstochten in het vuur der hoererij te werpen. Wat de plaats van de apostel Paulus aangaat, het is waar, dat de weduwe, die men koos om in de gemeente te dienen, zich onderwierp om niet te trouwen, zolang zij die dienst zou vervullen. Niet dat men de zodanigen enige heiligheid toeschreef; maar, omdat zij haren dienst niet zo goed konden waarnemen, wanneer zij een man hadden getrouwd. Wanneer zij weer wilden trouwen, verlieten zij haar bediening, waartoe de Heere haar geroepen had. En zover was het er vandaan, de belofte te volbrengen, die zij in de gemeente hadden afgelegd, dat zij zelf de belofte verbraken, die bij het ontvangen van de doop afgelegd was, waarin ook dit was begrepen, dat een iegelijk de Heere moest dienen in het ambt, waartoe zij door de Heere geroepen was. De weduwen legden de belofte van onthouding niet af, dan voorzover het huwelijk niet dienstig was tot zulk een ambt, waartoe zij zich verplichtten, en hadden geen andere bedoeling dan zich goed van haar bediening te kwijten. Zij waren dus ook niet gedwongen, dat het haar niet eer geoorloofd was te trouwen, dan te branden, en tot schande te vervallen of oneerbare daden te plegen. Wat meer is, in het genoemde hoofdstuk verklaart de apostel Paulus, tot voorkoming van zulke verkeerdheden, dat zij niet aangenomen werden om zulke belofte af te leggen, dan nadat zij de ouderdom van zestig jaren bereikt hadden, welke ouderdom in de regel verheven is boven vleselijke lasten. Hij voegt er bij, dat zij, die men daartoe zou verkiezen, niet meer dan eenmaal moesten gehuwd geweest zijn, teneinde men daarin reeds een bewijs zou zien van onthouding.

16. Wij geloven, dat Jezus Christus is onze enige Middelaar, Voorspraak, en Advocaat, door Wie wij toegang hebben tot de Vader, en dat wij, gerechtvaardigd zijnde, in Zijn bloed verlost zullen zijn van de eeuwige dood, en door Hem, reeds verzoend zijnde bij de Vader, overwinning zullen verkrijgen over de dood. Wat de gestorven heiligen aangaat, zeggen wij, dat zij begerig zijn naar onze zaligheid en geluk, en wensen, dat het rijk van God meer en meer komt. Nochtans moeten wij ons niet tot hen wenden om voorspraak, om iets van God te ontvangen, omdat wij daarin zouden handelen tegen Gods gebod. Maar wij, zo lang wij leven en samen verenigd zijn, als leden van één lichaam, moeten de een voor de ander bidden, zoals ons op verscheidene plaatsen in de heilige Schrift geleerd wordt.

17. Over de doden verbiedt ons de apostel Paulus, 1 Thess. 4, vs. 13. bedroefd te zijn, want dat doen de heidenen, die geen hoop hebben om weer uit de dood te worden opgewekt. De apostel gebiedt en onderwijst ons ook niet, dat wij voor hen bidden zullen, wat hij niet zou vergeten hebben, indien hij geweten had, dat dit nodig was. De oude leraar Augustinus zegt, in zijn aantekening op de 48e Psalm, "dat het de geesten

der doden alleen baat, wat zij in hun leven hebben gedaan, en indien zij niets gedaan hebben in hun leven, zal hun dit ook niet baten na hun dood."''

Aan het einde van deze artikelen was met hun eigen handen wat hier volgt geschreven:

"Dit is het antwoord, dat wij geven op de artikelen door u gezonden, naar de mate der gaven, die wij van de Heere hebben ontvangen. Wij bidden God, onze hemelse Vader, dat het Hem behaagt, dat wij geen dood geloof hebben, maar dat het vruchten voortbrengt Zijn kinderen waardig, derwijze, dat Hij ons geve vermeerdering en volharding daarin, en wij Hem mogen loven en danken in eeuwigheid. Alzo geschiede het."

Daaronder stonden hun namen aldus geschreven:

Jan du Bordel. Pieter Bourdon.

Matthias Vermeil. Andries de Lafon.

Deze belijdenis van geloof werd aan Villegagnon gezonden in antwoord op de artikelen, die hij deze mannen had voorgesteld. Nadat hij dat geschrift had gelezen en overpeinsd, gedreven als hij werd door een verkeerden geest, verklaarde hij hen terstond voor ketters aangaande de artikelen van het sacrament des avondmaals, der beloften en andere, en achtte, dat deze lieden veel meer moesten geschuwd worden dan zulken, die met een verpestende ziekte besmet zijn. Hij schaamde zich ook niet te zeggen, dat het niet geoorloofd was hun langer te laten leven, opdat zijn andere dienaren niet door hun venijn mochten vergiftigd worden. Toen hij eindelijk bij zichzelf besloten had hen te doen sterven, liet hij dit echter niet blijken, uit vrees dat zij, gewaarschuwd wordende, hem zouden kunnen ontvluchten. Men zegt, dat hij niemand ter wereld te kennen gaf, wat hij met deze beklagenswaardige lieden voornemens was te doen. Bij hield zich stil en alles geheim tot de volgende Vrijdag, de 9e Februari 1557, op welke dag des morgens, daar hij wist, dat zijn schip naar het vasteland moest, waar deze lieden zich met de andere Fransen bevonden, om enige levensbehoeften te halen, hij de scheepslieden bevel gaf, om Jan du Bordel en zijn metgezellen mee te brengen. Bij het ontvangen van dit bevel, dachten deze, dat het was om hen te ondervragen aangaande de belijdenis van hun geloof, die zij korte tijd tevoren hadden overgeleverd; zodat zij daarom in vrees en zorg verkeerden deze beklagenswaardige lieden in ellende te brengen. Niettegenstaande hun vrees, boodschapten zij, toen zij aan land gekomen waren, Jan du Bordel, dat hij terstond met zijn medebroeders bij Villegagnon moest komen. Ten gevolge van dit bevel werden alle Fransen daar, die deze mannen wegens hun deugdzaam en stil gedrag zeer beminde met grote droefheid vervuld. Met tranen in de ogen baden zij eendrachtig, dat zij toch niet naar deze tiran, wiens wreedheid hun genoeg bekend was, zouden heengaan, en zich alzo op de slachtbank brengen, want dat zijn bloeddorstigheid hen genoeg overtuigde, dat hij niet anders in de zin had, dan het onschuldig bloed van deze beklaglijke lieden te vergieten. Niettegenstaande dit alles, bad Jan du Bordel, een man van grote kloekmoedigheid en begaafd met een bewonderenswaardige standvastigheid, de Fransen, dat zij toch wilden eindigen met wenen, en door hun ontmoedigende woorden zijn metgezellen niet flauwhartig maken, maar veel liever moed en standvastig zouden geven, niet alleen om moedig te gaan, waar zij geroepen werden, maar zich ook, indien het God behaagde, gewillig om de naam van Christus in de dood te begeven. Hij vermaande hen ook op de volgende wijze: "Mijn broeders, ik zie wel, dat de satan ons graag zou willen beletten om op deze dag te verschijnen voor het aangezicht van Villegagnon, om daar de zuivere leer van het evangelie te belijden. En ik bemerk maar al te goed, dat enige der onze door groter vrees worden

gekweld dan wel betaamt, alsof wij wantrouwen zouden aan de hulp en de bijstand van onze getrouwe Heere, van Wie wij weten, dat ons leven in Zijn hand is, zodat de tirannen van deze wereld ons dit niet kunnen benemen zonder Zijn hemelse wil, daarom bid ik ulieden met mij te bedenken, op welke wijze en waarom wij in dit vreemde land zijn gekomen, Wie ons meer dan twee duizend mijlen over de zee heeft gebracht, en Wie ons wonderbaar temidden van vele gevaren heeft bewaard. Is Hij het niet, Die alle dingen regeert en onderhoudt door Zijn oneindige goedheid, Die de Zijn helpt door wonderbare middelen? Het is waar, wij hebben drie machtige vijanden, te weten, de wereld, de duivel en het vlees, die wij door onze krachten niet kunnen tegenstaan. Maar ons overgeevende aan de bescherming van Christus, Die deze voor ons heeft overwonnen, laten wij ons gerust stellen, en ons in Hem verzekeren, want Hij zal ons helpen en bijstaan, zoals Hij beloofd heeft. Laat ons dan goede moed scheppen, mijn broeders; laten de wreedheden, de rijkdommen en de ijdelheden van deze wereld ons niet beletten bij Christus te komen."

Zijn metgezellen genoten een ongelofelijke troost en blijdschap uit deze woorden, en baden God met een heiligen ijver, om hen te versterken en bij te staan met zijn Heilige Geest, Die hun zou leren, wat zij te antwoorden hadden voor de mensen aangaande de kennis, die zij van God uit Zijn heilig Woord verkregen hadden. Daarna gingen Jan du Bordel, Matthias Vermeil en Andries Lafon in het schip, dat daar voor hen gereed lag, om er mee naar het eiland van Colligny te varen, teneinde met Villegagnon te spreken. Wegens zware ziekte bleef Pieter Bourdon achter.

Toen zij nu op het eiland van Villegagnon gekomen waren, beval deze terstond, dat men hen bij hem zou brengen, en vroeg hun, terwijl hij hun belijdenis in zijn handen had, of zij dit aldus opgesteld en getekend hadden, en of zij bereid waren dit staande te houden. Eendrachtig antwoordden zij daarop, dat zij deze belijdenis aldus opgesteld en ondertekend hadden, terwijl ieder hunner zijn eigen handtekening herkende. En, aangezien zij deze als christelijk aanmerkten, als geput uit de heilige Schrift, volgens de belijdenis der apostelen en martelaren uit de eerste tijd van het christendom, waren zij ook bereid, door Gods genade, die staande te houden en te beschermen tot de dood, terwijl zij zich nochtans aan het oordeel en het gevoelen van hen wilden onderwerpen, die grotere gaven bezaten, en meerdere kennis mochten bezitten in de heilige Schrift. Nauwelijks hadden zij deze woorden gesproken, of Villegagnon zette een verstoord en toornig gezicht, en bedreigde hen, om hun vermetelheid te zullen doen sterven, indien zij dit ongelukkig gevoelen, zoals hij zei, niet wilden laten varen. Terstond beval hij de scherprechter hen met de voeten in de boeien te sluiten, en een ijzeren ketting aan de hals te hangen van vijftig of zestig ponden gewicht. Men zegt, dat hij van deze strafwerktuigen genoegzaam voorzien was, want dat hij de arme Brazilianen daarmee deerlijk in slavernij deed zuchten, in plaats van hen met God bekend te maken. Niet tevreden zijnde, dat hij hen alzo in ijzeren boeien had doen slaan, liet hij hen daarenboven in een zeer donkere en onreine gevangenis brengen, waar zij door vele soldaten, die daartoe waren aangewezen, werden bewaard. In weerwil daarvan, verblijdden zich de beklagenswaardige gevangenen, en zongen psalmen en lofzangen ter ere van de almachtige God, en vertroostten en versterkten elkaar met een waren christelijke ijver.

Al de bewoners van het eiland waren daarover ontzet, en begonnen voor zichzelf te vrezen. Niettegenstaande dit alles, bezochten enige, als Villegagnon in rust was, of op een andere plaats iets verrichtte, in het geheim de gevangenen, spraken hun moed in, en voorzagen de beklagenswaardige gevangenen van spijs, waaraan zij grote behoefte hadden, daar hij hun vreselijke honger liet lijden. Maar, daar er geen aanzienlijken onder hen waren, die hen kwamen bezoeken, en de vrijheid durfden nemen, aan

Villegagnon zijn ongerechtigheid en tirannie onder het oog te brengen, die hij aan deze arme, onschuldige mensen betoonde, konden de gevangenen geen hulp van dit eiland wachten. Op bijstand van het vaste land was ook niet te rekenen, omdat Villegagnon op lijfstraf verboden had, dat de schepen van het eiland zouden vertrekken, zodat die van het vaste land niet weten konden welk kwaad deze tiran op het eiland uitrichtte. De gehele dag had Villegagnon zeer weinig rust en dwaalde rondom zijn kasteel. Dikwerf ging hij naar de gevangenis, om te zien, of de poorten wel gesloten waren, ja, hij lag als het ware met zijn neus op de sloten, om te onderzoeken of zij niet vervalst waren. Al de wapens, die de soldaten en werklieden in hun vertrekken hadden, liet hij bij zich brengen, en in zijn woning verzekeren uit vrees, dat het volk die tegen hem mocht opvatten.

Na al deze voorzorgen, bracht hij het overige van die dag en de gehele volgende nacht door met te bepeinzen welk een soort van dood hij hen zou doen sterven. Eindelijk besloot hij hen in de zee te doen verdrinken, omdat zijn beul niet goed ervaren was in het uitvoeren van andere straffen. En, ofschoon hij dit besloten had, en de gevangenen stevig geketend en geboeid waren, en hem dus niet konden ontlopen, kon hij nochtans die nacht niet een uur gerust slapen, maar stond zelf van het bed op, en zond ieder uur naar de gevangenis, om te zien of die ook goed gesloten was. Intussen hield Jan du Bordel niet op zijn metgezellen op te wekken God te danken voor de eer, die Hij hun aandeed, om hen te roepen tot een getuigenis van zijn Evangelie en de belijdenis van Zijn heilige naam, en wel in zulk een vreemd en barbaars land, en wekte steeds de goede hoop bij hen op, dat Villegagnon toch niet zo wreed zou zijn om hen, wegens de belijdenis des geloofs, te doen sterven, dan alleen, dat zij levenslang in dienstbaarheid en slavernij zouden moeten leven. Doch zijn metgezellen, die de wrede inborst van Villegagnon kenden, hadden weinig hoop op het leven, aangezien hij reeds lang de gelegenheid gezocht had, die hem nu gegeven werd.

Des anderen daags, Vrijdags morgens, kwam hij, goed gewapend, met een page in een benedekamer, waar hij Jan du Bordel bij zich ontbood, die met ketens geboeid was. Deze vroeg hij een verklaring over het artikel van het sacrament, waarop deze beleed, dat het brood en de wijn niet meer dan tekenen waren van het lichaam en het bloed van Christus, en bevestigde dat met de woorden van de leraar Augustinus. Toen bij uit diens geschriften iets wilde aanhalen, om zijn woorden te bevestigen, werd Villegagnon zo toornig, dat hij zijn vuist ophief, en hem zulk een slag in het aangezicht gaf, dat het bloed hem in ruime mate uit neus en mond vloeide. Terwijl hij hem sloeg, voegde hij hem de woorden toe: "Gij hebt gelogen, gij slechte boef. De leraar Augustinus heeft deze woorden in die zin niet bedoeld; daarom zal ik u van deze dag aan, voor ik eten zal, de vruchten doen plukken van uw hardnekkigheid." Te midden van deze verdrukkingen, antwoordde deze beklagenswaardige man hem niet anders, dan dat het in de naam des Heeren moest geschieden. En daar hem de tranen, met bloed vermengt, langs de wangen liepen wegens de grote pijn van de slag, die hij ontvangen had, zei Villegagnon al spottende dat hij wel gevoelig en een popmannetje was, omdat hij wegens een tikje huilde. Hij vroeg hem nog eens, of hij bleef volharden bij hetgeen hij geschreven en ondertekend had. Du Bordel antwoordde daarop, dat hij daarvan niet zou afwijken, tenzij men hem met de heilige Schrift bewees, dat hij ongelijk had. Toen Villegagnon zijn standvastigheid zag, beval hij de beul hem aan handen en armen te binden, en naar een hoge steenrots te leiden, waaronder de zee tweemaal daags vloeide, waarbij Villegagnon en zijn page, met de wapenen in de hand, de armen lijder tot aan deze plaats vergezelden. Jan du Bordel ging voorbij de gevangenis, waarin zijn andere metgezellen gevangen lagen, en riep met luider stem, dat zij goede moed moesten houden, daar zij spoedig van dit ellendige leven zouden

verlost worden. En, terwijl hij ter dood ging, zong hij met grote blijdschap Gode psalmen en lofzangen, wat de beul en de wrede Villegagnon verbaasde. Toen zij op de steenrots kwamen, kon deze goede man nauwelijks verlot krijgen, om tot God te bidden, voor hij van de wereld scheidde, zulk een haast maakte Villegagnon om dit onschuldige lam te doen sterven. Eindelijk stond hij hem toe op de knieën te vallen, waar hij God al zijn zonden beled, Hem om vergiffenis en genade bad, in de naam van Zijn enige Zoon Jezus Christus, in Wiens handen hij zijn geest beval. Daarna ontkleedde hij zich tot op het hemd, gaf zich in de handen en aan de genade van de beul over, en bad om niet te mogen verflauwen. Toen Villegagnon zag, dat deze strafoefening niet spoedig genoeg zou aflopen, bedreigde hij de beul met stokslagen, indien hij zich niet haastte. Daarop wierp de beul deze vrome getuige van Christus, terwijl deze de naam des Heeren aanriep, spoedig in de zee, waar Jan du Bordel God aanbad, totdat hij door de onstuimige baren verzwolgen werd, en offerde zijn ziel op in de handen van zijn hemelse Vader.

Matthias Vermeil

[JAAR 1557.]

Toen Jan du Bordel aldus jammerlijk in de zee was omgekomen, bracht de beul terstond Matthias Vermeil op deze plaats, die zeer verslagen was over de dood van zijn metgezel, doch volstandig in het geloof bleef. Toen hij naar deze plaats gebracht werd, vroeg Villegagnon hem, die hij zulk een haat niet toedroeg als Jan du Bordel, of hij zich wilde ombrengen, en om een vals gevoel te beschermen in de dood begeven; doch deze godzalige man werd door deze woorden niet aan het wankelen gebracht. Het is waar, dat, toen hij zich op de steenrots ontkleedde, hij een natuurlijke vrees voor de dood kreeg, waarom hij verzocht, dat men hem de reden zou zeggen, waarom men hem deed sterven. O mijnheer van Villegagnon," zei hij, "hebben wij iets gestolen? Hebben wij enige van uw minste dienaren overlast aangedaan? Is het onze toeleg, om u te doden? Hebben wij iets gedaan, wat u tot schande of oneer zou kunnen strekken?" "Neen, boef," antwoordde Villegagnon, "gij noch uw metgezellen sterven om iets, wat gij daar hebt gevraagd, maar omdat gijlieden u als schandelijke pesten hebt afgescheiden van de kerk, daarom moet men ulieden afsnijden als verrotte leden, opdat gij de overigen van mijn volk niet zoudt bederven." Hierop antwoordde Matthias: "Aangezien gij de godsdienst gebruikt als een dekmantel, zo bid ik u, hebt gij, nog geen acht maanden geleden, geen volledige belijdenis der punten en artikelen gedaan, om welke gij mij nu doet sterven? Daarna viel hij op de knieën en bad aldus: "O eeuwige God, daar wij om de zaak van Uw Zoon Jezus Christus heden moeten lijden, aangezien men ons, omdat wij Zijn heilig Woord en Zijn leer hebben voorgestaan, nu als schapen naar de slachtbank leidt, wil door Uw barmhartigheid wakker worden en de Uw bijstaan, en trek U de zaak, die de Uw is, aan, opdat de satan en de kracht der wereld geen macht over mij verkrijgen." Na dit gezegd te hebben, wendde hij zich naar Villegagnon, en bad hem, om hem niet te doen sterven, maar tot slaaf te maken. Villegagnon werd beschaamd, en wist niet, wat hij op deze roerende bede van deze beklagenswaardige man zou antwoorden, doch zei eindelijk, dat hij niet wist, waartoe hij hem zou gebruiken, daar hij hem nog minder achtte dan de onreinheid van de straat. Nochtans zei hij, dat hij zich wilde bedenken, wanneer hij zijn geloof wilde verzaken, en bekennen, dat hij gedwaald had. Toen Matthias Vermeil zag, dat de hoop, die men hem gaf, tot schade van zijn zaligheid strekte, en dat deze nog zeer onzeker was, riep hij vrijmoedig met luider stem uit, dat hij liever wenste te sterven, teneinde eeuwig in de Heere te leven, dan

een korte tijd te leven, om eeuwig met de satan te sterven. Nadat hij op de steenrots zijn gebed gedaan had, en zijn ziel in de handen van zijn hemelse Vader had aanbevolen, stelde hij zich vrijwillig in handen van de beul, en gaf onder de uitroep met luide stem: Heere Jezus, wees mijner genadig," zijn geest over.

Andreas de Lafon

(Die niet volstandig is gebleven.)

[JAAR 1557.]

Nadat de beide vrome getuigen zeer standvastig voor de naam van Jezus Christus gestorven waren, werd de derde, te weten Andreas de Lafón, kleermaker van beroep, door de scherpreechter op de rechtsplaats gebracht. Toen hij naar de steenrots ging, waar hij sterven zou, vroeg hij aan ieder vergiffenis, indien hij iets misdaan had, daar het de wil van God was, dat Hij om de naam des Heeren Jezus Christus zou sterven. Alleen wegens zijn beroep, dat hij goed verstond, zou Villegagnon deze wel hebben willen behouden, teneinde door hem bediend te worden, aangezien er geen kleermaker onder zijn volk was; nochtans kon hij dit niet doen zonder te worden berispt, dat hij de een meer gunst bewees dan de ander. Daarom zond hij een van zijn pages tot hem, om deze goede man te vermanen medelijden met zichzelf te hebben, en hem de middelen aan te wijzen, waardoor hij zijn leven zou kunnen behouden; van welke plicht deze page en nog een ander zich bij uitstek kweten, daar zij hem aanraadden, Villegagnon te zeggen, dat hij niet zeer goed ervaren was in de heilige Schrift, om te kunnen antwoorden op al de punten, waarnaar men hem zou kunnen vragen. Andreas trok zich echter deze gegeven raad niet bijzonder aan, daar hij meende, dat hij geen vergeving van mensen, maar de vergeving van God nodig had. Deze page en de andere lieten de beul wachten, en liepen intussen naar Villegagnon, die niet ver van daar vertoefde. Zij verzochten aan hem, het leven te willen schenken aan deze armen kleermaker en zeiden, dat hij nooit gestudeerd had, en niet voornemens was hardnekkig in zijn gevoelens en voornemen te blijven volharden, en dat hij later wellicht van gevoelen zou veranderen, wanneer men hem uit de heilige Schrift vollediger zou onderrichten. Zij voegden er nog bij, dat deze kleermaker hem zeer dienstig zou zijn, en de plaats vervullen van een ander, die hij anders op grote kosten zou moeten onderhouden. In het begin hield Villegagnon zich alsof hij naar hun verzoek niet wilde luisteren, en zei met een vertoornd gemoed, dat de kleermaker hardnekkig zou blijven volharden in de verkeerde gevoelens van zijn metgezellen; dat het hem intussen zeer speet, omdat hij hem gekend had als een stil, en vreedzaam mens, van wie hij wel wilde gediend zijn, en dat hij, indien hij zijn dwalingen wilde belijden, hem het leven wel wilde schenken. Hij gebod, dat men hem dit eerst zou afvragen, voor de beul hem ter dood zou brengen.

Deze beklagenswaardige man, die reeds bereid was om de dood voor de belijdenis van het evangelie te ondergaan, werd door deze page en zijn metgezel zeer aangevochten en gesmeekt zijn geloof te laten varen of te beloven, dat hij zijn dwaling zou belijden, of ten minste verklaren, niet hardnekkig bij zijn gevoelens te willen blijven, er bijvoegende, dat er geen ander middel was om het leven te behouden. Eindelijk brachten deze raadgevers de armen kleermaker zover, dat hij, om de dood te ontgaan, verklaarde, dat hij niet hardnekkig bij zijn gevoelens wilde blijven, wanneer men hem iets beters uit Gods Woord zou bewijzen. Villegagnon verstond, dat hij beloofde te verloochenen, wat hij vroeger zo standvastig had beleden, en beval daarom de beul hem van zijn boeien te bevrijden, en met vrede naar zijn kasteel te laten gaan, dat hem als gevangenis verstrekte, waar hij in zijn gevangenschap zijn handwerk uitoefende voor Villegagnon en zijn gehele huisgezin.

Dit alles had plaats in de vroegen ochtend voor negen uur, voor het merendeel van het volk, dat op het eiland woonde, daarvoor gewaarschuwd was. Toen het volk dit alles vernam, en de barbaarse wreedheid zag van Villegagnon, beschuldigden zij zichzelf van flauwhartigheid, daar niemand hunner zich had durven verklaren tegen het gepleegde geweld in het vergieten van het onschuldig bloed van deze vrome getuigen van Christus, en wel, omdat niemand hunner de eerste durfde zijn om slechts met een enkel woord te betuigen, dat het Villegagnon niet paste iemand wegens zijn geloof te laten doden. Zij sloten zich in hun kamers op, uit vrees dat zij, wanneer zij onder het volk kwamen, zich wellicht enig woord zouden laten ontvallen, dat hun daarna het leven zou kunnen kosten.

Pieter Bourdon

[JAAR 1557.]

De bovenstaande bloedige offerande van Villegagnon was daarmee nog niet geëindigd. De vierde was nog over, te weten Pieter Bourdon, die hij vreselijk haatte. Deze was op het vaste land gebleven daar hij gevaarlijk ziek was, en met zijn metgezellen niet sloop had kunnen gaan. Daar Villegagnon vreesde, dat in zijn afwezigheid Pieter Bourdon gunstig door het volk zou worden behandeld, ging hij, om zijn begonnen vervolging te voleindigen, met enige scheepslieden in een schip. Toen hij gekomen was, waar Pieter Bourdon zich ophield, ging hij met nog een ander aan land, terwijl hij het overige volk in het schip achterliet. Nadat hij zich aan zijn vervoegd had, vroeg hij naar de draaier, daar Pieter Bourdon een houtdraaier van beroep was. Zij toonden hem meer dood dan levend te bed liggende. De eerste groet, die hij deze beklagenswaardige zieke man toesprak, was, dat hij terstond van het bed moest opstaan, en zo spoedig mogelijk met hem naar het schip gaan. Doch door woorden en door zijn ziekte liet hij genoegzaam blijken, dat hij vooralsnog Villegagnon niet dienen kon in zaken, waarin hij zijn hulp zou mogen behoeven, daar hij door zijn zware ziekte onbekwaam was iets te verrichten. Villegagnon antwoordde hem, dat het was om hem te laten genezen, en dat hij hem goed zou behandelen. En, daar hij zag, dat deze beklagenswaardige zieke op de voeten niet staan kon, veel minder in staat was te kunnen gaan, liet hij hem naar het schip dragen. Terwijl hij daarheen gedragen werd, vroeg hij onder weg, of men hem ook ergens toe wilde gebruiken, doch niemand durfde hem in het minst antwoorden.

Daarna werd hem door Villegagnon gevraagd, of hij aan de belijdenis wilde vasthouden, die hij met de anderen had ondertekend, waarop hij ten antwoord gaf, dat hij over de zaak zou nadenken. Nochtans, zonder enig uitstel, zo spoedig zij aan land gekomen waren, bond de beul, zoals hem bevolen was, hem stevig vast, en bracht hem naar de plaats, waar de anderen hun leven aan de Heere hadden opgeofferd, en vermaande hem op zijn geweten te denken. Deze ongelukkige lijder sloeg zijn ogen naar de hemel, en hief zijn armen, die dwars over elkander gebonden waren, naar boven, en toonde door zijn droevig gelaat genoegzaam, hoezeer zijn hart benauwd was, daar hij wel zag, dat dit de plaats was, waar zijn metgezellen om de waarheid hun leven hadden gelaten. Hij werd nochtans inwendig versterkt door de Heilige Geest, zodat hij deze droefheid op vrome wijze overwon, terwijl hij met luider stem uitriep: "Heere God, almachtige Vader, ik ben geweid in de zelfde weide als mijn metgezellen, die met overwinning en eer deze strijd op vrome wijze in Uw naam volstreden hebben. Ik bid U, laat mij niet bezwijken temidden der aanvechtingen, waarmee de duivel, de wereld en het vlees mij nu aanvallen; vergeef mij al mijn zonden en misdaden, die ik begaan heb tegen Uw goddelijke majesteit, en dit alles in de naam van Uw welbeminden Zoon, onze Heere Jezus Christus."

Na aldus gebeden te hebben, keerde hij zich naar Villegagnon, en vroeg hem naar de reden van zijn dood. Men antwoordde hem, dat het was, omdat hij een ketterse en schandelijke belijdenis had ondertekend. Hij wilde hierop weer antwoorden en vragen, in welk punt men bewezen had, dat hij een ketter was, daar bij nooit ondervraagd, veel minder overtuigd was. Doch zijn verontschuldgingen konden hem hier in geen deelen baten, omdat het nu, zoals Villegagnon zei, geen tijd was om zijn zaak naar recht te verdedigen, maar alleen om aan zijn geweten te denken; en tevens gaf hij de bevel, dat hij met spoed in zijn werk zou voortgaan. Toen deze beklagenswaardige man zag, dat alle goddelijke en menselijke wetten, alle eerlijke en burgerlijke bepalingen, alle christelijke liefde bij deze tiran als begraven waren, gaf hij zich vrijwillig in de handen van de scherprechter over, en, na in de uiterste nood, toen hij van de steenrots geworpen werd, de hulp en de bijstand van de almachtige God te hebben ingeroepen, ontsliep hij God zalig in de Heere.

Nadat dit droevig schouwspel had plaats gehad, vond Villegagnon zich zeer in zijn gemoed verlicht, zowel omdat hij nu had volbracht, wat hij sedert geruime tijd voornemens was te doen, als ook om het bewijs, dat hij gegeven had van zijn macht en tirannie over de zijn. Omstreeks tien uur verzamelde hij zijn volk bijeen, en vermaande het uitvoerig de schadelijke sekte der Lutheranen te versmaden en te vlieden, door wie hij ook was bedrogen geworden, en wel tegen zijn zin, omdat hij de geschriften der kerkvaders niet goed had onderzocht. Hen, die hardnekkig bij hun gevoelens zouden blijven, bedreigde hij zeer, en zei, dat zij niet minder zouden te lijden hebben dan deze drie mannen die om hun hardnekkigheid de dood hadden ondergaan, en voegde er bij, dat hij met hen niet meer medelijden zou hebben dan met de anderen. Hij beval daarom, dat ieder hunner zich moest bevljtigen om te onderhouden en te bewaren wat de kerkvaders met zulk een gezag en eerbied hadden verordend. Hij gebood, dat men die dag de werklieden overvloedig zou te eten en te drinken geven, uit blijdschap dat hij deze drie mannen op zo wrede wijze had omgebracht.

Van deze tijd aan gingen de zaken van deze tiran meer en meer achteruit. Aan enige edellieden in Frankrijk schreef hij, dat hij niets anders begeerde, dan zijn leer, die hij in Brazilië had laten prediken, goed te doen onderzoeken, want dat hij die voor de katholieke leer hield; en, indien men dat niet deed, dat hij dan de bedienaren des Woords, die kwaad van hem spraken, met redenen tot zwijgen zou brengen. Daarna vertrok hij uit Zuid-Amerika naar Frankrijk, waar hij, om weer de gunst te winnen van de pausgezinden, een Latijns boek uitgaf, waarin zeer ingewikkeld gesproken werd over de zuivere leer. Onder de naam van Pieter Richer heeft men hem hierop geantwoord, terwijl deze arme leraar zeer werd gegispt, zodat hij, in plaats van zijn eer te bevorderen, zich de haat van allen op de hals haalde, die zeiden, dat hij niet goed bij het hoofd was.

Onder de regering van Frans de tweede redetwistte hij mondeling en daarna ook schriftelijk met mr. Simon Brossier, bedienaar van het goddelijke Woord te Loudun, die gevangen zat onder de macht van de bisschop van Tours. Doch Brossier weerlegde hem zo krachtig, dat overvloedig bleek, dat Villegagnon een zeer dwaas mens was zonder de minste kennis van de ware godsdienst. Nadat hij geruime tijd dan hier dan daar gelopen had, als tafelschuimer van de aanzienlijke heren, die hem dikwerf bij zich nodigden, om hem van de vreemde eilanden te horen verhalen, werd hij eindelijk door een dodelijke ziekte aangegrepen, te weten door inwendig vuur dat hem langzamerhand uitdroogde en verteerde; zo zelfs, dat hij zijn leven eindigde met een dood, die veel overeenkomst had met zijn vroegere gepleegde wreedheden, zonder berouw over zijn afval en de straf, die daarop volgde.

Vervolging in Engeland

[JAAR 1557.]

De wrede en bloedige vervolging van de vrome christenen in Engeland was met het vorige jaar nog niet geëindigd., maar nam in het volgende jaar 1557 zeer toe, doordat in de aanvang van dit jaar een nieuw bloedig bevelschrift van koning Filips en de koningin Maria uitging, waardoor een groot onweer der vervolging losbrak. En, ofschoon geen van de provinciën verschoond van deze storm, was er nochtans geen, die meer aan de tirannie van de vijanden was onderworpen, dan het aartsbisdom van Canterbury, aangezien daar de geloofsrechters, die nu gewapend waren met een nieuw bevel en grotere macht, overal hun woede en razernij openbaarden. Inzonderheid muntten daarin uit Richard Thornton, geestelijke van Dover, en Nikolaas Harpsfield, opperdiaken van Canterbury, die van nature zo woedend en bloeddorstig waren, dat zij geen opwekking behoeften, om het vuur van hun brandende toorn tegen de onschuldige kudde van Jezus Christus nog feller te doen ontbranden, daar zij reeds vroeger vele gelovigen hadden omgebracht.

Reeds terstond in de aanvang des jaars, op de 15den Januari namelijk, werden, te Canterbury, om de goddelijke waarheid, zes getrouwe bloedgetuigen van Jezus Christus verbrand, te weten **Steven Kempe, van Norgate, Willem Waterer, van Bedingden, W. Haye, van Hithe, W. Lowicke, van Crabroke, Thomas Hudsonne, van Salange, en W. Prowting, van Thorram.**

In diezelfde maand werden ook levend verbrand **John Philpot, ten Tenterden, en Thomas Stevens,** van wie voorts de 16den dier maand, **te Ashfort, Nikolaas Finall en Mattheüs Bradbridge,** beide van Tenterden.

De 12den April werden vijf godvruchtige martelaren, te Londen op het Smitsveld in het vuur opgeofferd, namelijk **Thomas Loseby, Hendrik Ramsei, Thomas Thirtel, Margaretha Hyde en Agnes Stanley.**

Na de genoemden zijn in de maand Mei in St. Gregoryveld, in Southwark, verbrand, **Willem Morant, Steven Gratwicke** en een ander, **King** genaamd.

De 7den Mei worden in het vuur omgebracht, en wel in de stad Bristow onder grote standvastigheid van het geloof, **Richard Sharpe en Thomas Hale**

Engelse martelaren in het jaar 1557

Jan Bradhridge, Walter Appelbey, Petronella, zijn vrouw, Edmond Allen, Catharina, zijn vrouw, Johanna Mannings en Elisabet, een blinde maagd

Deze zeven getrouwe getuigen van Jezus Christus werden tegelijk door de geloofsrechters gevangen genomen, onder wie er een was, Edmond Allen genaamd, een molenaar, woonachtig te Fritenden, in het rechtsgebied van het genoemde bisdom. Deze was een godzalig man, en zeer milddadig jegens de armen, want in een dure tijd, toen zij bijna verhongerd waren, heeft hij hen niet alleen gevoed met zijn koren, dat hij voor de helft van de prijs verkocht, maar ook met de spijs en het voedsel des geestelijken levens, daar hij hun de heilige Schrift voorlas en verklaarde. Toen dit ter ore kwam van de priesters, die daar woonden, genaamd Johannes Taylor en Thomas Henden, werd hij door hun tussenkomst voor de heer Jan Baker aangeklaagd en beschuldigd, die hem ontbood en met zijn vrouw in de gevangenis zette. Daarna daaruit bevrijd, vertrok hij om zijn vervolgers te ontvluchten, naar Calais in Frankrijk, en zette zich daar metterwoon neer. Toen hij daar enige tijd gewoond had, was hij zeer verontrust in zijn geweten, zodat hij op zekere tijd, toen Johannes Web, zijn landgenoot, bij hem kwam, die gevlucht was om de tirannie van de heer Jan Baker te ontgaan, tot Johannes zei, dat hij daar met geen gerust geweten langer kon blijven want," zei hij, "God heeft iets met mij voor, om in Engeland te doen, en Zijn wil geschiede." Aldus keerde hij kort daarna weer naar Fritenden terug.

Toen hij daar teruggekomen was, en de priester Johannes Taylor daarvan bericht kreeg, en de volgende Zondag zag, dat Edmond Allen niet bij de mis tegenwoordig was, wendde hij zich, toen de mis voor de helft gezongen was, en hij gereed stond om de broodgod op te heffen, tot het volk, en beval de lieden om met spoed naar Allens huis te gaan, en hem daar te grijpen, en voegde erbij, dat hij, zo spoedig de mis geëindigd was, hen dadelijk zou volgen, wat hij ook deed; want nauwelijks had hij de woorden ite Missa uitgesproken, en zijn misklederen afgelegd, of hij liep naar Allens huis, nam hem gevangen, en bracht hem naar de heer Richard Baker, om te worden onderzocht, terwijl hij klaagde, dat hij het volk uit de heilige Schrift onderwees en leerde. Om deze misdaad wierp deze vervolger hem en zijn vrouw andermaal in de gevangenis, en zond zijn dienaren met de priesters om zich van zijn bezittingen meester te maken. Zij beroofden hem van zijn geld, Bijbels, psalmboeken en andere goederen, en stelden dit alles de priester Thomas Henden ter hand.

Het onderzoek van Edmond Allen, molenaar, voor de vervolger Richard en Martin Colins, zijn kapelaan.

Baker. Wie heeft u de macht gegeven te prediken en de Schrift uit te leggen? Bent gij een priester? Bent gij daartoe geroepen? Geef antwoord daarop.

Colins. Waarlijk, mijnheer, hij is een uitnemende ketter, en waardig om te worden verbrand.

Allen. Mijnheer, wanneer het UEd. behagen zal mij toe te staan mij wegens mijn geloof te verantwoorden, zo zult gij vernemen, dat ik verzekerd ben, dat God mij deze macht gegeven heeft, zoals hij allen anderen christenen heeft geschonken. Waarom worden wij christenen genaamd, indien wij Christus niet zouden navolgen? Indien wij zijn heilig Woord niet lezen zouden, en dat verklaren aan hen, die minder kennis daarvan hebben dan wij? Is Christus niet onze Vader, en mag een zoon de voetstappen niet navolgen van zijn Vader? Is Christus niet onze Meester, en zal het de leerlingen

verboden zijn de lessen en geboden huns meesters te leren en te verkondigen? Is niet Christus onze Verlosser, en zullen wij Hem niet loven, prijzen en dienen, die ons van de hel, de zonde en de verdoemenis verlost heeft? Toen Christus slechts twaalf jaren oud was, heeft hij toen niet met de leraars geredetwist, en hun de profeet Jesaja verklaard, ofschoon Hij niet behoorde tot het priesterlijk geslacht van Levi, maar uit de stam van Juda was? Heeft Hij in enig opzicht het uitwendige priesterschap aangenomen? Derhalve moeten wij allen, die christenen zijn, Hem hierin navolgen.

Colins. Mijnheer, welk een boef is deze, die zich met Christus wil vergelijken.

Baker. Laat hem zijn gang gaan! Terstond zal hij een groten voorraad ketterij voor u uitbraken. Kunt u iets anders in het midden brengen?

Allen. Ja. Was aan Adam door God niet toegestaan zijn nakomelingen te onderwijzen? Was Abraham door God niet bevolen zijn kinderen te leren? Leert ons David dit niet in verscheidene psalmen? Predikt Salomo niet voor het volk, daar hij ons in zijn boek, de Prediker genaamd, leert, dat er geen onsterfelijke vreugde in dit leven is te vinden, maar wel in het toekomstige? Noach predikte aan hen, die in zijn tijd ongehoorzaam waren, en werd daarom genoemd de ~prediker der gerechtigheid. Verder, heeft Mozes niet zeventig mannen onder de oudsten van Israël uitgekozen, om het volk te onderwijzen en te regeren? En Eldad en Medad, die daartoe niet geroepen waren, predikten voor het volk in de hutten, zodat Jozua, zich daarover ergerende, hen bij Mozes aanklaagde, en zei: "Mijnheer, verbied hen!" Waarop Mozes hem antwoordde: "Och of al het volk des Heeren profetenwaren," dat is, predikten.

Colins. Uw gezag ontleent gij aan het Oude Testament, dat tenietgedaan is; gij bent een dwaas, en weet niets van de bepalingen der hogeschool. Is de wet niet op drieërlei wijze verdeeld, namelijk, in de wet der plechtigheden, de wet der zeden, en de wet der politie?

Allen. Ik beken, dat, toen Christus, de beloofde Messias, gekomen was, de plechtigheden ophielden, zoals de apostel Paulus ons bewijst in zijn brieven aan de Hebreëen en de Colossensen, waar hij zegt: "Dat u dan niemand oordele in spijs of drank, of in het stuk des feest[dags], of der nieuwe maan, of der sabbatten; welke zijn een schaduw der toekomstige dingen, maar het lichaam is Christus."

Colins. Zijn de Joodse wetten door Christus vernietigd?

Allen. Door Christus zijn zij in het 5de hoofdstuk van het Evangelie van Mattheüs bevestigd, en ook door de apostel Paulus, 1 Tim. 1, vs. 9, 10; waar de apostel zegt, "dat de rechtvaardigen de wet niet is gezet, maar de onrechtvaardigen en de halsstarrigen, de goddelozen en de zondaren, de onheiligen en de ongoddelijken, de vadermoorders, en de moedermoorders, de doodslagers, de hoereerders, de meinedigen," enz.

Colins. Gij bent een ketter; wilt gij terugroepen en weer van kracht doen zijn de strafwetten van Mozes? Zoudt gij willen, dat overspel nu met de dood zou worden gestraft? Dat de ongehoorzame kinderen zouden worden dood gestenigd? Wilt gij Legem talionis hebben? Gij bent een ezel. Waarom, spreek ik ook Latijn tegen een dwalende oproerling? Zullen wij nu oog om oog en tand om tand uitslaan? Gij bent waardig, dat men u de tanden en de tong uitbreekt.

Allen. Indien wij nu zulke wetten hadden, zouden wij geen ongehoorzame kinderen, overspelers, eedbrekers, of doodslagers hebben.

Baker. Laat ons tot onze eerste zaak terugkeren. Waarom hebt gij het volk onderwezen, dat gij zegt te hebben gevoed, zo lichamelijk als geestelijk, aangezien gij geen priester bent?

Allen. Omdat wij als koningen zijn, om over onze boze hartstochten en wellusten te heersen, en bereid zijn te verkondigen de deugden en het Woord van God, en, zoals

Petrus zegt, als levende stenen te schijnen voor anderen; want, zoals men uit een vuursteen slaan kan, wat in staat is de gehele wereld in brand te steken, alzo behoren ook uit een christen de stralen van het heilige Evangelie te voorschijn te komen, om de gehele wereld te verlichten. Indien ons bevolen wordt om een iegelijk rekenschap van ons geloof te geven, en in de eerste plaats ulieden, die deze nu van mij eist, moeten wij dan niet noodwendig de heilige Schrift bestuderen en bepeinzen? Wat baat het een mens spijs te bezitten, zo hij die niet gebruiken wil, klederen te hebben en die niet te dragen; of een ambacht te kennen, en dat niemand te leren; en rechter te zijn en het recht niet uit te spreken? Zal men naar een kunstenaar zien, en deze bij alle lieden geprezen worden, indien hij zijn kunst en wetenschap niet toont? En zal een christen verboden zijn zijn bediening uit te oefenen? Is niet ieder christen een navolger van Christus? Mag onwetendheid, die in allerlei kunsten te misprijzen is, door een christen worden getoond? Gebiedt de apostel Paulus iemand zijn geest uit te blussen? Verbiedt hij iemand, die met geestelijke gaven versierd is, die te gebruiken, dan alleen dat de vrouwen niet prediken mochten? Als men de Handelingen der apostelen leest, hebben dan de Joden dit ooit iemand verboden? De beperking daarin was eerst door paus Gregorius gesteld, zoals ik een geleerd man ten tijde van koning Eduard heb horen prediken.

Colins. Deze schelm, mijnheer, is uitzinnig. Bij mijn priesterschap, ik geloof, dat hij eindelijk zal zeggen, dat een priester geen meerder gezag en macht heeft dan een ander mens. Zeg mij, een priester, bindt en ontbindt hij niet?

Allen. Mijn zonde bindt mij, en mijn berouw ontbindt mij. Ieder christen derhalve, als hij zondigt, bindt zichzelf, en, als hij berouw heeft over zijn zonden, ontbindt hij zich; doch, indien iemand anders door mijn vermaning van zijn zonden ontbonden is, dan kan gezegd worden, dat ik hem ontbind; en wanneer hij, niettegenstaande mijn vermaning, in zijn zonden blijft en daarin volhardt, dan kan men ook zeggen, dat ik hem bind, ofschoon het eigenlijk God is, Die bindt en ontbindt, en de wasdom geeft. Daarom zegt Christus: "Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn naam, daar ben Ik in het midden van hen; en aan wie gijlieden de zonden vergeeft, die worden ze vergeven, en, aan wie gij ze houdt, die zijn ze gehouden." De paus bezit ook geen sleutelen om de zonden te binden of te ontbinden dan de sleutelen der dwaling, aangezien de sleutel, die het slot van de verborgenheden en de zaligheid Gods opent, die is van het geloof en het berouw, zoals ik vele geleerde mannen heb horen verkondigen, dat ook Augustinus en Origenes van dit gevoelen waren."

Toen hij dit gezegd had, waren zij vertoornd, begonnen hem te smaden, en zetten hem de gehele nacht in boeien. Toen hij daar zat, kwamen er enige tot hem, die hem gunstiger waren dan de anderen; en, bewogen, dat zij zulk een geweld aan hem pleegden, baden zij hem, dat hij zijn geweten rein zou bewaren, en de raad van Baruch volgen, die zegt: "Wanneer gijlieden het volk ziet, dat voor en achter gaat, om de afgoden te aanbidden, zo spreekt in uw harten: "Heere U alleen zal men aanbidden." Met deze woorden verleidden zij hem, om de volgende dag de mis te gaan bijwonen. Maar, toen hij bij het kerkhof kwam, voelde hij een zware strijd in zijn gemoed, en bedacht bij zichzelf, dat zo'n klein stukje brood tussen de vingers van de priester niet wezen kon een wezenlijk lichaam, levende met een ziel, en met zenuwen, beenderen, hanen, vlees en andere leden. Hij keerde terug, en beklagde zich, dat hij zich naar deze plaats had laten verleiden, terwijl hij zei, dat zijn geweten getuigde, dat het geen erkende Schrift was, of dat dit een andere betekenis moest hebben, zodat hij opnieuw gevangen genomen en voor deze vervolger gebracht werd, die hem vroeg waarom hij geweigerd had het heilige sacrament van het altaar te aanbidden..

Allen. Omdat het een afgod is.

Colins. Het is het lichaam van Christus.

Allen. Dat is zo niet.

Colins. Bij de mis is het dit.

Allen. Het is een stuk brood.

Colins. Hoe kunt u mij dit bewijzen?

Allen. Toen Christus met zijn discipelen aan tafel zat, gaf Hij hun niet brood te eten?

Colins. Brood? Gij boef!

Allen. Ja brood, wat u het lichaam van Christus noemt. Zat Hij aan de tafel, of was Hij beide: aan de tafel en ook in hun monden? Want, als Hij aan de tafel zat, en Zich tegelijk in hun monden bevond, dan moet Hij noodzakelijk twee lichamen hebben, of anders een schijnlichaam, wat te gruwelijk is om te denken.

Baker. Het lichaam van Christus was een verheerlijkt lichaam, en kon op twee verschillende plaatsen tegelijk zijn.

Allen. Dan moet Hij noodzakelijk twee lichamen hebben, daar u van twee plaatsen tegelijk spreekt, waar Hij zich kan bevinden.

Colins. Domme ezel, leren de hoogleraren niet, dat een verheerlijkt lichaam overal kan zijn?

Allen. Wanneer het lichaam van Christus niet verheerlijkt was, voor Hij uit de doden was opgewekt, was het ook niet verheerlijkt bij het laatste avondmaal, en daarom kon het niet aan de tafel zijn en in de sacramenten tevens, zoals uit uw gezegde blijkt.

Colins. Een verheerlijkt lichaam heeft geen plaats.

Allen. Wat geen plaats inneemt, kan God noch iets anders zijn. En nu zegt u, dat het lichaam van Christus geen plaats inneemt, waaruit noodzakelijk volgen moet, dat het God noch iets anders is, wat u aanbidt; want is het dit niet, dan bestaat ook uw godsdienst niet; en is het God, dan neemt u vier personen in de drie-eenheid aan, namelijk, de persoon van de Vader, de persoon van de Zoon, de persoon van de Heilige Geest, en de menselijke natuur van Christus; want als Hij Christus niet is, zoals u noodzakelijk erkennen moet, als Hij geen plaats inneemt, zo zouden onze godsdienst en ons geloof tevergeefs en onze hoop zonder beloning zijn.

Colins. Deze oproerling wil in niets anders geloven dan in de Schrift. Hoe weet gij, dat het de Schrift is, dan door de kerk, zoals Augustinus zegt?

Allen. Ik weet niet, wat Augustinus zegt; maar ik ben verzekerd, dat dit het goddelijke Woord is, en wel door vele bewijzen. Vooreerst, omdat de wet van God in mij de veroordeling werkt, er! mij bewijst, dat ik wegens mij zelf veroordeeld ben, en deze verdoemenis, mr. Colins, moet gij eerst in uzelf ontdekken, voor gij tot berouw en bekering kunt komen; want, gelijk deze droefheid en wroeging van het geweten zonder geloof wanhoop is, alzo is ook een ingebeeld en een Rooms geloof, zonder berouw en leedwezen over de zonden een grote vermetelheid. Ten tweede, omdat het Evangelie een kracht Gods is tot zaligheid, voor ieder die gelooft; en Gods Geest getuigt met mijn Geest, dat ik Gods kind ben, en de heilige Schrift zijn goddelijk Woord is. Ten derde zijn er wonderbare werken Gods, die mij reden geven om te geloven, dat er een God is, ofschoon wij die niet vereren als God; de zon, de maan, de sterren en al de andere schepselen en wonderwerken Gods verkondigen mij, dat er een God is, zoals David ons leert in de 19e Psalm, en dat deze de heilige Schrift is, omdat zij ons leert de almacht, de kracht, de voorzienigheid en de majesteit van God, en bovendien, dat God aan alles in de natuur wetten heeft voorgeschreven. Ten vierde, omdat het Woord van God aan de kerk gezag gegeven heeft in het Paradijs, waar gezegd wordt, dat het zaad der vrouw de kop van de slang zou vermorzelen. Dit zaad is het evangelie van Christus en de gehele Schrift, want door deze belofte, die Christus is, zijn wij verzekerd van het eeuwige leven, waaruit blijkt dat de woorden: "het zaad

der vrouw zal de kop van de slang vermorzelen," aan de kerk gezag hebben gegeven, en niet de kerk aan de heilige Schrift.

Baker: "Wat zegt gij van het sacrament?"

Allen: "Zoals ik vroeger reeds gezegd heb."

Baker: "Weg met hem naar de gevangenis."

Aldus werd hij, wegens zijn geloof, veroordeeld met de zes andere gelovigen, te weten, vier vrouwen en twee mannen, bovengenoemd, om samen te Maidstone te worden verbrand. Daar hebben zij met een verblijd gemoed de belijdenis van hun geloof ter ere van God en tot bevestiging van de Evangelische waarheid, met hun bloed bevestigd, op de 18e Juni, in het jaar van onze Zaligmaker 1557.

Richard Woodman, met nog negen anderen, vier vrouwen en vijf mannen, verbrand

[JAAR 1557.]

Richard Woodman, geboren in Engeland en woonachtig te Warbledon, in het landschap Sussex, was een moedig en godvruchtig man. Wegens zijn geloof werd hij, met Johannes Philpot en andere gelovigen in de gevangenis geworpen; doch, toen de vrome martelaar Philpot was verbrand, wist hij door Gods voorzienigheid uit de bloedige banden van Boner, de bisschop van Londen, te ontkomen. De vijanden hebben hem daarna nochtans vervolgd, en hij werd door zijn eigen broeder andermaal verraden en in hun handen overgeleverd. Want door tussenkomst van zijn broeder, die hun de plaats wees, waar hij zich dikwerf verborgen hield, werd hij in zijn eigen huis gevangen genomen. Na een zeer wrede behandeling werd hij gebracht voor de bisschop van Chichester, dr. Story, dr. Cooke en anderen, waar hij onderzocht en ondervraagd werd als volgt:

Het onderzoek van Richard Woodman, voor de genoemde geestelijken, aangaande het heilige sacrament des avondmaals, zoals hij dat zelf heeft beschreven.

Chichester. Wat zegt gij van het sacrament des altaars?

Woodman. Zeg mij eerst, wat gij op het altaar offert.

Chichester. Wij offeren in het heilige sacrament des altaars het lichaam van Christus, om de toorn Gods des Vaders te stillen.

Woodman. Maar de apostel Paulus zegt aan de Hebreëen: "dat wij geheiligd zijn door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal gedaan; en een iegelijk priester stond wet allen dag dienende, en dezelfde slachtoffers dikwijls offerende, die de zonden nimmermeer kunnen wegnemen." Deze is de offerande, die gijlieden opoffert; en, zover ik verstaan kan, bent gij priesters naar de ordening van Aäron, die offeranden voor hun eigen zonden van het volk opofferen.

Chichester. Neen. De offerande van Aäron werd verricht met bloed, dat het sterven van Christus betekende, welke aan het kruis door Zijn bloedstorting volbracht is; maar wij zijn priesters naar de ordening van Melchizedek, die brood en wijn droeg voor Abraham ter gedachtenis van zijn overwinning, die de overgave van het lichaam van Christus betekende, onder de gedaante van brood en wijn, in zijn laatste avondmaal aan zijn discipelen gebiedende, dat zij dit gebruiken moesten tot het einde der wereld, en dit is de offerande, die wij opofferen.

Woodman. Mij dankt, gij hebt de zaak zeer duidelijk verklaard, als gij zegt, dat, zoals Christus het einde van alle offeranden was, Hij ook alzo de aanvang van de sacramenten is, als Hij zijn discipelen beveelt dat te gebruiken tot Zijn gedachtenis, tot aan het einde der wereld.

Chichester Wat? Tot zijn gedachtenis en niet Hem zelf, zoals de woorden luiden: "Neemt, eet, dit is mijn lichaam?" Het is niet alleen het teken, maar de zaak zelf. Is het niet zijn lichaam, zo spoedig de priester die woorden heeft uitgesproken? Antwoord mij beknopt daarop, want ik mag hierbij niet langer stilstaan.

Woodman. Mijnheer, indien het u behagen mag mij op de vraag naar een sacrament te antwoorden.

Chichester. Ja, daar ben ik mee tevreden.

Woodman. Wanneer gij de woorden van de doop over het water uitspreekt, en er is geen kind bij, is dat dan de ware toediening van de doop?

Chichester. Neen, toch niet; want er moet bij tegenwoordig zijn het water, het woord, en het kind, die samen de doop uitmaken.

Woodman. Zeer goed; wanneer er nu een kind gedoopt wordt in de naam des Vaders, en des Zoons, is dit dan niet de ware doop?

Chichester. Neen; want het kind moet gedoopt worden in de naam des Vaders, des Zoons, en des Heilige Geestes; anders kan het niet naar behoren gedoopt worden.

Woodman. Er mag dus niets bijgedaan of afgedaan worden van de heilige sacramenten?

Chichester. Neen.

Woodman. Nu zal ik u, mijnheer, antwoorden op uw eigen vraag, indien het u behaagt.

Chichester. Welnu; wat zegt gij dan van de woorden: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam? Is dit dan het lichaam van Christus niet, zo spoedig de priester deze woorden heeft uitgesproken?

Woodman. Wat gij mij geantwoord hebt op de doop, is waar: namelijk, dat gelijk het water, het woord en het kind samen de waren doop uitmaken, alzo ook het brood, de wijn en het goddelijke Woord maken samen het heilige sacrament des avondmaals, en de gebruiker, die met een waar en levendig geloof eet, smaakt het lichaam van Christus. Doch ik zal u bewijzen, dat dit brood het lichaam van Christus niet is, dan alleen voor de gelovige ontvangers, aangezien Christus zegt: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam;" zodat Hij het zijn lichaam noemt niet voor het gebruik, maar daarna; en zoals de vrome kerkvader Augustinus zegt: "Crede & manducasti," dat is, "gelooft, en gij hebt gegeten." De Evangelist Johannes zegt: "Wie in God gelooft, woont in God, en God in hem." Daarom is het onmogelijk in God te wonen en Zijn lichaam te eten zonder een waar geloof.

De priester. Het is dus het geloof van de ontvanger, wat het lichaam van Christus uitmaakt en niet Zijn woord, zoals gij zeggen wilt. Zeg mij toch, wat heeft Judas gegeten?

Woodman. Judas at het sacrament van Christus en de duivel meteen.

De priester. Hij at het lichaam van Christus onwaardig, zoals Paulus getuigt.

Woodman. Dat is zo niet; want hij spreekt niet van het onwaardig eten des lichaams, maar van het onwaardig eten van het sacrament, als hij zegt: "Wie dit bood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren;" en niet, omdat hij het lichaam des Heeren eet, want indien Judas het lichaam van Christus gegeten had, zou er noodzakelijk uit volgen, dat Judas zou behouden worden, daar Christus zegt: "Wie mijn vlees eet, en mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven en Ik zal hem opwekken ten uiterste dage."

De priester. Mijnheer, deze mens is een uitlegger geworden naar zijn eigen zin.

Chichester. Ik zie, dat het vergeefse moeite is, om met u te spreken. Gelooft gij niet, dat, nadat deze woorden uitgesproken zijn, er brood noch wijn overblijft, maar deze in

het ware lichaam van Christus wezenlijk veranderd zijn? Antwoord mij rond daarop, want ik kan niet langer met u spreken.

Woodman. Mijnheer, ik zal u een goed antwoord daarop geven, en wel, naar mijn gevoelen van het heilige Sacrament, wat op het volgende neerkomt: Ik geloof, dat, indien ik aan de tafel des Heeren kom, om het sacrament van het lichaam en het bloed van Christus te ontvangen, wanneer het op de rechte wijze wordt bediend, en ik vast geloof, dat Christus om mijnentwil geboren is, en voor mij de bitteren kruisdood ondergaan heeft, en dat ik door Zijn dierbaar bloed zalig zal worden, wanneer ik alzo het sacrament tot Zijn gedachtenis ontvang, dan geloof ik de gehelen Christus te ontvangen, namelijk God en mens op een verborgen wijze tot mijn eeuwige gelukzaligheid. Dit is mijn gevoelen.

Winchester. Hoe! is het niet het lichaam van Christus zonder geloof? Is dan het Woord Gods zonder kracht, zoals gij zegt?

Woodman. Mijnheer, ik heb u daarover mijn gevoelen openhartig en zonder geveinsdheid meegedeeld; meer krijgt gij van mij niet, tenzij gij met de Schrift wilt redetwisten, dan zal ik het u op drie á vierderlei manier verklaren, wat gij niet zult kunnen loochenen."

Toen begonnen zij te lachen, en zonden hem naar de bisschop van Winchester, opdat die hem uitvoeriger zou ondervragen. Na daar gekomen te zijn, begonnen de bisschop en de andere geestelijke van Canterbury hem op het lijf te vallen, en zeiden, dat zij hem niet zochten te veroordelen, maar zijn ziel te behouden, indien hij zich naar hun zin wilde gedragen.

Woodman. "Mijn ziel te behouden, gaat uw macht te boven; want, geloofd zij God, zij is reeds behouden. Niemand kan mijn ziel zalig maken dan alleen Jezus Christus; Hij heeft haar zalig gemaakt voor de grondlegging der wereld.

De priester. Welk een ketter, mijnheer, is deze mens. Hij komt nog met een andere ketterij voor de dag, en zegt, dat zijn ziel zalig is geworden voor de grondlegging der wereld. Weet gij wel, wat gij zegt? Kon uw ziel zalig worden, voor zij het wezen had?

Woodman. Ja zeker. Ik weet wel, wat ik zeg, en ik spreek niet anders dan de waarheid. De apostel Paulus zegt: "Gezegend zij de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, Die ons gezegend heeft met alle geestelijke zegeningen in de hemel in Christus. Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem voor de grondlegging der wereld, opdat wij zouden zijn heilig en onberispelijk voor Het in de liefde."

Daartoe zijn wij bestemd, en dit zijn de woorden van de apostel, die ik als de waarheid aanneem. Mijn geloof rust in en op Christus alleen, Die mij alleen zalig maakt en niet gijlieden of iemand anders.

De priester. Wat! een geloof zonder werken? Terwijl toch de apostel Jakobus zegt, "dat het geloof zonder werken dood is," daar wij een vrije wil hebben om goede werken te doen.

Woodman. Ik hoop, dat er niemand hier is, die meent, dat ik de goede werken misprijzen of verwerpen wil; want een waar en levend geloof zonder goede werken kan niet bestaan. Wij bezitten die nochtans niet uit onszelf, het is Gods gave, zoals Paulus zegt: "Want het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar [zijn] welbehagen."

Winchester. Wel nu, wilt gij bekennen, dat Judas het lichaam van Christus onwaardig heeft genoten? Spreek uw gevoelen daarover duidelijk uit.

Woodman. Mijnheer, indien gij, of iemand anders, mij uit de heilige Schrift kunt bewijzen, dat iemand ooit het lichaam van Christus onwaardig heeft gegeten, zal ik mij gewillig aan u overgeven, en in deze zaak roep ik ieder, die hier tegenwoordig is, tot getuige.

De priester. Zult gij? Dan zullen wij het terstond eens zijn. Spreekt de apostel Paulus niet aldus?

Woodman. Bewijs mij in welke plaats, en laat mij zijn woorden horen.

De priester. 1 Kor. 11, vs, 27, 29, waar de apostel zegt: "Zo wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die eet en drinkt, zichzelf, een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren."

Woodman. Bewijzen nu deze woorden, dat Judas het lichaam van Christus onwaardig heeft genoten? Ik bid u, laat mij de woorden nog eens lezen. Goede lieden, let wel op de woorden, die hij gelezen heeft, zij luiden aldus: Wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt." Hij zegt niet: "Wie dit lichaam eet, of dit bloed onwaardig drinkt," maar: "Wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt (die het heilige sacrament zijn), die eet en drinkt zichzelf een oordeel, omdat hij geen onderscheid maakt tussen het heilige sacrament, hetwelk het lichaam des Heeren vertegenwoordigt, en ander brood en andere drank. Hieruit kunt gij, geliefden in de Heere, gemakkelijk verstaan en beoordelen, dat zij buiten staat zijn hun eigen woorden te bevestigen; daarom wil ik hun in niets anders geloven.

Winchester. Gij bent waarlijk een uitnemende ketter, een uitlegger naar uw eigen zin, en ik zal nu ook het vonnis tegen u uitspreken.

Woodman. Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt, "want met welk oordeel gijlieden mij oordeelt, zult gij geoordeeld worden."

Vervolgens las hij mijn doodsvonnissen voor, en ik zei tot hem: Zult gij het doodsvonnissen tegen mij uitspreken, en zal ik niet weten waarom?

Winchester. Gij bent een ketter, en daarom zult gij afgesneden worden.

Woodman. Ik roep hemel en aarde tot getuige, dat ik geen ketter ben. Ik versmaad alle kettters. En, wanneer gij mij als zodanig veroordeelt, zal, de Heere u verdoemen, als gij u niet bekeert. Doch God schenke u genade om berouw te hebben, indien het Zijn wil is.

Daarna las hij het vonnis in de Latijnse taal; maar, wat hij las weet ik niet. Maar de Heere zij Rechter tussen hem en mij. Toen hij het gelezen had, zou ik graag mijn gevoelen voor hem uitgesproken hebben, doch zij riepen met luider stem: "Weg, weg, van hier met hem!" Zij brachten mij naar de gevangenis, Marshalsea genaamd, waar ik nu ben, en blijven zal, zolang het God behagen zal. Daarom loof ik de Heere uit de grond mijns harten, dat Hij mij tot deze hogen staat en waardigheid uitverkoren en tevoren bestemd heeft, om smaadheid te lijden voor Zijn heiligen naam. O, gezegend zij daarvoor Zijn heilige naam, nu en in der eeuwigheid. Amen."

Ziehier, geliefde lezer, het onderzoek van die kloeken strijder Richard Woodman, dat hij met zijn eigen hand heeft beschreven. Daarin kunt gij zien de wonderbare genade Gods, die in hem bleek, en de dwaze onwetendheid en barbaarse wreedheid van de vijanden der waarheid, vooral van Dr. White, bisschop van Winchester.

Nadat hij eindelijk tot zes herhaalde malen onderzocht en ondervraagd was, en tegen hen standvastig en vroom gestreden had, door hun dwalingen en geslepen redenen met de toetssteen der Heilige Schrift te wederleggen, veroordeelden zij hem, met nog negen andere vrome martelaren, zoals reeds gezegd is, en leverden hem over in de handen der wereldlijke rechters, om levend te worden verbrand.

De namen van de andere martelaren waren: **Joris Stevens, Willem Mainard, Alexander Hofman, zijn dienaar, Thomasine Wood, Mainards dienstmaagd, Margaretha Moris, Jakob Moris, haar zoon, Denys Burgis, Adsons vrouw en Groves vrouw.** Deze allen, met de genoemde Richard, gaven hun leven met een blij gemoed in het vuur te Lewes aan de Heere over, tot getuigenis van Zijn eeuwig

waarheid, op de 22ste Juni, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1557.

Een brief van Richard Woodman aan een godzalige vrouw mejuffrouw Robers genaamd wonende te Hawhurst.

"De genade, barmhartigheid en vrede van God onze Vader en van Zijn lieven Zoon, onze Heiland en enige Zaligmaker, door de inwendige werking des Heilige Geestes, worde ulieden overvloedig vermenigvuldigd, teneinde gij, lieve zuster, het kruis van Christus, waaronder gij gebukt gaat, met blijdschap dragen mag, tot uw enige troost en tot verheuging van al onze andere broeders en zusters, die rondom u wonen, nu en in der eeuwigheid. Amen.

Na mijn groet dient deze ulieden en al onze beminde broeders en zusters in Christus, die onze Heere van ganser hart en zonder geveinsdheid liefhebben, om te kennen te geven, hoe verheugd ik ben en al mijn andere broeders en zusters zijn, die hier met mij gevangen zitten, en hoe wij ons verblijden. Wij verwachten dagelijks de ontbinding van deze onze sterfelijke lichamen, naar het welbehagen van onze hemelse Vader, en loven Hem ook over uw standvastigheid en de goedheid, die gijlieden aan de uitverkoren kinderen van God, in deze drukkende tijd der vervolging, toont, dat een zeker bewijs en teken is van de liefde en gunst van God uwaarts, en voor allen, die daarvan horen zullen', want zalig [zijn] de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden; daarom, aan de vruchten zal men de boom kennen; want: "De goede mens brengt goede dingen voort uit de goede schat van het hart."

Derhalve, lieve zuster, het kan niet worden toegestemd in onze dagen, zoals sommigen wel denken, dat God slechts het hart der mensen eist en niet de werken. Dit zou het grootste ongelijk zijn, dat men tegen God en Zijn heilig Woord zou kunnen bedrijven, daar de apostel Jakobus zegt: Joon mij uw geloof uit uw werken, en ik zal u uit mijn werken mijn geloof tonen. De duivelen geloven ook en ze sidderen." En nochtans zullen zij slechts duivelen zijn, omdat hun bedoeling nooit was om goed te doen. Laat ons met hen niet kunnen worden vergeleken, maar laat ons liever ons geloof aan de gehele wereld openbaren door onze goede werken, opdat gijlieden niet beschuldigd wordt, en eenvoudige en onstraffelijke kinderen van God bent, temidden van dit krom en verdraaid geslacht, onder hetwelk gij schijnt als lichten der wereld.

Och, allerliefste, wij zijn nu in een tijd, waarin het Evangelie van Christus met vele duistere en donkere wolken der vervolging als bedekt is, zodat er weinigen zijn, die hun ogen zoeken te verlichten met de straten van het heilige Evangelie, uit vrees dat zij hun goederen en de schatten dezer wereld zouden verliezen, die slechts ijdelheid zijn en vergaan zullen. Laat ons dan niet vergeleken kunnen worden met hen, die tiet licht onder de korenmaat plaatsens, maar liever onze kaars op de kandelaar zetten, opdat zij lichten mag allen, die in het huis zijn; dat is, laat al het volk, dat in Gods huisgezin is, uw goede werken zien, en alle dingen geduldig verdragen, die ons, om van het evangelie wil, zullen worden opgelegd, ja, al ware het de dood zelf.

Er zijn enigen, die beweren willen, dat hun geloof oprecht en goed is, en nochtans latenzij zich vinden, waar al de gruwelen van de antichrist worden bedreven, die zich niet schamen, om zich op zekere plaatsen uit de Schrift te beroepen, om hun boosheid staande te houden, namelijk, dat de apostel Paulus zegt, dat te geloven met het hart de mens rechtvaardigt en te belijden met de mond hem zalig maakt. Och goede God, hieruit kunnen alle mensen duidelijk zien, dat niemand waarlijk kan geloven, tenzij hij ook de werken heeft; en "wie twijfelt, is een baar der zee gelijk, die door de wind gedreven en op en neer geworpen de mens mene niet, dat hij iets ontvangen zal van de Heere." Kunnen wij niet van zulke mensen zeggen, dat zij gelijk zijn aan hen, van wie

Christus spreekt Openb. 3, vs. 15, dat zij koud noch heet zijn, en dat de Heere hen daarom i uit Zijn mond zal spuwen? Indien wij dan een ongunstig gevoelen van zulke lieden hebben, hebben zij ons daartoe geen aanleiding gegeven? Zou het niet beter geweest zijn, dat een molensteen hun aan de hals gehangen ware, dan dat zij zulk een ergernis aan de uitverkoren kinderen Gods zouden geven, door hun dagelijks lopen naar de synagoge van de satan, om daar het merkteken van het beest te ontvangen, en daar de heiligen naam van God te horen lasteren! Wanneer zij stilzwijgen, geven zij daarmee aan de wereld niet te kennen, dat zij met hun daden instemmen en die goedkeuren? En aldus besmetten zij niet alleen hun eigen zielen, maar versterken ook de pausgezinden in hun gruwelen, en geven daardoor aan hun zwakke broeders reden tot afval, wat de Heere van hun handen eisen zal, en hun een last en pak worden, dat hun te zwaar zal zijn om te dragen, indien zij zich niet in tijd bekeren. Want zij, die de wil van hun Heere beleden en zich niet bereid hebben, en die wil niet zullen hebben volbracht, die zullen dubbele slagen ontvangen. Bemerkt u nu niet, dat dit de aangename tijd is, waarvan Christus spreekt? Ja, nu is ook de bijl aan de wortel van de boom gelegd; daarom, alle boom, die geen goede vrucht draagt, zal omgehouden en in het vuur geworpen worden. Nu is de Heere gekomen met de wan in Zijn hand, en zal Zijn dorsvloer doorzuiveren, en de tarwe in Zijn schuur verzamelen, en het kaf met onuitblusbaar vuur verbranden, zoals vroeger gezegd is. Nu is het de tijd, dat wij de Bruidegom moeten te gemoed gaan, met olie in onze lampen. Wij zijn ook ter bruiloft genodigd; laten wij ons niet verontschuldigen of uitvluchten zoeken. Nu is het de tijd, dat de Heere ons Zijn talenten geschonken heeft; God geve ons de genade, dat wij die besteden, opdat, als Hij komt, Hij Zijn geschonken talenten met winst mag terug ontvangen. Nu is de Heere gekomen, om te zien, of er enige vrucht op de vijgenboom is; want, wanneer de Heere komt, en er niets op vindt, zal Hij tot ons zeggen, zoals Hij tot de vijgenboom zei: "Uit u, worde geen vrucht meer in der eeuwigheid." Verder, wanneer wij de Bruidegom tegemoet zouden gaan, zonder olie in onze lampen, met de bedoeling om iets te kopen, zullen wij zonder twijfel worden behandeld als de dwaze maagden, en God zal tegen ons zeggen, zoals Hij tot haar deed: "Wijkt van hier, ik ken u niet." Of, indien wij ons zouden willen verontschuldigen ter bruiloft te komen, zullen er anderen in onze plaats genodigd worden; en, wanneer wij onze talenten niet goed besteden, zullen die ons ontnomen en anderen gegeven, en al zulke onnutte dienstknechten zullen geworpen worden in de buitenste duisternis, waar weinig zal zijn en knersing der tanden.

Och, Heere God, hoe vele verschrikkelijke gezegden zijn in die woorden niet vervat! Welke christelijke harten zullen daar naar niet naarstig horen! Moeten niet alle lieden opmerken, dat dit de tijd is, waarvan Christus onze Heere spreekt, dat de vader zou opstaan tegen de zoon en de zoon tegen de vader, de dochter tegen de moeder en de vrouw van de zoon tegen de moeder van haar man, zo zelfs dat de een broeder de ander zal overleveren tot de dood? Ja, de bozen zullen alle kwaad tegen ons spreken om de naam van Christus, waarvan ik dikwerf de waarheid heb ondervonden. Doch God zij geloofd, Die mij versterkt heeft omdat alles geduldig te dragen, want ik denk, dat er geen kwaad tegen mij kan worden bedacht, of zij hebben het tegen mij uitgevoerd, ja, zelfs mijn naaste vrienden, zoals David betuigt. Nochtans, geloofd zij de Heere mijn God, waren zij niet machtig genoeg om hun gezegden te bevestigen, hoewel zij hem zoeken te beschuldigen, die God uitverkoren heeft, omdat zij zelf het kruis van Christus niet dragen wilden noch Hem navolgen; maar, zij spreken kwaad in zaken, waarvan zij niets weten, waarvan zij rekenschap zullen moeten geven aan Hem, Die komen zal om te oordelen de levenden en de doden. Doch mijn overtuiging is, dat al het volk Gods zich naar de raad van hun waren Herder schikken moet, Die

zegt: "Mijn schapen horen mijn stem, en een vreemde zullen zij geenszins volgen, maar van hem vlieden," want zij kennen de vreemde niet, en geeft daarmee te kennen, dat wij geen vreemdelingen moeten geloven, en allen voor vreemdelingen te houden, die zijn Evangelie zoeken te verwoesten en te onderdrukken. Daarom moet gij goed op hen letten, en hen goed beproeven voor gij hen gelooft, volgens de raad van Johannes, die zegt: "Geloof niet een iegelijke geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn," en geeft daarmee te verstaan, dat allen, die uit God niet zijn, geen goed zullen spreken van iemand dan van huns gelijken. Daarom, lieve zuster, heb goede moed, en geloof hun niet, wat zij ook van ons zeggen, want ik vertrouw op de genade van God, dat de gehele wereld spoedig zien en weten zal, dat ik mij niets aantrek, en mijn bloed ook niet dierbaar acht voor mij zelf, wanneer het de Heere behagen zal, mijn vijanden toe te laten dat te storten, en ik geloof vast, dat God, Die in mij dit goede werk begonnen heeft, het ook zal volbrengen, en mij de genade geven, om Zijn liefelijk juk te dragen, dat ik, God zij daarvoor geloofd, altijd getorst heb.

Want, toen ik in de gevangenis zat, soms in ketenen en boeien geklonken, soms op de grond liggende, soms in het blok gezeten, soms met touwen gebonden, zodat mijn vlees daardoor opzwol, en ik bijna overwonnen was door de strijd, die ik in mijn vlees gevoelde, soms gedwongen in bossen en velden de nacht door te brengen, her en derwaarts dwalende, beroofd van alle omgang, omdat zij niet bij mij durfden komen uit vrees voor de tirannen, soms gesleept voor rechters, stadhouders, heren, bisschoppen en leraars, en door hen voor hond, duivel, ketter, hoerenjager, verrader, dief, verleider en met andere dergelijke verachtelijke namen gescholden; ja zelfs door mijn eigen bloedverwanten en vrienden, die mijn brood aten, verraden, doch, God zij geloofd, die mij van mijn geboorte bestemd heeft dit voor Zijn naam te lijden. Alles wat mij overkomen is, viel mij gemakkelijk, en ik was daarover meer verheugd en verblijd, dan over enige schat, die ik ooit bezeten heb, terwijl mijn vijanden niet in staat waren om hun beschuldigingen te staven, en naar die weg, die zij ketterij noemen, die ik de Heere mijn God. Ja, overal, waarheen zij mij gesleept hebben, heeft de Heere mij mond en wijsheid gegeven, om hen zo te beantwoorden, dat mijn tegenstanders mij niet konden weerstaan. Geloofd zij daarvoor onze genadige God!

Daarom, lieve zuster, en al onze broeders en zusters in Christus, hebt goede moed, en weest niet bezorgd, hoe of wat gij spreken zult, want het zal u in die ure gegeven worden. Deze belofte heb ik dikwerf waar bevonden, zoals gij en alle andere uitverkoren kinderen Gods bevinden zult, wanneer de tijd komen zal. En, daar ik en vele anderen hadden gehoopt, dat deze vervolging in deze tijd zou geëindigd zijn, bemerk ik, dat God een verdere beproeving toezendt, om alle huichelaars uit te roeien, opdat niemand in zichzelf zou roemen, maar in God. Daarom, hetzij de profetieën teniet gaan, of de talen ophouden, nochtans de liefde vergaat nimmermeer. Want vrees sleept moeilijkheden na zich, maar een oprechte liefde verwerpt alle vrees. Deze liefde, hoop ik, dat de Heere zo overvloedig in uw harten heeft uitgestort, dat geen dingen in deze wereld machtig zullen zijn om u van God te scheiden, want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch Engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomstige dingen, noch hoogte, noch diepte, noen enig ander schepsel, ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onze Heere; en ik hoop, dat gij en alle andere gelovigen, die tot het einde volharden, door Hem in het nieuwe Jeruzalem zult mogen ingaan, om met Hem in eeuwigheid te leven, en te aanschouwen de heerlijkheid Gods met dezelfde ogen, die gij nu hebt. Geeft alle lof en eer aan God de Vader, God de Zoon en God de Heilige Geest, drie personen en één enig God, nu en in der eeuwigheid. Amen."

Op de zelfden tijd, dat de genoemde martelaren stierven, is ook iemand, **Ambrose** genaamd, in de gevangenis te Maidstone gestorven.

Mejuffrouw Joyce Lewes

[JAAR 1557.]

Mejuffrouw Joyce Lewes was een vrouw van edele afkomst en opgegroeid in de genietingen der wereld, die haar lust had in het dragen van kostbare klederen en dergelijke dwaasheden, waarmee het merendeel van de edellieden in Engeland toen besmet was, en waaraan zij zich nog overgeven. Zij was eerst gehuwd met zekere Appelby en naderhand met Thomas Lewes van Manchester. In de naam van de regering van koningin Maria ging zij als anderen ter kerk, en woonde de mis bij. Toen zij echter gehoord had, dat de godzalige en zeer geleerde martelaar Laurens Sanders te Coventry verbrand was, begon zij met meerder opmerkzaamheid op de zaak te letten, en onderzocht zeer ijverig bij hen, die zij als godvrezenden kende, naar de reden van zijn dood. En, toen zij vernam, dat dit geweest was, omdat hij geweigerd had de mis bij te wonen, werd haar gemoed geschokt en was zij zeer onrustig. En, aangezien haar woning dicht bij het huis was van, Mr. Jan Glover, een man, die een bijzonder voorbeeld van ongeveinsde godzaligheid en vele verdrukkingen was, die hij om het Evangelie had uitgestaan, ging zij menigmaal tot hem, en verzocht haar toch de gebreken aan te wijzen in de mis en in andere zaken, waarop men in die tijd zeer aandrang als nodig tot zaligheid. Toen hij haar ontrust gemoed bemerkte, en het verlangen zag, dat zij had om de waarheid te leren kennen, onderwees hij haar zeer ijverig in de weg des Heeren, en bewees haar uit Gods heilig Woord, dat de mis en alle andere pauselijke verzinselen zeer hatelijk waren voor Gods aangezicht. Bovendien bestrafte hij haar ook, omdat zij zulk een welbehagen had in de ijdelheden dezer wereld. Door deze godzalige terechtwijzingen, die hij haar deed, ontstond er bij haar een tegenzin in de wereld, en werd zij ook hartelijk bedroefd over haar zonden, en ontvlamd door liefde tot God, begerig om Hem volgens Zijn Woord te dienen, en nam zich vast voor al zulke dingen te vermijden, die de Heere haar God mishagden. En, daar zij geleerd had, dat de mis schadelijk en gruwelijk was, begon zij die ook te haten. Toen zij op zekere tijd door de gestrengheid van haren man gedwongen werd om de kerk te bezoeken, en daar met wijwater werd gesprengd, keerde zij dat de rug toe, en toonde, dat zij een mishagen had in hun godslasterlijk wijwater, dat zoveel schade deed aan het bloed van Christus. Wegens deze daad werd zij terstond bij de bisschop aangeklaagd als iemand die de sacramenten had versmaad. Terstond werd haar, ten huize van haar man, een bevel gezonden, om ogenblikkelijk te verschijnen voor de bisschop. De bode, die dit bevelschrift bracht, gaf het haar man over, die dit bekeek, en bemerkende, wat het was, werd hij woedend, en verlangde, dat de bode dit geschrift zou terugnemen, en indien niet, zo bedreigde hij hem, dat hem te zullen doen opeten. De bode weigerde het terug te nemen, daar hij dacht, dat niemand zo vermetel zou durven zijn, hem daarover lastig te zullen vallen. Eindelijk dwong Lewes de bode het geschrift werkelijk op te eten, terwijl hij de punt van een zwaard hem op de borst zette. En, nadat hij het verteerd had, liet hij hem ook drinken, en vertrekken. Terstond daarop werd de genoemden Lewes bevolen om met zijn vrouw voor de bisschop te verschijnen, waaraan Lewes dadelijk gehoor gaf, en de bisschop verzocht hem genadig te willen zijn, en zich zo goed mogelijk verontschuldigde. De bisschop was niet deze onderwerping tevreden, op voorwaarde dat ook zijn vrouw zich zou onderwerpen. Zij antwoordde echter de bisschop zeer vrijmoedig, dat zij door het wijwater te weigeren, noch tegen God, noch tegen enige van Diens wetten had

gezondigd. De bisschop werd over deze woorden zeer vertoornd, doch wilde haar, omdat zij een adellijke vrouw was, niet ten hardste behandelen, zoals hij zei, en gaf haar een maand uitstel om zich te bekeren, terwijl haar man borg voor haar bleef en duizend gulden zou betalen, ingeval hij haar aan het einde van de maand niet terug bracht, en aldus liet men hen beiden gaan.

Toen zij thuis gekomen waren, knielde mejuffrouw Joyce Lewes tot ernstig bidden neer, en na de naam des Heeren te hebben aangeroepen, ging zij onverwijld naar de bovengenoemde man Gods, Mr. Jan Glover, die haar zeer ernstig uit het Woord Gods onderwees, en haar vermaande, dat zij zich niet moest bemoeien met een zaak, die het najagen van ijdele eer betrof, en geen naam moest zoeken te verkrijgen, en stelde haar het grote gevaar voor ogen, waaraan zij zich waarschijnlijk zou blootstellen, indien zij zich in goddelijke zaken anders zou gedragen dan Christus leert.

Toen de maand bijna verstreken was, en de tijd aanbrak, dat zij weer naar de bisschop zou worden gebracht, werd haar man door genoemde Jan Glover gewaarschuwd, dat hij haar niet naar de bisschop moest brengen, maar een ander middel zoeken om haar te behouden, of, indien het ergste mocht gebeuren, zich tevreden stellen de bepaalde som geld te betalen, liever dan dat hij zijn eigen vrouw in het vuur zou werpen. Hij antwoordde, dat hij om harentwil niets wagen of verliezen wilde, en als een moordenaar van zijn eigen vrouw, bracht hij haar de bloeddorstige bisschop, waar zij ondervraagd werd, en waar zij zich vrijmoediger betoonde dan voor zij met de dood was bedreigd. En, om een begin met haar martelingen te maken, werd zij naar zulk een onreine gevangenis gebracht, dat een zeker meisje, dat daar gezet was om haar gezelschap te houden, in bezwijming viel.

Voortdurend werd zij gevangen gehouden en bij herhaling ondervraagd, en, daar zij zich steeds vrijmoedig gedroeg, werd zij eindelijk voor de vierschaar gebracht, en daar als een ketter veroordeeld, die waardig was te worden verbrand. Toen de bisschop met haar sprak, en vroeg, waarom zij de mis niet wilde bijwonen, noch de sacramenten en andere instellingen der kerk ontvangen, antwoordde zij: "Omdat ik die dingen, waartoe gij mij wilt dwingen, waarop gij zo staat en als zo hoog nodig tot de zaligheid van de mens acht, niet in Gods Woord vind. Indien zij in het Woord van God geboden waren, zou ik die met mijn gehele hart toegedaan zijn, aannemen en geloven." De bisschop zei: Indien gij niet meer wilt geloven, dan wat inzake de godsdienst in de Schrift is vervat, verkeert gij in een verdoemelijke toestand." Over deze woorden werd zij uitermate verbaasd, en, door de Geest van God gedreven, zei zij tot de bisschop, dat zijn woorden goddeloos en boos waren.

Na haar veroordeling vertoefde zij een geheel jaar in de gevangenis, aangezien zij opgedragen was aan een nieuw gekozen beambte, die men niet dwingen kon, zoals hij betuigde, om haar in zijn tijd om het leven te brengen; om welke reden hij ook na haar dood zeer gekweld werd, en in levensgevaar verkeerde. Gedurende de tijd, die zij in de gevangenis doorbracht, was haar gedrag in woorden en werken zodanig, dat allen, die slechts een vonkje godzaligheid of burgerlijke eerbaarheid bezaten, haren toestand zeer beklaagden, en wel omdat zij ter dood gebracht zou worden.

Toen de tijd begon te naderen die God voor haar veroordeling had bestemd, en het geschrift *de comburendo* (verbrandingsvonnis), zoals zij het noemen, van Londen gekomen was, begeerde zij, dat er enige vrienden bij haar mochten worden toegelaten, met wie zij, toen deze gekomen waren, overlegde hoe zij zich zou te gedragen hebben, teneinde haar dood het meest te doen strekken tot eer van God, tot troost van Zijn volk, en vervolgens ook tot schrik van Gods vijanden. "Wat de dood zelf betreft," zei zij, "daarover bekommer ik mij niet veel; wanneer ik het vriendelijke gelaat van Christus, mijn waardige Zaligmaker, aanschouw, ben ik niet voor de

verschrikkelijke gedaante van de dood bevreesd." Gedurende deze tijd hield zij vele troostrijke en stichtelijke redenen uit Gods Woord over Gods verkiezing en verwerping.

De avond voor de dag, dat zij gedood zou worden, kwamen er twee priesters uit het klooster van Lichfield, ten huize van de ondermarkgraaf, waar zij gevangen zat. Deze lieten haar door de markgraaf aanzeggen, dat zij gekomen waren om haar de biecht af te nemen, daar zij, volgens hun zeggen, zeer bedroefd zouden zijn, indien zij zonder te biechten zou sterven. Zij liet hun boodschappen, dat zij gebiecht had bij Christus haren Zaligmaker, van Wie zij verzekerd was vergeving van haar zonden te ontvangen. En, wat de oorzaak aanging, waarom zij nu zou sterven, had zij geen reden om te biechten, maar veel meer om God in allen ootmoed te danken, dat Hij haat, waardig had geacht voor Zijn Woord te mogen sterven. En, wat de vergeving aanging, die zij haar geven wilden uit naam van de paus, die verachtte zij uit de grond van haar hart. Toen de priesters dit hoorden, zeiden zij tot de markgraaf: "Welnu, morgen zal haar vermetelheid beproefd en bestraft worden. Want, al heeft zij nu misschien enige vrienden, die haar de oren volblazen, morgen zullen wij wel zien, wie zo vermetel zal durven zijn om bij haar te komen." Aldus gingen zij vertoornd heen, omdat hun biecht en vergeving werd veracht.

De gehele volgende nacht was zij bewonderenswaardig blijmoedig en opgeruimd, doch op een gepaste wijze, zo zelfs, dat zich de majesteit van Gods Geest opmerkelijk in haar vertoonde, die de vrees voor de dood uit haar hart dreef. Zij bracht al de tijd door met bidden, lezen en spreken met hen, die gekomen waren met de bedoeling, om haar met Gods Woord te vertroosten.

Omstreeks drie uren in de morgenstond begon zich de satan, die nimmer slaapt, vooral niet, wanneer de dood voor de deur staat, tegen haar te verheffen, en schoot zijn vurige pijlen op haar los, zoals hij altijd gewoon is te doen op hen, die het oneens met hem zijn, en vroeg haar, hoe zij zeggen kon, dat zij tot het eeuwige leven uitverkoren was, en Christus voor haar was gestorven. "Ik sta toe," fluisterde hij, "dat Hij gestorven is; maar hoe kunt gij zeggen, dat Hij voor u gestorven is?" Deze boze ingeving ontroerde haar zeer, en zij, die bij haar waren, raadden haar het voorbeeld van Paulus te volgen, die zegt: Die mij heeft liefgehad, en Zich voor mij heeft overgegeven," als ook, dat haar roeping tot de kennis van Gods Woord een duidelijk teken was van Gods liefde tot haar, vooral daar de Heilige Geest van God in haar hart werkte die liefde en zucht tot God, om Hem te behagen, en om voor Hem gerechtvaardigd te worden door Christus enz. Door deze en dergelijke woorden, en vooral door de troostrijke belofte van Christus, geput uit de heilige Schrift, werd de satan op de vlucht gedreven, en zij zeer krachtig in Christus getroost.

Omtrent acht uur kwam de markgraaf bij haai, in de kamer, en zei tot haar: "Mejuffrouw Lewes, ik ben hier gekomen, om u de wil en het voornemen van de koningin mee te delen, dat gij niet langer dan een uur in deze wereld meer zult leven. Bereid u derhalve daarop voor." Over deze woorden, die zo ruw en onverwacht door zulk een beambte werden uitgesproken, was zij enigermate verslagen, waarom een van haar vrienden en bekenden, die bij haar stond, tot haar zei: "Mejuffrouw Lewes, gij hebt grote reden om God te danken, dat Hij u zo spoedig uit deze wereld wil wegnemen, en u waardig acht om getuige te zijn Zijner waarheid, en aan Christus getuigenis te geven, dat Hij de enige Zaligmaker is." Na het uitspreken dezer woorden, zei zij: "Mijnheer de markgraaf, uw boodschap is mij zeer welkom, en ik dank mijn God, dat Hij mij waardig acht mijn leven in deze strijd te wagen." En aldus vertrok de heer markgraaf, doch kwam binnen een uur terug, *cum gladiis & fustibus*, dat is, met zwaarden en stokken. Toen hij bij haar op de kamer kwam, verzocht een

van haar vrienden hem de vergunning om met haar naar de paal te mogen gaan en haar te vertroosten en te versterken, wat de markgraaf voor dat ogenblik toestond, doch later, toen zij gestorven was, werd hij daarover zeer gekweld.

Toen zij, in tegenwoordigheid van een grote menigte volks, door de stad geleid werd, in gezelschap van twee van haar vrienden, mr. Michiel Beniger en mr. Augustijn Bernherts genaamd, werd zij ter plaatse gebracht, waar zij als een offer vallen zou. En, aangezien de afstand wat ver, het gedrang van het volk zeer groot en zij ook de frisse lucht niet meer gewoon was, daar zij geruime tijd in de gevangenis had vertoefd, zond een van haar vrienden naar het huis van de markgraaf om wat drinken. Daarna bad zij tot driemaal ernstig, dat God toch de afgodische mis wilde vernietigen en het koninkrijk van het pausdom verlossen. Aan het slot van haar gebeden riep het merendeel van het volk, ja, ook de markgraaf zelf, die bij haar stond en nu gereed was om haar in het vuur te werpen, omdat zij de mis niet wilde goedkeuren, op haar gebed met het overige gedeelte van het volk het Amen uit. Na aldus te hebben gebeden, nam zij de beker in de handen, en zei: "Ik reik die allen toe, die het Evangelie van Jezus Christus oprecht liefhebben, en verlangen naar de uitroeiing van het pausdom. Toen zij gedronken had, dronken ook haar vrienden, en na deze ook vele andere lieden, inzonderheid de vrouwen van die plaats, die echter later in de kerk daarover boete moesten doen, en wel door de wreedheid der pausgezinden.

Toen zij met de ketting aan de paal was vastgemaakt, toonde zij zulk een blijmoedigheid, dat het aller mensen begrip te boven ging, en zij zag er zo vergenoegd in haar gezicht uit en was zo lijdzaam, dat het merendeel van hen, die het hart op de rechte plaats hadden, daarover jammerde, ja zelf, met tranen de tirannie der pausgezinden beweende. Toen het vuur was aangestoken, verzetten zij zich niet en bewoog zich niet, maar hief slechts haar handen naar de hemel, en was spoedig overleden, want de ondermarkgraaf had haar, op verzoek van haar vrienden, zulke brandbare stoffen verschaft, dat zij zeer spoedig uit deze ellendige wereld werd verlost.

Wij willen in deze geschiedenis ook niet vergeten, dat de pausgezinden enige lieden hadden opgeruid, die deze vrome en godzalige martelares in het openbaar moesten beschimpen en bespotten, als zij naar de strafplaats zou gaan en aan de paal gebonden stond. Onder andere was er een oude priester, die een zakboekje in de handen had, waarin hij de namen opschreef der vrouwen, die ook uit de beker hadden gedronken, en hij duidde ook daarin anderen en haar vrienden hij hun kleding aan, omdat hij de namen van deze niet kende. Later vernam hij die echter, tengevolge waarvan zij in rechten betrokken werden, zo te Conventry, als op andere plaatsen; maar God, wiens voorzienigheid niet slaapt, beschermde ze voor de handen der wrede tirannen.

In de maand Juni werd Richard Lush, om de ware godsdienst, in het gebied van Bath, in Wallisengeland, verbrand.

De 13den Juli werden te Norwich verbrand Simon Miller en Elisabeth Cooper.

De 2den Augustus ondergingen te Colchester de vuurdood vijf mannen en vijf vrouwen, van wie des voormiddags werden verbrand **William Bongeor, Willem Pureas, Thomas Benold, Anges Silverside, ook Smith genaamd, Helena Ewring en Elisabeth Folkes, en des namiddags Willem Munte, Jan Johnson, Alice Mijnt en Rose Allin**, een zeer godvruchtige en standvastige vrouw.

In die tijd werden ook door het vuur omgebracht zekere Fryer en de zuster van Joris Eagtes, beiden te Rochester.

Joris Eagles

[JAAR 1557.]

Aangezien er velen gevonden worden, die waardig zijn om in hun daden en handelingen te worden beschreven, teneinde daaruit blijkt, wat de oprechte en ware dienaren van God, die de zaak van de christelijke godsdienst hebben gehandhaafd, en met volharding daarvoor hebben geleden en uitgestaan, hebben wij ons gedrongen gevoeld om de geschiedenis te verhalen van de vromen en godzaligen man Joris Eagles, teneinde hem vooral een ereplaats te geven onder het aantal martelaren, daar hij een man was, wel zonder kennis van talen, maar die grote daden heeft verricht tot bevordering van Gods kerk, zoals men uit dit verhaal duidelijk zal zien.

Het behaagt God menigmaal eenvoudige en verachte lieden op te wekken, om Hem door hen te laten dienen, en in mensen Zijn macht en heerlijkheid te openbaren, zoals wij in het Oude Testament van velen lezen, die van geringen stand en weinig vermogen waren en nochtans tot het profetische ambt werden geroepen. Zo riep de Heere ook deze man, die slechts een eenvoudig mens en een kleermaker van zijn handwerk was, tot de bediening van het predikambt, en wel in een vreemden en gevaarvolle tijd, en gaf hem de genade, niet alleen om Zijn Woord zuiver te prediken, maar ook om daarvoor te sterven. Daar dus deze kleermaker zijn geest tot hoger dingen verhief dan tot het maken van klederen, en hij een bijzondere gave om te spreken had, en met weinig woorden veel wist te zeggen, gaf hij zich geheel aan het lezen en het onderzoek der Heilige Schrift over, en bewees daardoor aan Gods kerk een groten dienst. En, daar hij reeds onder de regering van koning Eduard de zesde het talent des Heeren, dat hij ontvangen had, tot nut en stichting gebruikte, deed hij dit nog ijveriger, toen de vervolging der kerk van Christus plaats had, in welke tijd het merendeel van de predikanten van het heilig evangelie her en derwaarts werd verstrooid, en de mond zelfs niet durfde te openen.

Daar nu deze Joris naar verscheidene plaatsen reisde, en zich niet lang in een plaats ophield, versterkte en vertroostte hij op bewonderenswaardige wijze de moedelozen, en vertoefde nu eens in de steden dan weer in het veld. En, daar hij bemerkte, dat de vijanden der waarheid hem vervolgden, verbergde hij zich, zoveel hij kon, in bossen en wildernissen, zodat hij wegens zijn moeite en zijn arbeid, die hij verrichtte om her en derwaarts te reizen, de bijnaam ontving van de Loper. Dikwerf was het zo erg met hem gesteld, dat hij onder de blote hemel moest slapen, en menigmaal de nacht doorbracht in gebeden en smekingen tot God. Hij leefde en onderhield zich zeer sober, zodat men gedurende de drie jaren, die hij vervolgd werd, niet kon bespeuren, dat hij enige anderen drank gebruikt had dan water, ofschoon hij zich nochtans, door Gods genade, daardoor niet zwakker gevoelde; want hij had er zich geheel aan gewend, om er toe bekwaam te zijn, als de nood het eiste. Hij stichtte aldus gedurende enige jaren, al heen en weer reizende veel nut in de gemeenten, vooral in die van de streek van Colchester. Intussen bedacht en bewerkte de satan, die een vijand der christenen is, allerlei listen en lagen door enige lieden van de rechtbank, die in stilte de wacht hielden en verspieders aan alle plaatsen hadden, om hem gevangen te nemen, op welke wijze dit slechts kon plaats hebben. Zij spanden zich daartoe geruime tijd met ijver in, doch tevergeefs, daar hij, zowel als enige christenen altijd op zijn hoede was, en zich in bossen, kelders en op zolders van sommige huizen, wist te verbergen. Daarna lieten zij een geschrift uitgaan in naam van koningin Maria, dat afgekondigd werd in vier bisdommen, n. m. te Essex, te Suffolk, te Canterbury en te Norfolk,

inhoudende, dat, wie Joris Eagles zou gevangen nemen, drie honderd kronen zou ontvangen. Velen werden door deze hoge som verlost, en wendden alle middelen aan, om zich ten koste en schade van de beklagenswaardige Eagles te verrijken. Intussen geschiedde het op zekere tijd, dat hij, te Colchester zijnde, door een vijand der waarheid gezien en herkend werd, die hem terstond ging aanklagen bij hen, die hem vijandig waren. Eagles bemerkte dit, en vertrok, zo spoedig hem dit mogelijk was, vandaar, doch werd helaas vervolgd. Toen men hem zocht, had hij zich in een klein bosje verborgen, wat hij echter spoedig verliet, uit vrees dat zij hem daar zouden vinden. Hij begaf zich ogenblikkelijk naar een veld, dat met gerst bezaaid was, wat dicht bij het bosje lag. Hij deed dit echter niet zonder grote moeite en gevaar, en wel wegens de menigte van volk, dat heen en weer liep. En daar zij, die hem vervolgden, hem niet konden vinden, hoe naarstig en ijverig zij ook zochten, keerden zij samen terug, ieder naar zijn woning, uitgenomen één, die de snoodste en meest valse was van de gehelen hoop. Dit deed deze overtuigend blijken, daar hij met allen ijver op een hoge boom klom, om hem te beter te kunnen zien, als hij te voorschijn kwam.

Daar Joris nu niemand meer hoorde, en het gevaar meende te boven te zijn, viel hij op de knieën en terwijl hij zijn handen naar de hemel ophief, dankte hij God voor de genade, die Hij hem had bewezen. En, daar deze doortrapte vijand der waarheid hem gewaar werd, temidden van de aren, waar hij hem had gehoord, toen hij zijn gebed tot God deed, kwam hij terstond van de boom af, waarop hij geklommen was, om hem nader te bespieden, wat hij zo behendig deed, als hij slechts kon, nam hem gevangen, en bracht hem te Colchester. Deze verspieder liet zich met twee gouden kronen paaien, ofschoon er op zijn persoon, zoals gezegd is, een goede som gesteld was.

Aldus werd Joris in de gevangenis te Colchester gezet, tot groot leedwezen en droefheid der gemeente. Vandaar werd hij overgebracht naar Cheimesford, waar hij zo slecht werd behandeld, dat men hem niet meer dan twee ponden brood en een weinig water in de week gaf.

Enige tijd daarna voor de rechtbank gebracht, werd hij beschuldigd van *Crimen laesae Majestatis* (misdaad van gekwetste Majesteit), daar hij, tegen het verbod, vergadering had gehouden. In Engeland had men namelijk een wet gemaakt, onder de schijn van oproer en verzet onder het volk te voorkomen, dat, indien men met meer dan zes personen in een vergadering of geheime plaats bijeenkwam, men beschuldigd zou worden van lijfstraffelijke misdaad.

Toen nu Joris door de rechtbank ondervraagd werd, wist hij zijn zaak derwijze te verbergen, dat hij de omstanders met verwondering deed razen als woedende honden, en wel omdat hij de redenen aantoonde, waarom de godsdienst in zijn geheel behoorde beschermd en van dwang bevrijd te worden.

Niettegenstaande dit alles, werd hij als een oproerling en weerspannige veroordeeld, en wel om eerst opgehangen, en daarna, nog half levend, in vier stukken gesneden te worden.

Tegelijkertijd werden ook ter dood veroordeeld enige dieven en rovers, die des anderen daags met Joris voor de rechtbank werden gebracht. Daar zij samen naar de strafplaats gingen, vermaande Joris hen, waarbij de een de vermaning van deze heilige aldus bespote: "Wij kunnen er niet aan twijfelen, of wij zullen rechtstreeks naar de hemel gaan, omdat wij deze heilige man tot een leidsman hebben, die ons voorgaat om ons plaats te bereiden." Joris bestrafte hem daarover, zoals ook de andere deed, die steeds luisterde naar wat Joris zei, en zijn zondig leven, dat hij geleid had, liet varen, en God bad hem genadig te willen zijn, doch zijn metgezel volhardde in zijn boosheid. Eindelijk kwamen zij aan de galg, terwijl Joris van daarnaar een andere plaats werd gebracht. Het geschiedde voorts, dat een van de twee dieven, die naar Joris had

geluisterd, op de ladder klom, het volk vermaande, met berouw over zijn zonde, en zei, dat ieder zich aan hem zou spiegelen, en, nadat hij zijn ziel aan God bevolen had, stierf hij met een zeer goede belijdenis.

Daarna werd de ander, die een spotter en lasteraar was, voorgebracht, die ook, als naar gewoonte, het volk wilde toespreken, doch volstrekt niets kon uitbrengen van wat hij wilde zeggen; want, hoe meer hij zich bij het volk zocht te doen verstaan, hoe minder hij een woord duidelijk kon uitspreken. De rechters bevalen hem, dat hij het Onze Vader zou opzeggen, doch hij kon dat niet doen; en, om dat te kunnen doen, werd hij door niets dan zijn eigen tong belet. Men begon hem woord voor woord voor te zeggen, om hem te doen horen, hoe hij het moest uitspreken; doch, ofschoon men het hem voorzegde, kon hij het toch niet nazeggen.

Zij, die erbij stonden, om dit schouwspel aan te zien, wisten niet (zo waren zij daarover verwonderd) wat zij daarvan denken of zeggen zouden. Zelfs zij, die wisten, wat er niet deze misdadiger was voorgevallen, waren verwonderd, hoewel betuigden, dat het een rechtvaardige straf en wraak van God was over deze hooswicht.

Intussen werd het vonnis van Joris ook voltrokken, waarbij hij tot het einde volstandig bleef. Eerst werd hij half verwurgd, daarna van de galg losgemaakt, en zijn lichaam in vier stukken verdeeld.

Het hoofd werd op een hoge paal geplaatst, en de vier gedeelten werden tot afschrik van allen opgehangen; het een gedeelte te Clochester, het andere te Harwich, het derde te Chelmsford, en het vierde te St. Rouses.

Op deze wijze stierf de godzalige martelaar, veracht, bespot, versmaad en gelasterd, maar zeer hoog aangeschreven en hoog verheven bij onze Heere Jezus Christus, waar hij nu zegeviert met alle godzalige martelaren en getrouwe bloedgetuigen. Deze straoefening had plaats te Colchester, in Augustus van het jaar van onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus 1557.

Op de derde Augustus werd te Norwich, om de getuigenis van Jezus Christus, tot de vuurdood veroordeeld **Richard Crasfield**, te Wymoundham.

De 17den September werden te Islington verbrand **Rase Allerton**, **Jakob Austoo**, **Margaretha Austoo**, zijn vrouw, en Richard Roth.

In die dagen werden te Colchester verbrand **Margaretha Thurston** en **Agnes Rongeor**.

De 20sten September stierf de vuurdood te Northampton, in het ware geloof, **Jan Kurdes**.

Jan Noyes

[JAAR 1557.]

In de maand September van het jaar 1557 onderging ook, om de belijdenis der waarheid, de marteldood Jan Noyes, een schoenmaker te Laxfeld, in de provincie Suffolk, die de 19e April gevangen was genomen. Zie hier zijn geschiedenis.

Op zekere dag werd aan Mr. Thomas Lovell, in die tijd rechterlijk beambte van Hoxton Hundred, in de genoemde provincie, Jan Jakobsz, Willem Stannard, onderbeambte te Laxüeld, Wolfert Dowsing en Nikolaas Stannard, in die stad, en enige anderen, die toen aangemerkt werden als gelovige en katholieke christenen, ofschoon zij zonder twijfel de wreedste tegenstanders van de ware belijders van Christus en Diens Evangelie toonden te zijn, bevolen op zekere dag voor de rechters te

verschijnen, die genoemd waren: Mr. Thurston, Sr. Jan Tyrell, Mr. Kene, en Sr. Jan Silliard, te die tijde opperste markgraaf. Deze hielden hun vergaderingen te Hoxton in genoemde provincie Suffolk, waar de genoemden burgers door deze rechters bevolen werd, in hun stad naarstig onderzoek te doen, of er ook iemand was, die nalatig was in het bijwonen van hun godsdienst, en wel voornamelijk de mis. En, indien zij die vonden, hun dan naar de reden te vragen, waarom zij niet te kerk wilden komen, en vervolgens deze zaak binnen veertien dagen aan de bovengenoemde rechters bekend te maken. Deze lieden keerden naar hun woning terug met nog grotere haat tegen de waarheid, en waren begerig om in hun ambt bevorderd te worden, waarom zij terstond met elkaar beraadslaagden, hoe zij zonder enig uitstel boven genoemden Jan Noyes konden gevangen nemen.

Op raad en aandringen van Mr. Thomas Lovell, Wolvert Lowring en Nicolaas Stannard, namen zij gezamenlijk een spoedig besluit, ten gevolge waarvan het huis van Jan Noyes terstond aan alle kanten met een goede wacht werd bezet. Nadat dit verricht was, vonden zij Jan Noyes aan de achterzijde van zijn huis, juist toen hij gereed stond naar buiten te gaan. Nicolaas Stannard riep hem toe: "Waar gaat gij heen?" Hij antwoordde: Naar mijn bureu." Nicolaas Stannard hernam: "Uw meester heeft u bedrogen; gij moet met ons gaan." Doch Jan Noyes zei: "Neen, dat heeft Hij niet, maar ziet wel toe, dat uw meester u niet bedriegt." Zij namen hem vervolgens gevangen, en brachten hem de volgende dag naar de rechters. Nadat hij voor de rechters verschenen was, waar vele woorden over en weer werden gewisseld, wierpen de rechters en de markgraaf hem in de gevangenis, waar hij enige tijd vertoefde. Vandaar werd hij naar Norrwich overgebracht, en voor de bisschop gesteld, waar hem de volgende artikelen werden voorgehouden.

1. Of hij ook geloofde, dat de plechtigheden, die in de kerk gebruikelijk waren, goed en goddelijk konden heten, om de harten der mensen tot godsdienst op te wekken.
2. Of hij ook geloofde, dat de paus het opperhoofd van de kerk hier op aarde is.
3. Of hij ook geloofde, dat het lichaam van onze Heere Jezus Christus in het sacrament des altaars zich bevindt onder de gedaante van brood en wijn na de woorden van inzegening.

Hij antwoordde daarop, dat hij geloofde, dat het natuurlijke lichaam van Christus alleen in de hemel is, en niet in het sacrament, enz. Van zijn ondervraging en verantwoording is ons niets meer ter hand gekomen dan dit weinige. De uitkomst heeft echter getoond, dat hij al de vragen zo beantwoordde, dat het doodsvonnis door de bisschop over hem werd uitgesproken, en wel in tegenwoordigheid van D. Dunning, kanselier, W. Woodhouse, Thomas Woodhouse, George Heyden, mr. Spenser, W. Farrar Guderman, te Norwich, enz. en vele anderen.

Intussen kwam zijn schoonbroeder, Nicolaas Fisk van Dumington genaamd, tot hem, om hem te troosten gedurende zijn gevangenschap in Guildhall te Norwich, en na vele christelijke vermaningen, vroeg hij hem, of hij, toen de bisschop hem ter dood veroordeelde, geen vrees voor de dood had, vooral als hij het verschrikkelijke daarvan bedacht, waarop Noyes zei, dat hij God dankte, dat hij geen meerdere vrees voor de dood had, dan hij of iemand anders, die los en vrij waren. Nicolaas Fisk verlangde van hem, de reden van zijn veroordeling te willen meedelen, op welk verzoek Jan Noyes met eigen hand het navolgende heeft opgetekend:

"Ik zei, dat ik niet geloven kon, dat in het sacrament des altaars het natuurlijke lichaam van Christus zich bevindt, dat is het eigen lichaam dat uit de maagd Maria geboren was, maar beweerde, dat het sacrament van het lichaam en het, bloed van Christus door de christenen gebruikt wordt tot gedachtenis van Christus' dood als een geestelijke spijs, indien het wordt bediend volgens de instelling van Christus. Zij

zeiden echter, dat ik niet wist, wat geestelijk betekende. De bisschop beweerde, dat het sacrament God was, en dit als God moest worden aangebeden, en dit zei de kanselier ook. Toen antwoordde ik daarop: "Mijnheer, ik kan dit zo niet geloven." Daarop vroeg de bisschop "Waarom niet? Zeg dan maar, dat gij gelooft." Doch, niettegenstaande hun listige streken en dubbelzinnigheden, konden zij er mij niet toe krijgen te zeggen, dat het lichaam van Christus in het sacrament des altaars op natuurlijke wijze tegenwoordig is."

Na aldus te zijn veroordeeld, werd hij weer van Norwich naar de gevangenis te Laxfield gebracht, en op de 21sten September in het jaar 1557 omstreeks middernacht uit laatstgenoemde gevangenis gehaald om te worden verbrand. In de vroege ochtend van de volgende dag bracht men hem naar de paal, waar op zijn komst wachtten de bovengenoemde rechters, mr. Thurston, mr. Wallez, in die tijd ondermarkgraaf, en mr. Th. Lovell, zijn opperbeambte, die de dienaren bevalen alles gereed te maken, wat tot dit goddeloze werk nodig was. In meest alle woningen van die straat was het vuur uitgedoofd. Doch Lovell bemerkte, dat ergens uit een top van een schoorsteen enige rook opsteeg, naar welk huis de markgraaf en zijn knecht Grannow terstond heengingen. Zij braken de deuren open, namen het vuur vandaar en brachten het naar de strafplaats.

Toen Jan Noyes op de strafplaats was aangekomen, knielde hij neer, en zei de 51sten psalm en nog enige gebeden op. De beulen haastten zich, en bonden hem aan de paal. Nadat Jan Noyes aan de paal gebonden was, zei hij: "Vreest niet voor degenen, die het lichaam doden, maar vreest Hem, Die machtig is beide, lichaam en ziel, te doden, en in het eeuwige vuur te werpen." Toen hij zag, dat zijn zuster zo om hem schreide en kermde, vermaande hij haar om hem niet te schreien, maar wel om haar zonden. Als zekere Nicolaas Cadman, een moedig voorvechter in pauselijke zaken, een takkenbos aanbracht, en die tegen Jan Noyes plaatste, greep Jan Noyes die takkenbos, kuste hem, en zei: "Gezegend zij de tijd, dat ik geboren ben om hiertoe te komen." Vervolgens gaf hij zijn psalmboek aan de ondermarkgraaf, en verzocht hem dringend vriendschap en genade te willen bewijzen aan zijn vrouw en kinderen, en haar dit boek ter hand te stellen. De markgraaf beloofde hem dit, ofschoon hij later zijn belofte nooit heeft volbracht. Toen zei Jan Noyes tot de omstanders: "Zij zeggen, dat zij een God kunnen maken van een stuk brood, doch gelooft hen niet." Verder zei hij: "Goede lieden, weest mijn getuigen, dat ik geloof zalig te zullen worden door de verdiensten en" het lijden van Jezus Christus." Toen het vuur werd aangestoken, en rondom hem ontbrandde, zei hij: "Heere, wees mij genadig. Jezus Christus, ontferm U over mij, Davids Zoon, wees mij genadig, en blies aldus de laatste adem uit. Toen zijn lichaam verbrand was, maakten zij een kuil om de kolen en as daarin te werpen, en vonden onder de as een zijner voeten, die nog niet verbrand was, zodat de kous nog tot aan de enkel zat, die zij ook met het overige begroeven.

Bij zijn verbranding was er ook een zekere Jan Jarvis tegenwoordig, die knecht was van een man dier plaats, een eenvoudig mens, die zei: "Goede God, hoe krimpen de zenuwen van zijn armen op!" Achter hem stonden Grannow en Benet, dienaren van de markgraaf, die aan hun heer zeiden, dat Jarvis zou gezegd hebben: "Welke snode booswichten zijn dit!" Hun heer beval hun, dat zij hem grijpen zouden. Zij deden dit terstond, bonden hem, en brachten hem nog die dag voor de rechters. Deze ondervroegen hem aangaande de bovenstaande woorden; doch hij ontkende die, en zei, dat hij niets anders gezegd had dan: Goede God, hoe krimpen de zenuwen van zijn armen op!" Evenwel legden de rechters zijn vader en meester ieder een betaling van vijftig gulden op, hij wijze van onderpand, om hem aan hen over te leveren, wanneer zij dit zouden verlangen. De volgende Woensdag werd hij weer voor de

rechters mr. Thurston en mr. Kene, in hun vergadering te Fressingfield gebracht, waar bevolen werd, dat Jan Jarvis in boeien zou worden geklonken tot de aanstaanden marktdag, en vervolgens, naakt de markt rondgaande, zou worden gezeseld. Doch zijn meester Willem Jarvis verzocht daarna vriendelijk aan de beambte en kreeg dit ook gedaan, om hem niet in de boeien te zetten voor Zondagmorgen. Eindelijk werd hij des namiddags van de bepaalde dag met een hondenzweep van drie touwen op het marktplein gezeseld, en zo lieten zij hem gaan.

Cicely Ormes

[JAAR 1557.]

Omstreeks deze tijd heeft ook te Norwich de marteldood ondergaan zekere Cicely Ormes, echtgenote van Edmond Ormes, wever, die in de parochie van St. Laurens te Norwich woonde. Zij was ruim tweeëndertig jaren oud, en werd gevangen genomen op dezelfde tijd, toen Simon Miller en Elisabeth Cooper gedood werden, op een plaats, Lollaartspuit genaamd, buiten de bisschopspoort te Norwich, en wel, omdat zij gezegd had, dat zij uit dezelfde beker wilde drinken, waaruit de vrome martelaren hadden gedronken. Nauwelijks had zij die woorden gesproken, of zij werd door zekere mr. Corbet, van Sprowson bij Norwich gevangen genomen, en naar de kanselier gezonden. Toen zij voor hem kwam, vroeg hij haar, hoe zij dacht over het sacrament van Christus' lichaam. Zij zei, dat zij geloofde, dat dit het sacrament van Christus' lichaam was. Ja," zei de kanselier, "maar wat is dat, hetwelk de priester boven het hoofd heft?" Zij antwoordde: "Het is brood, en, zo gij dit beter wilt maken, maakt gij het erger." Na deze woorden zond de kanselier onder vele bedreigingen en harde woorden als van iemand, die verstoord was, haar naar de bisschoppelijke gevangenis, en gaf haar aan de gevangenbewaarder, Fellow genaamd, over.

Op de 23sten Juli werd zij weer voor de kanselier gebracht, die als rechter, met mr. Bridges en anderen, over haar gezeten was. De kanselier stelde haar voor, dat, indien zij ter kerk wilde gaan en stilzwijgen, men haar zou loslaten, en zij dan mocht geloven, wat zij wilde. Zij antwoordde hem, dat zij aan zijn verlangen onder die voorwaarde niet voldoen kon, hij mocht dan met haar doen, wat hem behaagde, en betuigde, dat, indien zij dit deed God haar zeker straffen zou. De kanselier hernam, dat hij haar groter gunst had bewezen dan ooit iemand anders, en dat hij haar niet graag veroordeelde, aangezien zij een onwetende, ongeleerde en dwaze vrouw was. Zij gaf niet veel om zijn woorden, en zei hem, dat, indien hij haar veroordelen wilde, hij niet zulk een groten dorst kon hebben naar haar zondig vlees, dan zij door Gods genade dorst had om haar leven over te geven voor zulk een goede zaak. Toen stond hij op, las haar het bloedige doodsvonnis voor, en leverde haar over aan de wereldlijke macht van de markgraven der stad, mr. Thomas Sutherton en mr. Leonard Sutherton, gebroeders, die haar terstond naar de Gulldhall te Norwich brachten, waar zij tot aan haar dood vertoefde.

Deze Cicely Ormes was een zeer onkundige, onwetende vrouw, doch ijverig in de zaken van Gods koninkrijk. Zij was geboren in Oost-Deram, en de dochter van zekere Thomas Haund, een kleermaker. Op de 5e Juli werd zij gevangen genomen, en herriep haar gevoelens een jaar voor haar gevangenschap, doch had geen rust in haar gemoed, dan nadat zij ten enenmale en geheel alle pauselijke dwalingen had laten varen. Tussen de tijd van haar herroeping en haar gevangenneming, had zij een brief geschreven aan de kanselier, waarin zij hem meedeelde, dat zij uit de grond van haar hart groot berouw en leedwezen gevoelde over haar herroeping, en dat zij, zolang zij leefde, dit nooit weer zou doen. Doch, voor zij haar brief nog had overgeleverd, werd zij gevangen genomen en naar de kerker gebracht, gelijk boven reeds is meegedeeld.

Op de 23sten September, tussen zeven en acht uur des morgens, werd zij verbrand, en wel in tegenwoordigheid van de beide markgraven en omtrent twee honderd mensen. Toen zij bij de paal kwam, knielde zij neer, zond een gebed tot God, stond daarna op en zei: "Mijn goede burgers, ik geloof in God de Vader, God de Zoon en God de Heilige Geest, drie personen en één God. Dit wil ik niet herroepen, en doe het ook niet; doch ik herroep, geheel uit grond van mijn hart, de handelingen van de paus te Rome, van al zijn priesters en geschoren hoofden. Ik weiger daaraan te willen geloven en verzaak die geheel, en wil er, door Gods genade, nooit meer mee te doen hebben. Mijn goede burgers, ik wil niet, dat gij van mij denken zult, dat ik geloof zalig te worden, omdat ik mij hier in de dood overgeef om Christus' wil; neen, ik geloof, dat ik zalig zal worden door het lijden en de dood van Christus, en deze mijn dood is en zal ook altijd zijn een getuigenis van mijn geloof aan ulieden, die hier tegenwoordig zijn. Vrome burgers, gij allen, die gelooft, zoals ik geloof, bidt voor mij." Toen trad zij nader bij de paal, sloeg haar handen daaraan en zei: "Welkom, kruis van Christus." Na dit gedaan te hebben, bekeek zij haar hand; en, daar zij zag, dat die zwart was geworden van de paal, veegde zij die met haar hemd af. En, nadat Zij nogmaals de handen naar de paal had uitgestrekt, kwam zij naderbij, kuste die en zei ten tweede male: "Welkom, gij zoet kruis van Christus;" en aldus gaf zij zich over om er aan gebonden te worden. Toen de beulen het hout rondom haar hadden aangestoken, zei zij: "Mijn ziel maakt groot de Heere, en mijn geest verheugt zich in God, mijn Zaligmaker." Na dit te hebben uitgesproken, legde zij de handen kruiselings over de borst, hief haar hoofd en ogen ten hemel, bleef nu staan, terwijl zij langzamerhand haar handen ophief, tot dat de armen werden ontzenuwden neervielen. Zij gaf haar ziel zo gerust aan God, alsof zij insliep en als iemand, die geen pijn gevoelt. Zo wonderbaar werkte de Heere in haar, waarvoor Zijn naam geprezen zij in eeuwigheid Amen.

Jan Rough

[JAAR 1557.]

In deze wrede tijden der vervolging onderging ook om de waarheid de marteldood een standvastige en getrouwe getuige van Jezus Christus, Jan Rough, die geboren was in Schotland, en, zoals hij zelf later bekende in zijn, beantwoording van Boners artikelen, omdat enige lieden van zijn familie hem zijn erfenis zochten te ontnemen, die hem van enige stukken land toekwam, toen hij slechts zeventien jaren telde, zich, in spijt van zijn vrienden, in de orde van de zwarte monniken te Sterling, in Schotland, liet opnemen. Zestien jaren bracht hij onder hen door, totdat de heer Hamilton, graaf van Arren, en gouverneur van het koninkrijk Schotland, die hem zeer gaarne mocht lijden, aan de aartsbisschop van St. Andries verzocht, de genoemde Jan Rough van zijn orde los te maken, teneinde hem als een wereldlijk priester tot kapelaan te kunnen dienen. Door dit verzoek bracht de aartsbisschop bij de opperste van het klooster, die daartoe bevoegd was, teweeg, Jan van zijn monnikskleed en orde te ontslaan.

Toen dit verzoek van de graaf was toegestaan, bleef Jan Rough gedurende een jaar in diens dienst, in welke tijd het God behaagde hem de ogen te openen, en hem enige kennis mee te delen van Zijn waarheid. Door de genoemden gouverneur werd hij hier en daar heengezonden, om in het openbaar te prediken, waarmee hij vier jaren voortging. Na de dood van de kardinaal van Schotland werd hem bevolen te St. Andries te blijven, waar hem door Hendrik de achtste koning van Engeland, een jaarlijks inkomen werd toegelegd van twee honderd gulden. Doch eindelijk bedacht hij ook zijn eigen gevaar, en daar hij een af keer had van de afgoderij en het bijgeloof

in zijn, eigen land, en gehoord had van de vrijheid, die het Evangelie in het koninkrijk Engeland genoot, besloot hij daar niet langer te blijven. Hij begaf zich daarom, zodra het twistgesprek te Muskelenborgh geëindigd was, vooreerst naar Charliel, en vandaar naar de hertog van Sommerset, die toen beschermheer van Engeland was. Door hem werd Jan uit de schatkist des konings een jaarlijks inkomen van tweehonderd gulden toegelegd, en werd hij als predikant naar de gemeente Charliel, Barwiek en Neweastel gezonden. Nadat hij, volgens Gods instelling en de wetten van dat koninkrijk, een vrouw getrouwd had, werd hij door de bisschop van York geroepen tot de waarneming van een gemeente niet ver van de stad Huil, waar hij bleef tot de dood van de goede en Godzaligen koning Eduard de zesde.

Toen hij, in het begin der regering van koningin Maria, de verandering zag, die in de godsdienst plaats greep, en de vervolging, die daaruit noodzakelijk moest volgen, en ook tevens zijn eigen zwakheid gevoelde, vluchtte hij met zijn vrouw naar Oost-Friesland, en woonde daar te Norden, waar hij zeer naarstig voor de kost werkte door het breien van mutsen, kousen, enz. en wel tot einde van Oktober 1557, toen hij, gebrek hebbende aan garen en andere artikelen om zijn werk te kunnen voortzetten, weer naar Engeland voer, om zich daar van alles te voorzien. Op de 10e November kwam hij te Londen, waar hij, gehoord hebbende van de geheime samenkomsten der gelovige kinderen van God, zich bij hen voegde. Daarna werd hij tot hun predikant gekozen, en bleef hen nog enige tijd getrouw leren en vermanen, en versterkte hen om te blijven in de waarheid en het Evangelie van Jezus Christus. Doch eindelijk, daar de voorzienigheid Gods alles ten beste deed te besturen, werden hij en een zekere Cutbert Simson en anderen, door de lage en verraderlijke ingeving van een valse huichelaar en geveinsden broeder, Rogier Sergeant genaamd, een kleermaker, op de 12e December, aan het Saracenenhoofd te Islington, door de onderkamerdienaar van het huis der koningin gevangen genomen, waar de samenkomst ditmaal zou plaats hebben, om zich te oefenen in hun godzalige en dagelijkse gebeden, de prediking van het Woord Gods, enz.; welk voornemen zij echter daarna bij de ondervraging, teneinde de anderen te verschonen, geheim hielden, en voorgaven, dat zij die plaats wilden bezoeken tot het bijwonen van zeker spel. Nadat hij hen gevangen genomen had, bracht de onderkamerdienaar, Rough en Simson bij de raad, die hen beschuldigde, dat zij waren samengekomen om het avondmaal des Heeren te houden. Na een herhaald onderzoek zond en zij Jan Rough naar Newgate, doch zijn schriftelijk onderzoek zonden zij aan de bisschop van Londen, met een door hen getekende brief, die dus luidde:

"Na onze hartelijke aanbeveling aan Uw Eerwaardigheid, zenden wij u hier ingesloten het onderzoek van een zekere Schot, Jan Rough genaamd, die, op bevel van haar koninklijke majesteit terstond naar Newgate is gezonden, als een der voornaamste, die op laatstleden Zondag, onder de schijn van naar een spel te gaan zien, naar het Saracenenhoofd te Islington ging, waar zij toebereidselen hadden gemaakt om het avondmaal te houden, en daar zekere oproerige en ketterse mensen te ontvangen. En, daar uit het onderzoek van Rough, waarin de geschiedenis en het verhaal van zijn vorig leven vervat is, zeer goed blijkt welk soort van mens hij is, heeft Haar hoogheid de Koningin begeerd, dat wij hem aan Uw Eerwaardigheid zouden zenden, teneinde hij door u, uit de gevangenis geroepen, zo dikwijls als dit Uw Eerwaardigheid zal goedvinden, verhoord worde, en gij op het verder onderzoek aandringen, en over hem naar de wetten beschikken kunt, zoals de zaak dit eisen zal. Van harte bidden wij, dat Uw Eerwaardigheid welvaart."

"Van St. Jakob, de 15den Dec. 1557.

Uwer Eerwaardigheids goede vrienden,

Nikolaas Ebor. Antony Montague.
 F. Shrewsburie. John Bourne.
 Edward Hastings. Henry Jernegam."

Boner, de bisschop van Londen, meende de zaak zoveel mogelijk te moeten bespoedigen, en gebood, drie dagen na het ontvangen van de brief, de 18e December, Rough uit de gevangenis van Newgate te halen, en liet hem bij zich brengen. Hij hield hem twaalf artikelen voor, waarvan wij er hier slechts enige zullen meedelen, die eigenlijk over de zaak in geschil liepen en veelal aan de martelaren en heilige Gods werden voorgelegd.

1. Dat gij, Jan Rough, rechtstreeks gesproken hebt tegen de zeven sacramenten, die algemeen en met eerbied gebruikt worden als plechtigheden, die in de katholieke kerk in grote waarde worden gehouden, en dat gij ook het wezen van de genoemde sacramenten tegengesproken en verworpen hebt, en vooral het sacrament des altaars, en hebt zoeken te bevestigen, dat daarin niet waarlijk en werkelijk is het ware lichaam en bloed van Christus, en dat de biecht aan de priester en de kwijtschelding, die door hem gegeven wordt, als door de dienaar van Christus, tot vergeving der zonden niet nodig, ja, nergens toe dienstig is.

2. Verder hebt gij een afkeer betoond en ook de godsdienst berispt, zoals die nu in dit koninkrijk heerst, en bent toegedaan de godsdienst en alles wat in de laatste jaren door koning Eduard de zesde was ingevoerd, en hebt die, zoveel in u was, door woorden, geschriften en werken verbreid, en in het openbaar geleerd en gepredikt, en op vele plaatsen betuigd, dat de bedoelde engelse godsdienst en leer, die daarin begrepen is, in alle delen overeenkomt met Gods Woord en de waarheid, veroordelende ten enenmale de Latijnse godsdienst, die nu onder de regering van de koningin in gebruik is, en dat gij ook anderen verleidt om uw voorbeeld na te volgen.

3. Voorts hebt gij op verscheidene plaatsen in dit koninkrijk toegestemd en aangeprezen het gevoelen en de leer van Thomas Cranmer, vroeger aartsbisschop van Canterbury, Nicolaas Ridley en Hugo Latimer, nopens het sacrament des altaars, en bevestigd, dat er, na de woorden der inzegening van het sacrament, stoffelijk brood en stoffelijke wijn overblijven zonder enige ware verandering.

4. Sinds de regering van de koningin hebt gij in onderscheiden plaatsen van dit koninkrijk het heilige avondmaal bediend en ook ontvangen op een wijze, zoals dit ten tijde van koning Eduard de zesde plaats had. En gij kent, of hebt immers gehoord van sommigen, die nog onder zich hebben boeken over dit avondmaal, en die dit in het geheim gebruiken in hun huizen, buiten de kerk, hetwelk strijdt met het gevoelen over het sacrament des altaars.

5. Verder hebt gij op verscheidene plaatsen in dit koninkrijk gesproken tegen de paus van Rome en zijn apostolische stoel, en het gezag van hem duidelijk veracht en versmaad, niet aannemende, maar een in het oog loopenden afkeer hebbende van het geloof en de leer van hem, en hebt u er rechtstreeks tegen verklaard, en door uw voorbeeld andere onderdanen in dit koninkrijk verleid, om eveneens te spreken en te handelen.

6. Voorts hebt gij kennis aan of verkeerd met allen, ten minste met een groot gedeelte van zulke Engelsen, die wegens de godsdienst uit dit koninkrijk zijn gevlucht, en was het met hun denkbeelden eens, hebt die geholpen, en was ook een overbrenger van hun oproerige brieven en boeken in dit koninkrijk.

7. Verder, gij hebt gezegd, dat gij te Rome bent geweest, en dat gij daar dertig dagen of iets langer hebt vertoefd, en dat gij daar weinig of niets goeds gezien hebt, maar zeer veel kwaads, dat gij daar, onder andere, een groten gruwel, dat is, een mens of

paus zaagt, die op de grond behoorde te lopen, en toch gedragen werd op de schouders van vier mensen, alsof hij God en geen mens geweest ware, als ook dat de hoer van een kardinaal in het openbaar achter hem reed, eindelijk, dat gij een geschrift van de paus zaagt, dat uitdrukkelijk toeliet bordelen te hebben en die te begunstigen, en ook dat er, door pauselijke toelating en op zijn gezag, openbare ontuchtige huizen mochten gehouden worden.

8. Verder, dat gij sinds uw laatste overkomst in Engeland uit andere streken vele onderdanen van dit koninkrijk op schandelijke wijze hebt vervloekt, en jonge lieden en bejaarde mannen en vrouwen er in hebt versterkt, om het boek van het avondmaal te mogen hebben en gebruiken, dat ten tijde van koning Eduard de zesde in het licht gegeven is, en dat ook hebt gelezen en verspreid, en alzo oorzaak bent geworden, dat ook anderen dit gedaan hebben, zodat zij verzuimden hun buurtkerken te bezoeken, en de Latijnse godsdienst bij te wonen, zoals die nu wordt geoefend.

9. Eindelijk, dat gij op de eerste Zondag van de advent, de 12den December 1557, gevangen genomen werd bij het Saracenenhoofd te Islington, in het graafschap Middelsex, in het gebied van Londen, door de onderkamerdienaar van de koningin, met zekere Cutbert, een kleermaker, Hugh, een kousenwever en verscheidene anderen daar vergaderd, en onder de schijn van naar een spel te gaan horen, het avondmaalsboek hebt gelezen, en godsdienstoefening hebt gehouden, zoals ten tijde van koning Eduard gebruikelijk was.

Het antwoord van Jan Bough op de bovenstaande artikelen:

Op het eerste artikel zei en beled hij, dat hij zich verklaard had tegen het aantal sacramenten, en geheel verzekerd was, dat er slechts twee sacramenten zijn, te weten, de doop en het heilige avondmaal, en dat hij de overige vijf niet als sacramenten erkende, en daarom er zich tegen had verklaard. En, wat het sacrament des altaars betrof, dat hij toen het avondmaal des Heeren noemde, beled hij, dat hij gesproken en geleerd had, dat in dat sacrament niet werkelijk en wezenlijk was het ware lichaam en bloed van Christus, maar dat het wezen van het bloed en de wijn in dit sacrament hetzelfde bleef zonder enige verandering in het wezen. Verder, aangaande het biechten van de zonden aan de priester antwoordde hij, dat hij dit goedkeurde, indien de misdaad tegen de priester begaan ware; maar, indien de misdaad jegens een ander gepleegd was, dan was de biecht bij de priester niet nodig, en dat er alleen verzoening moest plaats hebben met de partij, die men beledigd had.

2. Op het tweede antwoordde hij, dat hij toen, evenals vroeger, een afkeer had gehad van de Latijnse godsdienst, die toen gebruikelijk was; en dat hij de godsdienst, die in zwang was tijdens de regering van koning Eduard, als de waren erkende, omdat die was overeenkomstig de heilige Schrift, en daarom hun moest bekennen, dat hij de bovenbedoelden Engelse godsdienst onderwees en verbreidde, zoals hem in dit artikel werd ten laste gelegd.

3. Op het derde, dat hij als goed erkende de leer van de genoemde personen, als overeenkomende met Gods Woord, dat zij godzalige en geleerde mannen waren, en derhalve zulken, die volkomen verstand en kennis hadden van de zaken, die in dit artikel waren vervat.

4. Op het einde antwoordde hij, dat hem het avondmaal, zoals dit ten tijde der regering van koning Eduard werd bediend, goed aanstond; maar dat hij dit in Engeland niet bediend noch ontvangen had. sedert de regering van de koningin, en ook niemand kende, die daarvan de boeken bezat. Dat hij aan de anderen kant ei, velen kende, die de boeken bezaten, en dat hij daar ook het avondmaal op verscheiden plaatsen had ontvangen.

5. Wat in het vijfde artikel was vervat, beled hij, dat de waarheid was.

6. Op het zesde beled hij, dat hij gemeenzaam had omgegaan met vele engelse mannen en vrouwen, toen hij in Friesland was, en dat hij in hun gevoelens deelde, zoals met mr. Scory, Th. Young, Joris Roo en anderen, ten getale van honderd, die derwaarts waren gevlucht om de godsdienst, gehouden volgens de re gelen, die ten tijde van koning Eduard opgesteld werden, en overigens ontkende hij, wat voorts in dat artikel was vervat.

7. Met de inhoud van het zevende artikel stemde hij volkomen in.

8. Op het achtste artikel antwoordde en beled hij, dat hij sedert zijn laatste komst in Engeland die omstreeks de Joden November had plaats gehad, op verscheiden plaatsen in de voorsteden van Londen gebeden en gelezen had, en wel zodanige gebeden in de godsdienstoefeningen, als er voorgeschreven waren in het boek over het avondmaal, en ook had verlangd, dat anderen hetzelfde zouden doen, zowel mannen als vrouwen, die hij wel van aanzien kende, maar niet bij naam. Dat hij nooit iemand van de Latijnse godsdienst had afgetrokken, maar gezegd had, dat het beter was te bidden in een taal, die zij konden verstaan, dan in een vreemde.

9. Op het negende beled hij, dat hij, op de genoemden tijd en plaats tegenwoordig was geweest om naar een spel te zien en te horen, en dat hij daar gevangen genomen was, enz.; doch overigens ontkende hij de inhoud van dat artikel.

Na zich aldus te hebben verantwoord, werd hij weggezonden, en des anderen daags, de 19e December, weer voor de genoemde bisschop en andere gebracht, die, toen zij zijn standvastigheid zagen, besloten hem de volgende dag in de raadkamer te brengen, om hem daar te veroordelen en als een ketter te vonnissen, aan welk voornemen zij ook gevolg gaven. In de voormiddag van de twintigste dag, werd hij voor de bisschop van Londen, Sr. Davids, Fecknam Abbot van Westminster en anderen gebracht, waar Boner, de bisschop van Londen, na vele en schone raadgevingen, hem de artikelen en de antwoorden daarop voorlas, waarbij zij hem voorhielden, wat in de kerkorde was opgenomen, tengevolge waarvan hij niet mocht trouwen; dat hij geweigerd had de Latijnse godsdienst goed te keuren, die toen in de kerk gebruikelijk was. Hij antwoordde daarop, dat hun orden niets te betekenen hadden, dat hij als priester wettelijk mocht trouwen, en dat zijn kinderen, die hij bij zijn vrouw had, wettelijke kinderen waren; dat hij de godsdienst, die toen in zwang was, ten enenmale verfoeide, en zei, dat, al leefde hij zo lang als Methusalem, hij evenwel nooit in de kerk wilde komen, om de gruwelijke mis aan te horen en hun andere godsdienstgebruiken, zoals die toen gebruikelijk waren. Naar aanleiding van die woorden drong de bisschop er op aan, om Rough van alles te doen ontzetten en hem te beroven van alle bedieningen en voordelen van hun kerk, waaraan terstond gevolg gegeven werd. Daarenboven veroordeelde hij hem als een ketter, gaf zijn lichaam aan de wereldlijke macht over, die hem onder haar hoede nam, en naar Newgate overbracht.

Aangaande deze Jan Rough mag niet verzwegen worden, dat hij, ten tijde van koning Eduard de zesde, toen hij zich in de noordelijke streken ophield een middel was tot behoud van Dr. Watson's leven, die ten tijde van koningin Maria bisschop van Lincoln was, en wel tengevolge van een predikatie, die hij daar gedaan had. En toch, toen genoemde Watson, namens koningin Maria, met Boner bij de ondervraging van Jan Rough tegenwoordig was, betuigde hij daar, zeker om hem de weldaad te vergelden van zijn leven te hebben gered, aangaande Jan Rough, dat hij een zeer schadelijk ketter was, die meer kwaad in de noordelijke streken stichtte dan honderd anderen van zijn geestverwanten. Jan Rough zei toen tot hem: "Hoe, mijnheer, is dit de beloning, die ik ontvang, dat ik uw leven heb gered, toen gij geen andere dan ketterse leer verkondigde, in de dagen van Eduard de zesde?" Hij zei verder, dat hij dertig jaren had geleefd, en dat hij zijn knieën nooit voor de Baäl gebogen had. Voor hij hij Boner

was, verhaalde hij onder andere, dat hij twee malen te Rome geweest, en dat hij daar duidelijk bemerkt had, waarvan hij vroeger menigmaal had gehoord, namelijk, dat de paus de ware antichrist was, want hij had daar gezien, dat hij op de schouders van mensen werd gedragen, dat het zogenaamde sacrament voor hem uitgedragen werd, en dat men hem grotere eer bewees, dan wat zij voor hun God houden. Toen Boner dit hoorde, stond hij op, en hield zich alsof hij zijn klederen wilde verscheuren, en zei: "Bent gij te Rome geweest, en hebt gij daar onze heilige vader, de paus gezien, en lastert gij hem nu alzo? Hij vloog op Jan Rough toe, greep hem hij de baard, trok een gedeelte daarvan hem uit het gezicht, en maakte de grootste spoed om hem te doen sterven. Hij liet hem ten half zes uur in de ochtend verbranden, opdat de dag niet verder zou verlopen, voor hij een misdaad verricht had.

Van deze Jan Rough is ook gedenkwaardig, dat hij tegenwoordig was bij het verbranden van zekere **Austoe**, op Smitsveld, en toen hij vandaar terugkeerde zekere mr. Farrar, een koopman van Hallifax, ontmoette, die hem vroeg, waar hij geweest was, wie hij antwoordde: "Ik ben geweest, waar ik niet om het verlies van een mijner ogen gewild had, dat ik niet geweest was." "Waar bent gij dan geweest?" vroeg mr. Farrar." "Waarlijk," zei Jap Rough, "ik ben geweest, waar men de weg leert kennen;" en hij deelde hem mee, dat hij tegenwoordig was geweest bij de verbranding van Austoe. Kort daarna werd hij daar ook verbrand.

Een brief van Jan Rough aan enige van zijn godzalige vrienden, om hen in de waarheid te versterken.

De troost des Heilige Geestes make u machtig om anderen te vertroosten in deze gevaarlijke tijden, waarin de satan is losgelaten, slechts tot beproeving der uitverkorenen, en dat het God mag behagen Zijn koren van het kaf te scheiden. Ik kan de moeite niet nemen noch de tijd vinden om u de zware verzoeken te beschrijven, waaronder ik gebukt ga. Ik spreek tot Gods eer. Mijn zorg was om de zinnen van mijn ziel geopend te hebben, opdat ik de stem van Christus mocht vernemen, Die zegt: "Zo wie Mij verloochenen zal voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader en Zijn Engelen." En zijn lichamelijk leven te behouden, is het eeuwige leven te verliezen. Wie niet met Christus wil lijden, zal ook niet met Hem heersen. Derhalve mijn zeer welbeminden, door God heb ik het vlees in de strijd met mijn geest overgegeven, en de geest heeft de overwinning behouden. Het vlees zal nu spoedig het zondige nalaten, en de geest in eeuwigheid heersen. Ik heb de dood gekozen, om de waarheid te bevestigen, die ik geleerd heb. Wat kan ik meer doen? Bedenkt bij uzelf, wat ik heb gedaan tot bevestiging van Gods waarheid. Bidt, dat ik tot het einde standvastig mag blijven. Ik dank mijn God, dat het grootste gedeelte van den strijd voorbij is. Onder al mijn strijd heb ik de tegenwoordige hulp en de bijstand van mijn God gevoeld, waarvoor ik Hem van hart dank. Ziet niet terug, en schaamt u het Evangelie van Christus niet noch de boeien, die ik daarom heb gedragen; gij kunt daardoor verzekerd zijn, dat dit het ware Woord van God is. De heiligen waren met hetzelfde teken verzegeld. Het is nu geen tijd, dat men, om het verlies van een mens, in de strijd zou terugkeren. Opwaarts moeten de harten der mensen. Werpt de vervallen muren der ketterij neer. Dat de één een vaandel neme en een ander de trompet. Ik wil niet zeggen, dat men lichamelijke weerstand moet bieden; maar bidt, en gij zult de bescherming van Elia en het gezelschap van Eliza genieten, om voor u te strijden. De zaak is des Heeren. Nu mijn broeders, ik kan niet meer schrijven. De tijd laat het niet toe, en mijn hart is door doodsangstbevangen, doch inwendig leef ik met

mijn God. Bidt voor mij, en groet elkaar met een heiligen kus. De vrede Gods blijve met ulieden. Amen.

Uit de gevangenis Newgate, in grote haast, op de dag van mijn veroordeling.
Jan Rough."

Een andere brief van Jan Rough, aan de gemeente geschreven twee dagen voor zijn dood.

De Geest van alle vertroosting zij niet u, sta u bij, en make u sterk, om de loopbaan in de strijd te lopen, die u is voorgesteld, waarmee God in alle eeuwen zijn uitverkorenen beproefd heeft, en heeft ze waardig gevonden, door de vereniging met hun hoofd Jezus Christus, om Wien zij, die godzalig willen leven, noodwendig vervolging moeten lijden. Want het is hun gegeven, niet alleen te geloven, maar ook te lijden. En de dienstknecht of de discipel kan niet meerder zijn dan zijn Heere of Meester; maar, langs dezelfde weg, waarlangs het Hoofd is ingegaan, moeten ook de leden volgen. Er is geen leven in de leden, die van t'iet lichaam afgesneden zijn; zo hebben wij ook geen leven dan in Christus, want door Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij. Mijn lieve zoon, terwijl ik nu tot mijn groot gewin uit dit leven scheid, verwissel ik de sterfelijkheid met de onsterfelijkheid en de verderfelijkheid om de onverderfelijkheid aan te doen, teneinde mijn lichaam als aan het koren gelijk te maken, dat in de aarde geworpen is, en geen goede vruchten kan voortbrengen, tenzij het eerst sterft. Daarom is de dood mij een groot gewin, want daardoor laat het lichaam de zonde na, en keert daarna tot zijn oorsprong terug; maar daarna zal het weer veranderd worden en heerlijker zijn dan de zon of de maan. Wat zal ik van deze tijdelijke dood schrijven, aangezien het bij God besloten is, dat alle mensen eens sterven zullen. Gelukkig zijn zij, die in de Heere sterven, hetwelk is te sterven in het geloof van Christus, en dat te belijden en te tonen voor vele getuigen. Ik dank mijn God, dat ik deze dagreis onder vele verzoeken heb afgelegd. De duivel is zeer bezig om te lokken en de wereld om te verleiden met beloften en schone woorden, die ik niet wil neerschrijven, opdat niemand denken zou, dat ik naar ijdele eer sta, die ver is van mijn hart. Eindelijk, het gevaar van sommige valse broeders, die plan hadden voor de bisschop van Londen een onwaarheid in mijn tegenwoordigheid te belijden, heeft God afgewend, want die God, Die Bileam bestuurde, bewoog hun harten derwijze, dat, waar zij tot mijn beschuldiging dachten te spreken, Hij hen deed spreken tot mijn verschoning. Welk een reis ik door Gods kracht acht dagen voor deze dag gedaan heb, dat is voor het vlees en het bloed niet te dragen; maar, zoals Paulus zegt: Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft." Broeders, ik heb mijn loop geëindigd, ik heb de goede strijd gestreden, de kroon der rechtvaardigheid is voor mij weggelegd, en de dag, om die te ontvangen, is voor mij niet veraf. Bidt broeders, want de vijand bespringt mij nog gedurig. Weest volstandig tot het einde toe, en gij zult uw zielen bezitten. Wandelt waardig de roeping, waarmee gij geroepen bent. vertroost de broeders. Groet elkaar uit mijn naam. Schaamt u het Evangelie van het kruis niet, dat door mij gepredikt is, en ook niet mijn lijden, want ik bevestig het mijn bloed. Ik ga u voor. Ik lijd het eerst het blaffen van de honden der vleeshouwers; nochtans heb ik niet gedaan, wat ik wel behoorde verricht te hebben; doch, ik twijfel niet, of mijn zwakheid wordt in Christus' kracht volbracht, en uw wijsheid en kunde zullen het geringe talent aannemen, wat ik, als getrouw rentmeester, u heb meegedeeld. En, zo er iets ongedaan is gebleven, schrijf dat toe aan mijn zwakheid en onwetendheid, en bedekt met uw liefde, wat naakt in mij was. God weet, dat gij allen zeer hartelijk mijwaarts genegen bent, en zo berst ook mijn hart van liefde uwaarts. Gijlieden bent niet zonder de grote Herder uwer zielen, Die u zo liefheeft, dat, zo er geen mensen waren te vinden, aan

welke echter, God zij geloofd, geen gebrek, is Hij zelf de stenen tot uw heil zou opwekken. Werpt uw zorgen op die rotssteen, en de storm der verzoeking zal u niet te machtig zijn. Vast en bidt, want de dagen zijn boos. Slaat de ogen der hoop naar boven, want de Verlossing is nabij, ofschoon mijn goddeloosheid verdiend heeft om haar niet te zien. En ook het nog achtergebleven bloed van onze broederen, dat ook onder het altaar zal worden gewijd, zal roepen om uw verlichting. De tijd vergunt mij nu niet een meer uitvoerige brief aan u te schrijven. De Geest Gods geleide u bij uw ingaan en uitgaan, en bij uw opstaan en neerzitten bedekke Hij u met de schaduw zijner vleugelen; bescherm u tegen de tirannie der goddelozen, en brenge u gelukkig in de haven der eeuwige zaligheid, waar de tranen van uw ogen zullen worden afgewist, en waar gij altijd met het Lam zult zijn.

Jan Rough."

Hier eindigt de geschiedenis van de engelse martelaren in het jaar 1557, en nu volgt de geschiedenis van de martelaren in het algemeen in het jaar 1558.

Geschiedenis van de martelaren in het jaar 1558

Mr. Jan Du Champ

[JAAR 1558.]

Mr. Jan du Champ, onderwijzer, geboortig van Bavay, woonde te Antwerpen, waar hij open tafel hield. voor buitenlandse kooplieden. Op zekere tijd was er een Engelsman gelogeed, die hem bekend maakte met het "batementspel" komediespel der mis, en hoe gruwelijk daar het avondmaal des Heeren Jezus Christus vervalst en geschonden werd. Toen mr. Jan dat hoorde, onderzocht hij de zaak wat naarstiger en vroeg er naar, en, nadat hij de waarheid had leren verstaan, liet hij de pauselijke afgoderij varen, en voegde bij zich bij de gemeente van de Heere Jezus Christus, die men te Antwerpen de Waalse gemeente noemde, om daar de waarheid te horen.

Toen hij enigermate in kennis begon toe te nemen, wilde hij terstond zijn licht laten schijnen, en beijverde zich om ook anderen tot Christus en Zijn waarheid te lokken. Hij schreef dan ook een brief aan een zijner neven, die een monnik was, waarin hij hem wees op de pauselijke gruwelen, en hem aanraadde die te laten varen. Deze brief werd aan de markgraaf van Antwerpen gezonden, die Jan te zijn huize ontbood, en, toen hij daar kwam, hem gevangen nam.

Bij herhaling werd hij in de gevangenis aangaande zijn geloof door monniken en priesters ondervraagd, alsmede door enige beambten, doch beleed onder alles steeds zijn geloof volgens de Schrift.

Toen men hem aangaande het avondmaal des Heeren ondervroeg, en hij daarbij beleed, dat de gelovigen daarbij door het geloof genieten, en niet door de mond of met de tanden het waarachtige lichaam en het bloed van Jezus Christus, beleden enige van de beambten, dat zij het met hem aangaande het geloof van het avondmaal eens waren, doch in weerwil daarvan veroordeelden zij hem toch eindelijk ter dood.

De reden waarom hij, nadat hij gedurende negen maanden gevangen gezeten had, werd ter dood gebracht, was deze: in de stad 's Hertogenbosch was 's nachts een Wederdoper met geweld uit de gevangenis ontsnapt, omdat men hem, ofschoon hij zijn dwaling had beleden, toch nog wilde ter dood brengen, welke wreedheid echter menigeen mishagde. Dit gerucht drong door tot het hof van Brabant, waarin die tijd koning Filips en de Kardinaal Caraffa vertoefden. Door dit gerucht was de markgraaf zeer verschrikt, en eiste de dood van de vromen martelaar, die hem dan ook door de beambten, God weet met welke ongerust gewetens, werd toegewezen. Hij werd dan ook, op de 5den Februari, met een wederdoper op de markt voor het stadhuis gebracht. Terwijl de wederdoper geworgd werd, betuigde hij voor de gehele menigte, dat hij niet om enige dwaling en wederdoperij stierf, maar alleen om de ware leer der apostelen en profeten. Vervolgens begon hij de Heere op vurige wijze aan te roepen en voor zijn vijanden te bidden, en hield daarmee niet op voor hij aan de paal geworgd was, en de Heere zijn geest had overgegeven. Toen de gelovige broeders, die daarin groot aantal tegenwoordig waren, zijn grote volharding zagen, waren zij daarover zeer vertroost. Enige zag men, die hun ogen naar de hemel hieven, anderen, die de Heere met tranen langs de wangen dankten, dat Hij hun medebroeder bad waardig gekeurd een getuige van zijn waarheid te wezen. En, opdat vervuld zou worden, wat de profeet van de kinderen Gods zegt, boden zij het geroosterd lichaam de vogelen ten spijs op het galgenveld buiten de stad. Dit geschiedde de 5den Februari in het jaar 1558.

Johannes Morellius

[JAAR 1558.]

In de vervolging te Parijs werd ook deze jonge en goed onderwezen student Johannes Morellius, te Auge, in het bisdom Lissieux, geboren, en broeder van de beroemde boekdrukker Willem Morellius, gevangen genomen. Hij was nog geen twintig jaren oud, en niettemin zeer ervaren in de vrije kunsten. Toen iemand hem vroeg, of het geen grote ketterij was iets ten nadele van de mis te zeggen, antwoordde hij: "Dit weet ik, dat het ketterij is, als iemand iets ten nadele zegt van het Woord van God, maar tegen de mis zich te verklaren is niet tegen Gods Woord te spreken, en daarom is het geen ketterij iets ten nadele van de mis te zeggen." Toen de leraren met hem over de leer der wezensverandering spraken, zei Morellius: "Indien Christus gewild had, dat het brood in zijn lichaam zou veranderd worden, zou Hij niet gezegd hebben: "Dit is mijn lichaam," maar "dat worde mijn lichaam," of "dat verandere zich in mijn lichaam." Toen de goede heren hem daarop niets wisten te antwoorden, kwamen zij gedurig met de almacht van God voor de dag, evenals of God Zijn almacht, om ieders verzinselen en dromerijen waar te maken, wilde misbruiken. Doch Morellius zeide: "Men kan uit de almacht van God (of iets geschieden of niet geschieden kan) niets zekers besluiten, tenzij men tevoren van Zijn wil verzekerd zij; want Gods almacht, waarheid en wil kunnen niet van elkaar gescheiden worden." Uit de gevangenis schreef Morellius onder andere deze woorden aan zijn vrienden: "Velen zijn er, die, als zij worden ondervraagd, twijfelachtige antwoorden geven, en niet letten willen op de inhoud der gedane vraag. Dit zullen de ware christenen in geen dele doen, want iedere verantwoording of andere wijze van zich te verklaren, waardoor of door vrees of om andere redenen, de waarheid van het Evangelie verdonkerd of verborgen of Gods Woord veracht wordt, of de onkundigen en ongelovigen in hun dwalingen versterkt, of misschien ook geërgerd worden, zulke woorden, zeg ik, zijn alle van de duivel, die een vader en oorsprong van huichelarij en geveinsdheid is."

De listigheid van de duivel schilderde hij op deze wijze: "Wanneer de duivel iemand onzer wil doen zondigen, houdt hij ons de goedheid en barmhartigheid Gods voor ogen, waardoor de bedreven zonden ons gemakkelijk kunnen vergeven worden. Maar, wanneer hij ons tot de zonde gebracht heeft, laat hij er ons in liggen, ja, springt ons zelfs op de schouders, en brengt er ons hoe langer hoe meer in, opdat wij haar niet zouden te boven komen, maar in haar onreinheid verstikken en vergaan zouden. Dan stelt hij ons de oordelen van God scherp voor ogen, en wil ons wijs maken, dat het onmogelijk is, dat God ons zou genadig zijn, en ons onze zonden vergeven." Hij schrijft ook, dat de duivel hem op soortgelijke wijze gekweld heeft, door hem namelijk de gevaarlijke mening in te blazen: "Meent gij, dat God u de zonden wil vergeven? Weet u niet, dat God zelf gezegd heeft, dat hij, die met zijn wil na de belijdenis der waarheid zondigt, niets anders te wachten heeft dan het rechtvaardig oordeel van God? Weet gij niet, dat men de barmhartigheid van God niet behoort te misbruiken? Toen Ezau en Saul gezondigd hadden, riepen zij tot God, maar werden niet verhoord. Petrus heeft Hij wel genade bewezen; maar denkt gij, dat gij op zulk een goede voet met hem staat als Petrus? Of meent gij dat Hij u meer en liever vergeven zal dan Franciscus Spira, die, evenals gij, God verloochend had?" "In een woord," zei hij, "Ik heb in deze strijd geleerd, welk een verschrikkelijke zaak het is te vallen in de handen van God. Nochtans is God ten allen tijde de Zijnen genadig, en, ofschoon zij vallen, laat hij toch niet toe, dat zij geheel verderven. Ook mij heeft Hij de grondeloze schat Zijner barmhartigheid getoond, en verzekerd, dat Hij mijn zonden genadig heeft vergeven, die, ofschoon zij vroeger rood als bloed waren, nu nochtans voor Hem witter zijn dan sneeuw. O, zoete en liefelijke stem! O, hoe groot is de

vreugde van mijn hart, daar ik gevoel, dat deze goede Vader mij omhelst, ofschoon ik een verloren en bedorven zoon ben geweest! Ja, Hij heeft mij ook verzekerd, dat Hij mij voortaan met Zijn hand wil ondersteunen, leiden en regeren, en dat mij deze aanvechting overkomen is, opdat ik daaruit leren zou, dat het niet in mijn macht was de overwinning te behalen, maar dat dit alles door Zijn almachtige genade en barmhartigheid geschiedt." Hij vermaande ook alle vrome christenen dat zij door het gehoor en de betrachtning van het goddelijke Woord zich in tijd tot zulk een strijd zouden voorbereiden. Hij schrijft ook in dit geschrift, dat een christen niet al te zeer voor de gevangenis moet vrezen; "want," zei hij, "de gevangenis is niets anders dan een goede welingerichte school, waarin de kinderen Gods hun les leren, en die bij hun Vader en Meester opzeg gen moeten. In de gevangenis leert men, dat God in zijn beloften waarachtig is. En, ofschoon men het begin van dit geloof en vertrouwen ook in een ander kruis of in tegenspoeden hebben en gevoelen kan, nochtans openbaart zich God dienaangaande in de gevangenis volkomen aan Zijn kinderen. In de gevangenis geeft Hij hun kracht om duisternis, onreinheid, boeien, smarten, pijnigingen en andere dingen te overwinnen. Ja, om het met één woord te zeggen, de gevangenschappen zijn niets anders dan christelijke oefenscholen, waar men door de allerbeste Meester alle slagen en stoten leert afweren, die ons eigen vlees, de duivel en de wereld ons geven kunnen. Ja, die Meester geeft ons het weten, willen en de kracht, om zulke stoten en slagen af te slaan. Daarom moet niemand al te zeer voor de gevangenis vrezen, daar deze de plaats is, waar God Zijn genadige gaven volkomen uitdeelt. Grote heren en vorsten zullen de koning David in de gevangenis vinden, eerbare vrouwen de lieve Judith, die om des Heeren wil haar leven in gevaar bracht. Oude lieden zullen daar de vrome Eleazar vinden, de jonge lieden Sadrach, Mesach, Abednego en de zeven zonen met hun moeder, van wie het boek der Maccabeën spreekt. Ook alle andere dienaren van Christus zullen daar vinden Daniël en Johannes de Doper, ja ook alle profeten en apostelen, die om dezelfde reden gevangen zaten. Daar ziet men Habakuk, de gevangen profeet, spijs gebracht. Ja, men vindt daar Jezus Christus in banden gekluisterd. Daarenboven behoren wij in de gevangenis niet te vrezen, dat ons ergens een beeld of afgod zal worden tegemoet gevoerd. Daar vindt men geen lust der ogen, of andere wereldse verzoekingingen of aanvechtingen tot zonde. Daar kan men ongehinderd bidden en psalmen zingen, zodat de gevangenschappen veel meer voor kerken dan voor kerkers behoren gehouden te worden, daar men, volgens het gezegde van Hilarius, meer psalmen in de gevangenschappen dan in de prachtige paleizen hoort zingen. In de gevangenis verkeert men in het gezelschap van alle profeten en apostelen, ja, van Christus Zelf, de Heere van alle heren en Koning van alle koningen, Die op dezelfde wijze als wij veroordeeld, gesleept, bespot, gedood, ja als onreinheid dezer wereld werd gehouden. Waarom zullen wij ons dan al te zeer voor deze strijd ontzetten, aangezien wij zulke dappere hoofden en helden als voorgangers hebben, die, onder de banier des kruises van Christus, moedig hebben 'gestreden? En zullen wij, om zulk een eer en heerlijkheid te genieten, die geen oog gezien geen oor gehoord, en niet in het hart van enig mens is opgekomen, niet een ogenblik tijd ongemak wilde lijden? Wij zien toch, hoeveel sommigen verdragen om slechts een vergankelijke kroon en een onbestendig bezit te verwerven. Zien wij niet, dat menigeen, die geen ogenblik met Christus wilde lijden, daarna in zijn eigen huis veel zwaarder smart en hartenleed heeft moeten verdragen, of wegens een langdurige ziekte, of wegens andere moeilijkheden? De lieve God, Die ons tot de belijdenis van Zijn heilige naam geroepen heeft, verlene ons de genade, om te weten en te betrachten, hoe groot en heerlijk de eer is, die Hij ons daardoor schenkt, en sterke ons

in alles, opdat wij ten tijde van de strijd ridderlijk kampen, en ten allen tijde onze ogen naar de hemel naar de heerlijkheid, die ons bereid is, verheffen mogen. Amen."

Toen Morellius ondervraagd werd, zei hij tot zijne rechters: "Lieve heren, hoeveel mensen hebt gij wel laten doden, om de waarheid te begraven, en gij hebt toch niets uitgericht; want in de plaats van een, die gij ombrengt, komen er wel duizend anderen in de plaats." Om dit gezegde bedreigde de voorzitter hem, dat hij hem de tong en de vingers zou laten afsnijden. Doch Morellius antwoordde: "Ja, al hakte gij mij de tong, de handen en de voeten af, en al trok gij mij de huid van het hoofd, zo hoop ik nochtans met Gods hulp de Maccabeën te volgen en ook daar te komen, waar zij zijn. Ziet, lieve heren, dit is een groot bewijs, dat onze leer de ware is, aangezien de macht en het geweld der gehele wereld haar niet kunnen uitroeien noch onderdrukken." Toen er bevolen werd, dat men hem in een hok afzonderlijk zou zetten, zei hij: "Het is onmogelijk, dat gij mij op een plaats brengen kunt, waar ik alleen ben, want ik weet zeker, dat de Geest van God bij mij blijven en nooit verlaten zal, zoals ik tot heden met de daad ondervonden heb." Als zij met hem redetwisten en zeiden, dat het lichaam van Christus in en onder het brood was, vroeg hij hun, waarom zij dan in de mis zongen: *Sursum corda, &c.*: verheft uw harten omhoog?" Toen zij hem vroegen, of hij ook ergens in het geheim de prediking had bijgewoond, behalve daar waar die in het openbaar gehouden werd, zei Morellius: "Ja, doch ik zal u plaats noch personen noemen, en ook niet zeggen, wie ik daar gehoord of gezien heb." Daarop vroegen zij hem, of hij niet gezworen had de waarheid te zullen zeggen. Morellius antwoordde hierop: "Het is waar, ik heb gezworen; maar daarom ben ik niet verplicht mijn broeders te verraden en aan te klagen; want gij wilt dit alleen weten, om u ook aan hen, zoals gij aan mij doet, te bezondigen, en gij zoudt ook hen kunnen martelen en pijnigen, zoals gij mij nu martelt en pijnigt." Hierop vroegen zij hem in goed Italiaans: "Er staat toch in het Evangelie, dat zij zalig zijn, die om der gerechtigheid lijden; waarom wilt gij dan uw broeders van deze zaligheid beroven?" Morellius antwoordde: "Voor mijn persoon acht ik het in waarheid zalig te zijn, dat ik om Christus' wil wat lijd; maar daaruit volgt niet, dat ik mijn broeders wil verraden en aanklagen. Ja, al nam gij elke dag het ene lid voor en het andere lid na van mijn lichaam, zo wil ik toch geen enkele naam van mijn broeders noemen."

In de gevangenis werd deze Morellius zeer slecht behandeld, zodat zij hem dikwijls in de vierentwintig uren geen druppel wijn of water gaven; en als men hem al wat gaf, was het onrein en stinkend; ja het brood, dat de honden of muizen ergens hadden laten liggen, was voor deze ketter goed genoeg. Daarenboven vermoedde men, dat hij aan vergif moet gestorven zijn, want de Farizeeën hielden het voor onraadzaam hem in het openbaar te doden, daar zij vreesden, dat hun dwalingen en bedriegerijen zo veel te meer aan het licht zouden komen. Morellius werd dood in de gevangenis gevonden, en daarna ook, zoals men met zulke lieden gewoon is, in de gevangenis begraven. Doch hiermee waren de bloedhonden nog niet voldaan. Door de procureur-generaal van de koning en zijn beambten werd besloten, het lijk van Morellius weer op te graven, op het galgenveld te brengen, en van daar op een mestwagen naar de plaats bij St. Mariekerk over te voeren, om daar te worden verbrand, wat ook plaats had op de 27e Februari, in het jaar 1558.

George Tardif, Nicolaas Guilotet, Jan Caillou en Nicolaas van Jevife

[JAAR 1558.]

Toen in Frankrijk een zware vervolging tegen de gelovigen was uitgebroken, werden daar onder anderen vier personen ter dood veroordeeld, en werd door het parlement

van Parijs bevolen hen naar de plaatsen over te brengen, op welker rechtbank zij zich hadden beroepen. George Tardif werd gedood te Sens, in Bourgondië wiens dood vele christenen in de waarheid van het evangelie opbouwde.

In deze stad en omstreeks dezelfde tijd nam Robert Hemard, lijfstraflelijk beambte, die een groot vijand van de ware kerk was, Nicolaas Guilotet, te Neufville geboren, onder Guyo gevangen, en veroordeelde hem tot de vuurdood. Deze toonde zich zeer standvastig, zodat hij van het vonnis van deze bloeddorstige rechter zich niet op hogere rechtbank wilde beroepen.

Jan Caillou werd met vijf of zes andere lieden gevangen genomen, toen zij met elkaar uit een bos, niet ver van de stad Tours, terugkwamen, waar zij hun gebeden voor God uitgestort hadden. Toen deze Jan op zekere tijd voor de overheid werd gebracht, verzocht hij hem te willen vergunnen God te mogen aanroepen voor hij zou antwoorden, teneinde God hem wijsheid schenken mocht om naar behoren te spreken. Dit durfde men hem niet weigeren. Hij begon te bidden met belijdenis van zijn zonden, en riep God aan om de genade van Zijn Heilige Geest. Daarna bad hij voor alle staten, voor de koning, voor het behoud van diens koninkrijk, voor alle andere overheden, en voor de nood van alle bedroefde en aangevallen harten, en wel met een bijzondere ijver. Daarna sprak hij het Apostolisch credo als de belijdenis van zijn geloof uit. Vervolgens stond hij weer op, en gaf antwoord op de vragen, die men hem deed, en wel zo bescheiden, dat hij de harten van vele mensen er door' roerde, die tranen stortten, en genoeg te kennen gaven, dat zij hem graag hadden willen bevrijden. Nicolaas van Jenville was van Genève gekomen, om enig geld in te vorderen, en werd door zijn eigen vader bij de regentes van die plaats aangeklaagd. Hij was nog zeer jong en een handwerksman, doch zeer ervaren in de heilige Schrift. En, nadat hij enige tijd op het slot der genoemde vrouw gezeten had, liet zij hem, terwijl zij zich achter een gordijn verborg, veroordelen dat hem de tong uitgesneden en hij levend verbrand worden, omdat hij belijdenis had afgelegd van de Heere Jezus Christus.

De beul, die daar tegenwoordig was, wilde hem die zelfden dag ter dood brengen, en wierp hem terstond een strik om de hals, doch hij wierp die tweemaal van zich, en beriep zich op een andere rechtbank. Toen hij echter zag, dat men hem de strik ten derde male om de hals wierp, en dat zijn hoger beroep niet geldig was, nam hij de strik aan, en riep overluid: "Geloofd zij God, want nu ben ik met een hemelse orde versierd." De rechters beraadslaagden samen, en besloten, dat, ofschoon de regentes verlangde, dat men zijn hoger beroep niet zou toestaan, het nochtans beter was hem naar het parlement te zenden, doch dit had op een jammerlijke wijze plaats. Toen zijn vader hem namelijk op de kar zag zitten, kwam deze tot hem en sloeg hem, waarom hem een bevelhebber strafte. Deze gaf hem wederkerig een slag. Doch dit beviel de jongen in het geheel niet, en hij zei: "Mijnheer, ik bid u, om Gods sla mijn vader niet, want hij heeft macht met mij naar zijn wil te handelen; sla mij liever dan mijn vader." De bevelhebber antwoordde daarop: "Gij booswicht, het spijt mij, dat ik u niet geslagen heb." Nicolaas zei: "Dat zou ik liever gezien hebben, want ik weet, dat, wat mijn vader heeft gedaan, hij dat in onwetendheid deed." Voor zij op reis naar Parijs in een stad of in een dorp kwamen, stopten zij hem een ijzeren bal in de mond. Niet tegenstaande dit, gaf God hem genade en kracht, zodat hij tamelijk verstaanbaar spreken en het Woord der zaligheid verkondigen en betuigen kon, dat de reden waarom hij zo onmenselijk behandeld werd, goed en heilig was. Nadat hij te Parijs was aangekomen, daar enige tijd in de gevangenis had doorgebracht, en de waarheid van het Evangelie met een bewonderenswaardige standvastigheid had beleden, vernam hij, dat hij tot de vuurdood was veroordeeld. Van die tijd aan hield hij niet op God te prijzen, dat Hij hem de eer had aangedaan, om Zijntwil te mogen lijden.

Toen hij weer naar Jenville was overgebracht, werd hij door de moedwil van zijn vijanden op jammerlijke wijze op de brandstapel gedood, en wel als een voorbeeld van standvastigheid voor alle vrome christenen.

Jan Barbeville

[JAAR 1558.]

Barbeville was een metselaar van zijn handwerk en een reeds bejaard man. Toen deze van Genève kwam, en zijn bureu wilde onderwijzen, werd hij door hen verraden, aangeklaagd en daar gevangen genomen. Aanvankelijk was hij zwak in het geloof, zodat hij alles, wat hij vroeger beleden had, verloochende; ja, hij kwam zover, dat hij God lasterde, en dan met de een dan met de ander twistte. Want aldus wilde God zijn ontrouw tuchtigen. Daarenboven zat hij in de gevangenis der geestelijken, waar de priesters hem omringden, en hem ten enenmale bedierven.

Eindelijk gebeurde het, dat hij, benevens andere gevangenen, zich ook aan de gevangenenbewaarder vergreep, die hem daarvoor strafte, welk middel God gebruikte, om hem weer terecht te brengen. Hij werd namelijk bij de bovengenoemde Morellius gezet, die hem op zijn wijze begon te vermanen uit het Woord van God, wat God derwijze beschikte, dat dit niet zonder vrucht was, zodat deze beklagenswaardige man zijn zonden begon in te zien en die jammerlijk beweende. Hij verzocht de gevangenenbewaarder vergiffenis, en beloofde, dat hij zich voortaan beter jegens hem zou gedragen, en alles wilde herroepen, wat hij tegen de eer van God had gesproken. Vroeger was hij zeer vreesachtig, en als hij zijn rechters aankeek, begon hij te trillen en te beven. Doch nu was alles met hem veranderd, zodat hij zich verblijdde over Gods barmhartigheid, die hem bewezen was, en hij verlangde zelfs naar het uur om voor de rechters te worden gesteld, om daar over zijn bekering te spreken. Dit, geschiedde op de 16den of 17den Januari, toen hij voor de geestelijke rechters geroepen werd.

Daar beled hij rondborstig, dat men God alleen behoorde te aanbidden, en dat hij daarom de aanroeping van de heiligen en van de maagd Maria verwierp. De volgende dag herhaalde hij deze belijdenis. En, toen hem de geestelijke zei, dat hij gevangen genomen was, omdat hij gezegd had, dat de priesters zich in de kerk aanstelden als hansworsten, in het geel, groen, rood en andere kleuren gekleed, antwoordde hij: Ja, dit heb ik gezegd. En, als gij wilt, zal ik u nog meer zeggen." Zij ontzetten zich allen zeer over zijn standvastigheid. De 18den Februari werd hij voor het parlement gebracht, waar de geestelijke hem ontboden had, terwijl hij op die dag in de grote kamer gebracht werd. Toen hij daar stond, vroeg men hem, waarom hij zich op hogere rechtbank had beroepen.

Antwoord. "Wegens de langdurige gevangenschap, waarin de geestelijke mij gehouden heeft."

Vraag. Waarom?

Antwoord. "Omdat ik aan een van mijn bureu de geboden van God had verklaard."

Vr. En hoe lang hebt gij de mis niet bijgewoond?"

Antwoord. "Op Pasen heb ik de mis bezocht; doch God beschikte het, dat mij daar een lessenaar op het been viel, waardoor ik gekwetst werden naar huis moest gaan. Het spijt mij, dat ik daar ooit geweest ben, en wel wegens de afgoderij, die daarbij bedreven wordt."

Vr. "Welke afgoderij?"

Antwoord. "Dat men voor de beelden neervalt en die aanbidt."

Vr. "Moet men dan God door de beelden niet aanbidden?"

Antwoord. "Neen; want er staat geschreven: "God woont niet in tempelen, die door mensenheden gemaakt zijn, en het is ook in Exodus, Hoofdstuk 20, nadrukkelijk verboden."

Vr. Waar hebt gij dat geleerd?"

Antwoord. In de heilige Schrift."

Vr. "Maar die is in het Latijn geschreven. Verstaat gij Latijn?"

Antwoord. "Neen; maar ik heb haar in de Franse taal gelezen."

Vr. "Hebt gij dan de samenkomst bijgewoond, die te Montfauçon en in de huizen heeft plaats gehad?"

Antwoord. Neen; maar ik zou er gaarne bij geweest zijn, indien ik dit had kunnen doen."

Vr. "Bent gij te Genève geweest?"

Antwoord. Ja, doch slechts acht dagen. Ik heb daar mijn handwerk uitgeoefend, en ik was thuis gekomen om mijn kind daarheen te brengen."

Nadat hij nog vele andere vragen met wijsheid en recht christelijk had beantwoord, wierpen zij hem voor, dat hij een eenvoudig ambachtsman en ongeleerd was, en daarom de heilige Schrift niet kon verstaan. Doch hij antwoordde: "Al ware ik ook niets dan een ezel, wat zou u dat helpen? Hebt gij niet gelezen, dat God de mond der ezelin van Bileam heeft geopend, om tegen Bileam te spreken, door wie zij onbillijk geslagen werd, als hij leugens wilde uitspreken tegen de kinderen Gods? En, indien God nu de mond der ezelin geopend heeft, hoe kunt gij u dan zozeer verwonderen, dat Hij mij ook tegen uw leugens en valse leer, die gij onder het volk verspreidt, doet spreken? En evenals Bileams ezel in wegens de last, waarmee zij door deze valse profeet bezwaard werd, begon te spreken, alzo word ik ook gedwongen tegen u te spreken, wegens de last van uw menselijke instellingen, waarmee gij mij en andere lieden reeds sedert geruime tijd hebt bezwaard."

Toen de monnik Benedictus, de geloofsrechter, tot hem kwam, en zei, dat hij hem wilde troosten en de waarheid wilde verkondigen, antwoordde Barbeville: "Hoe kunt gij mij de waarheid verkondigen, daar gij de kleding van een leugenaar draagt? Ik verlang bij u de waarheid niet te zoeken. Want hoe kan men druiven lezen van doornen of vijgen van distelen? Dit zei hij, omdat Benedictus een monnikskap droeg. Nadat hij nog enige tijd met deze monnik gesproken en zijn leugens scherp bestraft had, gebod eindelijk de geestelijke, dat hij neerknielen zou en zijn vonnis zou aanhoren, waarbij Barbeville aan hem vroeg: "Bent gij dan een God, dat men u aanbidden moet? De geestelijke antwoordde, dat hij dit niet hem, maar het kruis, dat tegenover hem hing, ter ere doen moest. "Geenszins," zei Barbeville, "want op die wijze zou ik afgoderij bedrijven." Staande hoorde hij dus zijn vonnis aan, en dankte God, dat hij, door de synagoge der Schriftgeleerden en Farizeeën verstoten, een waar lidmaat der kerk van Christus was geworden.

Na het uitspreken van dit vonnis, werd hij aan de wereldlijken rechter overgeleverd, en de 3de Maart naar de gevangenis van het paleis overgebracht. Op de 6den Maart werd hij door de rechters in de grote kamer tot de vuurdood veroordeeld. Nimmer heeft men iemand gezien, die minder voor de dood vreesde dan hij. Het was allerduidelijkst, dat de ijver voor Gods Woord in hem toenam, zodat hij de mond niet gesloten hield. Als hij bij de lieden vertoefde, onderwees hij hen in de waarheid; als hij alleen was, zong hij psalmen en verblijdde zich in de Heere. Als hij buiten het verhoor bij iemand zat, die om dieverij gevangen genomen was, vertroostte en vermaande hij die zodanig, dat deze bekeerd ter dood gebracht werd, doch de gerechtsdienaren konden dit niet langer dulden, en sloten hem afzonderlijk in een vertrek op.

Omstreeks elf uur werd hij naar de kapel gebracht, waar hij de uitvoering van zijn doodsvonnis afwachtte. Hij betoonde daarbij een bijzondere standvastigheid. Eindelijk deed men hem een bal in de mond, en bracht men hem naar de strafplaats voor de stadsherberg, Grève genaamd. Zijn vonnis luidde, dat hij aan een paal gebonden en geworgd zou worden; doch het woedende volk duldde niet, dat men zijn smarten zou verkorten: zij wierpen een hoop takkenbossen op hem, die hem geheel bedekte, en beletten de beul hem te verworgen. Intussen hield hij niet op de naam des Heeren aan te roepen, want, toen het hout ontvlamde, had het zonderlinge voorval plaats, dat de touwen, waarmee zijn handen samengebonden waren, los gingen. Hij vouwde beide handen samen, en hief die naar de hemel, om daardoor te tonen, vanwaar hij hulp en verlossing wachtte. Hierover waren de knechts van de beul niet weinig verwonderd. Doch zonder bewijs te geven van enige smart, is de martelaar temidden der vlammen zacht in de Heere ontslapen.

Benedict Roman

[JAAR 1558.]

Benedict Roman, een kramer te Villars-d'Arrennes, in Dauphiné geboren, die zich met vrouw en kinderen naar Genève had begeven, om zijn leven overeenkomstig het heilige Evangelie in te richten, was gewoon heen en weer te reizen, zoals kramers doen moeten, die op deze wijze de kost verdienen. En, daar hij een juwelier was, ging hij van Genève naar Marseille, om daar zijn koopwaar aan de man te brengen. Toen hij door Dravignan reisde, liet hij iemand van zijn vak, Lanteaume Blanck genaamd, zijn artikelen zien. En, aangezien zij de koop niet eens konden worden, werd Lanteaume ongeduldig omdat deze schone koopwaar hem ontgaan zou. Daar hij wist, dat Roman te Genève woonde, verried hij hem bij een raadsheer van het parlement te Aix, de Lauris genaamd, die zich toen te Dravignan bevond. Deze Lanteaume Blanck raadde Benedict aan om zijn artikelen aan de heer de Lauris te laten zien, en zei, dat deze daar hoger prijs voor geven zou dan een ander. De onschuldige man ging terstond naar de Lauris. Toen de Lauris de kostbaarheden gezien en de prijs daarvan vernomen had, en Benedict weer vertrokken was, zond de Lauris terstond naar de schout van de stad, en liet hem weten, dat er iemand in de stad was, die men voor een Lutheraan hield, en die ogenblikkelijk gevangen moest genomen worden.

Terstond ging de schout en zijn dienaren, die niets anders dan een rijke buit zochten, naar het logement, waar Roman vertoefde; en, nadat hij hem uit naam van de koning gevangen genomen had, plunderde hij zijn gehele kraam, en beroofde de beide knechten, die Roman gehuurd had om zijn waren te dragen. Overluid riep de goede man uit: "Dit heb ik aan niemand dan aan Lanteaume Blanck te danken, die verraad jegens mij heeft gepleegd." De schout nam nog anderen met zich, die aan Roman vroegen, vanwaar hij kwam, hoe hij Pasen gehouden had, of hij ook voor Pasen had gebiecht, of hij zich ook des Vrijdags, des Zaterdag, en in de vasten van vleesgebruik onthield, en sinds hoelang hij de mis niet had bijgewoond. Op al deze vragen gaf hij een vrijmoedig en christelijk antwoord. Zij bevalen hem ook het Onze Vader, de apostolische geloofsbelijdenis en het Wees-gegroet op te zeggen. Het Onze Vader en de apostolische geloofsbelijdenis las hij gewillig, doch het Wees-gegroet wilde hij niet opzeggen.

Hij werd in de gevangenis geworpen en met ijzeren ketenen vastgeklonken, terwijl aan de gevangenebewaarder werd bevolen, dat hij hem afzonderlijk moest zetten, en niemand met hem te laten spreken, onder bedreiging, dat hij anders in zijn plaats zou gezet worden. Vervolgens ontbood de Lauris Antonius du Revest, de beambte van de

maarschalk, en deelde hem mee, dat hij een uitnemende Lutheraan ontdekten in de gevangenis gezet had, en verlangde, dat hij met hem de gevangenis zou bezoeken, om zich de tijd wat met deze gevangene te korten.

Doch de beambte, die reeds wist, hoe de zaak zich had toegedragen, zei ronduit, dat het hem niet behaagde zich daartoe te laten gebruiken, aangezien hij zelf een dergenen was, die over de zaak oordelen en daarover vonnis vellen moest. Doch om te handelen overeenkomstig zijn ambt, ging hij dezelfde dag met Philibert Baronis, zijn medebeambte, naar de gevangenis, en liet Benedict voor zich komen. De beambte deed hem bijna dezelfde vragen, die vroeger tot hem gericht waren, waarop hij evenzeer standvastig antwoordde. Na dit alles raadden enige goedhartige christenen Roman aan, dat hij aan geoorloofde middelen moest denken om zo los te komen, en dat hij de beambte enigermate moest te gemoed komen, en zeggen, dat hij in het koninkrijk niet gepredikt of enige ergernis gegeven had; dat hij alleen alles had bekend, omdat men hem bij ede verplicht had de waarheid te zeggen; dat hij slechts koopmanschap had bedreven, wat ook de Zwitsers, als bondgenoten van de koning en diensvolgens ook hun bondgenoten, de bewoners van Genève, vrijstond; dat hij daarom verzoeken moest, om aan zijn rechters te worden voorgesteld, of, als hem dit niet werd toegestaan, hij zich op de grote raad moest beroepen. Doch Roman was niet te bewegen zich door zulke middelen te bevrijden, maar was bereid om wegens de belijdenis van zijn geloof te sterven.

Toen het gerucht van de standvastigheid van deze Roman tot de stad doordrong, ontstond bij Barbosi, de rechter van de stad Dravignan, een onhandelbaar mens, de lust om hem te zien en aan te spreken. Hij ging daarom naar de gevangenis, en vroeg aan Roman: "Aan wie gelooft gij? Geloven die van Genève ook aan God? Bidden zij ook? Benedict werd verontwaardigd over deze dwaze en goddeloze vragen; en, daar hij de man niet, kende, en alleen zag, dat hij een ongemanierd, dik en plomp mens was, met een grote platte en brede neus en een lelijk uiterlijk, zei hij tot hem: "Wie bent gij, dat gij zo onheilig durft lasteren? Barbosi antwoordde: "Ik ben de rechter van de stad." Roman hernam: "Wie heeft u, die zulk een grove ongemanierde ezel bent, dit ambt opgedragen? Denkt gij, dat wij geen christenen zijn? De duivelen geloven aan God; hoe zou ik Hem dan verloochenen? Denkt gij, dat de christenen te Genève geen God belijden? Neen, neen, wij geloven in God; wij bidden en roepen Hem aan, en stellen ons vertrouwen en onze hoop op Hem." Dit antwoord verbitterde Barbosi nog meer, zodat hij niet ophield Roman, waar hij slechts kon, te vervolgen. Intussen zorgde de beambte, dat zijn rechtszaak in orde kwam, en het vonnis geveld werd. Roman verlangde van de rechter hem te vergunnen zijn God te mogen aanbidden. Toen hem dit toegestaan werd, bad hij met een bijzondere ernst en ijver, en wel des te uitvoeriger, opdat Barbosi zien zou, dat hij een God had, Die hij diende en aanriep in de naam van Jezus Christus. De beambte en de advocaten van de koning zeiden: "Waarlijk, dit is een heerlijk gebed." Doch Barbosi zei: ja, ja, hij zal een martelaar van alle duivelen in de hel worden." Deze Barbosi verspreidde het gerucht in de stad, dat Roman sterven moest, en dat men er nog meer gevangen zou nemen. De christenen vreesden daarom, dat Roman door zware martelingen enige in gevaar zou brengen, en wisten het zo ver bij hem te brengen, dat hij de genoemde middelen aanwendde om vrij te komen, daar deze niet tegen God waren. Roman verzocht derhalve de beambte te spreken, die dan ook met zijn schrijver verscheen. Daar Roman echter niet gestudeerd had, en niet met rechtszaken bekend was, kon hij zijn plan nauwelijks volvoeren. Eindelijk verklaarde hij, dat hij zich beriep op de rechtbank te Genève of, indien dit beroep niet werd toegestaan, dat hij zich op de groten raad beriep. De beambte vroeg hem wie hem dit aangeraden of geleerd had om aldus te spreken.

Roman antwoordde: God heeft mij door zijn Heilige Geest die raad gegeven en niemand anders."

Eindelijk werd Roman veroordeeld om levend te worden verbrand, en, indien hij wilde herroepen, zou hij eerst worden geworgd. Toen men hem naar Aix bracht, en door Dravignan ging, keek de advocaat van de koning uit het venster, en riep hem toe, dat hij hem wel ter dood had helpen veroordelen, maar God bad, hem dat te willen vergeven. Roman antwoordde "God zal ons op de jongste dag tezamen oordelen." Zo spoedig hij te Aix gekomen en door het parlement verhoord was, zond men een monnik naar hem, die drie uren bij hem vertoefde. En, daar hij de standvastigheid van Roman zag, berichtte hij aan het parlement, dat hij een verdoemd ketter was. Het reeds gevelde vonnis werd op dezelfde dag bevestigd, en Roman werd weer aan de beambte, om het vonnis uit te voeren, teruggezonden. Na zijn terugkomst bevalen de burgemeesters, dat de geestelijke de gerichtsdag in alle kerken van de predikstoel zouden bekend maken, opdat ieder het weten zou, en tegenwoordig zou zijn bij dit schouwspel. Zij lieten ook op de trompet blazen en uitroepen, dat alle vrome christenen hout op de markt zouden aanbrengen, om daarmee een Lutheraan te verbranden.

Op Zaterdag de 16den Mei, toen de beambte niet thuis was, waren de onderbeambte, de burgemeesters en enige anderen bij elkaar, en wilden de beklagenswaardige lijder op de pijnbank leggen. Zij toonden hem allereerst de touwen, ijzers en gewichten, die men gewoonlijk de ongelukkigen aan de voeten hangt, teneinde hen daarmee te verschrikken, en zeiden, dat hij nu zijn geloofsgenoten noemen moest, en zijn belijdenis laten varen. Zij zeiden ook, dat zij, zoals het behoorde, over hem geoordeeld hadden, daar dit oordeel door het parlement bevestigd, en zijn leer door zulke voortreffelijke lieden was weerlegd. Met een standvastig gemoed antwoordde hij: "Ik weet van geen geloofsgenoten. Ook geloof ik niets anders dan wat Christus bevolen heeft te doen en te geloven, en door Zijn apostelen is geleerd. En, ofschoon gij deze teer als een ketterse verdoemt, nochtans zal God die in het laatste oordeel goed en heilig keuren, en hen, die haar vervolgen, tot in eeuwigheid veroordelen. Toen hem gevraagd werd, wat hij in de stad te doen had, zei hij, dat hij daar gekomen was om zijn koralen en edele gesteenten te verkopen. Op de vraag, wie hem geraden had, om zich op hogere rechtbank te beroepen, antwoordde hij, dat God hem dit door Zijn Heilige Geest had aangeraden. En, terwijl hij om deze betuiging gruwelijk werd gepijnigd, riep hij zonder ophouden: God, ontferm U mijner om Uws, Zoons Jezus Christus' wil." Zij wilden hem dwingen de maagd Maria aan te roepen, doch tevergeefs. Zij pijnigden hem andermaal op de pijnbank, en wel zo, dat zij dachten, dat hij sterven zou. Zij lieten hem door enige chirurgijns behandelen; en, daar zij zagen, dat hij niet lang meer leven kon, haastten zij zich hem naar de brandstapel te laten brengen. Nadat zij hem door monniken en priesters in overvloedige mate hadden laten kwellen, werd de beul door deze priesters geholpen om hem op het hout te brengen, en met ketenen aan de paal vast te binden. Intussen richtte Roman zijn gebed tot God. De priesters werden daarover woedend, klommen op de brandstapel, en geboden hem het "Wees gegroet Maria" op te zeggen. Toen hij dit weigerde, klom hun woede, zij sloegen de armen lijder, en trokken hem bij de baard, doch hij nam zijn toevlucht tot God, en bad Hem om lijdzaamheid. Na nog zeer aangevochten te zijn, stak de beul de vlam in het stro en het dunne hout, wat zeer spoedig ontbrandde. Toen hij van onderen bijna geheel was verbrand, zag men hem nog de lippen bewegen, omdat hij niet meer spreken kon, en aldus gaf hij zijn geest aan God over.

Een zware vervolging van de gelovigen te Valladolid, in Spanje, in het jaar 1558

Een zware vervolging van de gelovigen te Valladolid, in Spanje, in het jaar 1558, waar om de belijdenis van het heilige evangelie werden omgebracht:

Dr. Augustinus Casalla, Franciscus de Bevero, mejuffrouw Blaucel de Bevero, mejuffrouw Constance de Bevero, Alhouse Peres, een priester, Christoffel del Campo, Christoffel de Padilla, Antonius Huezuelo, Catharina Boinain, Franciscus Erren, Catharina Ortegue, Isabelle de Strade, Johanna Velasques en een ambachtsman

[JAAR 1558.1

Daar vele lieden van aanzienlijke en geringe afkomst in het koninkrijk Spanje lust gekregen hadden in de zuivere leer van het Evangelie, en dikwerf, om de predikatie van Gods Woord te horen, bijeenkwamen, lieten de vijanden der waarheid en handlangers van de antichrist niet na, hen volgens hun gewoonte te beschuldigen en te belasteren, en noemden hen Lutheranen. Terstond namen de geloofsrechters allen gevangen, die zij verdachten dit gevoelen te zijn toegedaan, en lieten hen te Valladolid brengen, een stad waar de koning gewoonlijk zijn verblijf hield, waar zij voor ketters werden verklaard. Toen hun rechtsgeding afgelopen was, werd er een dag bepaald, en wel de 21sten Mei, om daarop hun doodsvonnis uit te spreken, en hen te straffen tot een gedenkwaardig voorbeeld voor alle anderen, en wel onder vele plechtigheden en verborgenheden of liever onder veel praal en statie, zoals bij de Spanjaarden gebruikelijk is.

Vooreerst richtte men op de grote markt in de stad Valladolid tussen de kerk van St. Franciscus en het geestelijke rechthuis een stellage op, waarop gesteld was een getimmerte van zes trappen als zo vele banken, die door ieder konden gezien worden. Deze stellage was geplaatst recht over het stadhuis, beneden zeer breed, zodat er gemakkelijk tien personen op konden zitten, en van boven zeer smal, zodat daar op die hoogste en laatste bank slechts een persoon zitten kon. Aan de een zijde was gemaakt een galerij op de wijze van een gang, waardoor men komen kon van de stellage in het stadhuis, zonder door het gedrang van het volk te worden verhinderd. In deze galerij of gang was verder gemaakt een toneel of vloer, vanwaar men het gezicht had op de grote markt. Op deze stellage namen daarna plaats eerst de prinses, zuster van koning Filips, en de jonge prins, zoon des konings, met nog andere prinsen en voorname heren, om tegenwoordig te zijn bij de behandeling der zaak en om te horen het vonnis van deze beklagenswaardige gelovigen.

Omtrent een vierde gedeelte van een mijl van de stad Valladolid werden opgericht veertien houten palen, ieder even hoog en wijd van elkaar, waarvoor een trap was gemaakt van drie treden, zodat men van de een paal tot de ander kon komen, zonder de trappen af te gaan. Des morgens vroeg, reeds bij het aanbreken van de dag, toen het vonnis zou worden voltrokken, was er een grote menigte volks op de been gekomen, om het vonnis te horen en te zien voltrekken aan deze ellendige lieden, zodat niet alleen de vensters en huizen, maar ook al de straten, die op de markt uitliepen, met mensen waren vervuld, die gekomen waren om dit droevig schouwspel bij te wonen. Omstreeks tien uur in de morgen verschenen daar de prinses Johanna, zuster van koning Filips, de eerste regent van het koninkrijk Spanje, de prins Carolus, zoon des konings, met zijn hofmeester en onderwijzer, en nog vele andere prinsen en heren, genaamd de opperstalmeester, de admiraal van Kastilië, de markiezen van Astorgas,

van Nia en van Sarria, de graven van Miranda, van Nieva, van Osorno, van Ribadeo en van Andrada, de heer van Montesa, de heer Don Garcia de Toledo en een menigte ridders en edellieden, alsmede de erewacht en hellebaardiers. Toen deze stoet op de grote markt gekomen was, gingen allen naar het stadhuis, met vier wapendragers voorop, die de wapenen van de koning droegen, benevens de graaf van Buendia, die het ontblote zwaard droeg. Nadat de genoemde prinsen en heren zich naar de genoemde plaats begeven hadden en gezeten waren op de voor hen bestemde plaatsen op de stellige, kwamen terstond van het stadhuis de aartsbisschop van Sevilla, overste van de Synagoge, de geloofsrechters met alle geestelijke rechters en de raad van de rechtbank van het geloof, benevens de bisschop van Valencia, de gehele regering, raadsleden en het geestelijke hof van Valladolid. Deze gingen samen op het andere gedeelte van de stellige, en kwamen met grote pracht en statie langs de genoemde galerij.

Achter hen volgden, als in triomf, de beklagenswaardige gevangenen om de naam van Christus, dertig in getal, benevens het afbeeldsel, van een edele vrouw, die reeds geruime tijd was overleden. De gevangenen droegen ieder het sanbenito, zoals de Spanjaarden dit noemen, zijnde een kleed van geel laken, van voren en achteren met rode kruisen beschilderd, en hadden brandende waskaarsen in de banden. De meest schuldigen, die de dood zouden ondergaan, droegen op hun hoofden papieren mutsen, in het Spaans Coracas genaamd, terwijl voor hen werd gedragen een kruis, met een zwarte lap bedekt tot teken van droefheid. Nadat de gehele stoet van geestelijke rechters en kettermeesters op de stellige was vergaderd, begon men de gevangenen te rangschikken, en zette hen op de zitplaatsen, die als zes trappen waren ingericht, zoals boven is vermeld. Ieder hunner werd geplaatst naar verdiensten en naar zijn misdaad groot was. Dr. Augustinus Casalla, een man die zeer ervaren was in de goddelijke wetenschappen en prediker van keizer Karel de vijfde, die het goddelijke Woord vele jaren verkondigd had in Hoog en Neder-Duitsland, werd op de hoogste zitplaats gesteld, en de overigen naar evenredigheid. Toen zij daar, ieder naar zijn rang, gezeten waren, verscheen er een zekere Dominicaner monnik, Melchior Canus geheten, die een predikatie hield, welke omtrent een uur duurde.

Nadat deze predikatie afgelopen was, ging de procureur-generaal op een andere plaats zitten, die voor hem bestemd was. Terstond daarna verliet de aartsbisschop van Sevilla de stellige, waar de misdadigers zaten, en ging door de galerij naar de plaats, waarde regentes Johanna en Carolus de jonge prins met de andere edellieden zaten, om alles te zien, en verlangde van hen een plechtige eed, die zij moesten afleggen door hun vingers te leggen op een kruis, geschilderd in een misboek; welke eed dienen moest, dat haar majesteit zich gunstig mocht betonen jegens deze geloofsrechters, en hun alle eer en liefde moest bewijzen, dat zij ten allen tijde haren goede wil jegens hen moest tonen, dat zij nimmer de heilige en waardige geloofsrechters zou hinderen in de uitoefening van hun ambt, maar veel meer hun macht vergroten, teneinde van nu aan gevangen te kunnen nemen en ter dood te brengen allen, die de roomse kerk mochten verlaten, en zich voegden bij enige ketteren en Lutheranen, en wel zonder aanzien van persoon, van welke edele afkomst en geslacht die ook zouden mogen zijn, te handelen. Op dit alles moesten zij allereerst zweren. Ten andere moest haar majesteit beloven haar onderdanen te dringen de roomse kerk te gehoorzamen, en alle geboden van haar heilige vader de paus in waarde en ere te houden, waarbij zij beloofden haar majesteit alle hulp en bijstand te verlenen met goed en bloed tegen allen, die tot de lutherse sekte behoorden, of die begunstigden. De prinsen deden daarop ook een eed, ieder volgens zijn orde en beurt. Nadat dit verricht was, gaf de aartsbisschop hun samen zijn

zegen, zeggende: "Dat uw hoogheden lang leven in deze wereld." Met luider stem betuigde dit ook al de heren, die daar tegenwoordig waren.

AUGUSTINUS CASALLA

Nadat al deze plechtigheden waren afgelopen, begon men de rechtsgedingen en de vonnissen der gevangenen voor te lezen. De procureur riep het eerst Dr. Augustinus Casalla, priester te Valladolid en prediker van keizer Karel de vijfde. Deze verliet zijn plaats, en werd nevens de procureur gesteld, om zijn vonnis aan te horen, dat op het volgende neerkwam. Omdat de heren geloofsrechters vernomen hadden, dat deze Casalla zich voordeed als een zeer geschikte toevlucht voor alle ketters en hen, die tot de lutherse sekte behoorden, die een prediker en leraar was van die sekte, daarom moest hij de eerste zijn om ontwijfd en terstond daarna tot as verbrand te worden, en al zijn bezittingen moesten verbeurd verklaard worden tot voordeel van de rechtbank.

FRANCISCUS DE BEVERO

De tweede, die geroepen werd, was Franciscus de Bevero, priester van Valladolid, en broeder van genoemden Augustinus Casalla, die hetzelfde vonnis kreeg, te weten om te worden ontwijfd en daarna verbrand. En, opdat hij de misbruiken van de roomse kerk en die van de zogenaamde heilige en waardige geloofsrechtbank niet zou kunnen aanwijzen, zoals hij gedaan had in en buiten de gevangenis, en met ijver en vrijmoedigheid hun schandelijke leringen en bedriegerijen had berispt, waarmee zij de eenvoudigen en ongeleerde lieden het net over het hoofd trokken; en, daar hij zeer bij het volk bemind was, en er door zijn woorden geen beroerte onder het volk ontstaan mocht, klemden zij hem de mond derwijze toe, dat hij geen woord kon spreken.

BLANCEL DE BEVERO

De zuster van de beide bovengenoemde personen, mejuffrouw Blancel de Bevero, werd door de procureur in de derde plaats geroepen; en daar zij met hen in vrijmoedigheid en standvastigheid van de waren christelijke godsdienst overeenkwam, ontving zij ook hetzelfde doodsvonnis als haar broeders, en was als deze graag bereid om voor de naam van Christus haar bloed te laten vergieten.

JAN DE BEVERO

Ten vierde werd geroepen Jan de Bevero, broeder van de drie bovengenoemde personen. Nadat men hem voor een ketter had verklaard, werd hij tot levenslange gevangenschap veroordeeld, en om tot aan zijn dood te moeten dragen het Sanbenito, of het kleed van schande en oneer.

CONSTANCE DE BEVERO

Mevrouw Constance de Bevero, zuster van bovengenoemde en weduwe van Fernandus Ortis, woonde te Valladolid, en werd, evenals haar broeders, ter dood veroordeeld, en wel om eerst aan een paal geworgd en daarna tot as verbrand te worden. De ruwe veroordeling trof zo verpletterend als de bliksem de doodsbeenderen van mevrouw Leonora de Bevero, moeder van de bovengenoemde personen, die reeds geruime tijd te Valladolid overleden was. Deze deugdzame vrouw had in haar leven de christelijke godsdienst zeer zuiver onderhouden, en vele godsdienstige samenkomsten gehad in haar huis, waar het Woord van God in zuivere waarheid was gepredikt. Over deze doodsbeenderen, die in een kist op de stellage gebracht waren, sprak de procureur een vonnis uit, te weten, dat deze doodsbeenderen en haar afbeeldsel tot as zouden worden verbrand, als overblijfselen van een ketterse en lutherse vrouw; dat al haar bezittingen zouden worden verbeurd verklaard tot voordeel

van de hoge overheid; dat haar huis tot de grond zou afgebroken worden. En om reden van dit afbreken te geven, werd bepaald, dat op de plaats, waar het huis gestaan had, een marmeren steen zou worden opgericht, in welke steen de rede zou worden gebeiteld, waarom dit huis vernietigd was.

ALPHONSE PERES

Alphonse Peres, priester van Valencia, was de zevende, die het vonnis ontving om eerst ontwaard en daarna als een ketter verbrand te worden, dat al zijn goederen, zo roerende als onroerende, ten voordele van de zogenaamde heilige vaders, geloofsrechters, zouden worden verbeurd verklaard die niet alleen belust zijn naar het bloed, maar ook naar de bezittingen der lieden.

Het overige van deze geschiedenis is vertaald uit enige Hoogduitse brieven, die van deze zaken spreken en naar Duitsland waren gezonden.

Nadat al de bovengenoemde personen hun vonnis hadden ontvangen, trok de bisschop van Valencia zijn bisschoppelijke klederen aan, en liet dr. Augustinus Casalla eerst in priesterlijk gewaad kleden, vervolgens ook zijn broeder Franciscus de Bevero en Alphonse Peres. Vervolgens gaf hij ieder een priesterlijke kelk in de hand, en ontkleedde hen daarna op dezelfde wijze, zoals zij eerst gekleed waren. Daarna nam hij een scherp mes, waarmee bij hun de vingers en de kruin afschrapte, om alzo de priesterlijke zalving en smeersels weg te nemen. Toen dit gedaan was, legde hij op hun schouders een kleed van geel laken met rode kruisen, en zette op hun hoofden papieren mutsen waarop in het zwart zeer afzichtelijke duivels waren geschilderd. Nadat dit geëindigd was, begon Augustinus Casalla te spreken, en verzocht de prinsen en de heren, die daar tegenwoordig waren, hem gehoor te willen verlenen. Doch men liet hem niet toe een woord te spreken, dat tot zijn verantwoording zou kunnen dienen, en hij werd op zeer onmeedogende wijze weer naar zijn plaats gedreven, waar hij vroeger gezeten had. Voor zij hem nochtans vandaar konden verwijderen, legde hij op zeer duidelijke wijze belijdenis van zijn geloof af, waarom hij nu zeer onmenselijk als een ketter behandeld werd, en betuigde dat hij geen Lutheraan of ketter was, maar dat zijn geloof overeenkwam met het zuivere en ware Woord van God, waarom hij ook, zei hij, bereid was zich te laten verbranden, als een waar christen en niet als een ketter. Hij haalde nog zeer vele schone gezegden aan, terwijl men de anderen gereed maakte, om hun vonnis te ontvangen. Doch de vijanden der waarheid, die niet konden lijden, dat hun bedriegerijen en schelmerijen door de waarheid aan de lieden zouden bekend gemaakt worden maakten zulk een geweld, dat men niet verstaan kon, wat hij zei.

Als de achtste werd voorts geroepen Don Pedro de Sarmiente, ridder van de orde van Alcantara, die te Valencia woonde, zoon van de markies de Possa, die men verklaarde een ketter te zijn, en veroordeeld werd levenslang het schandekleed, Sanbenito, te moeten dragen, en voorts tot eeuwige gevangenschap. Bovendien werd hem voorgelezen, dat hij zijn orde zou verliezen, en hem al zijn bezittingen zouden worden ontnomen, die tot voordeel komen zouden van de geestelijke rechtbank. Vervolgens werd hem ook verboden ooit goud, zilver, parels of kostbare gesteenten te dragen.

Na hem werd geroepen zijn vrouw, Mencia de Figueroa, aan wie, nadat zij als een ketter was veroordeeld, dezelfde straf van haar man werd toegepast.

Als tiende riep men Don Louis de Roxos, zoon en erfgenaam van de markies de Possa, wie, nadat hij als een ketter en Lutheraan veroordeeld was, door machtige voorbede en voorspraak, alleen werd opgelegd het schandekleed te dragen op het stadhuis, en dat al zijn bezittingen zouden worden verbeurd verklaard.

Daarna riep men mejuffrouw Anna Heniques, woonachtig te Thoro, dochter van de markies van Alcanizes, moeder van de genoemde markies de Possa en vrouw van de

heer Absonse de Fonseca, die, nadat men haar ook van ketterse gevoelens had beschuldigd, veroordeeld werd het Sanbenito te moeten dragen tot op het stadhuis en tot verbeurdverklaring van haar bezittingen.

CHRISTOPHORUS DEL CAMPO

Daarna werd geroepen Christophorus del Campo, een burger van de stad Samora, die, nadat men verklaard had, dat hij de hervormden godsdienst was toegedaan, veroordeeld werd om te worden verbrand, terwijl zijn bezittingen werden verbeurd verklaard ten voordele van de dusgenaamde heilige vaders der geloofsrechtbank.

CHRISTOPHORUS DE PADILLA

Christophorus Padilla, burger van Semoia, schaamde zich het Evangelie van Christus niet, maar beleed de waarheid zeer standvastig tot het einde. Daarom was hij de dertiende, die het doodsvonniss ontving, en wel om aan een paal te worden verbrand.

ANTONIUS DE HUEZUELO

De veertiende was Antonius de Huezuelo, een geleerd man, die te Thoro woonde. Nadat men hem als een ketter had veroordeeld en zijn bezittingen waren verbeurd verklaard, werd hij veroordeeld om buiten Valladolid met de anderen te worden verbrand. Men stak hem een stuk ijzer in de mond, opdat hij het volk niet zou kunnen toespreken, noch in het openbaar zijn geloof belijden. Op zulk een wijze brachten deze bloeddorstige lieden de martelaren van Christus ter dood, omdat zij vreesden, dat iemand zijn geloof zou belijden, en de reden meedelen, waarom men hun bloed vergoot.

CATHARINA ROMAIN

Catharina Romain, een burgeres van Pedrosa, was de vijftiende, die door de procureur geroepen werd. Deze werd, nadat men haar haar boos en ketterse gevoelens voorgehouden had, zoals de pausgezinden de belijdenis van het Evangelie noemen, met de anderen veroordeeld, en al haar bezittingen werden tot voordeel van de hoge overheid verbeurd verklaard.

FRANCISKUS ERREN

Op deze wijze werd ook de geestelijke Franciskus Erren, geboren te Pequeranda, als een ketter en vervloekt Lutheraan veroordeeld om levend te worden verbrand, terwijl al zijn bezittingen werden verbeurd verklaard.

KATHARINA ORTEGUE

Daarna werd geroepen mejuffrouw Katharina Ortegue, woonachtig te Valladolid, dochter van de beambte Fernandus Piazó, en weduwe van kapitein Louis. Zij werd verklaard een ketterse en lutherse vrouw te zijn, en als onderwijzeres van deze sekte werd zij veroordeeld om te worden verbrand, terwijl al haar bezittingen, zoals de geloofsrechters gewoon zijn, verbeurd verklaard werden.

ISABELLA DE STRADE EN JOHANNA VELASQUES

Na haar riep men mejuffrouw Isabella de Strade en Johanna Velasques, beiden wonende te Pedrosa, die samen werden veroordeeld om te worden verbrand en haar bezittingen werden verbeurd verklaard.

EEN AMBACHTSMAN

Deze was een blikslager, en omdat hij de samenkomsten der gelovigen in zijn huis liet plaats hebben, en daarvoor 's nachts gewaakt had, werd het doodvonnis over hem uitgesproken.

Onder de gelovigen, die ter dood veroordeeld waren, was een Jood, Portugees van geboorte, Gonssale de Vaes van Libone genaamd, die eerst Jood was, daarna gedoopt werd, en later was teruggekeerd tot zijn Jodendom. Hij werd bij deze gevoegd, om de martelaren grotere schande aan te doen en hun, die de ware leer van het heilige Evangelie belijden. Met deze gelovige martelaren ging het niet anders dan met hun Heere en Meester Jezus Christus, Die als een onschuldige tussen twee moordenaars stierf. Over deze Jood werd ook als over de andere christenen, het doodvonnis uitgesproken, en wel om buiten de stad te worden verbrand, terwijl ook zijn bezittingen, evenals van de anderen, tot voordeel der geloofsrechters werden verbeurd verklaard.

Daarna werd geroepen mejuffrouw Johanna de Sylve, vrouw van Jan de Bevero, broeder van dr. Augustinus Casalla, die beschuldigd werd een ketterse godsdienst te zijn toegedaan. Zij werd veroordeeld om levenslang tot een bewijs van haar dwaling, een mantel te dragen als een schandekleed voor vrouwen, gemaakt van geel laken met zwarte kruisen, even schandelijk als het Sanbenito voor de mannen. Daarenboven werden al haar bezittingen verbeurd verklaard tot voordeel van de geloofsrechters.

Vervolgens riep men mejuffrouw Leonora de Lisveros, vrouw van de bovengenoemde Antonius Huezuelo; verder, Marine de Saiavedro, vrouw van Cysveras de Sareglio; vervolgens Daniël Quadra, van Pedrosa, die samen als kettters werden beschuldigd en veroordeeld om boete te doen voor hun dwalingen in levenslange gevangenschap, met verbeurdverklaring van hun goederen.

Mejuffrouw Maria de Royas, zuster van de markies von Royas, kreeg, omdat zij lang in een Bagijnenklooster geweest, en van goede afkomst was, een barmhartig vonnis, te weten, om de spotmantel te dragen tot op het stadhuis, en verbeurdverklaring van al haar bezittingen.

Antonius Dominique, van Pedrosa, werd, na afgeroepen te zijn, veroordeeld om drie jaren in een gevangenis boete te doen van zijn ketterij en gekleed te gaan met de gele mantel met rode kruisen, terwijl ook zijn bezittingen werden verbeurd verklaard.

Daarna riep men Antonius Basor, die, omdat hij een Engelsman was, werd veroordeeld tot het dragen van het Sanbenito tot op het stadhuis, als boete voor zijn zonden, en om vandaar geleid te worden naar een klooster, en daar gedurende een jaar te worden opgesloten, teneinde daar te worden onderwezen in de geboden, leringen en wetten van de roomse kerk.

Nadat al deze vonnissen waren uitgesproken, werden de lieden, die veroordeeld waren om te worden verbrand, benevens de doodsbeenderen en het schilderij, waarvan boven gesproken is, overgeleverd in de handen van de wereldlijke rechters, die hen voorts overgaven in de macht der beulen, wie bevolen was terstond met het voltrekken van het vonnis voort te gaan. Zo spoedig deze onschuldige lieden aan de beulen waren overgeleverd, liep het volk in grote scharen naar buiten, waar alles was gereed gemaakt om de martelaren te verbranden. Ieder hunner werd op een ezel gezet, en zij reden van de grote markt de Del Campopoort uit naar buiten, waar zij hun sterfelijke lichamen aan de Heere in de vlammen zouden opofferen. Toen zij op de strafplaats gekomen waren, waar de veertien palen, waarvan wij boven reeds gesproken hebben, gereed stonden, plaatsten de beulen ieder der veroordeelden aan een paal, waar zij, zoals in Spanje gebruikelijk is, eerst werden geworpd en daarna verbrand. Slechts

Antonius Huezuelo, die in de gevangenis, zowel als daar buiten, de hervormden godsdienst had voorgestaan en de oppermacht van de paus had veracht, werd levend verbrand, terwijl zijn mond met een stuk ijzer gesloten was, opdat hij het volk niet zou aanspreken of zijn geloof in het openbaar belijden. Aldus ondergingen deze ware christenen en getrouwe getuigen der waarheid de dood om de naam des Heeren op zeer standvastige wijze als onschuldige lammeren, die naar de slachtbank worden geleid, terwijl zij elkaar onder de zware pijnigingen niet alleen vertroostten, maar ook met een ernstig gemoed vermaanden. tot grote verwondering van alle omstanders, die verbaasd waren, op het zien van de grote volharding in het geloof van deze lieden en hun blijmoedigheid in het sterven. Dit alles had plaats te Valladolid, op de 21sten Mei, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers 1558.

Hij, die deze geschiedenis van Spanje naar Duitsland heeft overgezonden, schreef aan het slot van zijn brief deze woorden: "Men zegt, dat er te Valadolid nog zevenendertig andere gelovigen gevangen zitten, die bewaard worden tot nog een ander schouwspel en bewijs van de wreedheid dezer bloeddorstige geloofsrechters."

Renatus du Seau en Jan Almarie

[JAAR 1558.]

Renatus du Seau, geboren te Xantonge, was in de tijd van zijn onwetendheid zo arm, dat hij met zingen op de hoeken der straten voor de beelden zijn brood moest verdienen. Doch in korte tijd werd hij door God zodanig getroffen, dat hij Jezus Christus als zijn Zaligmaker beleed en aannam; en deze belijdenis was bij hem zo goed gegrond, dat hij door geen pijnigingen in de gevangenis daarvan kon worden afgebracht. Er was nog een man, Jan Almarie genaamd, van Luc, in Provence. Deze streed reeds met de dood, en kon nauwelijks op de voeten staan, toen hij voor het parlement werd geroepen, om zijn vonnis te horen. Daarna kreeg hij zijn krachten enigermate terug, en sprak zo verblijd voor het parlement, dat men geen zwakheid aan hem bespeurde, zo zelfs, dat hij uitdrukkelijk verklaarde, dat hij voor de rechters in het geheel geen vrees gevoeld had. Toen men hem onder andere aangaande de mis ondervroeg, antwoordde hij: Jezus Christus zit aan de rechterhand van God, Zijn vader, en men moet Hem in het avondmaal niet vleselijk eten." Bij al de valse uitleggingen, die men hem voorhield, zei hij, dat de woorden van onze Heere Jezus Christus geest en leven zijn, en dat de lieden die daarom niet naar hun menselijk verstand behoorden te veranderen en te verdraaien.

Aonius Palearius

[JAAR 1558.]

Twaalf of dertien jaren vroeger was er een Latijns boek in het licht verschenen onder de titel: "Aonii Palearii Verulani Martyris Jesu Christi actio in Pontifices Romanos & eorum asseclas;" dat is: de klachten van Aonius Palearius van Verula, in Italië, martelaar van Jezus Christus, over de roomse pausen en hun aanhangers." Deze geleerde man had deze klachten tegen de pausen met zijn eigen hand in zeer schone stijl geschreven, en wel omtrent het jaar 1545, toen men begon te spreken van een algemene kerkvergadering, die daarna door de paus was vastgesteld te houden te Trente. Het was zijn plan in deze kerkvergadering tegenwoordig te zijn, die hij dacht vrij te kunnen bijwonen. Hij wilde zijn geschriften doen voorstellen door de gezanten van de keizer en die van de vorsten van Duitsland. Doch daar hij zag, dat deze zaak op de lang baan geschoven werd, en dat men die, zonder zich, daarin te benaarstigen, op

sleeptouw hield, nam hij zich voor een afschrift van dit werk voor een zijner goede vrienden te maken, opdat, indien hij verhinderd mocht worden, zoals later ook plaats had, de kerk van God weten mocht welk voornemen deze vrome getuige der waarheid had. Hij was een man, vervuld van christelijke ijver, en goed in staat ieder zijn heilige bedoelingen te doen verstaan, zoals velen in verschillende plaatsen van Italië van hem getuigden, waar hij eindelijk door de vijanden van de waarheid werd ontdekt, zodat zij hem, na hem geruime tijd listen en lagen gelegd te hebben, gevangen namen en te Milaan in de gevangenis zetten, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers Jezus Christus 1558. Kort daarna zonden zij hem naar Rome, waar hij een ware en standvastige belijdenis van zijn geloof aflegde, levend verbrand werd, en zeer blijmoedig in de Heere stierf. Op deze wijze werd de voorspelling vervuld, die zegt: "Ik heb de vrouw dronken gezien van het bloed der heiligen en van de martelaren van Jezus Christus."

Wij hebben enige Latijnse geschriften van deze geleerden en welsprekende man gezien te weten twaalf belangrijke redevoeringen, navolgingen van de beroemde Romeinse redenaar Cicero, drie boeken in dichtmaat over de onsterfelijkheid der ziel, en vier boeken, inhoudende vele schone en geleerde brieven, geschreven aan verschillende personen, allen gedrukt te Bremen, in 1619; zijn boek tegen de paus, dat in het jaar 1546 voor het eerst in het licht kwam, inhoudende allereerst zijn belijdenis, afgedeeld in twintig artikelen. Wij hebben deze artikelen, met een voorrede van de schrijver, hier opgenomen, opdat ieder het gevoelen en de zuiverheid in de leer van het heilig Evangelie van deze godzaligen martelaar van Jezus Christus zou kunnen leren kennen.

VOORREDE VAN DE SCHRIJVER

"Aonius Palearius van Verula, dienaar van Jezus Christus, aan alle volken en natiën, die de naam des Heeren aanroepen.

Te goeder ure heeft het plaats gehad voor alle doorluchtige en onoverwinnelijke vorsten, en voor alle ware christenen. Wij beleven een tijd, die een ware en standvastige getuigenis voor de naam van Christus van ons vraagt. Misschien zijn wij enigermate te verontschuldigen, dat wij in vroegere jaren ons niet zo hebben kunnen gedragen om een bewijs te geven van onze trouw, eerbied en liefde jegens onze Heere Jezus Christus, en wel omdat men ons brandmerkte, verdrukte, geselde, verbrandde en zonder recht vervolgde. En, al hadden wij ook de zwaarste pijnigingen verdragen, die men zou kunnen uitdenken, zo scheen dit toch zonder vrucht te blijven, en geen genezing te hebben teweeg gebracht, ten aanzien van onze broeders, die met ons de gewenste tijd verwachtten der vertroosting van de gehele en openbaren staat der kerk. Nu deze gewenste tijd ons geopenbaard is door God, de Vader van onze Heere Jezus Christus, de oorsprong van alles goeds, wat is er nu, mannen broeders, dat ons zou doen twijfelen? Zullen wij vrezen tot spot en verachting gesteld te worden van de gehele wereld? Zullen wij vrezen geseld en verbrand te worden voor de getuigenis der waarheid? Het is immers niet sinds gisteren of eergisteren, dat zij alzo werden behandeld, die Jezus Christus hun Heere en Meester wilden navolgen?

Bedenkt, bid ik ulieden, dat de grote vergadering van de vijanden, zoals de Heere voorzegt heeft, de heilige lieden heeft veroordeeld en verdoemd, die van de tijd onzer vaderen hun leven overgaven en hun bloed stortten, om getuigenis te geven van de waarheid van het heilig evangelie. Gemakkelijk zullen wij alle dingen verdragen om de naam van Christus, indien wij zonder bekommering over ons bestaan, nadat de satan door zijn bedrog het Evangelie van de Zoon van God zal verdrukt hebben, alleen

bedacht zijn om onze broeders te bemoedigen, en hen tot Christus te leiden, opdat zij hun leven voor Hem verpanden willen, en hun voor ogen te houden, hoe alle christenen gehouden zijn de waarheid te bezegelen, niet alleen met de mond, maar ook met hun bloed, en daardoor een deugdelijke getuigenis achterlaten aan al onze nakomelingen.

Ik, Aonius Palearius, dienaar van Jezus Christus, stel mijn getuigenis hiervoor in alle vertrouwen, onder Voorwaarde mijn leven over te geven voor dit geloof, wat ik schuldig ben aan Christus, de Bewerker van mijn vrede en zaligheid."

HIER VOLGEN DE TWINTIG ARTIKELEN OF DE GETUIGENIS VAN ZIJN GELOOF

1. Van de apostolische tijd aan zijn er vele valse leraars geweest, die, terwijl zij schuilden onder de ware kerk, waarin zij als de voornaamste waren om de gelovigen allengs van Christus af te trekken, het licht door zekere schaduw begonnen te verduisteren, dat ons door de Heere was geschonken, en de weldaad van Zijn vergoten bloed te bedekken en de heiligmaking des Geestes van onze God begonnen te verzwakken en te verflauwen, of die te schenden in het weer invoeren of navolgen van de wet der plechtigheden, waarover de apostel Paulus zich beklagt in de brief aan de Galatiërs. Zo ook de ouderlingen der gemeente, die tegen die apostel zeiden: "Gij ziet, broeder, hoevele duizenden van Joden er zijn, die geloven; en zij zijn allen ijverars voor de wet." En, waar de apostel Johannes van zulke lieden spreekt, noemt hij hen allen antichristen. Daarom moeten wij ons niet verwonderen, als na de dood van de apostelen, op raad van de duivel, die eeuwige vijand van het menselijk geslacht en van onze zaligheid, zij op vermetele wijze die waardigheid durfden vastknopen aan enige schaduwen, afbeeldingen en plechtigheden der wet, opdat het Woord des Heeren vervuld werd, gesproken door de profeet Jesaja: "Ik heb Mijn handen de gehele dag uitgebreid tot een weerstrevig volk, die wandelen op een weg, die niet goed is, Maar naar hun [eigen] gedachten."

2. Men moet niet geloven, dat de leer der apostelen, ontleend aan en vergaderd uit de mondelinge prediking der apostelen, een andere leer is geweest, dan die zij ons in hun geschriften hebben nagelaten. Het is geloofwaardiger, dat de een getrouw met de andere overeenkwam. Indien ons dus enige leer wordt meegedeeld, onder de schijn, alsof zij ons bij overlevering door de apostelen is nagelaten, en die nochtans strijdt tegen de apostolische schriften, of als men de lieden een ander evangelie voorhoudt, dan is die leer niet afkomstig van de apostelen, maar van de valse leraars, die zich misschien uitgaven voor leerlingen van de apostel Paulus en andere apostelen; en misschien waren zij wel hun leerlingen, doch die niet volhardden bij de waarheid der apostolische leer. Daarom riep de apostel Johannes met luider stern: "Zij zijn uit ons uitgegaan, maar zij waren uit ons niet; want indien zij uit ons geweest waren, zo zouden zij met ons gebleven zijn; maar [dit is geschied] opdat zij zouden openbaar worden, dat zij niet allen uit ons Zijn. Dit heb ik u geschreven van degenen, die u verleiden."

3. De bisschoppen van Rome, die reeds voor honderden jaren elkaar zijn opgevolgd, hebben de voetstappen gedrukt dergenen die ijverden naar de wet; zo zelfs, dat zij, in verloop van tijd, door een ongepaste ijver de zegen en de verdiensten van de dood van Christus hebben uitgeroeid. Zij hebben ons de leer der apostelen verbasterd nagelaten, en het heilige Evangelie ten enenmale naar hun zin verdraaid; wat wij met voorbeelden gemakkelijk zouden kunnen bewijzen, die wij, tot vermindering van uitvoerigheid, met stilzwijgen voorbijgaan. Dit alles is geschied, opdat de dingen, door de Heilige Geest voorzeggd, zouden vervuld worden: "De mens der zonde, de

zoon der verderfenis, die zich tegenstelt en verheft boven al wat God genaamd, of [als God] geëerd wordt, alzo, dat hij in de tempel Gods als een God zal zitten, zichzelf vertonende, dat hij God is; waardoor de verborgenheid der ongerechtigheid kan worden bespeurd.

4. De bisschoppen van Rome hebben God gelasterd, toen zij, in plaats van de zo liefelijke genade van Jezus Christus, waardoor wij van onze zaligheid verzekerd zijn, ons hebben opgelegd een onverdraaglijk juk van een onnoemelijk aantal menselijke instellingen, waartegen zich de apostelen Paulus en Petrus zo verzet hebben, Hand. 15, Rom. 14, Col 2. En er is niet aan te twijfelen, of de Farizeeën van Jeruzalem waren een voorbeeld van deze mensen, van wie Christus zegt: "Zij binden lasten die zwaar zijn en kwalijk om te dragen, en leggen die op de schouders der mensen; maar zij willen die met hun vinger niet aanroeren."

5. Zij, die door de Geest Gods bestuurd worden, weten zeker, dat de Heilige Geest gesproken heeft door de apostel Paulus, wiens leer goede heilig, is. Die nu de leerlingen der apostelen verwerpen, verwerpen de Heilige Geest, en worden veroordeeld door de woorden van de apostel, 2 Kor. 13. vs. 3: "Omdat gij zoekt een proef van Christus die in mij spreekt." Nu hebben de pausen derwijze de leer en het onderwijs der apostelen verdraaid en bedorven, zodat hun slaven en onderdanen, die de roomse stoel een apostolische noemen, het kwade goed noemen en het goede kwaad, de nacht nemen voor de dag en de duisternis voor het licht.

6. De pausen zijn zo onbeschaamd geweest, dat zij het Woord Gods vervalst hebben, om hun menselijke instellingen te bevestigen. Dat deze in de laatste dagen komen zouden, heeft de Profeet Jeremia wel voorzien, als hij zegt in hoofdstuk 23, vs. 31, 32, 33: Ziet, Ik [wil] aan de profeten, spreekt de Heere, die hun tong nemen, en spreken: Hij heelt het gesproken. Ziet, Ik [wil] aan degenen, die valse dromen profeteren, spreekt de Heere, en die vertellen, en mijn volk verleiden met hun leugens en met hun lichtvaardigheid: daar Ik hen niet gezonden, en hun niets bevolen heb, en zij dit volk gans geen nut doen, spreekt de Heere. Wanneer dan dit volk, of een profeet, of priester u vragen zal, zeggende: Wat is des Heeren last? Zo zult gij tot hem zeggen: Wat last? dat ik ulieden verlaten zal, spreekt de Heere.

7. Dit zijn dan onbeschaamde en verkeerde gedachten, die in kerkvergaderingen en samenkomsten de geboden van Christus hebben veranderd, opdat zij hierdoor vrijpraak zouden geven aan het gewetens der mensen, en die wilden, dat de instellingen der pausen geboden der kerk zouden genoemd worden. Deze behoorden, integendeel, genoemd te worden instellingen en verzinselen der mensen. Aan wat zij in hun kerkvergaderingen beraamden, gaven zij de naam van geboden Gods, een naam, die hun volstrekt niet toekomt, zoals de Heere nadrukkelijk heeft gezegd, Matt 5, vs. 19: "Wie dan één van deze minste geboden, zal ontbonden, en de mensen alzo zal geleerd hebben, die] zal de minste genaamd worden in het koninkrijk der hemelen: maar zo wie [dezelve] zal gedaan en geleerd hebben, die zal groot genaamd worden in het koninkrijk der hemelen."

8. De instellingen der mensen, de besluiten en geboden der pausen, de voorschriften der kerkvergaderingen, alle geschriften, die strijden tegen het Evangelie van Jezus Christus, en tegen de bevelen van de twaalf apostelen, vervat in de canonieke boeken des Nieuwe Testaments, zijn leringen van de duivel, en de lieden zijn niet samengekomen in de naam van Christus en des Heilige Geestes, maar wel tegen Christus woord" Die zegt: "Wie niet met Mij is, die is tegen Mij, en die niet met Mij vergadert, die verstrootit."

9. En, wat nu deze nieuwe Farizeeën aangaat, die waarlijk een gedaante van heiligheid hebben, en zich beroemen het gewone volk zeer goed te kunnen bedriegen, en zich

toch zouden kunnen verheffen boven wat men tegen hen zou kunnen inbrengen, deze lieden moet men tegenstaan. Zij vragen ons, hoe wij weten, dat deze boeken van de Bijbel canoniek zijn, en wie ons gezegd heeft, dat Christus de Zoon van God is. Naar het voorbeeld van de Samaritanen, Joh. 4, zeggen wij, dat wij in de gemeenten van Christus en Zijn boeken hebben horen spreken; maar, zoveel de onbegrijpelijke verborgenheid van God aangaat, worden wij tot Christus geleid, niet door vlees en bloed, maar door de Vader en door de Heilige Geest; en ik weet niet, wat er goddelijks op wonderbare wijze in onze harten gegrift is, doordat wij gedoopt zijn door de Heilige Geest en door het vuur, verwijderd van opgeblazenheid en vervuld met standvastigheid, zodat wij tegen de Samaritaanse zeggen, zoals ons de Evangelist leert: "Wij geloven niet meer om uws zeggens wil; want wij zelf hebben hem gehoord, en weten, dat deze waarlijk is de Christus, de Zaligmaker der wereld." Alzo getuigt de Geest van God in onze harten, dat door de vier Evangelisten en door de apostelen Paulus, Jakobus, Petrus en Judas ons het Evangelie geschreven en meegedeeld is, en dat de boeken van het Nieuwe Testament, die wij lezen, de ware leer der zaligheid bevatten. Wij zeggen, wat wij weten, en onze wetenschap is waar, niet afkomstig van de mens, maar van de zalving, dat is te zeggen, van de Heilige Geest, Die ons onderwijst, volgens hetgeen de apostel Johannes zegt in het 2de hoofdstuk van zijn eerste algemene zendbrief: "En de zalving, die gijlieden van Hem ontvangen hebt, blijft in u, en gij hebt niet van node, dat iemand u lere, maar gelijk dezelve zalving u leert van alle dingen, [zo] is zij ook waarachtig, en is geen leugen, en gelijk zij u geleerd heeft, [zo] zult gij in Hem blijven.

10. De heilige kerk Gods, altijd rustende op het Woord van God, was daardoor ondersteund door de Profeten voor de komst van Jezus Christus. Nadat Christus aan de wereld geopenbaard is, heeft Hij die kerk beschermd en onderhouden met het Woord van God. Nadat Christus opgevaren was naar de hemel, en de apostelen de Heilige Geest ontvangen hadden, hebben zij de kerk bewaard en bestuurd, en beproefden alles, wat zij de mensen voordroegen, aan het Woord van God. Alzo gedroegen zich deze grote personen, die door God uitverkoren waren, voor de grondlegging der wereld; en door het bestuur van de Heilige Geest hebben zij één en hetzelfde Evangelie verkondigd, met de bepaling, dat hij, die een ander Evangelie verkondigde, vervloekt zou zijn. Zij nu, die zich niet willen binden aan de canonieke boeken van de Bijbel en staande houden, dat hun gezag boven het Woord van God staat, en die de getuigenissen uit de heilige Schrift, ingebracht tegen hun instellingen, niet willen verstaan of aannemen, deze zijn ten enenmale te verwerpen; en men moet hun boze gevoelens niet toestemmen, voor zover zij geen leden zijn van de ware kerk, zoals de Heere zegt in het 8e hoofdstuk van het Evangelie van de apostel Johannes: "Wie uit God is, kent de woorden Gods; daarom hoort gijlieden niet, omdat gij uit God niet zijt."

11. De vrome leraar Augustinus leert ons, dat de boeken van de voornaamste en achtbaarste godgeleerden, die men maar zou kunnen noemen, in geen dele te vergelijken zijn met de uitnemendheid van de heilige Schrift. Met dit gevoelen stemt de leraar Cyrillus in, als hij zegt: "Het beste zal zijn, niet veel te vragen naar de dardelheid van de tegensprekers, die wel zouden willen, dat wij onze zinnen verloren. Maar, het is veel belet, dat wij ons gedragen naar de rechten regel van het geloof, dat is te zeggen, naar de leer der apostelen; en men moet geen anderen gehoor geven dan hun, tegen wie wij zeggen kunnen: Gij zijt het niet, die spreekt, maar de Geest des Vaders, die in u spreekt."

12. De overzetters of uitleggers, die men doctoren of leraars noemt, die zorgvuldig de geschriften van redenaars, dichters en wijsgeren gelezen hebben, hebben zich soms

laten verleiden, en zijn de dwalingen van hun meesters nagevolgd. Daarom behoort men, wat zij schrijven, niet voor artikelen van het geloof te houden, en moet men dit toetsen aan de toetssteen van het goddelijke Woord; want er is geschreven, Jesaja 43, vs. 27: "Uw eerste vader heeft gezondigd, en uw uitleggers hebben tegen Mij overtreden." Verder, Jesaja 49, vs. 17: Uw zonen zullen zich haasten: [maar] uw verstoorders en uw verwoesters zullen van u uitgaan."

13. De fabel van het vagevuur is voor het merendeel ontleend aan de Pythagorische en Platonische wijsgeren en aan de dichters. De verdediging van deze opgeraapte leugens vernietigt de leer van de vergeving der zonden, vertreedt met voeten het bloed van onze Heere Jezus Christus, Wiens kruis en lijden zij ook vernietigt, en verklaart zich tegen de leer der apostelen.

14. Het heilige sacrament des avondmaals is door onze Heere Jezus Christus met waardigheid ingesteld, en door de apostelen en discipelen des Heeren en andere gelovigen enige eeuwen zorgvuldig onderhouden, zonder er iets in te veranderen. Men moet er echter wel op letten, dat in dit artikel, evenals in vele andere, door de vermetelheid van zekere lieden, die zich verbeelden dat hun alles was geoorloofd, het misbruik omtrent het avondmaal ontstaan is. Indien de apostel zelf niet meende, dat hij deze zaak moest aanroeren, zien wij zeer goed, hoe andere mensen zich daarvan hadden moeten onthouden; want de Apostel zegt, 1 Kor. 11, vs. 23: "Want ik heb van de Heere ontvangen, hetgeen ik ook u overgeleverd heb "

15. Het kan ook zijn, dat in de tijden der onwetendheid en bijgeloof, enige dwalingen zijn ingeslopen in de openbare of bijzondere gebeden. Daarom, gij dienaars des Heeren, zorgt, dat deze heilig, zuiver en Evangelisch zijn, en dat de meest onwetende lieden leren goed te bidden. Hiertoe moeten ons de woorden van de apostel Jakobus opwekken, in het 4e hoofdstuk van zijn brief: "Gij bidt," zegt hij, "maar ontvangt niet, omdat gij kwalijk bidt."

16. De ongebondenheid der bisschoppen en priesters is onverdraaglijk. De keizers en koningen hebben hun grote voorrechten geschonken, opdat hun leven in onschuld en heiligheid als lichten zou schijnen in de gemeenten, doch hun vele aardse vermogens hebben hen in de afgrond van velerlei kwaad geworpen, zonder zich te laten bedwingen door de burgerlijke wetten. En, aangezien zulke voorrechten geschonken zijn om goede en rechtvaardige redenen, mag men die nu om wettige redenen terug nemen en verbreken. Wat de plaatsen uit de Heilige Schrift aangaat, die de priesters aanhalen, om daarmee hun instellingen te bevestigen, teneinde niemand hen zou kunnen beschuldigen, veroordelen noch straffen, ja hen zelfs niet voor de wereldlijke rechters zou kunnen roepen, deze strekken nergens anders toe dan om de waarheid te onderdrukken, en om die in leugens te veranderen; want zij schrijven zich vele dingen toe, die gesproken zijn door onze Heere Jezus Christus, en andere zaken, die gericht zijn tot alle christenen, eigen, zij zich alleen toe. Zij hebben een grote vertoning van woorden, die niet veel meer te beduiden hebben dan oude vrouwenpraat. Daarom mogen de keizer, de koningen, vorsten en christelijke overheden de vrijheden en voorrechten, hun geschonken, terugnemen en vernietigen, aangezien deze bedriegers der mensen die zo geruime tijd hebben misbruikt. Zij behoren een geschrift te doen uitgeven, waarbij het allen christenen geoorloofd is deze geestelijken te verjagen, die niet waardig zijn die naam te dragen, wegens hun misdaden en bedriegerijen, en in hun plaats mannen aan te stellen, die zuiver in de leer en heilig in leven zijn, opdat de Geest der waarheid, Die de Heere aan zijn volk schenken zal, uit de tempel verdrijve de kopers en verkopers, en omsmijte de tafels der wisselaars en de stoelen der kooplieden.

17. Deze moet men geen kettersof scheurmakers noemen maar ware, katholieke christenen, die vast geloven, dat de kerk van God gebouwd is op de steen Jezus Christus. Indien de pausen in dit gevoelen hadden volhard, zouden er minder misbruiken in de kerk bestaan. Immers, toen zij eenmaal van deze gevoelens waren afgeweken, en de mening aankleefden, dat de kerk van Christus gebouwd is op een steen, die Petrus is genaamd, en daarom, volgens hun mening, op de pausen en hun instellingen, was er geen prooi uit te denken, die vrij bleef van hun bloedige en hebzuchtige klauwen. Hebben zij niet voorgewend, dat alles hun geoorloofd was? Opdat eindelijk zou vervuld worden de voorspelling van de profeet Jeremia, die zegt: "Uw schrikkelijkheid heeft u bedrogen, [en] de trotsheid uws harten, gij die woont in de kloven der steen rotsen; die u houdt op de hoogte der heuvelen! Mijn volk waren verloren schapen, hun herders hadden hen verleid" (Jer. 40:16; 50: 6).

18. Al hebben ook enige schrijvers van beroemden naam beweerd, dat de kerk van God gebouwd is op de steen Petrus, daarom hebben nochtans de pausen geen groter voorrecht dan andere bisschoppen. Die woorden waren met algemene liefde gericht tot de apostel Petrus, wiens voetstappen en leven zij niet hebben nagevolgd, zoals ons hun leven wordt beschreven in de Handelingen der apostelen. En, wat zijn leer aangaat, vervat in zijn brieven, die hebben de pausen vertrapt en verdraaid, zodat zij veel meer de naam van verdraaiers en vertreders, dan van navolgers van Petrus verdienen, die zeer juist voorzegde, dat de weg der waarheid door zulk volk zal gelasterd worden; en door gierigheid zullen zij, met gemaakte woorden, gewin van ulieden zoeken.

19. De apostel zegt, Rom. 1, vs. 18: "De toorn Gods wordt geopenbaard van de hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid der mensen. [als] die de waarheid in ongerechtigheid ten onder houden. Omdat hetgeen van God kennelijk is, in hen openbaar is, want God heeft het hun geopenbaard." En al hebben deze ook geweten, dat de Heere Jezus ons is geworden wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing, zij hebben Hem nochtans niet geprezen of gedankt, maar zijn verijdeld geworden in hun harten; hun onwijs hart is verduisterd geworden en zij hebben de eer van de Zoon van God gegeven aan levenloze dingen, en zich daarvoor neergeworpen en die aanbeden. Daarom heeft God hen overgegeven tot schandelijke bewegingen, zodat zij dingen gedaan hebben die niet betamen, volgens de voorspelling van de Heilige Geest door de mond van de apostel. Bedenkt nu wel, dat de gramschap Gods uitgestort is over de goddeloosheid der mensen. Let er eens op, of de pausen en hun onderdanen, die de waarheid Gods te onder hebben gehouden in ongerechtigheid, niet naar het leven zijn geschilderd in de woorden van de apostel Paulus, die hen in 2 Tim. 3, vs. 2, 3, 4, 5 nog uitvoeriger tekent, als hij zegt: "Want de mensen zullen zijn liefhebbers van zichzelf, geldgierig, laatdunkend, hovaardig, lasteraars, de onderen ongehoorzaam, ondankbaar, onheilig, zonder natuurlijke liefde, onverzoenlijk, achterklappers, onrustig, wreed, zonder liefde lot de goede, verraders, roekeloos, opgeblazen, meer liefhebbers der wellusten dan liefhebbers Gods; hebbende een gedaante van godzaligheid, maar die de kracht ervan verloochend hebben." Doch zij zullen voortaan hun toestand niet op die wijze meer kunnen bevorderen, omdat hun dwaasheid genoegzaam aan ieder zal bekend zijn.

20. De kwade gewoonten en misbruiken moeten door een openbaar geschrift vernietigd worden, want hieruit vloeien de Bacchusfeesten, de spelen vol brooddronkenheid en ongebondenheid en de afgoderij voort. Nu behoeft er niets meer hij te komen, want de menselijke zwakheid, verleid door de listen van de satan, heeft de afgestorven heiligen als goden voorgesteld, die voor alle ziekten raad weten; zo zelfs, dat beden in de St. Pieterskerk te Rome de koortsen worden afgebeden in de

naam van de maagd Maria. En door toelating van de paus hebben de viervoetige dieren enige heiligen gekregen als patronen en genezers. De hoererij blijft ongestraft, de slechte vrouwen worden in het openbaar toegelaten, en in vroeger jaren vond men er te Rome meer dan tienduizend. De priesters ontvangen belasting van het schandelijk bedrijf van deze lichte vrouwen, zoals zij ook van de Joden acht ten honderd ontvangen, opdat deze de toestemming zouden hebben geld te lenen met zulk een grote woeker als zij slechts kunnen krijgen. De tirannische belastingen, de geweldige heerschappij, de verraderijen, het kopen en verkopen van kerkelijke bedieningen en andere schandalen, heersen derwijze in de stad Rome, dat allen, die door de Geest van God gedreven worden, voor de poorten van het hof te Rome geschreven zien: "Het grote Babylon, de moeder der hoererijen en der gruwelen der aarde." Openb. 17, vs. 5.

Aangezien nu de pausen en hun aanhangers zovele gruwelen, misbruiken, schandalen en eigenlijke overtredingen hebben ingevoerd, en dat er reden bestaat om over deze dingen te oordelen, zo moeten zij het vonnis daarover niet uitspreken. Want indien men hun gevoelens moet toegedaan zijn, zo weet ieder, dat wij bevoegd zijn, zoals wij altijd waren, over deze dingen uitspraak te doen, zo lang het oordeel van hun zinnelijkheid heeft afgehangen. Wat meent gij, dat zij nog heden anders verlangen, dan hun bevelen te zien bevestigen door een grote vergadering van vorsten en volken, om alzo stof en as te bereiden, dat zij in de ogen der grote heren werpen, teneinde hun ogen daarmee te verblinden; zo zelfs, dat zij in weinig jaren alle goddelijke en menselijke wetten met voeten zouden treden, om met geweld aan te vallen op allen, die zich tegen deze ongebonden geestelijkheid zouden durven stellen. Meent gij, dat zij gestegen zijn tot wereldse heerlijkheid en uiterlijke praal, om het minste van hun vermetelheid te laten varen? Of dat zij iets zouden willen afleggen van hun grote inkomsten en ongebonden dartelheid? Wij, die zo dikwerf hebben ondervonden, dat deze lieden van gierigheid branden, en gedoopt zijn als in het slijk van de satan, weten wij niet, wat deze muiters in hun schild voeren, die door zo vele stormwinden worden verdreven? De apostel zegt: "Want de aarde, die de regen, menigmaal op haar komende, indrinkt, en bekwaam kruid voortbrengt, voor degenen, door welke zij ook gebouwd word, die ontvangt zegen van God. Maar die doornen en distelen draagt, die is verwerpelijk, en nabij de vervloeking, welker einde is tot verbranding." Aangezien de bisschoppen en andere geestlijken zo bedorven zijn, dat zij de gruwelen zien heersen temidden van de heilige plaatsen, zo moeten wij vluchten naar het gebergte. En wij zullen vluchten onder uw hoede, Jezus Christus, en wij zullen onze toevlucht nemen tot de bergen der christelijke vorsten. Door deze getuigenis bidt uw ootmoedige dienaar allen, die invloed hebben op het volk van God, en op wie alle naties de ogen gevestigd hebben, overdenkende de tweede toekomst van onze Heere en Rechter Jezus Christus, deze zaak met ijver te willen behartigen. De Heere Jezus, Die een waarachtig getuige is, het beeld des Vaders, en in Wie geen duisternis is, zal in ulieder hart schrijven. O, vorsten leent u toch tot deze dienst, die ulieder grootheid waardig is. In steden en provinciën kunt gij gemakkelijk bevoegde personen kiezen, om over deze zaken te oordelen, personen die God vrezen, die de Profeet Joël, hoofdstuk 2, vs. 16 "kleinen en zuigelingen," noemt; niet zulken, die zich groot achten, en geestlijken willen genoemd worden, niet die bedorven zijn door gierigheid, geen hovaardigen, geen aannemers des persoons, maar zulke mannen, wier heilig leven en geleerdheid ulieden zal tonen, dat zij mannen Gods zijn; mannen die u aanbevolen worden, mannen, die God, Welke u geroepen heeft uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht des Evangelies, voor Zich bestemd heeft voor de grondlegging der wereld; mannen, voor wie Christus in de dood is overgeleverd, opdat Hij hen zou

heiligen, door hen te reinigen, door de afwassing van het water in t'iet Woord des levens, opdat Hij hen voor zich zou laten verschijnen als een volk zonder smet. Niemand twijfele er aan, of deze mannen, die door de kerk van God voor de algemene welvaart verkozen zijn, niet zouden kunnen oordelen over de vreselijke gruwelen en verdorvenheid der bisschoppen, die zo groot zijn, dat men nooit iets dergelijks gehoord of gezien heeft. Deze bisschoppen, van wie de meesten tot grootheid gestegen zijn, en wat ik hier zeg, zeg ik tot grote smart en droefheid mijns harten, door schandelijke handelingen, de andere door het kopen van kerkelijke bedieningen, en door geld, opdat de inkomsten der pausen daardoor zouden toenemen en vermeerderd worden; anderen weer, die gekocht zijn als om slaven te zijn van deze opgeblazen pausen, in wier keukens zij vet geworden, en door hun meesters tot grote rijkdommen gestegen zijn; deze allen zijn genoopt om hun schouders te krommen, om het pauselijke juk van talloze gruwelen te dragen. Enige vreedzame mannen, die tot de bisschoppelijke waardigheid gestegen zijn, zult gij gemakkelijk daaraan het kennen, dat zij de christelijke bedoelingen ondersteunen, en bidden voor hen, die daartoe gekozen zijn, dat de Heilige Geest hun tong besture, opdat de ware kerk, vervuld van de Heilige Geest, acht geve op de ware bisschoppen, en de verkeerden hoop der pauselijke bisschoppen die herinneren aan de woorden, die de Heere gesproken heeft door de mond van zijn Profeet Ezechiël, hoofdstuk 34, vs. 2b 10: " Wee de herderen Israels, die zichzelf weiden! zullen niet herders de schapen weiden? Gij eet het vette, en bekleedt u met de wol, gij slacht het gemeste, [maar] de schapen weidt gij niet. De zwakken sterkt gij niet, en het kranke heelt gij niet, en het gebroken verbindt gij niet, en het weggedrevene brengt gij niet weer, en het verloren zoekt gij niet; maar gij heerst over hen met strengheid en met hardheid. Alzo zijn zij verstrooid, omdat er geen herder is; en zij zijn al het wild gedierte des velds tot spijs geworden, omdat zij verstrooid waren. Mijn schapen dolen op alle bergen en op allen hoge heuvel, ja mijn schapen zijn verstrooid op de gehele aardbodem; en er is niemand, die er naar vraagt, en niemand die ze zoekt. Daarom, gij herders! hoort des Heeren woord. Zo waarachtig als Ik leef, spreekt de Heere Heere, zo [Ik] niet, omdat mijn schapen geworden zijn tot een roof, en mijn schapen al het wild gedierte des velds tot spijs geworden zijn, omdat er geen herder is, en mijn herders naar mijn schapen niet vragen; en de herders zichzelf weiden, maar mijn schapen niet weiden; daarom, gij herders! hoort des Heeren woord. Alzo zegt de Heere: Heere: Ziet, ik [wil] aan de herders, en zal mijn schapen van hun hand eisen, en zal ze van het weiden der schapen doen ophouden, zodat de herders zichzelf niet meer zullen weiden; en Ik al mijn schapen uit hun mond rukken, opdat zij niet meer tot spijs zullen zijn." Indien de christelijke vorsten zich niet tegen deze valse bisschoppen en geestelijken verzetten, maar hun alles toelaten, zal de kerk van God de les van de profeet zingen tegen die verleiders, die alle provinciën van de christenen besmet hebben door hun gruwelen, misbruiken, domheden, verleidingen, kwade handelingen, schandalen en talloze boosheden, wat ik Aouius Palearius verklaar, getuig en verzekert, die sinds enige jaren hartelijk naar de dag gewent en gewacht heb, waarop ik mijn broeders gepast vermanen en bidden kon, niet uit een kwaad hart, wat God weet, maar uit liefde tot de waarheid en tot eer van God, om het ware christelijke en apostolische geloof voor te staan, waarvan ik getuigenis heb afgelegd in de bovenstaande twintig artikelen, waarvan ik geloof nog meer uitvoerige verklaring te doen, als de tijd en de plaats dit zullen mogen vereisen; en ik ben bereid mijn leven te verliezen voor de bescherming van deze waarheid, wanneer dit dienen kan tot een zegel van mijn belijdenis. Indien nu iemand misprijst of later afkeuren zal, wat ik gezegd heb met een zuiver gevoel en heilig geweten, wie het ook wezen mag, die daag ik uit, om in persoon te verschijnen, binnen drie dagen

voor de rechterstoel van Jezus Christus, Koning van alle volken en tijden, tot welke Koning ik hen oproep, opdat zij de beschuldiging verantwoorden, waarmee zij mijn getuigenis verwerpen. Het is niet Aouius, die dus spreekt, maar Hij, Die mij moed geeft tot het goede, Die mij beveelt, dat ik Hem tot getuige roep, en van Wie ik getuigenis geef, te weten, Jezus Christus, de Zoon van God, Rechter van levenden en doden."

Indien wij ook in handen hadden kunnen krijgen zijn onderzoekingen en antwoorden, gegeven in de gevangenis te Milaan en te Rome, alsmede de brieven van deze uitnemende martel aar, dan zouden wij die ook hier hebben bijgevoegd. Doch de vijanden der waarheid hebben die zo verduisterd en verborgen, dat zij ons nog niet ter hand konden gesteld worden.

Mr. Geffroy Varagle

[JAAR 1558.]

Nadat mr. Geffroy Varagle, van Busque, in Piemont, uit de gruwelijke onreinheid van het kloosterleven tot de belijdenis van de Heere Christus gekomen was, betoonde hij zich in de voortplanting der Evangelische leer derwijze, dat hij om de predikaties, die hij in Agrongerdal uitgesproken had, werd gevangen genomen, en daarna zijn belijdenis te Turijn, in Piëmont, met zijn bloed bezegelde. Toen hij namelijk van Busque naar het Angrongerdal reisde, werd hij op de 17de November in het jaar 1558 gevangen genomen, en hem werd aangezegd om persoonlijk voor de beambte van die plaats te verschijnen. Deze beambte liet hem terstond een eed doen, dat hij, op straffe van honderd.kronen en driemaal geworgd te worden, de waarheid zeggen zou op hetgeen men hem zou vragen.

Daarna vroeg hij hem, waar hij geboren, hoe oud hij was, welk bedrijf hij uitoefende, en hoeveel zijn vermogen bedroeg aan bezittingen. Varagle antwoordde: "Ik ben te Busque geboren, vijftig jaren oud, en prediker van Gods Woord, en bezit geen goederen."

Vraag. "Weet gij, waarom gij bent gevangen genomen?"

Antwoord. "Neen; uitgezonderd, dat ik vernomen heb, dat gij order van het parlement te Turijn hebt, om hen gevangen te nemen, die de leer prediken, die gij voor een valse aanziet."

Vr. "Hebt gij deze leer gepredikt, en waar, en op wiens bevel hebt gij die gepredikt?"

Antwoord. "Ik heb het Woord Gods in Angrongerdal en te St. Jan, in Lucernerdal gepredikt, en de predikanten van Genève hebben mij, op verzoek der beklagenswaardige christenen, daarheen gezonden."

Vr. "Weet gij niet, dat de koningen het parlement verboden hebben, dat er iemand tegen de roomse kerk prediken zou?"

Antwoord. "Ik weet wel, dat de burgemeesters in de genoemde plaatsen verboden hebben predikanten te bezitten, en een nieuwe leer in te voeren, maar van andere verboden weet ik niet.

Vr. "Hebt gij in de genoemde plaatsen de valse, lutherse en de door de paus verboden leer gepredikt?"

Antwoord. Ik heb Gods Woord gepredikt, ofschoon ik vroeger priester was."

Vr. "Hebt gij vroeger ook wel de mis gezongen, en bent gij een monnik geweest?"

Antwoord. Ja, zevenentwintig jaren ben ik monnik en mispriester geweest, wat mij van hart leed doet, daar ik nu zie, dat de mis tegen Gods Woord strijdt."

Er werden hem nog vele andere vragen gedaan; en vooral drukten zij er zeer op, dat hij, de Geneefse leer predikende, het gebod van de koning, zijn wettig opperhoofd,

overtreden had. Geffroy antwoordde daarop: "Ik geloof niet, dat ik, door het Evangelie te prediken, onrecht gedaan heb. En, indien de koning zelf in de leer, die ik in Angrongerdal gepredikt heb, onderwezen werd, zou ik niet denken., dat hij die, daar waar zij is, zou tegenspreken of verbieden." Toen men hem het gezag der kerkvergaderingen voorhield, zei hij, dat er vele kerkvergaderingen, nadat Bonifacius de derde de pauselijke naam aangenomen had, volgens de wil van de paus waren ingesteld en gehouden, om de roomse kerk door ongeoorloofde middelen rijk te maken. Aangaande de andere kerk vergaderingen, die tot stichting der gemeente volgens Gods Woord het Niceesche en enige andere verklaarde hij, dat hij zich daaraan graag wilde onderwerpen, als zij met de leer der profeten en die der apostelen overeenstemmen.

Toen de beambte en zijn medebestuurders hoorden, dat Varagle zo getroost en vrijmoedig antwoordde, brachten zij de zaken aan het parlement te Turijn over, terwijl de beambte enige lieden gelastte hem naar Turijn over te brengen, teneinde men daar met zijn rechtsgeding zou kunnen voortgaan. Toen dit daar geschied was, en zij zagen, dat Geffroy een geleerd man was, en hij een heerlijke belijdenis van zijn geloof had afgelegd, stonden zij hem toe alles voor te zeggen, zoals het zou worden opgetekend.

Na dit alles sprak het parlement het vonnis over Varagle uit, meer uitvrees voor verwijt der geestelijken, dan uit overtuiging dat hij de dood verdiend had. Aldus werd Varagle weggevoerd, teneinde hem op de plaats voor het slot te verbranden. Toen hij daar gekomen was, deed hij ten aanhore van ieder belijdenis van zijn geloof, om daarmee te betuigen, dat hij geen ketter maar een christen was. De meesten, die hierbij tegenwoordig waren, verwonderden zich over zijn leer, en zeiden luid: "Wat wil men van deze man zeggen, die zo goed en christelijk over God, de maagd Maria en alle dingen spreekt? Men doet hem onrecht aan, door hem om het leven te brengen; want men heeft er geen reden toe." Er was ook een priester tegenwoordig, die vroeger een metgezel van Geffroy in zijn onwetendheid was, die hem toeriep: Meester Geffroy, bekeer u, bekeer u!" "Bekeer gij u," antwoordde Geffroy waarmee hij wilde te kennen geven, dat de priester zelf wel reden had, om zich van zijn blindheid en uit zijn ellendige toestand te bekeren. Toen hij aan de paal gebonden was, op een bank stond, en hem de scherprechter als naar gewoonte, om vergeving bad, zei Geffroy: "Reeds geruime tijd heb ik niet alleen u, maar ook hun, die mij het eerst te Barcres grepen, en hun, die mij hier gebracht hebben ja ook hun, die mij tot de dood hebben veroordeeld, uit de grond van mijn hart vergeven. Wees welgemoed, en doe, wat u bevolen is. Mijn dood zal niet zonder vrucht blijven." Daarna bad hij tot God, en toen hij met luider stem bad, worgde de beul hem aan de paal en stak het hout aan.

Godefroy Guerin

[JAAR 1558.]

Godefroy Guerin, te Ponteau de Mer, in Normandië geboren, werd op vijftwintigjarige leeftijd met vele anderen te Parijs gevangen genomen. Al dadelijk legde hij belijdenis af van alle punten, die men hem voorhield, zodat men meende, dat hij een der eerste zou zijn, die gedood zou worden. Uit vrees echter trad hij daarna terug, en liet zich door de vijanden tot herroepen en afval brengen. Men meent, dat hij door een booswicht, die met de dwalingen van Castalion besmet was, was verleid, die hem wijs maakte, dat men zich om de godsdienst niet zozeer behoefde te bekommeren, dat God zulk bloedvergieten der mensen in geen dele behaagde, en dat het een onverschillige zaak was de mis bij te wonen, en de godsdienst ten tijde der vervolging te verloochenen. Guerin wist wel, of dit waarheid was of niet. Daar hij

evenwel voor de dood bevreesd was, bediende hij zich van dit kussen, om zijn geweten in slaap te brengen en zijn afval daarmee te verschonen. Toen hij weer voor de rechters verscheen, deed hij, wat zij van hem verlangden, en werd de 5den December veroordeeld om met het ontblote hoofd en barvoets van de gevangenis tot de grote deur der kerk van de Jacobijner monniken te gaan, en een brandende waskaars van twee pond in de hand te dragen, daar op de knieën te vallen, en openlijk berouw te betonen, onder aflegging der belofte, dat hij voortaan de geheime samenkomsten niet meer zou bijwonen. Dit alles had plaats onder grote droefheid dergenen, die hem kenden, en wat beters van hem gehoopt hadden. En, daar het vonnis inhield, dat hij, na openlijk boete te hebben gedaan, aan de geestelijke zou worden voorgesteld, teneinde verder aan het geestelijke oordeel te worden overgegeven, bracht men hem in de bisschoppelijke gevangenis.

Daar heeft God hem, nadat hij zich zeer vernederd had, weer opgericht. En, nadat Hij hem Zijn oordeel op nadrukkelijke wijze had laten gevoelen, heeft Hij hem door Zijn troostrijke genade weer versterkt, zodat hij aan het andere gedeelte van het hem voorgeschreven vonnis niet wilde voldoen, maar herriep door een vrijmoedige belijdenis weer, wat hij vroeger uit zwakheid schandelijk had ingewilligd. Van die tijd aan begon hij een belijdenis van zijn geloof op te stellen, gaf die aan het parlement, waar hij vroeger de waarheid had verloochend, over, teneinde hun gelegenheid te geven een nieuw rechtsgeding tegen hem te beginnen. Daarmee gaf hij te kennen, dat hij niet wilde volharden bij zijn herroeping, aangezien hij daarbij zaken had toegestemd, die lijnrecht met het Woord van God streden. En, daar hij wist, dat hij, als hij daarin volhardde, geen hoop op de zaligheid kon hebben, en niets anders dan Gods oordeel te wachten had, verklaarde hij bij zijn belijdenis te willen blijven, die hij nu eigenhandig geschreven en overgegeven had. En, wat hij in deze belijdenis betuigd had, bevestigde hij met heerlijke getuigenissen uit de heilige Schrift. Ook aan zijn gevangen medebroeders schreef hij een brief over zijn bekering, opdat zij door zijn val niet geërgerd, maar door zijn voorbeeld onderwezen zouden worden, hoe zij zich gedragen moesten.

Aldus door Gods kracht gesterkt, streed hij zo ridderlijk, dat hij op de 1e Juli de overwinning behield en de strijd voleindigde. Hij was door de eerste president in een kamer op het paleis geroepen, waar vier leraren van de Sorbonne tegenwoordig waren, met wie hij geruime tijd moest redetwisten over het sacrament des altaars, waarbij hij uitdrukkelijk verklaarde, dat het geen sacrament was, wanneer het uiterlijke teken de onzichtbare genade niet aanduidde. De anderen wisten niets te antwoorden dan dat de leer van de wezensverandering door de kerkvergaderingen aangenomen en bevestigd was. Guerin zei, dat hij de kerkvergaderingen niet kon geloven, dan voorzover zij in haar uitspraken met Gods Woord overeenkwamen. De anderen vroegen: "Wat noemt gij Gods Woord?"

Antwoord. "De Heilige Schrift.

Vraag. "Gij verklaart de heilige Schrift op een andere wijze dan wij; wie zal daarin kunnen beslissen?"

Antwoord. "De heilige Geest."

Vr. "Maar, zal ieder niet zeggen dat hij de Heilige Geest heeft?"

Antwoord. "Dan moet men een kerkvergadering bijeenroepen, zoals door de apostelen, blijkens de Hand. hoofdstuk 15, gehouden is."

Daarna kwamen zij tot de vraag, of Maria niet de moeder Gods was. Daarop antwoordde hij, dat dit wegens de persoonlijke vereniging der beide naturen in Christus Jezus met recht kan gezegd worden; maar dat men noodzakelijk onderscheid daarin moest maken, opdat men niet zou menen, dat zij de moeder der godheid is,

maar alleen der mensheid. Doch de hooggeleerde heren wilden hem wijs maken, dat zij ook zijn moeder naar de godheid was, totdat eindelijk de beul kwam, die de president had laten halen, en die de gevangene zonder enige rechterlijke uitspraak in de kapel bracht.

Toen Guerin in de kapel kwam, stond er een priester, die de mis bediende, over welke gruwel hij met luider stern riep: "O gij onreine mis!" En, toen men hem om die woorden wilde slaan, wilde hij zijn woorden verdedigen, maar zij overvielen hem, en lazen hem zijn vonnis voor, dat hij lijdzaam aanhoorde. Toen zij dit geheel hadden gelezen, begon hij met vreugde een psalm te zingen: "Doe mij recht, o God! en twist Gij mijn twistzaak; bevrijd mij van het ongoedertieren volk, van de man des bedrogs en des onrechts." Hij hield niet op met zingen tot omtrent twee uur, op welk uur hij gedood werd. Doch, voor zij hem ter dood brachten, deden zij al, wat zij konden, om hem aan het twijfelen te brengen. De schrijver, die zijn vonnis gelezen had, zei tot hem: "Gij bent door zovele leraars vermaand, en toch blijft gij halsstarrig."

"Ik heb," antwoordde hij, "hun vermaningen niet willen aannemen, omdat zij de zuivere leer van het Evangelie vervalsen; en, als ik daarom lijd, lijd ik om Christus wil, wat ook billijk is, daar Hij de smadelijke dood des kruises voor mij geleden heeft." Men hield hem ook een houten kruis voor, wat hij echter afwees. Na het middagmaal kwam ook Maillard om hem te kwellen, en stelde hem vele pauselijke vragen voor, die hij alle op christelijke en godzalige wijze beantwoordde. Daarna kwam er een raadsheer tot hem, die zei: "Gij moet wel een heilloos mens zijn, om te durven zeggen, dat men de maagd Maria niet behoort te aanbidden. Ik moet u eens vragen. Indien gij het een of het ander bij een koning of vorst te doen had, zoudt gij zo onbeleefd zijn om terstond bij hem in de kamer te lopen, en u niet door een ander laten aandienen?" "Mijn lieve mijnheer", zei hij, "hoe durft gij de almachtige, goede en barmhartige God met zulke menselijke zaken te vergelijken, daar ons God om Christus' wil een vrije toegang tot Hem heeft geschonken, om voor de troon Zijner genade te verschijnen." Toen kwam de beul, die hem, onder het heenrijden naar de strafplaats, een rood geverfd kruis aanbood. Doch Guerin wilde het niet aannemen, en zei, dat hij het lijden en sterven van Jezus Christus reeds lange tijd in het hart had gedrukt. Een monnik zei hem, dat hij het doen moest, om niemand te ergeren. Guerin antwoordde hem, dat geen vromen, maar alleen bozen zich daaraan ergeren zouden.

Na nog uitvoerig met hem te hebben gesproken, brachten zij hem eindelijk uit de kapel naar de gevangenis, en duwden een bal in zijn mond. Hij zag daar een gevangene, die hij in de gevangenis had leren kennen, en zei tot hem: "Mijn vriend Jan Julior, oefen u voortdurend in het lezen der heilige Schrift, en leer God aanbidden, dan zal Hij u niet verlaten." En tot de anderen zei hij: "Gij lieve vrienden, God schenke u allen een goede nacht; ik ga sterven, opdat ik het leven beërven mag." Toen men hem op de wagen wierp, riep hij God aan om volharding in het geloof, en zei: "Ik geloof in God, de almachtige Vader" enz., en sprak de geloofsartikelen geheel uit. Daarna werd hem zijn vonnis nog eens voorgelezen. En, toen men kwam aan de lezing van de redenen van zijn veroordeling, namelijk, dat hij een ergerlijke en ketterse leer verdedigd had, riep hij met luider stem: "Over deze beschuldiging roep ik God aan tot getuige." Toen hem gezegd werd, dat hij levend zou worden verbrand, zei hij met een opgeruimd gelaat: "God zij geloofd." Van het paleis werd hij naar Malbertsplaats overgebracht. Op de strafplaats aangekomen, ontbrak het hem niet aan beulen, want het gemene volk kwam met scharen aanlopen, en enige onder hen waren zo bloeddorstig, dat zij hem met vuisten sloegen, en allerlei godslasteringen tegen hem uitbraakten. Onder hen hadden zelfs de paardenkopers hout aangedragen en het vuur opgestookt, en, toen Guerin naderde, trokken zij hem uit de handen van de beul, en

wilden hem ombrengen. Dit was bovenmate gruwelijk en verschrikkelijk om aan te zien, zodat de beul zelfs medelijden met de beklagenswaardige lijder had, en zich beklaagde, dat men hem zijn ambt ontnam. Doch onder dit alles bleef Guerin standvastig, zodat zich ieder over zijn moed moest verwonderen.

Daar las men hem zijn vonnis nog eens voor, en, toen men aan de woorden kwam, dat hij God had gelasterd en de sacramenten had veracht, antwoordde hij: "Dat zij ver van mij, dat ik mijn God zou lasteren; maar aangaande de sacramenten heb ik de waarheid gesproken, doch die in geen dele veracht." Daarna deden zij hem de boeien af, en zeiden tot hem, dat, indien hij wilde herroepen en zeggen: Jezus Maria, men hem zou worgen. Doch hij zei: "Ik heb mijn geloof voldoende beleden, en mijn godsdienst genoegzaam blootgelegd, en daarbij wil ik leven en sterven. Gaat slechts met mij voort." Toen staken zij hem de bal weer in de mond, en trokken hem met een katrol in de lucht. Hij hief zijn ogen op naar de hemel, en riep met luider stem: "Heere, mijn God, doe uw hemel open, en neem uw knecht tot U." In dit gebed volhardde hij, totdat hij de geest gegeven had.

Nicolaas Burton

[JAAR 1558.]

Onder andere martelaren, die gestorven zijn om de belijdenis der waarheid, en wier bloed vergoten is door de wrede tirannen der Spaanse rechtbank van het geloof, moeten wij hier ook verhalen het lijden van de vromen martelaar Nicolaas Burton, wiens volharding in het geloof en geduld in het lijden wel waardig zijn in onze geschiedenis te worden verhaald, tot een voorbeeld van alle christenen, en waardoor wij kunnen leren niet bevreesd te zijn de waarheid temidden van Christus' vijanden te belijden, zoals deze martelaar op vrome wijze deed, toen hij door de rechtbank van het geloof in Spanje gevangen genomen was, zoals het vervolg van zijn geschiedenis ons zal leren.

Op de 3de November, in het jaar onzes Heeren 1558, voer van Londen een koopman, Nicolaas Burton genaamd, die met koopwaren naai Spanje vertrok, om daar deze goederen, die gedeeltelijk zijn eigendom waren en voor een gedeelte anderen kooplieden toebehoorden, te verkopen, om daardoor op eerlijke wijze zijn brood te verdienen. Nadat hij de gevaren der zee te boven gekomen was, kwam hij in een stad, Cadix genaamd, gelegen in Andalusië, een streek in Spanje, waar hij in een goed logement zijn intrek nam, totdat zijn goederen gelost en hij weer gereed zou zijn om naar Engeland terug te varen. Doch de Heere had hem tot iets anders geroepen. Want daar de Engelsens een weinig verdacht waren, als komende uit een land, dat de hervormden godsdienst was toegedaan, kwam er in zijn logement een Judas of verrader, die op zeer vertrouwelijke voet stond met de geloofsrechters. Deze vroeg, of daar niet een Engelsman zijn intrek genomen had, Nicolaas Burton genaamd; en, daar de logementhouder niets vermoedde, antwoordde deze toestemmend. De verrader gaf voor, dat hij brieven bij zich had, om die Nicolaas ter hand te stellen. Daar Nicolaas terstond bij hem kwam, en de verrader geen brief had om hem te geven, verzong deze verrader, door het ingeven van de duivel, wiens dienaar hij was, terstond wat anders, en zei dat hij enige goederen in zijn schip wilde laden om naar Londen te zenden. Nicolaas Burton antwoordde hem, dat hij zoveel kon laden, als hij slechts wilde, en het zeer goed bezorgd zou worden, en zei verder, dat hij vertrekken zou, wanneer de goederen gelost waren, die hij daar gebracht had, en andere zou hebben geladen. Terwijl zij samen spraken, verscheen er een beambte van de rechtbank van het geloof, die de verrader daar ontboden had, en die deze goede Nicolaas Burton gevangen nam.,

Toen hij zag, dat zij hem wilden grijpen en naar de gevangenis brengen, overtuigd dat hij niets misdaan had, en in de streken van Spanje niets gezegd had, dat inbreuk maakte op wereldlijke of geestelijke wetten en in alles onschuldig was, verzocht hij hun hem de reden te willen meedelen, waarom zij hem beschuldigden, en hem als een dief geboeid naar de gevangenis brachten. Niettegenstaande dit alles brachten zij hem in een duistere gevangenis te Cadix, zonder hem op een vraag te antwoorden, waar hij omtrent veertien dagen bleef in gezelschap van een hoop boosdoeners en dieven. Hij onderwees deze beklagenswaardige gevangenen met Gods Woord in de ware godsdienst naar de mate der gaven, die hij van de Heere had ontvangen, wat hij zo gepast in de Spaanse taal deed, dat in korte tijd de onwetende Spanjaarden alle pauselijke bijgelovigheden verwierpen, en de zuivere leer van het Evangelie aannamen. Zodra de beambten van Cadix dit vernamen, besloten zij samen hem naar de leden van de rechtbank van het geloof te Sevilla te zenden, wat dan ook spoedig geschiedde. Nauwelijks was hij te Sevilla gebracht, of zij wierpen hem in een afzichtelijke gevangenis, Tryana genaamd, waar hij zo lang vertoefde, totdat de leden van de rechtbank van het geloof, naar hun oude gewoonte en tirannieke wijze, in het geheim een besluit over hem namen, waarbij zij aan de gevangenbewaarder bevalen niemand, Engelsman, noch iemand anders bij hem toe te laten om een woord met hem te spreken; zodat men tot op die tijd niet wist, wie zijn beschuldigers waren.

Op de 20sten December van het genoemde jaar brachten zij Nicolaas Burton uit de gevangenis, in gezelschap van een nog een groot aantal andere gevangenen, die om de belijdenis der waarheid gevangen genomen waren. Hij was gekleed met een rok van kanafas, die van alle zijden beschilderd was met een afzichtelijke zwarte duivel, die een ziel in het vagevuur pijnigde, en op het hoofd had hij een papieren muts, waarop ook twee duivels waren geschilderd. Aldus gekleed, kwam hij op de grote markt te Sevilla, waar de heilige vaders van de dusgenaamde waardige rechtbank van het geloof hun zittingen hielden. Hier deelde men hem zijn vonnis mee, te weten om buiten de stad aan een paal levend te worden verbrand. Tegen dit vonnis kon hij geen woord inbrengen, omdat zij hem de mond met een ijzer hadden toegestopt, uit vrees dat hij zijn geloof voor het volk zou belijden, en hun ongerechtigheid aan de lieden zou openbaar worden. Dadelijk, na het uitgesproken vonnis, grepen de beulen hem, plaatsten hem op een ezel, met het gezicht naar de staart, en brachten hem aldus naar de plaats, waar hij zijn ziel de Heere in de vreselijke vuurvlammen zou opofferen. Hij verdroeg deze dood zeer geduldig, en uit de gebaren met de handen, en opheffen van het hoofd naar de hemel, kon men overvloedig opmerken en zien met welk een standvastig hart en gemoed hij zich aan deze wrede dood overgaf. Toen hij nu op de strafplaats gekomen was, en het aangestoken hout begon te ontvlammen, ontsliep hij zo zacht in de Heere, dat de omstanders zeiden, dat de duivel zijn ziel al weg had voor hij overleden was, zodat hij daarom de smart van het vuur niet gevoelde.

In dit voorbeeld kan men genoegzaam opmerken de grote bloeddorstigheid van deze Spaanse rechtbank van het geloof, die een buitenlander, welke daar kwam en zich stil gedroeg, nochtans niet spaarde. Doch om te bewijzen, dat met hun wreedheid ook grote geldgierigheid gepaard ging, moeten wij niet vergeten, wat na de dood van deze Nicolaas Burton plaats had, welke geschiedenis wij hier willen bijvoegen, teneinde ieder de grote geldgierigheid en boze streken van deze priesters als in een spiegel zou kunnen aanschouwen.

Nauwelijks hadden zij deze goede man gevangen genomen, of zij legden ook beslag op al zijn goederen en koopwaren, die hij uit Engeland had overgebracht, waarin zij de oude manier volgden van de Spaanse rechtbank van het geloof. Zij namen daarbij niet alleen koopwaren, die hem toekwamen, maar ook de goederen, die anderen

kooplieden toebehoorden, waarvan hij alleen vervoerder was, volgens de gewoonte der kooplieden. Toen nu een koopman te Londen, die hem vele goederen had medegegeven, hoorde, dat zijn commissionair Nicolaas Burton in Spanje gevangen genomen was, en al zijn goederen, die grote waarde hadden, daarin beslag waren genomen, zond hij terstond een man met een volmacht naar, Sevilla, om zijn goederen langs de rechterlijken weg terug te eisen. Toen deze man in Spanje gekomen was, en zijn brieven aan deze heilige vierschaar had getoond, verzocht hij op ootmoedige wijze, dat het de heren believen zou zijn goederen terug te geven, aangezien zij een ander koopman, wiens commissionair Nicolaas alleen geweest was, toekwamen. De heren, de heilige vaders, antwoordden hem, teneinde deze zaak des te beter op de lange baan te kunnen schuiven, dat hij zijn verzoek schriftelijk moest overleveren, en dat hij, om dit te beter te kunnen doen, een advocaat moest nemen. Ja, om te tonen, dat zij zeer beleefd in deze zaak wilden handelen, wezen zij deze man een advocaat aan, die hem in deze zaak zou kunnen helpen, wat hij ook op goede wijze deed. Deze advocaat schreef al de verzoeken en andere zaken van deze man, die aan de leden van de rechtbank van het geloof werden overgeleverd, en nam daarvoor niet meer dan acht realen, dat is twee gulden voor elk geschrift, die echter te samen niets meer te betekenen hadden, dan of hij stil gezeten en niets geschreven had.

Deze goede man bleef aldus drie maanden lang verzoeken zonder vrucht, en vervoegde zich dagelijks twee malen tot de schijnheilige vaders, te weten, des morgens en na de middag, waar hij stond met de pet in de hand, en de vaders met gebogen knieën bad, om de zaak te willen bevorderen, en vooral neeg en boog hij zich voor de heer de bisschop van Terracon, die in die tijd het hoofd was van de rechtbank van het geloof te Sevilla, en bad hem, dat hij door het gezag, dat hij bezat, wilde bewerken, dat zijn goederen hem toch terug zouden gegeven worden; doch hoe hoger deze koopwaren te schatten waren, en naarmate zij meer inhielden om er op aan te vallen, zoveel te moeilijker kon hij deze prooi aan deze hongerige en stekende vliegen ontnemen. Nadat hij, niettegenstaande al zijn bidden en verzoekschriften, vier volle maanden tevergeefs gewacht had, werd hem eindelijk geantwoord, dat zijn geschriften, die hij uit Engeland had meegebracht, niet voldoende waren, en dat hij van betere volmacht moest voorzien zijn en vollediger getuigschriften, om teruggave van zijn goederen te kunnen verkrijgen.

Ofschoon deze man wel zag, dat zij dit alleen deden om hem moedeloos te maken, en verdriet in de zaak te doen krijgen, daar zij allerlei uitstel zochten om tijd te winnen, gaf hij nochtans de moed niet op, en liet zich niet uit het veld slaan, maar voer naar Londen terug, vanwaar hij in korte tijd te Sevilla zulke deugdelijke schriftelijke bewijzen overbracht, als zij slechts konden wensen, welke geschriften hij hun ter hand stelde. Doch deze goede begerige vaders haastten zich niet hierop te antwoorden, en verontschuldigten zich door te zeggen, dat zij enige andere zaken te beschikken hadden, waaraan meer gelegen was dan aan deze zaak. Terwijl zij hem van dag tot dag uitstelden, hielden zij hem nog vier gehele maanden aan de praat, zodat, wegens de grote onkosten, die zij deze man veroorzaakten, zijn beurs bijna geheel leeg geworden was. Nochtans hield hij niet op ijverig te blijven verzoeken, zodat zij hem verwezen naar de heer bisschop, die echter zei, dat hij alleen daarin niet beslissen kon, daar zijn zaak zowel van de andere geloofsrechters afhing als van hem. Op deze wijze speelden zij met deze beklagenswaardige man als met een bal, hem slaande en werpende van de een naar de ander. Door zijn gedurig aanhouden werden zij eindelijk ongeduldig en verstoord, zodat zij zich voornamen, hem op zekere dag weg te zenden, om zo van hem te worden ontslagen.

Deze zaak droeg zich op de volgende wijze toe. De geestelijke Gasco, die zeer in de pauselijke schurkerijen ervaren was, beval hem zich des namiddags in de gevangenis te laten vinden. De Engelsman verblijdde zich over deze nieuwe tijding, daar hij dacht gebracht te zullen worden bij de gevangen Nicolaas Burton, om enige rekeningen na te zien, die zij met elkaar uitstaande hadden, zoals hij dikwerf vernomen had uit de mond der geloofsrechters, zonder dat hij ooit hun voornemen in deze zaak te weten kwam, namelijk, dat het nodig was eens te spreken met de gevangene Nicolaas Burton. Ter goeder trouw in deze mening verkerende, kwam hij tegen de avond ter plaatse waar zij hem bescheiden hadden; doch terstond bevalen de geloofsrechters aan de gevangenenbewaarder, om deze man in een hol te brengen, dat zij hadden aangewezen. Deze man intussen dacht allereerst, dat men hem naar de anderen bracht, om met hem te spreken, en verbaasde en verwonderde zich zeer, dat hij tegen zijn verwachting opgesloten werd in een donker gat, waar hij drie of vier dagen doorbracht, zonder dat een van de geloofsrechters naar hem omzag. Later kwamen zij, en lieten hem voor zich brengen. Toen nu de Engelsman, die niet zeer tevreden was, dat zij zo trouweloos met hem handelden, voor hen verschenen was, begon hij terstond het oude liedje te zingen, en te vragen, waarom zij hem de koopwaren niet terug gaven. Doch deze loze vossen antwoordden daarop niet, doch een van hen viel met de deur in huis, en zei tot hem: Jan Phrontom," dus heette de Engelsman, "zeg eens uw Ave Maria op." Hij zei, dat hij liever zijn goederen terug had, dat hij daarom in Spanje gekomen was, en niet om zijn Ave Maria op te zeggen. Doch dit alles kon hem niet baten, zij bleven bij hun eis, en zeiden: Jan, wees niet zo bekommerd over uw goederen; men moet zo hebzuchtig niet zijn. Zeg uw Ave Maria op, laat ons eens horen, hoe goed gij dit van buiten kent." Met deze en dergelijke woorden kwelden zij hem derwijze, dat hij eindelijk op deze wijze begon:

"Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui Jezus. Amen."

Dat is: "Wees gegroet, Maria vol van genade, de Heere zij met u, gezegend bent gij onder alle vrouwen, en gezegend zij de vrucht van uw schoot Jezus. Amen."

De schrijver schreef dit alles woordelijk op, en zonder zelfs een woord te spreken van hem zijn goederen terug te zullen geven, en dit was volgens hen ook niet nodig, lieten zij hem weer in een duister gat brengen, waar hij reeds vroeger gezeten had, en stelden een beschuldiging tegen hem als een ketter, die zijn Ave Maria niet had opgezegd volgens de instelling van de roomse kerk, maar dat hij opgehouden had bij een plaats, die zeer verdacht was, waar hij had moeten bijvoegen de woorden:

"Sancta Maria, Mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostrae. Amen."

Dat is: "Heilige Maria, Moeder Gods, bid voor ons arme zondaren, nu en in het uur van onze dood. Amen."

Door het nalaten van dit gedeelte van het gebed was het zeer duidelijk, dat hij de voorbedding der heiligen niet goedkeurde. Om deze reden, die zij goed te pas brachten, hielden zij hem geruime tijd in de kerker gevangen. Daarna deden zij hem een lang kleed, met rode kruisen beschilderd, aan, en leidden hem aldus als een ketter ten spot van ieder door de gehele stad. Daarenboven hielden zij hem nog een vol jaar gevangen, en vertrok hij daarna zonder enige van zijn goederen weer naar Engeland. Doch hij wilde niet meer tot deze heilige vaders terug keren, die hem, in plaats van hem zijn goederen terug te geven, zijn Ave Maria hadden leren opzeggen.

Gillis Verdict

[JAAR 1558.]

Nadat Gillis Verdict (anderen lezen Vedict) van Hilversele, in Vlaanderen, door zijn broeder Antonius Verdict tot de kennis der waarheid was gebracht, reisde hij naar die gemeenten, waar men het Woord Gods zuiver predikte, en de sacramenten naar het bevel des Heeren uitdeelde en gebruikte. Hij kwam te Embden en te Norden, waar hij enige tijd met Maarten Micronius omging, en woonde onder Gualterus Delenius de Griekse lessen bij. Eindelijk reisde hij naar Zürich, in Zwitserland, waar zijn kennis van de Griekse taal zeer toenam. Daarna keerde hij naar Antwerpen terug, waar hij de gemeente des Heeren diende en hielp. Toen men daar, op de 18den Juni, in de nacht het avondmaal des Heeren uitdeelde, brak hij ook met de gelovigen het brood. Daarna gaf de duivel een verraderes in het hart, om sommigen van de broeders in de handen van de markgraaf over te leveren. Allereerst werd het huis, waar **Caspar van der Heijden**, bedienaar van het Woord, gelogeerd was, ingenomen, waaruit deze op wonderdadige wijze verlost werd, terwijl de eigenlijke, bewoner van het huis werd gevangen genomen. Daar vonden zij het boek van de gemeente en de namen der ouderlingen en diakenen, onder wie ook was Antonius, de broeder van Gillis Verdict. De markgraaf zond zijn dienaren tot Pieter Vermaarts, waar zij Antonius dachten te vinden, en grepen Gillis, menende, dat hij Antonius was; doch, toen zij hoorden, dat hij het niet was, lieten zij hem gaan.

Omtrent drie weken daarna vertrok hij naar zijn vaderland, waar de man van zijn zuster was gestorven. Toen het lichaam ter aarde besteld werd, wilde hij niet meegaan, maar hielp zijn zuster in huis. Na de begrafenis kwamen er priesters, monniken en meer andere lieden bij zijn zuster ten eten. Gedurende de maaltijd werd er door Gillis en de monniken over zielmissen en het vagevuur gesproken. Gillis verweet hun, dat zij deze om hun buik te vullen hadden verzonnen, en geen bewijs in de Schrift konden vinden om dit te bevestigen; en dat het daarom met alle monnikskappen en geschoren kruinen gaan zou als met planten, die door God niet geplant zijn. Daarna ging hij naar buiten, en vermaande het andere volk, dat zij niet voor de zielen moesten bidden, maar God alleen aanroepen, dat Hij hun alzo gave te leven om zalig te kunnen sterven, want dat de ziel nu haar loon ontvangen had, en men tevergeefs voor haar bad. Vervolgens keerde hij tot de monniken terug, die zeer op hem vertoornd waren, en hem bedreigden dat hem te zullen vergelden, wat zij ook later deden. Want, toen hij het koren van zijn zuster met een wagen in de schuur bracht, kwamen er mannen te paard om hem gevangen te nemen. Doch, daar zij aan de voorzijde het huis binnen kwamen, vluchtte Gillis er achter uit, liep het veld door, en ontkwam aan hun handen. Toen nu de kettermeester, de deken van Ronsse, hoorde, dat de vogel hem ontvloegen was, zocht hij de veren op en liet door afgekondigde geschriften Gillis voor het geestelijk hof dagen; en nadat hij hem drie malen had ingedaagd, deed hij hem in de ban. Toen Gillis zag, wat de deken van plan was, plakte hij ook brieven aan de kerkdeur, waarin hij de deken en allen, die met hem de pauselijke gruwelen voorstonden, opwekte om dit alles na te laten, alsook om de christenen niet van het leven en hun goederen te beroven, dat hij anders nu en ten eeuwige dag uit het koninkrijk van de Zon van God uitgeworpen, verjaagd en verbannen zou zijn. Hij deed ook een beroep van de deken, die in de zaken van de godsdienst partijdig was, op de opperste Rechter Christus Jezus, uit Wiens mond hij de beslissing van het geschil verlangde. Dit lazen vele mensen, die naar de kerk kwamen en ook de pastoor.

In deze tijd verlangde de gemeente te Brussel een prediker te bezitten, die haar in de prediking van het Woord des Heeren en in de uitdeling der sacramenten zou voorgaan. Een geveinsd en eergierig mens bood zich daartoe aan, en nam de dienst op zich. Toen

de predikers te Antwerpen dit was meegedeeld, vonden zij goed dit te verhinderen, opdat de broeders niet bedrogen zouden worden, en de gemeente niet werd belasterd, en vroegen aan Gillis, of hij de gaven, die God hem verleend had ten dienste der gemeente wilde besteden. Toen hij dat weigerde, en liever een ambacht wilde leren, vermaanden zij hem scherp, dat hij zijn talent, dat de Heere hem gegeven had, niet in de aarde moest begraven, of de Heere zou het hem ontnemen, en als een onnutte knecht kastijden. Eindelijk bewilligde hij er in zijn gaven te beproeven, en reisde met **Adrianus Haemstedius** daarheen, terwijl zij met een wederdoper in gesprek kwamen. Adrianus verzocht aan de gemeente de andere prediker te ontslaan, en enige tijd de proef met Gillis te nemen, om te zien, of hij voor hen geschikt was.

Daarna kwam de geveinsdheid van de ander geheel aan het licht. Hij verklaarde zich geheel tegen de gemeente, en zocht niet alleen de zwakken te verleiden, maar achtte ook het bevel van de Heere Christus als poppenspel. Zo voorspelde hij aan enige broeders, dat, voor drie dagen verlopen waren, enige van hen het met de dood zouden bekopen, wat ook geschiedde. Want voor er drie dagen om waren, verscheen de beambte in het huis, waar Gillis zijn verblijf hield, en nam de bewoner van het huis, de vrouw en Gillis gevangen, en liet hen zeer streng op de Steenpoort bewaren.

Kort daarna kwam de beambte bij Gillis, en begon hem te ondervragen aangaande zijn bediening, leer en geloof. Gillis antwoordde hem zeer moedig en verstandig, dat men hem daar verlangd had, om zijn medebroeders met het Woord des Heeren te stichten; dat hij ook geen andere leer predikte dan de leer der apostelen en der profeten, en dat zijn geloof op deze leer gegrond was. Hij ondervroeg hem aangaande het sacrament des altaars, waarop Gillis antwoordde, dat hij zulk een sacrament niet kende. "Zo bent gij dan," zei de beambte, "een sacramentschender." "Neen, mijnheer," antwoordde Gillis, "maar uw priesters en monniken zijn waarlijk sacramentschenders, die ons en ook onze ouders reeds lang in blindheid en dwaling gehouden, tot stomme afgoden geleid en bijna tot de verdoemenis toe in de hel geworpen hebben." Toen de beambten nog verder over de sacramenten wilden spreken, zei Gillis tot hem: "Laat toch uw leraars en priesters komen, en ik zal hun bewijzen, hoe schandelijk zij u bedrogen hebben." Een van de leden van de raad zei: "Ik hoor, dunkt mij, van u, dat wij allen verdoemd zijn." Gillis antwoordde: "Neen mijnheer, gij kunt u bekeren, en gij zult leven." De beambte vroeg hem in hoe lange tijd hij het heilige sacrament niet ontvangen had. Hij antwoordde daarop: "Het sacrament des avondmaals heb ik nog geen half jaar geleden ontvangen in de gemeente des Heeren te Antwerpen." Toen vroeg de beambte: komt u hier niet van tijd tot tijd van Antwerpen van uw volk, om uw predikatie te horen? Gillis antwoordde: "Mijn prediking, mijn heren, is niet te vergelijken met die, welke te Antwerpen plaats heeft. Als gij wilt horen prediken, moet gij daar eens heengaan; daar doet men het in het openbaar, zodat ieder over de leer kan oordelen. Door hen alleen ben ik uitgezonden." De beambte vroeg hem, wie daar predikte. Hij antwoordde: "Adrianus Haemstedius."

Hij vroeg hem verder, welke lieden hier tot de gemeente behoorden. Hij antwoordde: "Ik ken die nog niet, want ik ben hier eerst onlangs gekomen." Toen de beambte heen ging, zei hij: "Maak u gereed, ik zal u geleerde mannen zenden." Gillis antwoordde: "Indien mijn boeken mij gegeven werden, zou ik mij verblijden, zelf openlijk op de markt voor alle mensen met alle leraren van Leuven te mogen redetwisten. Och, of mij dit toegelaten werd!" De beambte zei: "Men zal u boeken toestaan, die gij verlangt" en vertrok.

Daarna kwam de pastoor van St. Goelen bhij hem, en later verschenen ook vele priesters en monniken, met wie hij veel sprak, vooral over de offerande der mis, waardoor zij de enige offerande van Jezus Christus vernietigen. Hij bewees hun, dat

Christus niet meer geofferd kon worden voor de zonden, of Hij moest Zijn bloed vergieten, want zonder bloedstorting geschiedt er geen vergeving van zonden. Hij bewees ook, dat Hij slechts eens geofferd is, en daardoor een eeuwige verlossing heeft teweeggebracht, zoals dit alles in dón brief aan de Hebreëen duidelijk wordt uitgedrukt. Hij ondervroeg hen gedurende twee dagen, waarbij zij zeer beschaamd werden. Het eerst vroeg hij hun, door welk bevel der Schrift zij macht hadden om offeranden te doen voor levenden en doden. Hierop zwegden zij, en wisten niet, wat zij zeggen zouden, wat vele toehoorders verwonderde. De andere vraag was, met welke Schrift zij konden bevestigen, dat men de gemeente in het avondmaal de drinkbeker mocht onthouden. Hierbij zochten zij vele uitvluchten, die echter alle zonder grond waren, en niet bestaan konden tegen het uitgedrukte bevel van Christus, die zegt: "Drinkt allen daar uit."

Daarna verspreidde zich het gerucht door de gehele stad Brussel, dat er een zeer geleerde jonge man, die slechts vierentwintig jaren oud was, wegens de Schrift gevangen zat, en dat hij alle priesters en monniken tot zwijgen bracht. Dit was hun tot grote ergernis, en daarom predikten zij in alle tempels tegen Gillis en deze kettters en verleiders, zoals zij de christenen noemen, en verspreidden schandelijke leugens van hem. Want daar zij hun rijk met Gods Woord en de waarheid niet staande kunnen houden, moeten zij met liegen en doden, zoals de gewoonte van de satan is, de gelovigen verdrukken

Aangezien ook de beambte inzag, dat Gillis niets bewees dan met Gods Woord, en bemerkte, dat de priesters hem niet konden weerstaan, vroeg hij aan Gillis, zijn geloof in Schrift te stellen. Hij deed dit ook, en bevestigde al zijn artikelen met het gezag van de oude leraars. Doch reeds tevoren verklaarde en betuigde hij, dat hij zich op hun gezag beriep, in zoverre dit met de heilige Schrift overeenkwam, en niet verder; want dat ook zij mensen waren geweest, en menselijke zwakbeden getoond hadden. Toen de beambte zijn belijdenis in handen kreeg, verlangde hij die wat korter, daar zij acht bladzijden schrift bedroeg. Hij kortte haar voor de helft in, en gaf haar toen over. De beambte beschuldigde hem het meest, dat hij verboden vergaderingen gehouden had, wat tegen het bevel van de koning was. Gillis zei: "Mijnheer de beambte, is het mij niet geoorloofd over Gods Woord te spreken? Of het volk om hun boosheid te bestraffen? De beambte antwoordde: "Men behoort in de kerk te prediken de andere predikaties geven aanleiding tot oproer." Daarop zei Gillis, dat wat in de kerk goed gepredikt werd, in het veld niet kwaad kon zijn, en dat hij niet kon geloven, dat het de bedoeling van de koning was, Gods Woord te verbieden, maar alleen het oproer, dat onder de gemeente niet gevonden kon worden, die meer met Testamenten en Bijbels dan met geweren en zwaarden omging.

Kort daarna schreef hij aan de beambte een brief, waarin hij bewees, dat de gerechtigheid aangenaam was zowel aan de heidenen als de joden en de christenen; dat vele vrome en edele mannen goed en bloed daarvoor gewaagd hebben, en hij daarom de beambte bad de rechtvaardigen niet verder te willen vervolgen. "Ik weet wel," zei hij, "dat gij door de bloeddorstige geestelijkheid niet met vrede gelaten wordt, en ik vraag ook niet om mijn verlossing want zij moeten hun gierige kelen een weinig bevochtigen met mijn bloed. Maar alleen het lot der arme schapen gaat mij ter harte, en voor hen bid ik u, hen niet te vervolgen, maar hun liever gelegenheid te geven om de wolven te kunnen ontvliesen." Voorts bewees hij de beambte, dat de monniken en priesters zich te vergeefs op de heilige kerk beroepen, want de heilige kerk wordt in de Schrift de Bruid van Christus, een hert en een duifgenaamd, die toch niet strijdvluchtig, wreed of bloeddorstig zijn, maar altijd vreesachtig en vluchtende voor de vervolgers. Wie betaamt het toch minder ten strijde te gaan dan een bruid en een

maagd? Wie is eenvoudiger dan een duif die geheel zonder gal en bedrog is? Wie is er meer bevreesd voor de strijd dan een wild hert, dat niet wraakzuchtig is? Wilt gij echter de pausgezinden bij de gemeente vergelijken, denk dan liever aan hoeren, leeuwen, beren en wolven. Zie eens, hoe zij in de stad Brussel hun schandhuizen hebben gebouwd in alle straten, en op alle wegen hebben zij de bewijzen van hun hoerereien tentoongesteld. Zij heeft haar knieën opengesperd voor allen, die voorbijgaan, en haar onreinheid vermenigvuldigd. Ezech. 16. Zie eens, hoe de hoeken van de straten versierd zijn met afgoderij, alle wegen met kapellen en geestelijke hoerenhuizen zijn bebouwd, waardoor men het volk van de enige God tot de afgoden leidt, en zij overspel begaan, zoals Jeremia, hoofdstuk 3 zegt, met hout en steen. Zij hebben zich allen op de bergen begeven, en onder alle bomen bedrijven zij onkuisheid. Zou deze de Bruid van Christus zijn? Zou zij niet veel meer een overspelige lichtekooi van de duivel moeten genoemd worden? Daarover kunt gij zelf nadenken. Het betaamt een maagd en bruid niet bloeddorstig te zijn, de leden van Christus te vervolgen en te verdrukken, de gelovigen in zakken te verbergen en te verbranden. Dat is het werk van wolven. Daarom, mijnheer de beambte, wacht u voor zulken, geloof hun niet, al komen zij ook in schaapskleren tot u."

Terwijl hij gevangen zat, en zeer streng werd bewaard, kwam zijn broeder Antonius tot hem, om hem van het nodige te voorzien, daar hij in de kouden winter nauwelijks stro had om op te slapen, en zijn spijs gering was. Doch eindelijk hield de beambte Antonius ook gevangen, zoals wij later horen zullen. Dit bedroefde Gillis zeer, en wel om zijn bejaarde vader, van wie hij vreesde, dat hij van verdriet zou sterven, omdat zijn beide zonen gevangen zaten. Zichzelf vertroostte hij in de Heere, en bad Hem alle dingen ten beste te willen schikken naar Zijn bekende barmhartigheid, en zijn broeder volharding te schenken.

Toen hij nu omtrent zes of zeven weken gevangen gezeten en veel te lijden had gehad werd hij op de 22e December voor de vierschaar gebracht, en als een ketter veroordeeld om te worden verbrand. En, daar hij een stil en bedaard man was, bedeed met goed verstand, sprak hij op beleefde en verstandige wijze de raad aan, dankte hen voor het vonnis, en bad, dat God het hun mocht vergeven, omdat zij het uit onwetendheid deden. Daarna zei hij: "Mijn heren, meent gij waarlijk de gelovige christenen, die gij kettters noemt, door pijnigingen en doden uit te roeien? Ach, gij dwaalt zo! Geloofst vrij, dat de as van mijn lichaam over de stad zal worden uitgestrooid, en vele christenen zullen er door opwassen, want het bloed der martelaren is het zaad der gelovigen." Aldus werd hij vandaar naar de gevangenis geleid. Onderweg vermaande hij het volk met vrijmoedigheid, en onderwees hen met Gods Woord, om zich van de pauselijke afgoderij te bekeren. Het volk, dat daarin grote menigte was samengevloeid, werd zeer geroerd door zijn vermaningen, en velen dachten nog aan Gillis Tielman, die vroeger ook om dezelfde reden gemarteld en verbrand was geworden.

Des anderen daags, als men Gillis zou hebben gedood, hield men de uitvaart van keizer Karel de vijfde, de vader van koning Filips, die toen te Brussel was. Om nu de prachtige plechtigheden, daarbij gebruikelijk, niet te hinderen, stelde men het verbranden van Gillis uit tot Kerstavond, de 24ste December, in het jaar onzes Heeren 1558. Toen nu de koning de uitvaart van zijn vader gehouden had, werd Gillis voorgebracht om te sterven, terwijl hij den gehele weg over, die moest afleggen, hij tot aan de paal niet ophield het volk te vermanen. Hij was in het geheel niet bevreesd, en zijn gelaatstrekken ondergingen geen verandering, en toonden opgeruimdheid en

moed, zodat ieder zich verwonderde, dat zulk een jonge man zo onbevreesd voor de dood was, en met volharding de waarheid voorstond.

Toen hij aan de paal geplaatst was, riep hij met vurig verlangen de Naam des Heeren aan. De scherprechter deed het touw om zijn hals en verworgde hem; daarna stak hij het hout aan, en verbrandde het dode lichaam. Ik geloof wel, dat de monniken dachten, dat het bloed van deze martelaar tot lafenis zijn zou van de ziel des keizers in het vagevuur. Aldus waren de heidenen gewoon mensen te offeren en te doden bij de begrafenis van voorname vorsten, waarmee zij toonden, dat zij, die bloeddorstig geweest waren in hun leven, ook met bloedige offeranden ter hel moesten varen.

Sic Martyrum cruore purgatorum

Ignem sacrifici suffocant

Sat ineruentas obtulerunt Hostias

Missam cruentam praeferunt.

Dat is:

Zo blussen de priesters des vagevuurs gloed

Vergietend altijd der christenen bloed

Hun offer is lang onbloedig geweest,

Een bloedige mis valt 't best in hun geest.

Genird Hagens

[JAAR 1558.]

Gerard Hagens, burger te 's Hertogenbosch, werd daar om de hervormden godsdienst omtrent het jaar 1558 gevangen genomen, en door een vonnis veroordeeld, om met het zwaard omgebracht te worden, waartoe alles reeds gereed gemaakt was. Doch in de nacht voor de uitvoering van het vonnis werd hij door enige burgers, die de hervormden godsdienst waren toegedaan, uit de gevangenis gered, en wist alzo te ontkomen. De uitvoerders van dit werk waren Daniël Hermans Jageling, van wien, in het jaar 1619, nog enige kleinkinderen in Holland woonden, en Jan Hermans Jageling zijn broeder die de middelen daartoe hadden uitgedacht, en alles in persoon in bedoelde nacht naar wens uitvoerden; terwijl de andere van hun geestverwanten bij de naaste buurten en straten de wacht hielden, om in hun werk niet onverwachts betrappt te zullen worden. Zij brachten de bevrijde gevangene van de gevangendoor ten huize van een burger van de hervormden godsdienst, Antonius Gerard Geubels genaamd, wonende in de Kerkstraat, van wie nog een dochter in het jaar 1649 te 's Hertogenbosch in het leven was, die de gevangene drie dagen in zijn huis verborgen hield, maar eindelijk, wegens het streng onderzoek, dat naar genoemde gevangene gedaan werd, genoodzaakt was middelen te bedenken, om hem uit de stad te helpen. Deze genoemde Antonius Gerard Geubels ging 's nachts naar de Vuchterpoort, en verzocht aan de portier, om deze man, die hij bij zich had, zo spoedig mogelijk uit te laten, voorgevende dat er een ongeluk gebeurd was. De portier meende, zoals dat in die tijden gewoonlijk werd begrepen dat iemand dodelijk gekwetst of dood gebleven kon zijn, en deed daarom de poort terstond open, na vooraf volgens gewoonte een kleine beloning voor zijn moeite te hebben ontvangen. Daar de portier dit des anderen daags verhaalde, rezen er vermoedens, en werden er gesprekken gehouden over de uitgebroken gevangene. Bovengenoemde Geubels hoorde dit, en verborg zich in een geheime plaats van zijn huis. En, aangezien men naar hem zocht, begaf hij zich, daar hij zich niet langer daar vertrouwde, 's nachts naar het huis bewoond door iemand van dezelfde godsdienst, zijnde een lakenkoopman, wiens kleindochter in het jaar 1649 nog in 's Hertogenbosch woonde, die de genoemde Geubels in een schuit onder

lakens, die hij verzenden moest, verborg, en in het geheim de stad uithielp, waarop spoedig de verbeurd verklaring van al de bezittingen van de gevluchte Geubels volgde.

Deze Hagens woonden daarna te Aken, waar hij ook is gestorven, en, nog in het jaar 1649 enige nakomelingen van hem te vinden waren.

Daniël en Jan Jageling werden ook na verloop van enige tijd derwijze verdacht, dat de hoge beambte bevel kreeg, om hen 's nachts van bed te lichten en gevangen te zetten. Doch een paar uren tevoren waren zij door een van de dienaars, die wat gemerkt had, getrouw gewaarschuwd, en klommen over de stadsmuur, zwommen de gracht over, en vluchtten naar Grave, waar enige leden van hun familie woonden. Nadat zij enige tijd doelloos hadden doorgebracht, kregen zij beiden een goede betrekking. Jan werd benoemd tot opziener en werkmeester van het grof geschut, vuurwerken, geweren, wapenen en het gehele tuighuis van de hertog, van Kleef, Wilhelm; Daniël werd aangesteld tot opziener van dezelfde wapenen bij de prins van Oranje, Wilhelmus, in wiens dienst hij enige jaren daarna te Breda, ten gevolge van het vallen van een kanon, waaraan hij iets moest nazien, zich deerlijk gewond en geruime tijd gekwijnend en te bed gelegen had, is gestorven. Hun vrouwen werden na de vlucht van hun mannen, door de hoge beambte en dienaars uit de stad 's Hertogenbosch gevoerd en daarna werden ook al hun bezittingen verbeurd verklaard.

Engelse martelaars in het jaar 1558

Cutbert Simson

Na het martelaarschap van mr. Jan Rough, bedienaar van de gemeente te Londen, van wie vroeger is gesproken, volgde hem ook in het martelaarschap op de deken van de genoemde goddelijke vergadering te Londen, Cutbert Simson genaamd, een man met een gelovig en ijverig hart voor Christus en Zijn ware kudde. Met alle ijver verzuimde hij niet om te werken en te trachten, hoe hij de lieden zou bewaren van de besmetting van de pauselijke godsdienst, maar was ook ten allen tijde zeer op zijn hoede en wakker om de kudde, zonder gevaar van vervolging, bijeen te houden. De arbeid en moeite, de ijver, lijdzaamheid en getrouwheid van deze man in het verzorgen van zijn gemeente, kan niet gemakkelijk onder woorden gebracht worden en niet minder is ook op wonderbare wijze Gods voorzienigheid op te merken in verschillende gezichten aangaande de beweging ontstaan wegens deze getrouwe dienaar van Christus en godzalige deken, zoals uit het volgende blijken kan. Des vrijdagsnachts, namelijk, voor de genoemde mr. Rough, bedienaar van die gemeente, op zijn bed gevangen genomen werd, droomde hij dat hij twee lieden van de garde zag, die Cutbert Simon, de deken van genoemde gemeente, leidden, en dat hij het boek bij zich had, waarin de namen geschreven stonden van allen, die tot de gemeente behoorden. Hij was daarover zeer verbaasd, ontwaakte, en zei tot zijn vrouw, dat zij het licht zou aansteken, want dat hij in die nacht zeer geschokt en bewogen was omtrent zijn broeder Cutbert. Nadat zij dat gedaan had, las hij enige tijd in zijn boek, en, omdat hij gevoelde, dat hij slaap kreeg, deed hij het licht uit, en ging weer slapen. In slaap geraakt zijnde, droomde hij andermaal hetzelfde, werd daarmee wakker, en zei tot zijn vrouw: O Catharina, mijn broeder Cuthert is verloren." Zij stak de kaars weer aan en hij stond op. En terwijl mr. Rough zich gereed maakte om naar Cutbert te gaan, teneinde te vernemen, hoe het met hem was, kwam intussen Cutbert met het boek binnen, waarin de namen en het aantal der gemeenteleden vervat waren. Toen Mr. Rough hem gezien had, zei hij: "Broeder Cutbert, gij bent welkom, want ik ben deze nacht zeer over u ontroerd geweest," verhaalde hem zijn droom, en verzocht hem het boek te willen wegleggen, en niet meer bij zich te dragen. Cutbert antwoordde daarop, dat hij dit niet wilde doen, "want dromen", zei hij, "zijn slechts onwaarheden, waaraan men niet moet geloven." Toen gebod mr. Rough hem in de naam des Heeren, dat hij het doen moest. Cutbert nam toen zulke gedeelten uit het boek, als hij hem belast had, en gaf het boek terstond aan de vrouw van Rough.

De volgende nacht had mr. Rough weer een andere droom, en wel die hem zelf aanging. Hij droomde, dat hij met geweld naar de bisschop gebracht werd, dat de bisschop hem de baard uittrok, die in het vuur wierp, en er de woorden bijvoegde: "Nu kan ik zeggen, dat ik een stuk van de baard eens kettens in mijn huis verbrand heb;" zoals ook plaats had, gelijk dit vroeger in zijn geschiedenis is vermeld.

Nadat wij het een en ander hebben meegedeeld nopens de gezichten, die Cutbert Simson betreffen, moeten wij ook verhalen, hoe hij korte tijd daarna is gevangen genomen, en welk pijnigingen en smarten hij op de pijnbank en elders heeft uitgestaan, evenals een vrome Laurentius, om der gemeente wil, zoals hij dat zelf met zijn eigen hand heeft beschreven, gelijk hier volgt.

"Een waar verhaal, hoe ik behandeld werd in de Tower te Londe, waar ik de 13e December door de raad werd heen gezonden.

Dinsdags daarna werd ik geroepen in het wachthuis van de bewaarder van de Tower en de boekhouder van Londen, mr. Cholinley, die mij bevalen te zeggen, wie ik bevolen had de gewone Engelse godsdienst niet bij te wonen. Ik antwoordde, dat ik niet verkoos dat te zeggen, waarop ik in een ijzeren werktuig geplaatst werd, dat overeind stond, om uitgerekte te worden, en wel, naar mijn schatting, gedurende drie uren achtereen. Toen vroegen zij mij, of ik het zeggen wilde. Ik antwoordde als vroeger. Toen werd ik los gelaten, en weer naar mijn logement gebracht. Zondags daarna werd ik weer naar dezelfde plaats gevoerd voor de beambte en de boekhouder van Londen, doch ik gaf hetzelfde antwoord als tevoren. Toen bezwoer mij de beambte bij God, dat ik het zeggen zou. Vervolgens bonden zij mijn beide voorste vingers samen, staken een kleine pijl daartussen, en trokken die zo woest er weer uit, dat het bloed uit de vingers stroomde en de pijl brak. Zij pijnigden mij bij herhaling, en ik werd daarna weer naar mijn logement gebracht. Tien dagen daarna vroeg de beambte mij, of ik niet bekennen wilde, wat zij mij vroeger hadden afgevraagd. Ik zei, dat ik zoveel had gezegd, als ik wilde. Vijf weken daarna zond hij mij naar de opperpriester, waar ik hevig aangevallen werd, en uit wiens mond ik de pauselijke vloek en ban ontving, omdat ik getuigenis had afgelegd van de opstanding van Jezus Christus. En aldus beveel ik ulieden Gode en het woord Zijner genade aan, met allen die de naam van Jezus ongeveinsd aanroepen, en wens dat God, naar Zijn oneindige barmhartigheid, ons allen samen brengt in Zijn eeuwig koninkrijk. Amen. Ik dank God voor Zijn grote genade aan ons bewezen. Zingt een Hosanna de Allerhoogste met mij Cutbert Simson. God vergeve mij mijn zonden. Ik vraag aan de gehele wereld vergiffenis, en schenk die aan de gehele wereld, op hoop van een vreugdevolle en heerlijke opstanding."

Aangaande deze Cutbert Simson moeten wij verder verhalen, dat Boner toen hij van Cutbert Simson in zijn raadkamer sprak, deze getuigenis van hem aan het volk gaf: Gij ziet welk een moedig mens deze man is." En, nadat hij hem zo geprezen had, zei hij verder: Wat zijn lijdzaamheid aangaat, zeg ik u, dat hij, indien hij geen ketter ware, zulk een geduldig mens is, als ooit iemand voor mij is verschenen. Want ik verklaar u, dat hij drie malen op een dag in de Tower werd gepijnigd. In mijn huis heeft hij ook al enige smarten moeten verduren, en toch werd zijn lijdzaamheid daardoor niet verbroken."

Op de dag, voordat deze vrome diaken en martelaar van God, nadat hij reeds gepijnigd was, voor Boner zou verschijnen teneinde zijn vonnis aan te horen, om te worden verbrand, terwijl hij geboeid in het koolhuis van de bisschop zat, had hij een zeer zeldzame verschijning of gezicht, dat hij met zijn eigen mond aan mr. Augustijn, zijn vrouw, Thomas Simson en enige anderen verhaald heeft, en wel in de gevangenis Newgate, kort voor zijn dood. Deze kwam op het volgende neer, dat Cluney, zijn verzorger of bewaarder, omtrent negen uren des avonds, met zijn sleutels in de gevangenis kwam, waar hij geboeid zat, en wel volgens zijn gewoonte om de gevangenis na te zien, en te onderzoeken of alle gevangenen op hun plaats waren; en, toen hij zag, dat Cutbert Simson er nog was, ging hij weer heen, en sloot de deuren achter zich toe. Nog geen twee uren daarna, omstreeks elf uren, hoorde deze Cutbert Simson, of het in sluimerenden of wakenden toestand was, kan ik niet zeggen, iemand binnen komen, die eerst de buitendeur, daarna de tweede en vervolgens de deur, waar Cutbert achter vertoefde, opendeed, en hem aankeek. Hij had geen kaars of fakkel bij zich, waardoor hij zien kon, maar was geheel in schitterende glans gehuld; en daarop verdween de verschijning. Na het verdwijnen van die verschijning was hij zeer getroost en verheugd in het hart. Wie het was, kon Cutbert niet zeggen, en kan ik ook niet medelen. Door deze verschijning werd hij derwijze vertroost, dat hij die niet

genoeg kon roemen, zo dikwerf hij die aan andere verhaalde, zoals hij het ook vier of vijf malen aan de zeer geleerden mr. Augustijn en anderen met vreugde heeft meegedeeld.

Om hem te bezwaren, werden hem, op de 19e Maart, enige artikelen door de bisschop voorgehouden, waarvan de volgende de voornaamste waren

1. Dat gij in deze stad en dit bisdom Londen menigmaal en met opzet gezegd hebt, dat, hoewel uw ouders, voorouders, familie en vrienden, ja ook gij zelf, voor de tijd van de laatste scheuring hier in dit koninkrijk Engeland, hebben gemeend, dat het geloof en de godsdienst, die in vroegere tijden in dit koninkrijk in zwang was, het ware geloof en christelijke godsdienst was, in alle delen en artikelen, ofschoon zij in de kerk werd bediend in de Latijnse taal en niet in de Engelse, dat gij nochtans gelooft en beweert, dat het geloof en de godsdienst, die nu geoeffend wordt in dit koninkrijk, niet in de Engelse maar in de Latijnse, het ware geloof en de christelijke godsdienst niet is, maar het tegendeel daarvan en daarmee in lijnrechte strijd.

2. Dat gij in deze stad en dit bisdom van Londen willens en wetens met verachting hebt gesproken over en gehandeld tegen de gewoonten en plechtigheden, die hier in het algemeen in dit koninkrijk plaats hebben en die overal in de gemeenten van Engeland heersende zijn.

3. Dat gij gemeend hebt en zeker gelooft, en ook in het bisdom van Londen bevestigd en met opzet gezegd hebt, dat er in de algemene kerk geen zeven sacramenten zijn, dat die ook zulk een kracht niet hebben, zoals in het algemeen in de gemeenten van Engeland wordt erkend.

4. Dat gij ook gemeend en geloofd, ja ook in de stad en het bisdom gezegd en bevestigd hebt, dat in het sacrament des altaars niet dadelijk, wezenlijk en waarlijk is het waarachtige lichaam en bloed van onze Zaligmaker Jezus Christus.

5. Dat gij geweest bent en nu nog met al uw vermogens blijft een voorstander van allen, die of vroeger in dit koninkrijk ketters werden genoemd, of immers door de kerkelijke rechters voor ketters werden gehouden, en als zodanig waren veroordeeld.

6. Dat gij, tegen de orde van dit koninkrijk Engeland, en tegen het gebruik van de heilige kerk van dit koninkrijk, op verscheidene tijden en plaatsen in de stad en het bisdom Londen tegenwoordig was in samenkomsten en vergaderingen, waar een grote menigte volks tezamen kwam tot uitoefening van de Engelse godsdienst, zoals die in zwang was ten tijde van koning Eduard de zesde; alsook om te horen lezen het boek van het avondmaal, en het avondmaal te houden, zo gij als die daar samen waren. Voorts, dat gij gemeend en gezegd hebt, zoals gij ook nu nog doet, dat de bedoelde Engelse godsdienst, alsook het boek des avondmaals, en alles wat daarin vervat is, goed en prijzenswaardig is, en dat gij dit alles ook nu nog goedkeurt en voorstaat."

Op al deze artikelen heeft Cutbert Simson naar behoren geantwoord.

Op het eerste tot het vijfde artikel antwoordde hij, dat hij beleed, dat alles waar was, wat daarin was vervat.

Op het zesde zei hij, dat hij niet verplicht was daarop te antwoorden, zoals hij geloofde.

Een brief van Cutbert Simson aan zijn vrouw, geschreven uit het koolhuis.

"Zeer welbeminde in de Heere Jezus Christus. Ik kan aan u niet schrijven, zoals ik wel wenste. Met mijn ziel bid ik u, u onder de machtige hand Gods te plaatsen, vertrouwend op Zijn barmhartigheid, en Hij zal ons gewis helpen, zoals strekken kan tot Zijn eer en onze eeuwige troost; ervan verzekerd zijnde, dat Hij ons niets zal laten overkomen, dan wat ons ten zegen zal zijn. Want het is of een straf voor onze zonden, of een beproeving van ons geloof, of om zijn eer te verbreiden, of alles samen, en daarom moet het noodzakelijk tot ons welzijn dienen. Er is toch niets, dat ons hij

geluk of door toeval overkomt, maar door de voorzienigheid van onze hemelse Vader. Bid daarom onze hemelse Vader, ons ten allen tijde Zijn genade te verlenen, en dit steeds op te merken. Laat ons Hem van hart danken voor deze Zijn vaderlijke kastijdingen, want Hij kastijdt ieder, die Hij lief heeft. Ik bid u, heb goede moed, en acht het kruis van Christus groter rijkdom dan al de ijdele wellusten en vermaken van Engeland. Ik twijfel niet, en dank er God voor, of gij hebt met Christus avondmaal gehouden, dat is, in Hem geloofd; want dit is er de vrucht van, en dan moet gij ook Zijn drinkbeker drinken, dat is Zijn kruis, want dat wordt daardoor betekend. Neem die kelk met goede lust en begeerte in de naam des Heeren aan, en dan zult gij verzekerd zijn, dat gij de goede wijn, dat is, Christus bloed, zult hebben voor uw dorstige ziel. En, wanneer gij de wijn bezit, moet gij ook uit de drinkbeker drinken. Leer dit, als gij tot het avondmaal des Heeren komt. Bid zonder ophouden. Wees dankbaar in alles. In de naam van Jezus zullen zich alle knieën buigen.

Cutbert Simson."

Met deze Cutbert Simson waren ook nog twee andere getuigen van Christus gevangen genomen, genaamd Hugo Fox, een kousenmaker, en Jan Devenish, die met genoemde Cutbert Simson in het verhoor gebracht werden voor Bower, de bisschop van Londen, en ook, op de 19e Maart, door dezelfde beambte ondervraagd. Hun werden ook voorgehouden bijna dezelfde artikelen, die Cutbert Simson waren voorgelegd, maar niet op een en dezelfde tijd op deze alle antwoordden zij zonder enige vrees of ontzag voor mensen met verstand en moed, ieder naardat hem de Geest gaf uit te spreken. Daarna, te weten de 28e Maart, werden deze drie vrome getuigen van Jezus Christus naai, Smitsveld gebracht, waar zij de dood standvastig ondergingen, en verbrand werden, om welke standvastigheid God de Heere, om Wiens zaak zij gestreden en geleden hebben, de Gever van alle genade en Bestuurder van alle dingen, geprezen zij tot in eeuwigheid.

Op de 19e Mei werden te Norwich verbrand drie godvruchtige martelaren, met name **Willem Seaman, Thomas Carman en Thomas Hudson.**

Te Colchester werden, op de 26sten Mei verbrand driestandvastige getuigen der waarheid, namelijk **Willem Harries, Richard Day en Christiaan George.**

Op de 27sten Juni werden, op het Smitsveld, te Londen, verbrand zeven godvruchtige getuigen der waarheid, als: **Hendrik Ponde, Rainold Easterlandt, Robert Southam, Matthens Ricarby, Jan Floyd, Jan Holiday en Rogier Hollandt.**

Rogier Hollandt

[JAAR 1558.]

Deze Rogier Hollandt, een koopman en kleermaker te Londen, was eerst een leerling bij zekere mr. Kempton, in de Zwartten jongen, in de Watlingstraat, waar hij zijn leerjaren doorbracht, niet zonder grote moeite en kwelling van de meester, die hem graag afgetrokken had van zijn al te grote vrijheid en ongebondenheid, waarin hij vroeger was opgebracht, zich overgevend aan allerlei wulpsheid, zoals dansen, schermen, spelen, onmatigheid en lichtvaardig gezelschap. Boven alles was hij een heftig en hardnekkig pausgezinde, zodat er weinig hoop bestond, dat hij ooit komen zou, waartoe de Heere hem geroepen heeft, zoals volgt.

Daar zijn meester hem, niettegenstaande zijn ongebonden leven, veel toevertrouwde, zodat hij hem tot zijn kassier maakte, had deze Rogier op zekere tijd voor zijn meester

enig geld ontvangen, en wel ten bedrage van drie honderd gulden. Hij geraakte in slecht gezelschap, en verloor het geld door dobbelen bij kleine gedeelten. Toen hij dit geld kwijt was, zag hij geen kans dit bij de meester te verantwoorden, en besloot daarom bij zichzelf zich over zee uit de voeten te maken, hetzij naar Frankrijk of naar Vlaanderen. Toen hij dit besluit genomen had, riep hij in de vroege ochtend bij zich een oude en vertrouwde dienstbode van het huis, Elisabeth genaamd, die de leer des evangelies beleed, en haar leven daarnaar inrichtte, en gedurig de moedwillige hardnekkige pausgezinden bestrafte, alsook het ongeregelde leven van deze Rogier Hollandt. Hij zei tot haar: "Elisabeth, ik wenste wel, dat ik uw goede vermaningen en vriendelijke bestraffingen ter harte genomen had; want, indien ik dat gedaan had, zou ik nooit gekomen zijn tot die schande en ellende, waartoe ik nu vervallen ben. In deze nacht, namelijk, heb ik drie honderd gulden van mijns meesters geld verloren, en ben niet in staat om hem dat te betalen, en mij goed voor hem te verantwoorden. Maar nu bid ik u, uw vrouw te verzoeken haar man te bewegen, om de schuldbekentenis van mijn hand aan te nemen, waarmee ik verklaar, dat ik hem zoveel schuldig ben, en, wanneer ik te eniger tijd daartoe in staat ben, mijn best zal doen hem te betalen, en hem tevens te verzoeken de zaak geheim te houden, opdat deze lelijke daad niemand van mijn familie en vrienden ter ore komt. Want, indien mijn vader het vernam, zou het zijn grijze haren naar het graf doen dalen." Na dit gezegd te hebben, vertrok hij.

De dienstbode dacht, dat dit wel zou kunnen strekken tot zijn laatste verderf, en zei tot hem: "Wacht even;" en daar zij in het bezit was van een zekere som gelds, die haar door een van haar vrienden, naar men meent van dr. Redmon, bij testament vermaakt was, bracht zij hem drie honderd gulden en zei: "Rogier" zie hier zoveel geld, als gij nodig hebt; dat kunt gij van mij krijgen, terwijl ik de schuldbekentenis zal nemen. Maar, daar ik dus veel voor u doe, om u te helpen en om uw eer op te houden, moet gij mij beloven al het kwaad en lichtvaardig gezelschap te laten varen, ook het vloeken en de onkuise woorden; en wanneer ik hoor, dat gij ooit, al is het slechts een bagatel, verspeelt, hetzij met dobbelstenen of met de kaart, dan zal ik deze schuldbekentenis aan uw meester laten zien. Daarenboven moet gij mij ook hier beloven, dat gij iedere dag de lezing in de Allerheiligenkerk en iedere Zondag de predikatie in de St. Pauluskerk zult bijwonen, en dat gij zult verwerpen al uw pauselijke boeken en lichtzinnige liedjes, en in handen zult nemen het Testament en het boek over de godsdienst, u met eerbied en ernst zult zetten tot het lezen van de heilige Schrift, en God gedurig zult aanroepen om Zijn genade, om u in de waarheid te leiden. Bid God vurig, u al uw vroegere zonden te willen vergeven, en dat Hij niet gedenkt de zonden van uw jeugd, en wees altijd beschroomd om enige van Zijn geboden te overtreden, of Zijn majesteit te vertoornen. Dan zal God u bewaren, en u de begeerte van uw hart schenken." Rogier beloofde dit alles te zullen volbrengen.

Na deze tijd had God in een half jaar zulk een verandering in deze persoon teweeggebracht, dat hij een zeer ernstig belijder der waarheid geworden was, en alle pauselijke bijgelovigheden en slecht gezelschap verfoeide, zodat hij als een wonder werd aangemerkt door allen, die zijn vorig goddeloos leven gezien en gekend hadden.

Hij reisde toen naar zijn vader te Lancashire, en bracht enige goede boeken mee, en gaf die aan zijn vrienden, zodat zijn vader en anderen enige lust begonnen te krijgen in de waarheid, en de mis, afgoderij en de bijgelovigheden verfoeiden. Eindelijk gaf de vader hem een zekere som geld, ten bedrage van vijf honderd gulden, om daarmee enig koopmanschap te drijven.

Hij vertrok toen weer naar Londen, en kwam bij de dienstbode, die hem het geld geleend had, en zei: Elisabeth, hier is uw geld, dat ik van u leende; en voor de vriendschap, toegenegenheid en goede raad die ik van u ontvangen heb, ben ik niet in

staat u enigermate te vergelden, dan u tot mijn vrouw te maken." Zij werden het samen eens, en traden spoedig in het huwelijk. Dit had plaats in het eerste jaar der regering van koningin Maria. Toen zijn vrouw bevallen was, liet hij dit kind door mr. Rose in zijn huis dopen. Hij werd evenwel verraden, en alles, wat hij deed, werd verhaald aan de vijanden der waarheid. En, terwijl hij naar buiten vertrokken was, om daar ergens het kind te besteden, opdat het niet in de handen der priesters vallen zou, had Boner, de bisschop van Londen, al zijn bezittingen laten aanslaan, en ook zijn vrouw zeer wreed behandeld.

Daarna bleef hij in het geheim in de stad en daarbuiten, en woonde de samenkomsten der gelovigen bij, tot in het laatste jaar der regering van koningin Maria. Vervolgens werd hij met de bovengenoemde zes lieden gevangen genomen in of niet ver van St. Jansbosch, en op zekere dag in Mei 1558 in de vroege ochtend in Newgate gebracht. Daarna werd hij geroepen voor de bisschop dr. Chadsey, de beide heren Harpsfield en enige anderen. Na vele dusgenaamde schone maar listige vermaningen van mr. Chadsey, om hem tot de Babylonische kerk te lokken, begon de bisschop hem op de volgende wijze toe te spreken: "Hollandt, ik wens u van mijn zijde alles goeds, en wel te meer, om uw vrienden. En, zoals mij dr. Standisch verhaald heeft, bent gij en hij beide in één streek geboren, en hij kent uw vader als een eerzaam en katholiek man. Deze leraar heeft mij ook verhaald, dat hij een jaar geleden met u gesproken heeft, en dat gij zeer hardnekkig aan uw gevoelens vasthoudt. Ook verscheidene bewoners van uw stad hebben mij gezegd, dat gij geijverd hebt om hun dienstboden tot uw godsdienst te brengen, en hen uit te nodigen om uw samenkomsten bij te wonen. Maar, aangezien gij in gevaar verkeert de wetten van het land te overtreden, wilde ik wel, dat gij u hierin wijs gedroeg. Dan zal u geen gunst ontbreken, die ik u slechts zou kunnen bewijzen of beschikken, zo om u zelf of om uwer vrienden wil, die allen lieden van eer en goede naam zijn, en u alles goeds toewensen; en inderdaad Rogier, dit doe ik ook."

Toen zei mr. Egleston, een man van Lancashire, die Rogier zeer na in de bloede bestond, en die daar tegenwoordig was: "Ik dank u, goede heer; uw eerwaardigheid meent het goed met mijn neef. Ik bid God, dat hij de genade mag bezitten om uw raad te volgen."

Hollandt. "Mijnheer, gij weet niet, wat gij van God bidt. Ik bid God u de ogen te openen, om het licht van zijn Woord te zien."

Egleston. "Rogier, zwijg, opdat u mijnheer niet kwalijk behandelt"

Hollandt. "Nee, waarlijk niet. Mij zal niets overkomen dan wat God behaagt; want de mens kan niet meer doen dan God hem toelaat."

Daarna staken de bisschop, de leraars en Johnson, de schrijver, de hoofden bij elkaar, terwijl Johnson zei: "Rogier, wat zegt gij, wilt gij u aan mijnheer onderwerpen, voordat gij wordt opgeschreven in het boek der verachting?"

Hollandt. "Ik heb nooit anders gedacht, dan mij aan de overheid te onderwerpen, zoals ik dat van Paulus in Rom. 13 geleerd heb," terwijl hij de tekst opzegde.

Chadsey. "Zo zie ik dan, dat gij geen wederdoper bent."

Hollandt. "Naar mijn mening ben ik ook geen pausgezinde; want de laatsten en de wederdopers komen daarin overeen, dat men zich niet aan enig vorst of enige overheid mag onderwerpen dan aan zulken, die eerst een eed hebben gedaan hen en hun handelingen te handhaven."

Chadsey. "Bedenk, wat ik u gezegd heb, Rogier; alsook wat mijnheer heeft beloofd. Hij zal het ook volbrengen, en u nog grotere vriendschap bewijzen. Zie toe, Rogier, want uw te groot verstand heeft u tot deze dwalingen verleid."

Hollandt. "Mijnheer de leraar, ik heb uw woorden nog in mijn geheugen, doch zij missen de kracht om mij te bewegen."

Toen mompelden zij weer samen, en eindelijk zei Boner: "Rogier, ik bemerk, dat gij naar geen goede raad wilt luisteren, noch aannemen, wat ik zeg of uw vrienden u voorhouden."

Hollandt. "Ik kan tot u wel zeggen, mijnheer, wat Paulus zei tot Felix en de andere Joden, gelijk blijkt uit de Handelingen der apostelen, hoofdstuk 22 en 1 Kor. 15, het is mijn meester, bij wie ik leerling was, niet onbekend, dat ik vroeger uw blinde godsdienst, die nu onderwezen wordt, ook toegedaan was, en dat ik hardnekkig daarin volhardde, tot aan het laatst der regering van Eduard; zo zelfs, dat ik zulk een vrijheid vond bij uw biecht, dat ik er geen gewetenszaak van maakte te zondigen, maar op de vrijspraak van de priester vertrouwde, en dat hij voor enig geld boete voor mij doen zou. Als ik dat gegeven had, bekommerde ik mij niet meer, over de zonde dan hij, nadat hij mijn geld had ontvangen. Daarna vroeg ik, of hij ook voor mij met water en brood vastte of niet; want zwelgerij, vloeken en alle andere misdrijven achtte ik niet voor dingen, waarin enig kwaad gelegen was, zolang ik die voor geld kon vergeven krijgen. Zo strikt onderhield ik uw godsdienstige regelen, dat ik ook as verlangde op Asdag, al had ik 's nachts nog zo veel goddeloosheid gepleegd. En al mocht ik ook om mijn geweten geen vlees eten op Vrijdag, zo maakte ik er geen gewetenszaak van als de ergste gedurende de nacht te vloeken, te drinken of te dobbelen. Zo ben ik opgegroeid, en daarin ben ik voortgegaan, totdat God mij onlangs het licht van Zijn Woord heeft geopenbaard, en mij door Zijn genade geroepen heeft tot bekering van mijn vroegere afgoderij en goddeloos leven, want in Lancashire heersen verblindheid en hoererij, meer dan met eerbare oren kan worden aangehoord. En toch menen mijn vrienden, die niet vrij van deze openbare zonden zijn, dat de priester hen door zijn missen kan behouden, al lasteren zij God, al hebben zij bijzitten benevens hun vrouwen, zolang zij leven. Ja, mijnheer, ik ken enige priesters, die zeer godsdienstig heten, en toch zijn zij zulken, die zes en zeven kinderen hebben bij vier of vijf verschillende vrouwen.

Mijnheer de leraar, nu kom ik tot uw oudheid, eenheid en algemeenheid; want daarop had mr. Chadsey zich beroepen als kenmerken van de oprechtheid van hun godsdienst. "Ik ben," dus vervolgde hij, "niet geleerd, ik kan mij niet van drogredenen bedienen; maar ik vertrouw, dat ik de waarheid bezit, die geen schitterende kleuren nodig heeft om haar aan te bevelen. De oudheid van onze kerk is niet afkomstig van paus Nicolaas of de paus Johanna; maar onze kerk bestaat van de beginne, zelfs van die tijd, toen God tot Adam zei, dat het zaad der vrouw de slang de kop zou vermorzelen; en ook van de rechtvaardige Noach, van Abraham, Izak en Jakob, aan wie beloofd werd, dat hun zaad zou vermeerderen als de sterren aan de hemel; en ook van Mozes, David en al de heilige oudvaders, die geleefd hebben van de beginne tot aan de geboorte van onze Zaligmaker Christus. Zij allen, die deze geloften geloofden, behoorden tot de kerk, al was het getal van hen eens zeer gering, zoals ten tijde van Elia, toen hij dacht alleen te zijn overgebleven, die zijn knieën voor Baäl niet gebogen had; toen God er nog zeven duizend behouden had, die hun knieën voor die afgod nog nooit gebogen hadden. Zoals ik ook vertrouw, dat er nog zeven honderd duizend meer zijn dan ik weet, die hun knieën voor de afgod der mis en uw God Mauzim niet gebogen hebben. Uw bloedige wreedheid is de steun van die God, omdat gij dagelijks Elia en de dienaars van God vervolgt, als gij hen dwingt, zoals Daniël in zijn kamer, de Heere hun God in het geheim te dienen, zoals ook wij, wegens uw wreedheid, genoodzaakt zijn in de velden God te bidden, dat zijn heilig Woord toch eenmaal oprecht en zuiver onder ons mag gepredikt worden en Hij deze afgodische en bloedige tijden waarin

allerlei wreedheid de overhand heeft, verzachten en verkorten mag. Daarenboven, in onze kerk waren de apostelen en evangelisten, de martelaren en belijders van Christus, die ten allen tijde en in alle eeuwen, om de getuigenis van het goddelijke Woord, werden vervolgd. Maar, op welke oudheid kunt gij u beroepen tot bewijs en steun van uw kerk en godsdienst? Zie, de mis, die afgod en voornaamste pilaar van uw godsdienst, is nog geen vier honderd jaren oud, en sommige van uw missen zijn nog jonger, zoals de mis van St. Thomas Beeket de verrader, waarin gij bidt zalig te worden door het bloed van St. Thomas. En wat uw Latijnse dienst aangaat, wat zijn wij leken daardoor gebeterd! Ik geloof, dat iemand, die onze priesters hun dienst hoort; mompelen, al verstond hij ook Latijn, evenwel weinig woorden daarvan zal verstaan. De priesters radbraken en rammelen die zo, dat zij zelf, noch iemand die hen hoort, weten, wat zij zeggen; en ondertussen is het volk, wanneer het met de priester behoort te bidden, zo op hun paternosters gesteld en op het psalmboek van onze lieve vrouw te bidden; zo listig is de satan in het verzinnen van zijn dromen, die gij met brandstapels en martelvuren voorstaat, om het licht van het goddelijke Woord uit te blussen, dat, zoals David zegt, een lamp voor onze voet behoort te wezen. En verder, waarmee zal de jongeling zijn pad zuiver houden? Als hij dat houdt naar Gods Woord. En, evenwel wilt gijlieden dat voor ons verborgen houden in een vreemde taal. Paulus wilde in de gemeente liever vijf woorden spreken met verstand dan tienduizend in een vreemde taal; en toch wilt gij uw Latijnse godsdienst en gebeden liever uitspreken in een vreemde taal, waarvan het volk hoegenaamd niet weet, dat het van zulk een oudheid is. De Griekse kerk, en ook een groot gedeelte van de christenheid, heeft uw godsdienst in een vreemde taal nooit aangenomen, maar in hun eigen taal, die al het volk verstaat, noch ook uw leer van de wezensverandering, dat hij alleen het sacrament geniet, noch uw vagevuur, noch uw beelden.

En, wat de eenheid van uw kerk aangaat, wat is die anders dan verraderij, moord, het vermoorden van elkaar door vergif, afgoderij, bijgeloof en goddeloosheid? Welke eenheid was er toch in uw kerk, toen er drie pausen tegelijk bestonden? Waar was het hoofd van de eenheid, toen gij een vrouw tot uw paus had?"

Hier werd Rogier Hollandt in de rede gevallen, en men liet hem niet voortgaan, want de bisschop zei tot hem: "Rogier, deze uw woorden zijn zeer lasterlijk, en door tussenkomst van uw vrienden heeft men u toegestaan te spreken, en nu bent gij al te vermetel om ieder onzer hier te willen onderwijzen. Derhalve, gevangenebewaarder, neem hem weg."

Het tweede onderzoek van Rogier Hollandt.

Op een anderen dag, toen hij met nog enige anderen voorgebracht werd, om te worden ondervraagd, zei dr. Chadsey tot hem: "Rogier, ik hoop, dat gij nu beter gedacht en gelet hebt op de kerk dan gij vroeger deed.

Hollandt. "Ik denk, dat er buiten de kerk geen zaligheid is, zoals vele leraars zeggen."

Boner. "Dat is goed gezegd. Mr. Egleston, ik hoop, dat uw neef een goed katholiek man zal worden. Maar Rogier, gij meent toch, denk ik, de kerk van Rome."

Hollandt. "Ik bedoel de kerk, die Christus tot Hoofd heeft, die ook in het bezit van Zijn Woord is, van Zijn sacramenten naar Zijn woord en instelling."

Chadsey. Is dat een Testament, dat gij daar in uw hand hebt?"

Hollandt. Ja, mijnheer dr., het is het Nieuwe Testament. Ik geloof, dat gij geen fouten in de overzetting zult vinden. Het is uw eigen vertaling, die overeenkomt met de groten Bijbel."

Boner. "Wat zegt gij? Hoe weet gij, dat dit het Testament van Christus is, anders dan alleen door de kerk. Want de roomse kerk heeft dat, bewaart het, en heeft daaruit getrokken besluiten, bevelen en de ware uitlegging."

Hollandt. "Neen. De roomse kerk bezit dat, en verhindert het lezen van het Testament. En ik bid u, welk een ware uitlegging had de paus daarvan gegeven, toen hij zijn voet op de nek van de keizer zette, en zei: "Op de felle leeuw en de adder zult gij treden, bij zult de jongen leeuw en de draak verteden"?"

Boner. "Zulke ongeleerde en verwarde hoofden als gij en anderen zouden graag uitleggers der heilige Schrift zijn. Zoudt gij dan willen, dat de oude geleerden, zoals er hier enige zijn, zowel als ik, zich door u zouden laten onderwijzen?"

Hollandt. "Gij schijnt vermaak te scheppen in uitvluchten. Mijn verwardheid was groter door uw leer, dan ik ooit uit dit boek van God ontleend heb. Maar, mijnheer, ik meen, dat enige van de oude leraars zeggen: "Indien een onwetende en onnozele zijn redenen en bewijzen uit Gods Woord ontleent, die moet men meer geloof schenken dan een geleerde, al zijn die ook nog zulke grote leraars, want de gave der kennis was de kundige leraars niet gegeven, maar ontnomen, en aan de armen vissers gegeven. Maar, ik verklaar mij echter bereid, om door de kerk te worden onderwezen."

Boner. Dat is zeer goed gezegd Rogier. Maar gij moet weten, dat de Roomse kerk de katholieke kerk is. Rogier, om uw vrienden beloof ik u, dat ik u alles goeds wens; en ik meen het ook goed met u. Gevangenbewaarder, zorg dat hem niets ontbreekt. Rogier, indien gij geld of iets anders nodig hebt, ik zal zorgen, dat gij dit krijgt.

Dit zei hij, omdat hij daar alleen stond, en niemand van zijn metgezellen bij hem was: en hij deed voorts nog vele andere schone beloften terwijl Rogier vervolgens weer naar de gevangenis werd gezonden.

Het laatste onderzoek van Rogier Hollandt

Deze laatste ondervraging van Rogier Hollandt had plaats, toen hij met nog enige anderen gebracht was in de raadkamer, waar de anderen in de ban gedaan werden, uitgenomen Rogier, in tegenwoordigheid van de heer Stragge, Thomas Jarret, mr. Egleston, ridder, en verscheidene andere aanzienlijke lieden, zo van Cheshire als van Lancashire, die tot Rogier Hollandts familie en vrienden behoorden, en bij de bisschop met ernst tussen traden, op hoop van hem het leven te redden. Terwijl de bisschop hem nog door zijn schone en vleierende woorden hoopte te winnen, begon hij hem aldus aan te spreken.

Boner. "Rogier, ik heb u vroeger herhaalde malen aan mijn huis ontboden en met u gesproken. En, al bent gij niet geoefend in de Latijnse taal, zo blijkt toch, dat gij een goed geheugen hebt en goed kunt spreken. Maar gij bent soms wat haastig, wat bij sommigen een natuurlijk gebrek is. En, waarlijk zulke mensen zijn niet van de kwaadste; want ik kan zelf nu en dan wel wat driftig wezen, doch mijn toorn is spoedig geweken. Derhalve Rogier, waarlijk, ik heb een goede dunk van u, dat gij u met deze booswichten niet ten enenmale zult afscheuren van de kerk uwer ouders en van uw vrienden, die hier zijn, allen zeer goede katholieken, zoals ik gehoord heb, en zoals ik ook u voor goed houd; wees derhalve wijs, en keer met de verloren zoon weer naar huis en zeg: "Ik ben overgegaan tot de kerk der scheurmakers en ketters van de Rooms katholieke kerk;" en ik verzeker u, gij zult niet alleen gunst vinden bij God; maar de kerk, die macht heeft, zal u alles vergeven, u nieuwe kleren geven, en het gemeste kalf slachten, om u goed te behandelen; dat is, dat gij, als gij dit doet, zulk een grote rust in uw gemoed zult vinden in het terugkeren tot de kerk, als de hongerige zoon verkwikt werd door de aangename spijs, daar hij tevoren de draf der zwijnen had moeten eten, zoals ook gij gedaan hebt met de ketters, die zich van de kerk afscheidden. Ik geef hun een zachte naam, maar zij zijn erger, en terwijl sloeg hij zijn

hand aan zijn muts uit eerbied, dan zwijnendraf, want zij kennen de kerk, en willen haar niet volgen. Indien ik dit alles tot een Turk zei, ik ben overtuigd, dat gij mij geloven zoudt. Maar Rogier, indien ik u en uw vrienden geen goed hart toedroeg, zou ik zoveel niet hebben gezegd, als ik nu gedaan heb."

Na het uiten van deze woorden, bedankten zijn vrienden, die daar waren, de bisschop zeer voor zijn goede genegenheid te hunwaarts, alsook voor zijn moeite, die hij om zijnent- en hunnentwil genomen had.

Boner. "Wel Rogier, wat zegt u nu; gelooft gij niet, dat, nadat de priester de woorden der inzegening uitgesproken heeft, het lichaam van Christus wezenlijk en lichamelijk onder de gedaante van brood en wijn is? Ik bedoel hetzelfde lichaam, dat van de maagd Maria geboren en aan het kruis genageld was, en op de derde dag weer is opgestaan?"

Hollandt. Uw eerwaardigheid zegt hetzelfde lichaam, dat van Maria geboren en aan het kruis genageld was, en dat op de derde dag," enz.; maar gij vergeet er bij te voegen, dat in de hemel opgevaren is; en de Schrift zegt dat Hij daar blijven zal, totdat Hij komt om te oordelen de levenden en de doden. Zo is het dan niet onder de gedaante van brood en wijn, door "Hoc est corpus meum" &.

Boner. "Rogier, ik zie dat mijn moeite en goede bedoelingen niets vermogen, en, indien ik met u zou willen redetwisten, bent gij zo eigenninnig, zoals uw geestverwanten zijn, dat gij wel zeven jaren achtereen tevergeefs zoudt blijven praten, als men u liet begaan. Antwoord, of gij de dadelijke en lichamelijke tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in het sacrament wilt belijden of niet?"

Hollandt. "Mijnheer, ofschoon God u hier door Zijn toelating gesteld heeft, om Zijn waarheid en eer aan ons Zijn getrouwe dienaren te verbreiden, zo is nochtans uw bedoeling zeer ver van de ijver van Jezus Christus verwijderd, en in al uw woorden openbaart gij dezelfde ijver, die Annas en Kajafas betoonden, terwijl gij vertrouwt op hun gezag, overleveringen en plechtigheden, meer dan op Gods Woord.

Boner. "Indien ik hem liet begaan, zou hij van spreken tot razen overgaan, evenals een radeloze ketter."

Strange. "Rogier, ik bemerk dat mijnheer wil, dat gij hem zeggen zoudt of gij u aan hem wilt onderwerpen of niet."

Boner. "Ja, en ook de tegenwoordigheid belijden, waarvan ik gesproken heb."

Rogier wendde zich toen tot de heer Strange, en de overige leden van zijn familie en vrienden, knielde blijmoedig neer en zei: "God heeft door de mond van zijn dienaar Paulus gezegd: "Alle ziel zij de macht, over [haar] gesteld, onderworpen; en die ze verduisteren, zullen over zichzelf een oordeel halen." En, daar gij als overheid door de wil van God bent geroepen, onderwerp ik mij aan u en allen, die tot overheden zijn aangesteld."

Boner. "Dat is goed gezegd. Ik zie, dat gij geen wederdoper bent. Wat zegt gij dan van de tegenwoordigheid van het lichaam en het bloed van Christus in het sacrament des altaars?"

Hollandt. Ik zeg en bid u allen om op te letten en getuigenis te geven, want dit moet gij doen voor de rechterstoel van Christus, van wat ik spreek; want hier is het einde. En gij, mijn waarde vrienden, hij keerde zich tot zijn vrienden ik bid u, deelt mijn vader mee, wat ik u zeg, opdat hij weten mag, dat ik een christen ben. Ik zeg en geloof, en ben daarvan ten volle door de Schrift verzekerd, dat ik door het sacrament van het avondmaal van onze Heere, dat in de heilige gemeenschap der gelovigen bediend wordt volgens Christus instelling, wanneer ik berouw heb over en boetvaardig ben wegens mijn zonden, en het voornemen heb mij te beteren en een nietig, leven te leiden, en alzo in oprechte liefde waardig aan Gods tafel kom, door het geloof

ontvang, het lichaam en het bloed van Christus. En, al is ook Christus, naar Zijn menselijke natuur, gezeten aan de rechterhand Zijns Vaders, toch zijn door het geloof, zeg ik, Zijn lijden, Zijn dood en Zijn verdiensten de mijne, en door het geloof blijf ik in Hem en Hij in mij. En wat de mis, de wezensverandering en de aanbidding van het sacrament aangaat, die zijn niets dan loutere goddeloosheid en afgrijselijke afgoderij.

Boner. (hem in de reden vallende). "Ik dacht wel, dat hij zich zou doen kennen als zulk een lasterlijk ketter, als ik ooit gehoord heb. Hoe oneerbiedig spreekt hij van de mis. Hij las vervolgens zijn bloedig vonnis voor, en veroordeelde hem om te worden verbrand.

Gedurende deze tijd was Rogier zeer stil en lijdzaam, en toen hij vertrekken zou, zei hij: "Mijnheer, laat mij nog een paar woorden spreken." De bisschop wilde hem niet langer aanhoren, en gebod hem te vertrekken. Een van zijn vrienden intussen, die daartoe aangezocht was, zei: "Spreek, wat hebt gij te zeggen?" Hollandt antwoordde: "Ik zei u daareven, dat uw gezag van God was en door Zijn toelating; en nu zeg ik u: God heeft het gebed van Zijn dienaren verhoord, dat onder tranen voor zijn verdrukte heiligen tot u opoezonden is, die gij dagelijks vervolgt, zoals gij ons nu doet. Maar dit durf ik voor God vrijmoedig te zeggen, waartoe ik door mijn geest gedrongen word, dat God de hand uwer wreedheid zal verkorten, zodat gij voor zekere tijd zijn gemeente niet kwellen zult. En binnenkort, mijn waarde broeders, zult gij zien, dat dit waar is; want na deze dag zal er niemand meer door hem op deze plaats gebracht worden, om die in het martelvuur of op de brandstapel te beproeven." En dit geschiedde ook; want daarna heeft er, Gode zij dank, niemand meer op Smitsveld geleden om de getuigenis van het Evangelie.

Nadat hij dit gezegd had, zei Boner: "Ik zie dat gij zo woedend in uw ketterijen bent als ooit Johanna Butcher was; in gloed en gramschap zoudt gij graag een razende profeet worden. En, al zoudt gij en uw geestverwanten mij graag opgehangen zien, zo zal ik in het leven blijven om u te verbranden; ja, al uw aanhangers, die in mijn handen vallen, en het sacrament des altaars niet willen aanbidden, zal ik verbranden," en met deze woorden vertrok hij.

Toen begon Rogier Hollandt zijn vrienden tot bekering te vermanen, en om gunstig te denken over hen, die, wegens de getuigenis van het Evangelie. lijden moesten. Daarop kwam de bisschop weer terug, en beval de gevangenebewaarder, dat niemand met hem spreken mocht zonder zijn toestemming; en dat, zo iemand dit deed, hij gevangen zou genomen worden:

Daarna werd hij met de bovengenoemde mannen naar de strafplaats gebracht. Op die dag was openlijk bekend gemaakt, dat niemand zo vermetel mocht wezen om een woord te spreken tegen hen, die gestraft werden, of iets van hen aan te nemen, of hen aan te raken, op straf van gevangen genomen te zullen worden, zonder enige borg te mogen stellen, en nog vele andere bedreigingen, die in dat geschrift vervat waren. Niettegenstaande dit alles, riep al het volk luide, en zij baden God om de vrome getuigen te versterken; en wederkerig baden ook voortdurend de getuigen van Christus voor het volk en de wederoprichting of herstelling van Gods kerk.

Terwijl Rogier de paal en het stro omhelsde, sprak hij eindelijk: "Heere, ik dank Uw majesteit in alle ootmoed, dat Gij mij uit de doodslaat geroepen hebt tot het licht van Uw hemels Woord, en na ook tot de gemeenschap van Uw heiligen, dat ik mag zeggen en zingen: Heilig, heilig, heilig is de Heere Zebaoth. Heere, in Uw handen beveel ik mijn geest. Heere, zegen dit uw volk, en bewaar het voor afgoderij." Aldus eindigde hij, naar de hemel opziende en God lovende en biddende, zijn leven; voor welke heugelijke standvastigheid de Heere geprezen zij.

De huisvrouw van Prest

[JAAR 1558.]

Ofschoon het bijna ondoenlijk is, door het groot aantal heilige martelaren, de geschiedenis van ieder hunner afzonderlijk te verhalen, die om het Evangelie van Christus, tijdens de regering van koningin Maria, de wrede vuurdood standvastig hebben ondergaan, en wel omdat zij van enige ons onbekend, van enkelen niet beschreven, van anderen vergeten is, zo willen wij nochtans de geschiedenis van een eenvoudige en arme vrouw, die in de stad Exeter werd verbrand, meedelen. Deze vrouw was gehuwd met zekere Prest, en woonde in het gebied van Cornwall. De man had zich ten enenmale aan de gruwelijke bijgelovigheden der pausgezinden overgegeven, zodat de vrouw dikwijls door haar man en kinderen berispt en getergd werd en gedwongen om naar de afgodische tempel te gaan, haar zonden aan een priester te biechten, het kruis na te lopen in de processie, en God de Heere te danken voor de herstelling van het antichristelijke rijk. Doch deze godzalige vrouw gevoelde een grote strijd in haar gemoed, zodat zij dit niet langer kon verdragen. Zij bad de Heere ernstig haar met Zijn hulp, bijstand en genade te willen versterken. Het gevolg hiervan was, dat zij korte tijd daarna, toen zij in zekere nacht te bed lag, een aangename gewaarwording en een zeer uitnemende troost in haar hart gevoelde, zodat zij van die tijd aan in het geloof versterkt werd, haar man en kinderen begon te haten om Christus' wil, en die te verlaten. Bij haar spoedig vertrek had zij niets meegenomen, zwierf her en derwaarts, en won de kost met spinnen. Van haar man gescheiden, openbaarde en verkondigde zij met vrijmoedigheid haar geloof, waarom de vijanden der waarheid haar weer naar huis brachten en haar begonnen te beschuldigen. Zij sleurden haar voor de bisschop van Exeter, Troubleville genaamd, en de kanselier Blackstone, teneinde daar te worden ondervraagd. Het voornaamste punt, waarvan zij haar beschuldigden, was dat zij verkeerde gevoelens aangaande het sacrament des altaars had, en tegen hun afgoden en beelden zich verklaard had, zoals dit door de getuigenissen en verklaringen van hen, die daarbij tegenwoordig waren, en door het onderzoek, voor de bisschop gedaan, blijken zal, dat aldus plaats had.

De bisschop. "Gij dwaze vrouw, ik hoor, dat u zich tegen het heilige sacrament des altaars, wat het lichaam van Christus is, hebt verklaard. Foei, schaamt gij u niet, dat gij, een onwetende vrouw, u met zulke ingewikkelde zaken bemoeit, die de kennis van alle leraren der wereld te boven gaan, en dat gij spreekt over zulke geheimenissen en verborgenheden? Bemoei u met uw eigen zaken het is geen vrouwenwerk om over deze verborgenheden te spreken, terwijl zij aan haar werk zijn. En als alles zo is, als ik vernomen heb, bent gij waard om verbrand te worden.

De vrouw. "Mijnheer, ik vertrouw, dat gij mij zult toestaan, voor mijzelf te spreken."

De biss. Ja waarlijk, daarom heb ik u hier ontboden."

De vr. "Mijnheer, ik ben een arme vrouw, die van mijn handenarbeid leven moet, en ben gewillig om een penning te verdienen, waarvan ik een deel aan de armen geef."

De biss. "Daar doet gij goed aan. Hebt gij geen man?"

De vr. "Zo lang ik vrij was, heb ik man en kinderen gehad, en heb hen niet verzaakt. Maar nu sta ik hier om de zaak van Christus en de belijdenis van Zijn waarheid, waar ik van tweeën een moet kiezen, of ik moet Christus of mijn man verlaten. Ik zal Christus, mijn hemelse Bruidegom, alleen aanhangen, en mijn andere man verloochenen, want die vader, moeder, zusters, broeders en man om Christus' wil niet verlaat, is Zijns niet waardig.

De biss. "Christus bedoelde dat van de heilige martelaren, die geen offerande aan de valse goden wilden brengen."

De vr. "Waarlijk, mijnheer, ik zou liever sterven, dan die gruwelijke afgod, die in uw mis schuilt, aanbidden."

De biss. Gij ondeugende vrouw, wilt u zeggen, dat het sacrament des altaars een gruwelijke afgod is?"

De vr. Ja zeker; want er was nooit zulk een afgod als uw sacrament, door uw eigen priesters gemaakt, die bevelen, dat het door alle lieden moet worden aanbeden, en wel met vele plechtigheden, die strijden met wat Christus ons bevolen heeft, namelijk dat het moet gegeten en gedronken worden tot gedachtenis van Zijn lijden en van onze verlossing.

De biss. "Zie toch deze babbelaarster! Heeft Christus niet van het brood gezegd: "Dit is mijn en van de wijn: Dit is mijn bloed?"

De vr. Ja zeker heeft Hij dat, doch Hij bedoelde dat het Zijn lichaam en Zijn bloed niet was op een vleeselijke maar op een de zaak betekenende, en geestelijke wijze."

De biss. "Deze vrouw heeft enige praatjes gehoord van de nieuwe predikers, of dit in enige slechte boeken gelezen. Helaas, arme vrouw, gij bent afgedwaald en bedrogen."

De vr. "Neen, waarlijk niet, mijnheer. Wat ik geleerd heb, is van vrome leraars, en geput uit godzalige boeken, die ik heb horen lezen. En wanneer u het wilt toestaan, zal ik u de reden verklaren, waarom ik het sacrament van het altaar niet wil aanbidden.

De biss. "Welnu, ga voort; ik houd mij verzekerd, dat het wat moois zal zijn."

De vr. "Waarlijk, mijnheer, zo mooi, dit ik daarom mijn arm leven wil verliezen."

De biss. "Dus wilt gij een martelares worden?"

De vr. "Wanneer ik om de verloochening van de broodgod sterven moet, zal ik die dood gewillig en van ganser hart ondergaan."

De biss. "Spreek uw gedachten met vrijmoedigheid uit."

De vr. "Verdraag mij dan, mijnheer, daar ik slechts een arme vrouw ben."

De biss. "Dat zal ik doen."

De vr. "Vooreerst, mijnheer, vraag ik u, of gij de artikelen van uw christelijk geloof kunt verzaken, die nadrukkelijk zeggen, dat Christus naar ziel en lichaam voortdurend in de hemel is, waar Hij zit aan de rechterhand van God, Zijn hemelse Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden; of dat Christus, naar Zijn mensheid, in de hemel onze Voorbidder is bij God, Zijn hemelse Vader? En, indien het alzo is, en Hij hier op aarde niet begrepen is in een stuk brood, en niet woont in tempelen met handen gemaakt, maar in de hemel, zoals de Schrift zegt, waarom zouden wij Hem dan hier zoeken? Indien Hij door één offerande Zijn lichaam eenmaal voor allen heeft opgeofferd, om de toorn van God te stillen, waarom maakt gij dan een nieuwe en dagelijkse offerande? Indien Hij met een enige offerande onze gehele verlossing heeft volmaakt, waarom maakt gij die dan door uw valse offerande weer onvoldoende? Indien de heilige Schrift ons beveelt, om Christus in geest en waarheid te aanbidden, waar om aanbidt gij Hem in een stuk brood? Indien Hij door het geloof en op een geestelijke wijze moet gegeten en gedronken worden, en Hij zelf zegt, "dat mijn vlees niet nut is;" waarom maakt gij ons wijs, dat gij Zijn lichaam en vlees voortbrengt? En waarom zegt gij, integendeel, dat het nuttig is voor ziel en voor lichaam? Helaas, ik ben slechts een domme vrouw, en toch, liever dan ik dit doen zou, zou ik wensden niet langer te leven. Ziehier mijnheer, wat ik te zeggen had."

De biss. "Gij bent een fraaie protestant. In welke school bent u toch onderwezen?"

De vr. "Des Zondags heb ik de predikatie van het goddelijke Woord bijgewoond, waar ik in deze zaken ben onderwezen, die zo vast in mijn hart geprent zijn, dat zelfs de dood die er niet zal uitwissen."

De biss. "Och, gij dwaze vrouw, wie zou zijn adem willen verliezen, om met u en uws gelijken te spreken? Maar, zeg mij eens, hoe komt het, dat gij van uw man bent

weggelopen? Indien gij een eerbare vrouw was, zoudt gij uw man en uw kinderen niet verlaten hebben, om een landloopster te worden."

De vr. "Mijnheer, ik ben geen landloopster, maar heb voor mijn onderhoud gewerkt, zoals Christus, mijn Heere bevolen heeft; want, als ik in de ene stad vervolgd werd, ben ik naar een andere gevlucht."

De biss. "Wie heeft u vervolgd?"

De vr. "Mijn man en mijn kinderen; want, toen ik hem ten goede geraden had, dat hij zijn afgoderij verlaten zou en de God, Die in de hemel woont, aanbidden, wilde hij mij geen gehoor geven. Hij en zijn kinderen hebben mij getergd, berispt en gekweld, omdat ik dit niet wilde doen. Daarom ben ik op de vlucht gegaan en niet om hoererij of dieverij; maar alleen omdat ik aan het dienen van deze gruwelijke afgod geen deel wilde nemen, zodat ik, waar ik ook geweest ben, liever dan de mis bij te wonen, die gemeden en mij verontschuldigd heb, om niet in uw roomse kerk te komen."

De biss. "Het schijnt dat gij een fraaie huisvrouw bent, daar gij uw man en de kerk verlaat!"

De vr. "Wat mijn huisvrouwschap aangaat, dat is niet veel bijzonders. God schenke mij de genade om altijd naar de ware kerk te gaan."

De biss. "Wat verstaat gij onder de ware kerk?"

De vr. "Niet uw pauselijke kerk, die vol van allerlei afgoderij en gruwelen is; maar de kerk van Christus, waar twee of drie in Zijn naam vergaderd zijn, daar wil ik heengaan, zolang ik leef."

De biss. Het blijkt, dat gij een kerk hebt op uw eigen hand." Tot de dienaars: "Werpt haat in de gevangenis, totdat wij haar man ontboden hebben."

De vr. "Ik heb slechts één man, die is reeds in deze stad, en zal met mij zijn in de gevangenis, van wie ik nimmer scheiden zal.

De ondervraging werd verder die dag gestaakt. Terwijl zij in de gevangenis gezet was, wilden Blaestone, de kanselier en de andere priesters, die daarbij tegenwoordig waren, de bisschop wijs maken, dat zij dol en buiten haar zinnen was, en het gebruik van haar verstand miste. Dit is echter niets nieuws, daar de wijsheid Gods onder de vleeselijke mensen dezer wereld geacht is als dwaasheid. Daarom beraadslaagden zij samen, om haar uit de gevangenis te laten.

Toen zij nu losgelaten was, nam de gevangenenbewaarder van de bisschoppelijke gevangenis haar als dienstbode aan, om te spinnen en ander huiswerk te verrichten, op voorwaarde echter, dat zij vrijheid had de stad in te gaan wanneer en waar zij wilde. En, als zij nu en dan de stad inging, hadden vele lieden groot genoeg om haar te horen spreken. De meeste redenen, die, zij gewoonlijk voerde, waren tegen het sacrament des altaars gericht, wat haar het meest ergerde. Toen daarna haar man ontboden was, weigerde zij met hem naar huis te gaan, uit vrees dat daardoor haar godsdienst mocht geschandvlekt worden, aangezien zij in de verdediging daarvan zo standvastig voor de bisschop en de andere priesters gestreden had.

Toen zij nu vrijheid had, om bij haar bekenden in de stad te verkeren, begonnen de priesters haar weer te kwellen en te tergen, teneinde zij haar verkeerd gevoelen van het sacrament des altaars zou verzaken, en zou zeggen dat dit het natuurlijke lichaam van Christus was. Doch zij zei hun, dat het niet anders was dan alleen brood en wijn, en dat zij zich behoorden te schamen om te zeggen, dat een stuk brood door een mens van wezen zou worden veranderd in het natuurlijke lichaam van Christus, welk brood dikwerf door mensen gekauwd en gegeten wordt; ja, wat vaak beschimmelt en verbrandt. Het heilige lichaam mag niet aldus behandeld worden, noch in de hostiekas, alsof het in een gevangenis ware opgesloten, noch in de sacramentbussen verborgen worden. "Laat dat," zei zij, "uw God zijn, maar de Mijne zal het nooit

worden. Mijn Zaligmaker zit ter rechterhand van God, Zijn almachtige Vader, waar Hij voor mij bidt; want dit brood van het sacrament, dat door Christus tot een gedachtenis van Zijn lijden is ingesteld, te veranderen in het wezenlijke lichaam van Christus, en dat met goddelijke eerbied te aanbidden, is niets dan dwaasheid en bedrog van de duivel." Toen zeiden de priesters, dat de duivel haar verleid had.

"Neen," zei zij, "Ik ben verzekerd, dat de levende God de ogen van mijn verstand heeft geopend, Die mij heeft onderwezen in de rechte kennis van dit Zijn heilig sacrament, dat in de ware kerk op de rechte wijze wordt bediend. ofschoon het in de valse kerk misbruikt wordt."

Toen vroeg haar een Minderbroeder, die daarbij stond, hoe zij over de heilige vader de paus dacht. "Ik geloof," zei zij, "dat hij de antichrist en een duivel is;" en, toen zij dit gezegd had, begonnen hij te lachen. "Lacht niet," zei zij, "het is veel meer nodig voor ulieden om te wenen en berouw te hebben, daar gij kooplieden bent geworden van uw Babylonische hoer. Ik veracht hem met al zijn bedriegerijen. Gaat weg van hier, want u verontrust mijn gemoed, daar gij mij op uw boze wegen zoekt te brengen. Liever wil ik dit onsterfelijke leven verliezen, dan van mijn geloof afvallen; wijkt daarom van mij!"

Een priester. "Dwaze vrouw, wij zijn bij u gekomen tot uw bestwil, en om de zaligheid van uw ziel te zoeken."

De vrouw. "Och, wat goeds kunt gijlieden mij aanbrengen, daar gij leugens in plaats van waarheid leert? Hoe kunt gij de zielen der mensen behouden, als gij niets anders dan verdoemelijke leugens en zielenverderf predikt?"

Een priester. "Kunt gij ons dit bewijzen?"

De vrouw. Ja; want gij vermoordt de zielen der mensen, als gij het volk leert de afgoden, beelden, stokken, blokken en stenen te aanbidden in plaats van de levende God; en hun alzo een valse God leert te eren, namelijk, een stuk brood, dat gij zelf hebt gemaakt. Daarenboven leert gij, dat de paus de stedehouder van Christus is, en de macht heeft om de zonden te vergeven; dat er een vagevuur is, nadat Christus ons van alle zonden door Zijn bloed gereinigt heeft; en bovendien zegt gij, dat gij dagelijks God maakt om te worden opgeofferd, nadat het lichaam van Christus eens voor allen opgeofferd is. Leert gij niet, dat het volk zijn zonden moet biechten en aan uw oren vertellen, terwijl gij hun wijs maakt, dat zij anders zouden verdoemd worden, indien zij niet alles beleden, regelrecht tegen de heilige Schrift, die zegt: "wie kan zijn zonden tellen?" Beloofd gij niet missen voor de doden en zielmissen te zullen doen, en verkoopt gij alzo uw gebeden niet voor geld? Gij dwingt het volk om uw vergiffenissen te kopen, en aldus vertrouwt gij op uw eigen dwaze verbeelding, en volgt uw boze gedachten, die met de geboden Gods strijden. Leert gij ons niet paternosters te bidden, en de gestorven en overleden heiligen niet goddelijke eer aan te roepen? Vervaardigt gij niet wijwater en wijbrood, en maakt gij het volk niet wijs, dat u de duivelen daardoor kunt bevreesd maken? Bedrijft gijlieden niet duizenden andere gruwelen, te veel om op te noemen? En, toch zegt gij, dat gij bij mij gekomen bent tot mijn bestwil, en om mijn ziel te behouden. Vaartwel met uw eigen zaligheid. want, ik heb de mijne alleen op God gevestigd.

Terwijl zij deze vrijheid genoot, die slechts een maand duurde, ging zij naar de St. Pieterskerk, en zag daar een Duitser die nieuwe neuzen maakte aan zekere beelden, die in de tijd van de godzalige koning Eduard mismaakt en afgestoten waren. Zij zei: "Wat bent gij toch een dwaze man, om nieuwe neuzen aan de beelden te zetten. Zij zullen spoedig haar gehele hoofd verliezen." Toen berispte haar deze Duitser, nam haar het gezegde zeer kwalijk, en vatte dit op als laster. Zij antwoordde daarop: "Vervloekt bent u met al uw beelden." Toen schold hij haar voor hoer. "Ik ben geen

hoer," zei zij, "maar uw beelden zijn hoeren, en gij bent een hoerenjager, want de Heere zegt: "Gij hoereert vreemde goden na, beelden, die uw eigen handen hebben gemaakt, en gij bent een dergenen, van wie de Heere spreekt." Daarna werd zij weer bij de bisschop aangeklaagd; en toen zij voor hem ontboden was, werd zij andermaal op harde wijze in de gevangenis gesloten. Toen zij in de gevangenis zat, kwamen vele lieden haar bezoeken, en onder die een edele vrouw, begaafd met een kloek verstand, de vrouw van een edelman, Walter Raughley, genaamd. Nadat deze juffrouw in de gevangenis gekomen was, begon zij haar christelijk geloof voor te lezen, en toen zij kwam aan het artikel: "Opgevaren naar de hemel, hield zij even op, en verzocht deze juffrouw daarop te willen letten, en het heilige lichaam van Christus in de hemel te zoeken, zittende aan de rechterhand Gods en niet op de aarde. "Want," zei zij, "God woont niet in tempelen, die door mensenhanden zijn gemaakt. Het heilige sacrament is niets anders dan een instelling tot gedachtenis van het lijden van Christus, dat de pausgezinden in een afgod hebben veranderd, ver verwijderd van de gedachten aan het lichaam en het lijden van Christus, welke afgoderij niet lang duren zal. Ik bid u, juffrouw, neem mij deze woorden niet kwalijk."

Toen deze juffrouw thuis bij haar man gekomen was, verklaarde zij, dat zij nog nooit een vrouw had horen spreken met zulk een ijver, eenvoudigheid en godzaligheid als deze, zodat, indien de Heere niet met haar geweest ware, zij niet op zulk een standvastige wijze zulke zaken had kunnen voortbrengen, waarop zij niet in staat was te antwoorden, ofschoon zij lezen kon en deze onwetende vrouw niet.

Eindelijk, toen zij zagen, dat gevangenschap noch vrijheid, bedreigingen noch vleierijen haar konden bewegen, maar dat alles tevergeefs was, en zij zich in geen dele tot hun bijgelovige handelingen en gruwelijke daden schikken wilde, noemden zij haar een wederdoper, en zeiden, dat zulke hoge zaken haar verstand te boven gingen, en zij niet in staat was daarop te antwoorden. "Ik beken," zei zij, "dat deze zaken mijn verstand te boven gaan; nochtans ben ik tevreden als een getuige van het sterven van Christus te lijden; daarom, haast u, en stelt de tijd niet langer uit, want nooit zal ik tot uw gruwelijke afgoderij terugkeren. De bisschop zei: "De duivel heeft u verleid." "Neen mijnheer," antwoordde zij, "de Heilige Geest leidt mij, en Deze is het, Die mij ter middernacht, toen ik te bed lag, inwendig heeft geroepen, en mij zijn waarheid geopenbaard." Toen de priesters dat hoorden, begonnen zij luidkeels te lachen.

Daarop werd het vonnis uitgesproken, hetwelk luidde, dat zij eerst naar de plaats waar zij vandaan was, zou gebracht worden, en vandaar naar de strafplaats, om levend te worden verbrand. Toen zij daarheen ging, loofde zij de Heere onder het volk met luider stem, roepende: "Och Heere, mijn God, ik loof en dank U voor deze groten en gelukzaligen dag, die ik nu beleef, en waarnaar ik zolang gezocht heb, om te mogen lijden ter wil van Uw heilige waarheid." De goddeloze mensen spotten en scheerden de gek met haar, wat zij met groot geduld verdroeg. Nadat het vonnis gelezen was, begonnen zij haar valse gunsten aan te bieden, namelijk, dat, indien zij tot hen wilde terugkeren, en haar geloof herroepen, zij het leven zou behouden. Doch zij antwoordde hun: "Dat zij ver, om het eeuwige leven te verliezen voor een vleselijk en tijdelijk leven. Ik zal mij nu of nimmer van de hemelse Bruidegom afwenden tot mijn aardse man, noch van de gemeenschap der Engelen en heiligen tot sterfelijke mensen. Indien mijn man en mijn kinderen zich tot God willen bekeren en geloven dan ben ik de hun. In het andere geval is God mijn Vader, is God mijn moeder, is God mijn broeder, zuster en bloedverwant; ja, God mijn getrouwe vriend."

Toen zij in handen van de stadhouder overgeleverd was, en door diens beambten en dienaren gebracht was naar de strafplaats, Southenthey genaamd, buiten de vesting

van de stad Exeter, kwam er een hoop priesters bij haar, om haar op de proef te stellen en te plagen. Zij verzocht hun haar niet langer te willen tergen, en teneinde hun de mond te stoppen, en hun geen gehoor te geven, riep zij met luider stem: "Och Heere, wees mij zondares genadig! Och Heere, wees mij zondares genadig," totdat zij aan de paal gebonden, en door de woedende vlammen verteerd was, wat zij met groot geduld verdroeg. En aldus gaf zij haar geest, met zulk een grote standvastigheid, aan de Heere over, als ooit enige vrouw vroeger gedaan had. In haar leven was zij zulk een eenvoudige vrouw, als ooit iemand gezien had; en, toen zij naar de strafplaats ging, had zij zulk een vrolijk en blijmoedig gelaat, dat zij toonde bereid te zijn, als op de dag van een bruiloft, om het Lam te ontmoeten. In al haar vragen en antwoorden legde zij groot geduld aan de dag. Zij was armoedig gekleed en sober in haar spijs en drank, werkte altijd en was nimmer leeg, goed voor de armen, en zeer troostrijk voor allen, die met haar spraken. Terwijl zij in de gevangenis vertoefde, wilde zij van niemand geld aannemen, en zei, dat zij heenging naar een stad, waar het geld geen heerschappij voerde, en dat, zolang zij op aarde was, God beloofd had haar te voeden. Aldus eindigde zij dit sterfelijk leven, om de naam van Christus, tot bevestiging van de Evangelische waarheid.

William Fetty, een kind van acht jaren

[JAAR 1558.]

Indien de bloedige pijnigingen en de wrede dood een jong onschuldig mens, die niet lijdt om eigen boosheden, maar om de waarheid van Christus en de godsdienst, tot een martelaar maken, verdient het kind van zekere Jan Fetty zeker onder het aantal der heilige martelaren te worden gerekend. Dit werd in het huis van de bisschop Boner op ongenadige wijze gezeseld, zoals uit de volgende geschiedenis blijken zal.

Onder hen, die vervolgd en gevangen genomen werden om de belijdenis der waarheid, en nochtans wonderbaarlijk verlost door Gods voorzienigheid, was zekere Jan Fetty, een arm godzalig man, wonende in de streek van Klerkenwell, een kleermaker, oud tweeënveertig jaren, die aangeklaagd was bij de priester van die streek, en wel door zijn eigen vrouw, omdat hij met haar niet naar de kerk wilde gaan, en deelnemen aan haar afgoderij. Door beschikking van die priester werd hij door de beambte daar gevangen genomen; doch terstond na zijn gevangenneming verviel zijn vrouw tot razernij. En, ofschoon dit voorbeeld, wellicht bij gebrek aan kennis en onderwijs in zulke zaken, het gewetens van die beklagenswaardige en onkundige lieden weinig kon bewegen, om hun vervolging te staken, werkte nochtans het natuurlijke medelijden tot die ondankbare vrouw derwijze in hun harten, dat zij, tot behoud van haar en haar beide kinderen, die anders zeker verloren zonden zijn gegaan, voor die tijd haren man loslieten, hem niet naar de gevangenis brachten, maar hem gerust in huis lieten blijven. Hij trachtte de onbeleefde handelwijze, die hij van zijn vrouw ondervonden had, zoveel mogelijk te vergeten, en behandelde haar in die tijd zeer goed, en voorzag haar van alles, zodat zij door Gods genadige voorzienigheid in drie weken weer geheel hersteld was, en voor het merendeel het gebruik van haar verstand terug kreeg en tot haar zinnen kwam.

Doch de kracht van de satan openbaarde zich derwijze in het hart van deze boze vrouw, dat zij, niettegenstaande de vriendelijke behandeling van haren man, zo spoedig zij weer enigermate beter was, haar man weer ging beschuldigen, tengevolge waarvan hij voor de tweede maal gevangen genomen en gebracht werd bij Sir Mordant, ridder, een van de commissarissen der koningin. Nadat deze hem had ondervraagd, zond hij hem, door Cluney de beambte van de bisschop, naar

Lollaartstoren, waar hij allereerst in zeer, pijnlijke boeien werd gesloten, en een schotel met water met een steen daarin bij zich had staan. God weet, waartoe dit dienen moest; misschien wel om te tonen, dat hij op niet veel spijs te rekenen had.

Nadat nu deze Fetty gedurende vijftien dagen in de gevangenis had doorgebracht, en soms met het been en de arm, dan weer met één van zijn lichaamsleden, soms weer met beide armen en een in de boeien hing, gebeurde het, dat een van zijn kinderen, een jongen van omtrent acht of negen jaren, ten huize van de bisschop kwam, om te horen, of hij verlof kon krijgen tot zijn vader te gaan. Toen hij daar kwam, ontmoette hem een der geestelijken van de bisschop, die hem vroeg, wie hij verlangde te spreken. Het kind antwoordde, dat het kwam om zijn vader te zien. De geestelijke vroeg andermaal, wie zijn vader was.

De jongen wees op de Lollaartstoren, en gaf te kennen, dat zijn vader daar gevangen zat. "Dan is uw vader", zei de priester, "een ketter." Het kind was zeer gevat, bezat een vrijmoedige geest, was ook godzalig opgebracht, en door zijn vader in de kennis van God onderwezen, en antwoordde: "Mijn vader is geen ketter, maar gij bent een ketter want gij draagt het teken van Baäl."

Daarop nam de priester het kind bij de hand, en bracht het in het huis van de bisschop, of dit bij de bisschop zelf was of niet, is onbekend, doch is wel waarschijnlijk.

Daar sloegen en geselden zij dat zwakke kind, geheel ontkleed, zo schandelijk en zonder het minste medelijden, dat er niets dan bloed te zien was, en lieten vervolgens, om te pralen met hun katholieke tirannie, het kind door Cluney, die de bovenkleden van het kind op de arm droeg, in het hemd bij zijn vader in de gevangenis brengen, terwijl het bloed langs het lichaam droop.

Toen het kind bij de vader kwam, viel het voor hem op de knieën, en vroeg hem zijn zegen. Toen de arme man zijn kind zag, en bemerkte, dat het zo wreed behandeld was, riep hij met grote droefheid uit: "Helaas Willem, wie heeft u dat gedaan?" De jongen antwoordde, dat, toen hij gevraagd had om zijn vader te mogen spreken, de priester met het teken van Baäl, hem in het huis van de bisschop gesleurd had, en dat hij daar zo behandeld was, Cluney rukte hem daarop met geweld uit de handen van de vader, en bracht hem weer naar het huis van de bisschop, waar zij hem nog drie dagen hielden.

Om de zaak wat te beteren en de arme man wegens dit gruwelijke feit wat tevreden te stellen, besloot Boner na drie dagen de man weer los te laten; en liet hem daarom zeer vroeg in de ochtend uit Lollaartstoren in zijn slaapkamer brengen, waar hij de bisschop vond, die zich voor een groot vuur zat te koesteren. Toen Fetty in de kamer kwam, zei hij: "God zij hier en vrede! God zij hier en vrede," Boner zei: "Dat is niets. God zegene u, goede morgen," Fetty hernam: "Indien gij maar tegen deze vrede kikt, is deze de plaats niet, die ik zoek."

Een van de geestelijken van de bisschop, die daarbij stond, keerde de beklagenswaardige man om, wilde hem beschaamd maken, en zei al spottende: "Wie hebben wij hier? een toneelspeler?" Terwijl Fetty daar stond, zag hij bij het bed van de bisschop een paar grote paternosters hangen; waarop hij zei: "Mij dunkt, dat de beul niet ver van hier is; want de strop, wijzende op de paternoster, is reeds hier aanwezig." Door die woorden werd de bisschop zeer ontroerd. In het raam van des bisschops kamer zag hij ook een klein kruis, waarvoor de bisschop gewoon was knielende zijn gebeden te doen, en vroeg aan de bisschop, wat dat was. De bisschop antwoordde, dat het Christus was. Is Hij zo wreed behandeld, als Hij hier geschilderd is?" vroeg Fetty. "Ja," zei de bisschop. "Even wreed," zei Fetty, "wilt gij ook hen behandelen, die voor u verschijnen. Want gij zijt voor Gods volk, wat Kájafas was voor Christus."

In grote woede zei de bisschop: "Gij bent een snode ketter, ik zal u laten verbranden, al moet het mij ook alles kosten, wat ik aan mijn mantel heb."

Het was beter," zei Fetty, "dat gij hem aan een arm mens gaf, opdat hij voor u mocht bidden."

Boner oordeelde evenwel, aan het gevaar denkende, waarin het kind wegens de geseling verkeerde, en welke moeilijkheden daaruit zouden kunnen voortvloeien, dat het beter was deze man los te laten, wat ook plaats had. Nadat de bisschop aldus het voor en tegen gewikt en gewogen had, liet hij hem eindelijk los, en beval hem, dat hij het kind naar huis zou meenemen. Hij deed dit met een gebroken hart, omdat hij dit arm onschuldig kind in zulke vreselijke pijnen en smarten moest zien. Veertien dagen daarna stierf het kind, hetzij ten gevolge van de wrede geseling of wegens andere zwakheid, dit is onbekend; en daarom laten wij de ware toedracht der zaak aan God de Heere over, Die alle verborgen dingen weet, en laten de verstandigen lezer daarover oordelen.

Doch, hoe dit ook zij, de Heere gebruikte evenwel deze hun wrede daad als een middel van zijn voorzienigheid, tot verlossing van deze goede en beklagenswaardige man en gelovige Christen. Zijn naam zij daarvoor geprezen. Amen.

Verscheidene gelovige christenen in Engeland

[JAAR 1558.]

Deze lof moet men de Engelsen nageven, dat zij zich zeer ijverig hebben betoond, om de gedachtenis en zalige herinnering te bewaren van hun martelaren, niet alleen van hen, die in groot aanzien waren, en door hun geschriften aan de kerk van onze Heere Jezus Christus een goede herinnering hebben nagelaten, maar ook de namen dergenen, die in het openbaar werden opgeofferd, of in de gevangenis door pijnigingen door de vijanden der waarheid, om de getuigenis van het heilige Evangelie, van hun leven beroofd werden, zoals men hier overvloedig zien zal. De namen van hen, die korte tijd voor de dood van koningin Maria werden omgebracht, zoals Johannes Foxus en andere engelse geschiedschrijvers verhalen, zijn, behalve de bovengenoemde, nog de volgende:

De 10e Juli werd te Norwich verbrand Richard Yeoman.

Te Hainsford werden op de 14e Juli verbrand zes martelaren, te weten **Robert Milles, Steven Cotton, Robert Dynes, Stephanus Wight, Jan Stade, Willem Pikes of Pikers**, een leerlooier.

De 19e Juli werd te Winchester verbrand **Thomas Benbrige**, een edelman; en te Suffolk **Jan Cooke, Robert Miles, Alexander Lane en Jakob Ashley**.

Te Ypswich werden, op de 4e November, verbrand **Alexander Gouche**, een man van zesendertig jaren, en **Alice**, de vrouw van **Driver**.

In de maand November werd te Exeter een vrouw verbrand, in de ouderdom van vierenvijftig jaren.

De 10e November werden te Canterbury, zes dagen voor de dood van koningin Maria, vier martelaren verbrand, zijnde de laatste in haar tijd, te weten **Jan Cartieford, Christoffel Brouwne, Jan Herst, alias Smit, Katharina Knight**, ook genaamd **Tynley**, een oude vrouw.

Na de dood van Thomas Cranmer, geestelijke van Engeland, tot de dood van koningin Maria telt men honderd zesenzeventig mensen, die in verscheidene steden en plaatsen van dat koninkrijk wegens de godsdienst, zo bij openbaar, vonnis zijn gedood, als die veroordeeld werden, en in het geheim in de gevangenis zijn omgekomen of van honger gestorven.

Hoewel de koningin Maria en andere voorstanders van de antichrist plan hadden al de gelovigen in Engeland te onderdrukken en uit te roeien, heeft toch God de Heere, die de ondergang van zijn vijanden voorzag, de Zijnen enige rust en verkwikking gegeven. Het is zeker, dat ten allen tijde de vijanden der waarheid eindelijk zijn gestraft geworden. Nadat de koningin Maria de vrome christenen dikwerf en zwaar heeft verdrukt en vervolgd, zoals boven is verhaald, heeft zij ook wel gevoeld, hoe sterk de arm des Heeren is jegens hen, die Hem in zijn volgelingen verdrukken en vervolgen; immers, na zware en buitengewoon ernstige ziekte, werd zij bezocht met ellendige en ondraaglijke pijnen, ja zelfs in de binnenste delen van haar lichaam, zodat zij eindelijk daaraan bezweek in de maand November van het jaar 1558, omtrent twee maanden na de dood van keizer Karel de vijfde, haar schoonvader. De Kardinaal Polus, een Engelsman, die vroeger belijdenis afgelegd had van de ware godsdienst, doch die, tegen zijn eigen geweten, de gruwel der roomse antichristelijke leer weer in het leven geroepen en bevorderd had, stierf enige dagen daarna, en wel ten gevolge van schrik, angst en grote vrees, die hem tot zijn dood bijbleven. Alzo weet de Heere, als een goed Landman, de grote distelen te weren, die het goede zaad verstikken. Als een gewenste verandering, gaf Hij, na Maria, Elisabeth als koningin, en wel tot troost van hen, die op Hem hopen, en vernietigde alle beraadslagingen en voornemens van hen, die zich tegen de waarheid en het eeuwig Woord verheffen, door welk Woord Hij wil regeren, en alle menselijke wijsheid en verstand gevangen nemen.

Hier eindigt de geschiedenis van de laatste wrede vervolging der gelovige christenen in Engeland.

De martelaren in het jaar 1559

Antonius Verdict

Antonius Verdict (anderen lezen Vedict), van Hilversele, de broeder van bovengenoemde Gillis Verdict, was een fabrikant in kanefas, en negenentwintig jaren oud. Hij was een diaken of armenverzorger in de gemeente des Heeren Jezus Christus te Antwerpen. Hij kweet zich zo ijverig en vlijtig van zijn dienst, dat hij zijn koopmanschap verlaten heeft, om de behoeftigen en gevangenen bij te staan en te helpen. Op straat verkeerde hij dikwijls in gevaar van zijn leven. Hij vertroostte de gevangenen en verzorgde ze van spijs en drank. De ijver die deze man in de dienst des Heeren toonde, is met geen pen te beschrijven.

Als hij ergens heen reisde, hetzij te voet, met een rijtuig of een schip, stond zijn mond nooit stil om de onwetenden te onderwijzen, de hardnekkigen te bestraffen en de zwakken te vermanen.

In alles, wat de godsdienst betrof, was hij vrijmoedig en onversaagd, hij had zijn hoop aldus op de Heere gevestigd, dat hij alle bedreigingen der tirannen, die Gods Woord zoeken te verdrukken, als kinderspel achtte, hij was derwijze vervuld van de liefde Gods, dat, wanneer hij van Zijn voorzienigheid en Zijn liefde voor ons sprak, zijn woorden tintelden als vuur. Toen men, op de 18e Juni, in het jaar 1559, het avondmaal had uitgedeeld in de gemeente van Christus te Antwerpen, ten gevolge waarvan een vervolging uitbrak, zodat ook Antonius in het huis, waar hij vertoefde, door de dienaren van de marktgraaf werd gezocht, bleef hij enige tijd zeer geduldig bij de verstrooide broeders op het St. Willeboortsveld, buiten Antwerpen, en deed daarna enige broeders uitgeleide, en was hen behulpzaam, die met vrouw en kinderen veraf moesten dwalen, wegens de tirannie, die de gelovige christenen moesten verduren. Hoe dikwerf zuchtte hij tot de Heere, en klaagde Hem de nood van de ellendigen. Hoe liefelijk vertroostte hij hen met de woorden des Heeren, die om de waarheid vaderland en bedrijf verlaten moesten. Vooral vurig was hij in het gebed, zodat hij door zijn vurigheid ook anderen wist op te wekken, het hart te bewegen en het tot zuchten en wenen stemde.

Na deze vlucht vatte hij de moed weer op, om naar Antwerpen tot de broeders terug te keren en was niet voornemens van hen meer te scheiden, maar de gemeente in allen nood bij te staan en te helpen. "Want," zei hij, "Antwerpen is gelijk aan een wereld, waarin men zich wel mag verborgen houden, zonder er uit te vluchten." Daarna ging hij zeer vrijmoedig over de straat, bezocht en verzorgde de armen en zieken, waaraan hij zich nu geheel wijdde, daar hij zich van zijn andere zaken geheel ontdaan had. Toen men geen huizen vond, waar de gemeente kon samenkomen, daar ieder bevreesd was voor de vervolging en het geweld, dat men de christenen aandeed, zorgde Antonius, dat men in het veld tezamen kon komen om Gods Woord te horen verkondigen. Hij verblijdde zich bovenal, toen hij zag, dat zelfs de landbouwers in grote menigte uit de omliggende dorpen toevloeiden, om het Woord des Heeren te horen, Hij bemoedigde de prediker, om onbevreesd te prediken, opdat de onwetenden kennis mochten verkrijgen, en de Heere leren kennen en vrezen. Hij reisde ook dikwerf naar zijn vaderland Vlaanderen, en deed ook daar alles om het Evangelie te planten, en het welbehaaglijke vruchten voor de Heere te doen voortbrengen. In de schepen wekte hij in het openbaar de lieden op, om het bijgeloof en de afgoderij der pausgezinden te laten varen; en dikwerf had hij daar gesprekken zo met onverschilligen als met priesters. Toen de deken van Ronse dit hoorde, daagde hij, tot drie malen toe, Antonius voor het geestelijke hof, op straffe van een zekere som geld,

waar het de priester vooral om te doen was; en, toen hij op de bepaalde dag niet verscheen, deed hij hem in de ban. Doch deze ban achtte Antonius al zeer weinig, overtuigd als hij was, dat het hem een zegen was van God, door de pausgezinden vervloekt en verbannen te zijn. Hij beijverde zich ten allen tijde, om zijn landgenoten tot de waarheid te trekken, zodat zij ook van daar te Antwerpen kwamen, om de prediking te horen.

Hij was ook dikwerf in gesprek met de wederdopers, wier verkeerde gevoelens hij menigmaal beklaagde. "Zij ijveren naar de rechtvaardigheid," zei hij, "maar niet met verstand." In alle twistgesprekken hield hij hun gewoonlijk voor, dat zij zich alleen op de Schrift moesten beroepen, en niet met spitsvondige redeneringen voor de dag komen: dat zij niet schelden, vervloeken en verdoemen moesten, noch van iemand spreken, die niet tegenwoordig is; want dat hij, zei hij, niet de mensen, maar de waarheid des Heeren wilde verantwoorden: dat zij ook ongeveinsd en zonder dubbelzinnigheid, aan welk gebrek de wederdopers zeer lijden, vragen en antwoorden moesten, alsof zij voor het oog des Heeren rekenschap gaven. Hij zei, dat de pausgezinden en de wederdopers te veel op het uiterlijke teken, namelijk, de waterdoop stonden, en toch daarin verschilden. De priesters veroordelen allen, die zonder waterdoop sterven. De wederdopers veroordelen allen, die hun jeugdige kinderen laten dopen, en menen, dat dit een godslastering is.

Toen de broeder van Antonius te Brussel om des Heeren Woord gevangen zat, reisde hij daarheen, en verzorgde zijn broeder van lichamelijke nooddrift; en, daar het hem niet vergund werd zijn broeder te spreken, verkwikte hij hem met een troostrijke brief. Daarna keerde hij naar Antwerpen terug, en toonde zich vlijtig in de hem aangewezen dienst.

Toen hij voor de tweede maal daarheen zou gaan, gaf de Heere hem opmerkelijke tekenen, waaruit men kon opmaken, dat er gevaren voor hem aanstaande waren, die hij aan Adrianus Haemstedius en Jan de Weert te kennen gaf; doch niemand begreep de verborgen oordelen van God dan nadat zij ontdekt en geopenbaard waren.

Te Brussel gekomen zijnde, schreef hij andermaal een brief aan zijn broeder. Toen Gillis hem terug schreef, werd hij door de gevangenbewaarster verraden, en bij de beambte aangeklaagd, die hem dezelfde avond gevangen nam, en in een andere gevangenis bracht, dan waarin zijn broeder vertoefde. In de eerste nacht en de gehele dag daarna deed zich niets dan de stem van vlees en bloed bij hem gevoelen; want hij scheen geheel van de troost en de versterking des Heeren verstoken te zijn.

Daarna verscheen de beambte met zijn schrijver bij hem, begon hem te ondervragen en zei: "Antonius, hoe lang is het geleden, dat gij het sacrament volgens de gewoonte hier te lande, genoten hebt? Antonius antwoordde: mijnheer, weet gij mij nergens van te beschuldigen; waarom hebt gij mij dan gevangen genomen?" "Ik vraag u," zei de beambte, "hoe lang het geleden is, dat gij het sacrament, volgens de gewoonte hier te lande, gebruikt hebt? Antonius antwoordde: "Als gij niets op mij weet te zeggen, mijnheer de beambte, laat mij dan gaan. Gij bent mijn tegenstander, en zoudt graag iets uit mijn mond willen horen, waarmee gij mij voor de raad zoudt kunnen beschuldigen. Neen, zo dwaas ben ik niet." De beambte zei tot hem: "Indien gij het mij niet wilt zeggen, zal ik anderen raad schaffen." Antonius antwoordde: "Mijnheer, doe wat gij van rechtswege schuldig bent. Weet gij iets op mij te zeggen, beschuldig mij; zo niet, ontsla mij. Wat praat gij toch? Zou ik bij mijn tegenstander gaan biechten? Dat zij ver!"

Toen zij dus lang met elkaar gesproken hadden, en Antonius de beambte steeds als zijn tegenstander bejegende, en de beambte niets op hem verkrijgen kon, zei Antonius

eindelijk: "Mijnheer, reeds lang heb ik u opgehouden, opdat gij niet denken zoude een kind voor te hebben; alsof ik niet wist, wie mijn rechter of wie mijn tegenstander is. Nooit heb ik geweigerd mijn geloof te belijden. Ik wil dat ook voor u niet verzwijgen; want, of ik dit voor u alleen doe, of morgen voor meerderen, dat is mij hetzelfde. Daarom, vraag mij nog eens, en ik zal u antwoorden."

De beambte vroeg hem toen andermaal: "Hoe lang is het geleden, dat gij volgens de gewoonte hier te lande, het sacrament niet ontvangen hebt?" Antonius antwoordde: Twee, drie of vier jaren. Het spijt mij, dat ik er ooit geweest ben, en dat ik de sacramenten van Christus zo heb helpen bederven." Toen deed hij een vraag omtrent de doop. Antonius beled, dat het dopen, als het in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes geschiedde, oprecht en goed was, hetzij bejaarden of jeugdigen de doop ontvangen maar dat het overige, wat men er in het pausdom had bijgevoegd, niets dan gruwelen waren. Daarna ondervroeg hij hem naar de andere vijf sacramenten. Hij antwoordde, dat er slechts twee door Christus waren ingesteld, en dat men van de andere niets in de Schrift vond, dat ze sacramenten of genadetekenen waren.

Nadat de beambte hem aangaande deze en meer andere artikelen had ondervraagd, vertrok hij en zei: "Ik zal u door geleerden laten onderrichten." Antonius antwoordde: "Mijnheer, ik bid u, laat mij met geen monniken of priesters spreken; want zij verdraaien en verknoeien alles ten allen tijde, het ergste, zelfs wat goed gezegd is, omdat zij ons dodelijke vijandschap toedragen." "Zo zo," zei de beambte, "Ik zal u andere geleerde mannen brengen." Nadat Antonius aldus de waarheid vrijmoedig beleden bad, gevoelde hij zulke vertroosting in het hart, dat alle leed en benauwdheid des vleses, welke hij om de naam des Heeren leed, hem nietsbetekenend voorkwamen. Hij dankte de Heere, dat Hij hem in zijn verantwoording had bijgestaan, en bad Hem, voortaan Zijn Geest te willen schenken, zoals Hij beloofd had, en dat Die door hem mocht spreken. Enige dagen daarna kwam de beambte weer bij Antonius, en wel met enige geleerde mannen, en zei. "Zie, Antonius, ik breng u hier geleerde mannen, die u onderwijzen zullen, en geen priesters of monniken zijn, zoals gij mij gevraagd hebt." Antonius antwoordde: "Mijnheer, dat ik geen priesters of monniken begeerde, was slechts een zwakheid van mijn vlees; maar nu ben ik tevreden, wie gij ook brengt, hetzij priesters, monniken, of ook alle leraren van Leuven; ik wacht hen allen af, want de waarheid van het goddelijke Woord is onoverwinnelijk." Daarna vroeg hij de geleerden: "Mijn heren, wilt gij met mij over het geloof spreken? Zij antwoordden toestemmend. Antonius hernam: "Gij weet, dat het geloof op Gods Woord behoort gegrond te zijn, zoals Paulus zegt, Rom. 10, vs. 17. Daarom bid ik u, dat gij alleen Gods Woord bijbrengt en niets anders." Toen zei een hunner: "Welaan dan, gelooft gij niet, dat het lichaam van Christus waarlijk in de handen van de priester zich bevindt, als hij in de mis de woorden Gods over het brood heeft uitgesproken? Antonius antwoordde: "Mijn vriend, die een huis wil bouwen, zal met het dak niet beginnen, maar hij laat eerst het fundament leggen. Laat ons ook met het fundament beginnen, voor wij over het hoofdstuk van het sacrament spreken." De ander wilde daar niet aan; maar bleef altijd bij zijn vraag over het sacrament; terwijl Antonius verlangde, dat men eerst spreken zou over het geloof in Christus. Want hij wist, dat zij aangaande het sacrament onwetend waren, aangezien zij daardoor de zaligheid zoeken, omdat zij de kracht van het geloof in Christus Jezus niet verstaan of begrijpen; wat hij hun alles bewees. Zij vielen hem met roepen en schreeuwen lastig; maar hij hield niet op hun verregaande onwetendheid te bewijzen, dat zij Christus de enige Middelaar der zaligheid verwierpen, en de stoffelijke kracht der sacramenten als middelen der zaligheid aanprezen. Zij riepen weer, dat hij niet aan de woorden van

Christus geloofde, en dat hij in het sacrament slechts een ijdel teken zag. Antonius zei: "Gij beliegt mij; want ik zie in het avondmaal geen ijdel teken, en verlang wel om u te bewijzen, dat de gelovigen daar met het natuurlijke lichaam en bloed van Christus worden gespijzigd. Doch wij moeten eerst met het fundament der zaligheid beginnen, met het geloof namelijk; dan zullen wij het andere te beter kunnen verklaren. Maar, daar wilt gij niet van horen, want gij gevoelt wel, dat uw fundament op menselijke leringen gevestigd is, en gemakkelijk kan worden omgestoten. Daarom, laat u dat niet aanraden, of uw gehele gebouw valt in duigen. Wacht u daarvoor!"

Toen de beambte zag, dat zijn geleerden met woorden niets konden winnen, verlangde hij, dat Antonius de belijdenis van zijn geloof aangaande het sacrament des altaars, zoals hij dat noemde, van de doop, van het vormsel, van de biecht, van de priesterwijding, van de mis, van het huwelijk, van het laatste oliesel en van de verordeningen der kerk schriftelijk zou overgeven, en zo scheidden zij van elkaar. De geleerden schaamden zich over hun geschreeuw voor de beambte, en Antonius was verheugd in de Heere, en zong een lofzang.

Korte tijd daarna gaf hij zijn belijdenis van het avondmaal over, en betuigde, dat dit zijn geloof was; waarin ook met enige woorden van de doop wordt gesproken.

De schriftelijke belijdenis van Antonius

Christus regeert door Zijn Woord over Zijn gemeente.

Christus Jezus, Die het Hoofd Zijner gemeente is, en door Zijn Vader als Koning over Zijn heilige berg Sion is aangesteld, regeert over Zijn volk met Zijn heilig Woord en sacramenten. Hij betuigt Zelf, dat God Hem gezalfd heeft om het Evangelie te prediken.

Zo heeft Hij ook predikers en leraars uitgezonden in de gehele wereld, zeggende: "Mij is gegeven alle macht in de hemel en op aarde; daarom gaat heen, en predikt het Evangelie allen creaturen, en doopt hen in de naam des Vaders, en des Zooris, en des Heiligen Geestes, lerende hun onderhouden alles wat Ik u geboden heb."

Door het Woord Gods is het rijk van Christus opgebouwd, uitgebreid, vermeerderd, en wordt het onderhouden en bevestigd, en zonder dat Woord kan er geen rijk of gemeente van Christus bestaan. Wie daarvan afwijkt en een ander woord predikt, is vervloekt, al ware hij ook een Engel uit de hemel.

Door Gods Woord en de sacramenten worden wij zalig of veroordeeld.

Christus zweert ons met een eed, dat zij allen zalig zijn, en de dood niet zien zullen in der eeuwigheid, die Zijn woorden horen. Paulus zegt ook, dat het Evangelie een kracht Gods is tot zaligheid voor een iegelijk, die gelooft. Zo ook van de sacramenten: want Ananias zei tot Paulus: Wat vertoeft gij, sta op en laat u dopen en uw zonden afwassen, aanroepende de Naam des Heeren. Petrus zegt ook: "dat ons de doop behoudt". Wij worden gereinigd, zegt de Apostel, met het waterbad in het Woord;" hij noemt ook de doop "een bad der wedergeboorte." En Christus zegt ook tot Petrus: "Wie gewassen is, is geheel rein." Ook zegt Paulus, dat het brood en de drinkbeker des Heeren de gemeenschap aan het lichaam en het bloed van Christus is, dat immers een heilige gemeenschap is?

Zoals ons aangaande het Woord van God gezegd wordt, dat wij daardoor behoren zalig te worden, mag men dit ook op de sacramenten toepassen, zoals gezegd is.

Maar ieder moet hier wijs en naarstig toezien, dat hij aan de schepselen geen macht toeschrijft, om de zonden te vergeven, of zaligheid aan te brengen. Want geen ander middel is ons gegeven, om zalig te worden dan Jezus Christus, Die de enige Middelaar is en Verzoener voor onze zonden.

Als men dan zegt dat het Woord van God en de sacramenten zalig maken, moeten wij niet op het uiterlijke letten maar op het inwendige. En om dit goed op te merken,

moeten wij acht geven op tweeërlei dienaars en uitdelers van het Goddelijke Woord en van de sacramenten; namelijk op de zichtbare dienaar, als: Apostelen, Profeten, leraars of herders. De andere dienaar is God Zelf, die op onzichtbare wijze de mens leert en onderwijst.

Het woord der Apostelen en der Profeten heeft geen kracht, indien God de harten van binnen niet door Zijn Geest bewerkt. Want tevergeefs wordt er nat gemaakt en geplant, als God geen wasdom geeft. Zo zegt ook Christus: Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader hem trekke."

Alzo is het ook in de sacramenten. Uiterlijk gebruikt de dienaar van het Woord in de doop het water, en in het avondmaal het brood en de wijn. Maar Christus Jezus gebruikt inwendig de doop van de Heilige Geest; en in het avondmaal spijzigt Hij ons inwendig met de gemeenschap Zijns lichaams en Zijns bloeds.

Het onderscheid daarin leert ons ook Johannes de Doper, als hij van zijn bediening en die van Christus spreekt en zegt: "Ik doop u wel met water; maar Hij zal u dopen met de Heilige Geest." Dit wordt ook door voorbeelden bewezen. Toen Christus namelijk door, Johannes met water gedoopt werd, heeft God Hem ook in zichtbare gedaante met de Heilige Geest gedoopt. Daarvan sprak ook Christus tot Zijn apostelen, als Hij hun beval niet van Jeruzalem te wijken, maar de belofte des Vaders te verwachten, "die gij", zeide Hij, "van Mij gehoord hebt; want Johannes heeft wel met water gedoopt, maar gij zult met de Heilige Geest gedoopt worden.

Aangaande zulke dienaars zegt Christus: "Voorwaar, voorwaar zeg Ik u: Mozes heft u niet gegeven het brood uit de hemel; maar Mijn Vader geeft u het ware brood uit de hemel. Want het brood Gods is Hij, die uit de hemel nederdaalt, en Die de wereld het leven geeft."

Zo is dan Paulus wel onze prediker, maar God is inwendig een leermeester, Die het Woord door Zijn Geest in onze harten vruchtbaar maakt; dat is, Hij beweegt onze harten, om dat Woord door het geloof aan te nemen, dat de harten reinigt en heiligt. Zo doopten ook de apostelen en leraars niet water, maar de Heilige Geest reinigt ons in het hart van zonden, en maakt ons alleen heilig. Alzo gaf Mozes en andere dienaren het lichamelijke brood, maar God geeft ons alleen het voedsel des Geestes in het lichaam van Christus Jezus.

De leer der predikers heeft geen macht iemand te bekeren, ofschoon zij Gods Woord prediken. Hun doop kan niemands zonden afwassen, ofschoon zij die op Gods bevel toedienen. Zij kunnen niemand de zaligmakende spijs van het lichaam en bloed van Christus geven, al bedienen zij het avondmaal naar de wil van de Heere, zolang de Heilige Geest Zijn kracht inwendig aan de mens niet medeelt.

Zo is het dan God, de Vader, en heilige Geest, Die ons eigenlijk leert en onderwijst, Die ons doopt en reinigt van zonden, Die ons in Christus spijzigt tot het eeuwige leven, en niet de prediker, noch enig uitwendig teken.

Wel is dus Gods woord een dwaasheid voor degenen die verloren gaan, en is voor hen bedekt; ja, het is hun een reuk des dood, wat voor de gelovigen een reuk des levens is. Zo is dan het woord van Christus, evenals Christus Zelf, gezet tot een val en opstanding van velen, en tot een teken dat wedersproken wordt. Zo zijn dan ook de sacramenten voor de onboetvaardigen tot een oordeel en verdoemenis.

Om dus rechte kennis van God te verkrijgen, moet God Zelf de Leermeester zijn; om de kracht van de sacramenten te gevoelen, moet God Zelf de verborgenheid in de mens werken.

Hoe men de verborgenheid en de vrucht van het avondmaal verwerft en verkrijgt.

Wij hebben gehoord, dat Gods Woord tot zaligheid is voor hen, die dat door de Heilige Geest leren kennen, en dat het ook de ongelovigen tot verdoemenis is. Alzo is

ook het sacrament des avondmaals, waarvan wij nu zullen spreken, de gelovigen tot zaligheid, maar de ongelovigen of onboetvaardigen tot een oordeel of verdoemenis. Op dezelfde wijze ontvangen wij het uitwendige van de prediker, zowel de gelovige, als de onboetvaardige en geveinsde; maar het innerlijke, wat de Heilige Geest werkt, ontvangen alleen de gelovigen en boetvaardigen, want daardoor verkrijgt men vergeving van zonden.

De onboetvaardigen kunnen de zaligmakende gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus niet verkrijgen, want zij, die nog lust hebben in de ongerechtigheid, hebben honger noch dorst naar zulke spijs. Christus' lichaam is voor hen niet in de dood overgegeven, noch Zijn bloed vergoten tot vergeving van zonden. En het is duidelijk uit de woorden van Christus, dat er geen ander vlees of bloed in het avondmaal wordt uitgereikt dan wat tot vergeving der zonden is gegeven: wat alleen hun toekomt, die vergeving der zonden ontvangen, de gelovigen en niemand anders.

Waar geen geloof en geen boetvaardig hart gevonden wordt, daar is niets dan ongerechtigheid, zonde en verdoemenis. Maar, waar Christus is, daar is gerechtigheid, vergeving van zonden en het eeuwige leven. Aldus kunnen de ongelovigen Christus niet bezitten; want welke gemeenschap kan Christus met Belial, de gerechtigheid met de ongerechtigheid en het licht met de duisternis hebben?

Zo wie dan de gemeenschap aan het lichaam van Jezus Christus in het avondmaal deelachtig wil worden, die mag, zoals Augustinus zegt, zijn buik of tanden niet bereiden; dat is, hij behoeft met geen lichamelijke honger, om met lichamelijke spijs verzadigd te worden, tot de tafel des Heeren te komen, maar voor zulk een geestelijke spijs moet hij geestelijken honger gevoelen. Want gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus te hebben, is een geestelijke spijs, die ons door God zelf wordt aangeboden en gegeven, zoals boven meer uitvoerig wordt voorgesteld. Deze honger hebben de onboetvaardigen niet, en derhalve kunnen zij met deze geestelijke spijs niet verzadigd worden.

Dit is de ware beproeving, voor men aan de tafel des Heeren gaat.

Wanneer nu iemand zich zijn menigvuldige zonden voor ogen stelt, de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis; als hij zich spiegelt in de wet des Heeren, en ziet, hoe vaak en menigmaal hij die overtreden heeft, en luistert naar het oordeel en het vonnis van de rechtvaardige God, die zegt: "Vervloekt is hij, die niet blijft in hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen", zo schrikt zijn geweten en is hij verslagen in zijn gemoed. Want hij weet wel, dat God waarachtig is en niet liegen kan, en daarom weet hij ook, dat de veroordeling hem nabij is. Want God toch heeft dit gesproken, en naar Zijn rechtvaardigheid kan Hij geen zonde ongestraft laten. Immers zegt Hij: "De ziel, die zondigt, die zal sterven." Dan zoekt dit verslagen en verschrikt geweten, of er ook hulp of troost te vinden is, om van de straf van God voor de zonde en van de verdoemenis verlost te worden.

Dit is dan de ware honger, die de zondaar tot de heilige maaltijd moet drijven en brengen, omdat hij geen gerechtigheid en niets goeds in zichzelf, en ook geen hulp in enig schepsel kan vinden, die hem van de grimmige toorn Gods en van de eeuwige verdoemenis, waarin hij wegens de zonden gevallen is, zon kunnen bevrijden.

Zulken, die alzo hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, noemt Christus zalig, en Hij belooft, dat zij verzadigd zullen worden.

Ja, Christus stelt zichzelf voor als het levende brood, en zegt dat zij, die daarvan eten, niet zullen sterven, maar het eeuwige leven hebben.

En op deze wijze worden wij gespijzigd en verzadigd; wij moeten honger en dorst hebben, om van de zonden vrij te zijn.

Christus spijzigt ons, als Hij zelf onze zonden op zich neemt, en belooft de vergeving en reiniging der zonden, door het vergieten van zijn bloed, zoals de beloften in het avondmaal luiden.

Wij moeten honger en dorsten om vrij te komen van de toorn en de straf van God. Christus spijzigt en laaft ons met de beloften, dat Hij de toorn en de straf van God in Zijn lichaam ontvangt, en om onzer zonden wil geslagen en in de dood overgeleverd wordt; en tot verzekering, daarvan schenkt Hij ons Zijn lijden, Zijn bloedstorting en Zijn dood, ja Zijn gehele lichaam, opdat wij zeker zouden zijn, dat wij, met Zijn gerechtigheid en verdiensten gespijzigt, van zonden vrij en met God verzoend zijn.

Als ik dan honger, om van de dood, die de bezoldiging der zonde is, bevrijd te zijn, spijzigt mij Christus, als Hij tot mij zegt: "Mijn lichaam is voor u in de dood gegeven; neen, dat geef Ik u." Als ik dorst naar vergeving zo komt Christus en zegt: "Mijn bloed is vergoten tot vergeving van uw zonden; neem, dat geef Ik u."

Wanneer ik deze beloften met het geloof ontvang en aanneem, en zij verzegeld zijn niet het heilige teken van het brood en de wijn, dan ben ik verzadigd, dat is, getroost in mijn gemoed, omdat ik zulk een gemeenschap met Christus Jezus gevoel, dat ik Zijn lijden mijn lijden, Zijn dood mijn dood, Zijn verdiensten mijn verdiensten noemen mag; ja, dat Christus mij geheel en onverdeeld gegeven is en toebehoort.

Aldus is het lichaam van Christus een geestelijke spijs, en Zijn bloed een geestelijke drank, niet een lichamelijke. Want men komt hier niet om naar het lichaam, maar naar de geest en naar de ziel gespijzigt te worden. En dit heeft Christus ons als bij Testament achtergelaten, en dat Testament met Zijn dood bevestigd, zoals ook Zijn woorden luiden: "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed, dat voor ulieden vergoten wordt.

Zoals dan het natuurlijke lichaam van Christus een geestelijke spijs is, wordt deze spijs ook geestelijk dat is, door het geloof, en niet door de mond of keel gegeten en genoten.

Aldus ontvangen wij op zulk een wijze als boven verhaald is, het waarachtige, natuurlijke en wezenlijke lichaam en bloed van Christus Jezus, dat voor vijftien eeuwen op de berg Calvarië werd gekruisigd, en nu aan de rechterhand van Zijn Vader in de hemel gezeten is; dat lichaam herhaal ik, en geen ander, ontvangen wij in het avondmaal des Heeren. Nu is het niet nodig, dat Christus van de hemel neerdaalt, om zulk een spijs voor ons te worden. Want ons geloof rust niet op het brood des avondmaals, maar reikt tot de berg, waar Hij voor zovele jaren aan het kruis gehangen heeft, ja tot de hemel, waar Hij als de overwinnaar met Zijn Vader regeert; daar genieten wij Hem door het geloof, en deze gemeenschap werkt de Heilige Geest in onze harten.

Het doel, waarmee Christus eigenlijk deze heilige maaltijd aan ons nagelaten heeft en bevolen te onderhouden, is, opdat wij deze heerlijke weldaad, dat Hij ons namelijk door zijn dood van de eeuwige dood en door Zijn bloedstorting, van zonden bevrijd heeft, niet zouden vergeten. Daarom zegt Hij: Doe dat tot mijn gedachtenis." En Paulus zegt: "Want, zo dikwijls, als gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heeren, totdat Hij komt." De Heere wil ons hiermee inzonderheid de weldaad van Zijn dood inprenten en in eeuwige gedachtenis doen houden. Dit is de voornaamste bedoeling. Nog andere redenen zijn er bij te voegen, namelijk, dat het avondmaal een band is om de liefde te bevestigen en de eenheid te bewaren. Zo zegt Paulus: "Want één brood [is het, zo] zijn wij velen één lichaam omdat wij allen één broods deelachtig zijn; wij zijn allen tot een Geest gedrenkt." Er kan immers geen sterker band bestaan om de liefde te onderhouden, dan ons in dit sacrament bewezen wordt, dat wij leden zijn van één lichaam, waartoe ons

de Heere Christus tezamen verenigd heeft door Zijn Geest, opdat wij elkaar met reine harten en met een oprecht gemoed zouden liefhebben en beminnen.

Daarenboven is het ook de bedoeling, dat wij God onze lieven Vader danken, dat Hij ons Zijn welbeminden Zoon Jezus Christus geschonken heeft. In andere opzichten hebben wij alle reden om God te danken; maar deze weldaad gaat al het verstand van de mens te boven, dat God ons Zijn Zoon gegeven heeft, niet als een straffen Rechter, maar tot een Zaligmaker en Behouder; niet als een arme en behoeftige, maar Die van alle goddelijke schatten en rijkdom overvloedt; Die ons gegeven is tot een Voorspraak, Verzoener en Verlosser; Die ons van God geworden is tot wijsheid, rechtvaardigheid en heiligmaking; Die Zijn leven en bloed niet gespaard heeft om ons zalig te maken. En, hoewel wij dit alles geenszins kunnen vergelden, zullen wij nochtans onze harten opheffen naar de hemel, en de milde Vader danken, zoals Christus bij de instelling van het heilige avondmaal gedaan heeft, en voortaan vast vertrouwen, dat God ons niets weigeren zal, Die voor ons Zijn Zoon niet gespaard heeft. .

Voorts moet ieder, die tot de tafel des Heeren komt, bedenken, dat hij Christus, Wiens lidmaat hij is, moet navolgen. En, gelijk Christus Zijn liefde jegens Zijn vijanden bewezen heeft, dat bij evenzo allen mensen liefde bewijze, ja, zelfs tot de dood. En, gelijk Christus Zijn lichaam voor onze zonden heeft overgegeven in de dood, dat hij voortaan zijn lichaam stelle tot een levende en heilige offerande, en de zonden afsterve, om met Christus in nieuwhed des levens op te staan en te wandelen; want deze geestelijke spijs wordt niet veranderd in onze natuur, maar zij verandert ons in de natuur van Christus, zodat wij met Hem één lichaam en geest worden, en niet Zijn onschuld, gerechtigheid en gehoorzaamheid worden bekleed en versierd, en Zijn erfdeel van het eeuwige leven bezitten zullen. "Wie Mij eet, zegt Christus, "die Zal leven door Mij."

Hierdoor kan ieder zeer goed weten, dat wij schandelijk helogen worden door sommige mensen, die zeggen, dat wij in de sacramenten alleen een ijdel of uitwendig teken stellen. Want, evenals wij Gods Woord als geen ijdele zaak achten, maar als een Woord des levens en der zaligheid, alzo beschouwen wij de sacramenten van Christus als waarachtige tekenen van onze zaligheid.

Hoe men de woorden in het avondmaal "Dat is Mijn lichaam" verstaan moet.

Nu moeten wij nagaan, hoe men de woorden van het sacrament verstaan moet. Enige menen deze woorden te moeten opvatten, zoals de tovenaars soms de heilige woorden gebruiken, om de natuur van enige dingen te doen veranderen; want zij zeggen tot het brood: "Dat is Mijn lichaam," en beweren, dat het brood door deze vijf woorden in het vlees van een mens veranderd wordt, alsof zij tot het brood zeiden: "Wordt veranderd in Mijn lichaam!"

Enige anderen leggen deze woorden zo uit, dat zij zo veel te kennen geven als: "Met dat, of omtrent dat, of in dat brood is Mijn lichaam." Maar de Heere Christus zegt niet: "Met dat brood, of omtrent, of daarin is Mijn lichaam;" maar, toen Hij het brood gaf, zei Hij: "Dit is Mijn lichaam," het brood zelf Zijn lichaam noemende.

Aldus verkeren deze beide in dwaling, en vooral de eerste, die zodoende het gehele sacrament wegnemen, als zij ons brood en wijn wegnemen, welke de uiterlijke tekenen zijn en de aard van het sacrament. Want, zoals zij zelf zeggen, wordt het een sacrament als het woord gesproken wordt tot het brood; en is de stof van het sacrament het woord. en de zaak, en dus kan het geen sacrament heten, als de zaak wordt gemist. En uit deze dwaling is er een zeer schandelijke en schadelijke afgoderij voortgevloeid. Want als zij leerden, dat het brood door vijf woorden veranderde in het lichaam van Christus, bevalen zij tevens dat aan te bidden en te vereren als een God. Zij willen ons alzo Christus aanwijzen in de gedaante van brood. Doch de Schrift leert

ons, dat wij zulke mensen niet geloven moeten, die roepen: Christus is hier of daar. Maar Paulus zegt, dat wij Hem moeten zoeken daarboven in de hemel, waar Hij zit aan de rechterhand des Vaders.

Men moet dus wel in het oog houden, dat de woorden, het brood en de wijn geen sacrament uitmaken, tenzij dit alles naar de regel en instelling van Christus genoten wordt; dat is, als het brood en de wijn in de gemeente tot gedachtenis aan de dood en de bloedstorting van Jezus Christus gegeten en gedronken worden. Het is dus een grote dwaling een naam van sacrament aan iets te geven, wat men langs de straat draagt of in een kastje houdt besloten; evenmin kan het water in de doopvont een sacrament heten, zolang men net doopt.

De anderen, die met het brood het lichaam van Christus willen eten, en met de wijn Zijn bloed drinken, ofschoon zij niet zover afdwalen als de eerste, verkeren in een grote dwaling door te menen, dat het lichaam van Christus in het brood is, zoals de ziel, naar hun zeggen, in het lichaam, of gelijk het koren in een zak of de wijn in de fles, of gelijk het vuur in een gloeiend ijzer is. Ja, met zulke ongepaste en domme vergelijkingen komen zij voor de dag. Ten gevolge daarvan hebben zij willen beweren, dat de goddelozen het zaligmakende lichaam van Christus ook zouden ontvangen, wat zo niet zijn kan, want Christus zegt: "Wie mijn vlees eet; en mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem." Het is toch duidelijk, dat de goddelozen zonder God en Christus leven, en derhalve eten zij het vlees van Christus niet.

Deze dwaling is ontstaan, doordat zij wel wisten, dat in het avondmaal brood en wijn dezelfde blijven, en niet veranderd kunnen worden, of het sacrament zou geschonden zijn. En, terwijl zij horen, dat Christus ons Zijn lichaam geeft, verbeelden zij zich, dat Hij Zijn lichaam geeft in het brood. Maar, zoals wij boven reeds verklaard hebben, worden ons het lichaam en het bloed van Christus in het avondmaal geschonken niet als een lichamelijke, maar als een geestelijke spijs, en daarom worden zij door het geloof ontvangen. Derhalve kunnen dit de ongelovige lieden niet ontvangen, omdat zij het geloof missen, maar zij ontvangen wel het uiterlijke teken, dat met de mond en de keel genoten wordt.

Nu zullen wij aantonen, hoe men de woorden, die in het avondmaal gebruikt worden, moet opvatten. De woorden luiden aldus: "En als zij aten, nam Jezus het brood, en gezegend hebbende, brak Hij het, en gaf het de discipelen, en zei. "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam, dat voor u verbroken wordt, doet dat tot Mijn gedachtenis. En hij nam de drinkbeker, en gedankt hebbende gaf hun die, zeggende: "Drinkt allen daaruit; want dat is Mijn bloed, het [bloed] des Nieuwe Testaments, hetwelk voor velen vergoten wordt, tot vergeving der zonden."

Lukas en Paulus drukken zich omtrent de beker een weinig anders uit, en zeggen: "De drinkbeker [is] het Nieuwe Testament in Mijn bloed, hetwelk voor u vergoten wordt. Doet dit, zo dikwijls als gij die] zult drinken, tot Mijn gedachtenis."

Vooreerst dan, opdat de een plaats door de andere verklaard en begrepen worde, is het zeker, dat het brood op zulk een wijze het lichaam wordt genoemd als de beker het bloed. Laat ons nu eens zien, hoe de beker of de wijn het bloed is.

Paulus en Lukas zeggen, dat de beker een Nieuw Testament is in het bloed van Christus. Aldus is het ook op dezelfde wijze van het brood te verstaan, dat het een Testament is in het lichaam van Christus; en daarom draagt het brood en de wijn de naam van dat, waarvan het een Testament is. Aldus worden het brood het lichaam en de wijn bloed genoemd.

Evenals de steenrots, waar de Israëlieten in Mozes' tijd uit gedronken hebben, Christus wordt genaamd, zoals Paulus zegt: "De steenrots was Christus", daar Christus nochtans enige eeuwen daarna eerst in de wereld kwam, alzo worden de offeranden

zonden genaamd, die voor de zonden geofferd waren, terwijl de priesters de zonden van het volk eten.

In de hoofdzaak komen wij met allen, die de Evangelische leer hebben aangenomen, daarin overeen

Dat men in het avondmaal beide, brood en wijn, behoort uit te delen en te gebruiken. Aldus mag men dan de gemeente de beker niet onthouden, wat tegen Christus' gebod is, Die zegt: "Drinkt allen daaruit."

2. Dat in het avondmaal het brood en de wijn niet veranderd worden, want Paulus noemt het voor en na brood. Christus noemt de wijn daarna ook de vrucht van de wijnstok.

3. Dat men het brood van het avondmaal niet behoort op te sluiten, of in uitwendige praal te vereren, want Christus heeft bevolen het te eten en niet te aanbidden.

4. Dat het avondmaal geen offerande is voor levenden en doden, want Christus is eenmaal door Zijn eigen bloed in het heilige ingegaan, en heeft een eeuwige verlossing teweeggebracht, zodat hij zich niet dikwijls opofferde, anders had hij bij herhaling moeten lijden.

5. Dat men in het avondmaal de dood des Heeren Christus verkondigen moet, en dit aldus tot Zijn gedachtenis doen, wat men in de mis niet doet.

6. Dat het avondmaal zonder geloof, dat op de beloften, die verkondigd worden, vertrouwt, niet nut is; aldus verwerpt men Opus Operatum, zoals zij het noemen.

7. Dat zij, die in het avondmaal de beloften geloven en aannemen, waarachtig ontvangen en bezitten de gemeenschap aan het lichaam en bloed van Christus Jezus, voor ons aan het kruis verbroken en vergoten.

8. Dat men het avondmaal niet aan één persoon mag toedienen, maar in een samenkomst, zoals Paulus zegt: "verwacht elkaar," waardoor alle winkelmissen, waar slechts één eet en drinkt, verworpen worden.

Het onderscheid

Het verschil bestaat daarin alleen, of dit sacrament van het avondmaal een spijs voor het lichaam is; dat is, of in het avondmaal ons lichaam met het vlees en het bloed van Christus door het natuurlijke eten en drinken, gespijzigd wordt. Enige zeggen ja; wij zeggen neen; en omdat toe te stemmen, moet men de toevlucht nemen tot de volgende dwaasheden: dat het lichaam van Christus overal is; dat de hemel, waarheen Hij is gevaren, overal is, ja ook in de hel; dat Christus lichamelijk bij ons blijft tot het einde der wereld; dat Hij een onzichtbaar en onaantastelijk lichaam heeft; dat zijn lichaam en bloed van elkaar gescheiden zijn, &

Een vraag op de woorden "Dat is Mijn lichaam."

Of het brood het lichaam van Christus genaamd wordt? Zij zeggen: neen. Antwoord. Toen Christus het brood nam, sprak Hij aldus: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam, zo noemt Hij het brood zijn lichaam; zeggen zij ja, dan komen wij overeen. De vraag, is, op welke wijze het brood het lichaam van Christus is, figuurlijk of werkelijk: zeggen zij werkelijk, dan is het antwoord, dat Christus dan een lichaam van brood moet hebben en niet van vlees; want het brood blijft in zijn aard onveranderd. Zeggen zij figuurlijk, zo komen wij daarin overeen; want alzo wordt de steenrots ook Christus genaamd en het Paaslam de doorgang en de besnijdenis het verbond, waarvan zij tekenen en zegelen zijn.

Dit, hoop ik, zal voor de eenvoudigen, die de waarheid van ganser hart zoeken, genoeg zijn. Want hen, die twist zoeken en tegen ons verbitterd zijn, kan men met geen bewijzen overtuigen. En, zo iemand deze woorden van het sacrament beter en verstandiger weet te verklaren, bid ik daarin geen moeite te sparen, maar mild mee te

delen, wat de Heere hem geschonken heeft, zonder bitterheid of schelden, want dit betaamt de christen niet. In een kwaadgezind hart kan de zachtmoedige Geest des Heeren niet wonen, Die onderwijzen wil hem, die met zachtmoedigheid wil ontvangen. En, zolang wij leven, verlangen wij uit Gods Woord geleerd en onderwezen te worden, en danken ook hem van ganser harte, die zich bevljigtigen om ons te onderwijzen. Christus Jezus, Die de eeuwige wijsheid des Vaders is, geve ons samen de Geest der eenheid, zijn Heilige Geest, Die ons in de waarheid leide. Amen." Enige andere artikelen, waarvan hij sommige wat uitvoerig heeft beschreven, maar die hier meer beknopt worden meegedeeld.

Daarna sprak hij ook over de doop, en verklaarde, dat de kracht van de doop niet was gelegen in het water, om de zonden uit te delgen, en dat God verboden had tot zijn Woord iets af of toe te doen; maar alleen, wat Hij bevolen heeft, behoort men te onderhouden. Dit leerde Christus ook zijn apostelen, toen Hij hen uitzond om te dopen. "Daarom," zei hij, "zullen zij zwaar gestraft worden, die, boven het bevel van Christus met zouten, smouten, duivelbanningen en dergelijke bijvoegingen de sacramenten ontzenuwen, ja, aan de stoffen toeschrijven, wat alleen het ambt van Christus is; zoals, de duivel zijn geweld te ontnemen de zonden te vergeven, te wederbaren, voor de rechterstoel van Christus te bevrijden, en het eeuwige leven te geven." Hij bewees ook, dat Christus, naar Zijn goddelijke wijsheid, in de sacramenten volkomen had verordend, wat nodig was, zodat geen menselijke bepalingen daaraan behoren te worden toegevoegd.

Aangaande het vormsel bewees hij, dat het niet anders dan zeker spel was, afkomstig van het oude gebruik om de kinderen in het geloof te bevestigen. In vroegere tijden was men gewoon de kinderen de ouders en de doopgetuigen aan te bevelen, dat zij hen in het geloof zouden onderwijzen. Wanneer nu de kinderen rekenschap van hun geloof gaven bij de bisschop of predikant, zegende hij hen. "Nu zit de bisschop, en spreekt de kinderen in het Latijn toe; hij zalft hen met olie, geeft hun een slag in het gezicht, en laat hen gaan. Is dat nu het werk voor een pastoor, om aldus de kinderen te onderwijzen en in het geloof te bevestigen?"

Van de biecht zei hij, dat dit een uitvinding van mensen was, en dat men voor God moest belijden, wat men jegens God misdreven had, ook jegens zijn broeder, wat men jegens deze misdaan had. "Want wat ik tegen de beambte misdaan heb, dat kan mij de pastoor van St Goelen niet vergeven." Van zulk een broederlijke verzoening spreekt Christus Luk. 12; Matt. 18 en Jak. 5.

De priesterwijding, zoals die nu plaats heeft, is een Joodse instelling, die door Christus is vernietigd, aangezien hij Priester is in eeuwigheid, en door Zijn enige offerande volkomen zalig maakt, die geheiligd worden. Men leest in de gehele Schrift niet, dat Christus iemand bevolen heeft missen te doen, dat is, te offeren voor levenden en doden. Wet heeft Hij bij Zijn gemeente predikers aangesteld, die het volk naar Gods Woord en bevel moeten onderwijzen en de sacramenten bedienen, Matt. 28; Ef. 4, vs. 11. Maar tot het geestelijke priesterschap behoren alle christenen, 1 Petr. 2, vs. 5 Openb. 1, vs. 6.

De mis is door mensen verzonnen, zoals uit verscheidene geschiedenissen blijkt, en kan geen offerande voor de zonde zijn; want Christus is "eenmaal door Zijn eigen bloed ingegaan in het heiligdom, een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende," en "waar vergeving ervan is, is geen offerande meer voor de zonde."

Het huwelijk is een heilige instelling van God, in het Paradijs verordend, dat onder allen eerlijk is. De priesters noemen dit een sacrament, dat zij nochtans elkaar verbieden als onrein; aldus zijn zij met zich zelf in strijd. Maar alle bevelen van God zijn geen sacramenten, evenals die van de overheid, aalmoezen te geven en te bidden

geen sacramenten zijn, al zijn zij door God ingesteld en verordend. Dat de priesters en monniken elkaar het huwelijk verbieden, noemt Paulus een leer der duivelen.

Het laatste oliesel, als men de gestorven heiligen aanroept, is niet op de heilige Schrift gegrond. Wat Jakobus zegt, van de kranke met olie te zalven, hoofdstuk 5, vs. 14, wordt bedoeld van het gebruik der apostelen, waarmee zij de kranke gezond maakten. Doch, aangezien de priesters niemand gezond kunnen maken, zo is deze zalving met olie ijdel. In het andere geval konden zij ook hun zweetdoeken nemen, en leggen die op de zieken, zoals Paulus deed, en het een sacrament noemen, en zo kunnen zij wel honderd sacramenten maken. Ik wil niet eens spreken van de aanroeping der doden, buiten de Schrift, wat eveneens plaats heeft, en wat toch slechts afgoderij is, waardoor men Christus verwerpt, Die onze enige Voorspraak en Voorbidder is.

Aangaande de geboden der kerk zei hij, dat de kerk of de gemeente des Heeren de Bruid van Christus is, en daarom alleen de stem van haren Bruidegom hoort. Zij schrijft zelf geen geboden voor, om bij God iets te verdienen of te verliezen op de zaligheid of de verdoemenis, zoals de roomse kerk haar menselijke leringen voorstaat, namelijk, van spijs te verbieden, wat een duivelse leer is; van feestdagen te onderhouden; van getijden en lang gebeden op te zeggen; waarvan Christus zegt: "Gij geveinsden, wel heeft Jesaja van u geprofeteerd, zeggende: Dit volk genaakt Mij met hun mond, en eert Mij met de lippen, maar hun hart houdt zich ver van Mij, lerende leringen, die geboden van mensen [zijn]." Niet dat Christus of de apostelen het vasten, bidden en andere instellingen in de kerk verbieden, maar zij bestraffen zulke misbruiken als men thans in de pauselijke kerk ontwaart, en veroordelen het, dat men daarin heiligheid en verdiensten zoekt, of het geweten daarmee verleidt op straf van zonden."

Nadat Antonius op deze wijze belijdenis had afgelegd, werd zijn broeder Gillis Verdict gedood, waar hij de Heere voor dankte en prees, en zong de 79e psalm: "De heidenen zijn, o Heere, gelopen in uw erve, en hebben besmet uw tempel." (De christelijke lezer bedenke, dat de psalmen, die de martelaren in die tijd en vele jaren daarna zongen, de psalmen zijn berijmd door Johannes uit de Hoven.)

Zijn vader en andere broeders kwamen hem in de gevangenis bezoeken, waardoor hij zeer bezwaard werd in zijn gemoed, vooral toen hij de weemoed en de droefheid van de oude man zag, die aldus van beide kinderen beroofd zou worden. Antonius vertroostte hem zo goed hij kon, en zei, dat hij zich behoorde te verblijden, dat de almachtige God zijn kinderen tot zulk een hoge waardigheid geroepen had, om getuigen van Zijn waarheid te zijn.

Toen de vijanden van het Evangelie te Brussel de onoverwinnelijke vrijmoedigheid van Antonius zagen, en van de ijver hoorde, die hij in zijn vaderland en te Antwerpen in de gemeente van God had aan de dag gelegd, haastten zij zich eindelijk om hem dat te vergelden. Hij werd veroordeeld om op de markt verwurgd en verbrand te worden. Op de 12den Januari, in het jaar brachten zij hem naar de strafplaats, verworgden hem aan een paal en verbrandden zijn lichaam, wat hij met zulk een onverschrokken hart verdroeg, dat allen, die dit zagen, zich verwonderden. Aldus werd deze vrome martelaar, om de getuigenis der waarheid, van zijn leven beroofd, en rust nu in de Heere.

Het was hun voornemen hem in het geheim des morgens vroeg om te brengen, doch God verhinderde hen daarin, want de scherprechter kon toen niet gereed zijn; en zo geschiedde het omstreeks acht à negen uren. De klokken werden niet geluid, omdat zij de gezegende gevolgen van Gillis' dood voor de gemeente zagen. Nadat zijn lichaam verwurgd was, gaven zij het de vogelen ten spijs, doch Gillis' lichaam werd tot as

verbrand. Men strooide onder het volk uit, dat de as van Gillis in het hart der lieden gevlogen was, en daarom werd Antonius niet tot as verbrand.

Adriaan de schilder en Hendrik Bockhalt kleermaker

[Jaar 1559.]

Toen het Evangelie te Antwerpen in het openbaar werd gepredikt, waarover zich alle godvruchtigen verheugden, werden de priesters en monniken woedend van wreedheid. Zij vervoegden zich aan het koninklijke hof, deden hun beklag, beschuldigden de overheid der stad Antwerpen, en zeiden, dat zij nalieten om de ongelovigen om te brengen. De markgraaf, de heer Jan van Immerseele, raadde de overheid een bevel uit te vaardigen, waardoor men de ongelovigen zou leren kennen, welk bevel hij liet afkondigen de 12den December 1558. Toen hij echter zag, dat het volk even ijverig naar buiten liep, om het Woord van God te horen, liet hij de lichamen van enige vrome christenen, die de gemeente van de Heere Jezus Christus voorstonden en verzorgden, voor zekere sommen geld te koop bieden. De predikant werd geschat op drie honderd Karolusgulden, de andere bedienaren op vijftig. En, aangezien er enige bedienaren in de gevangenis zaten, deed hij zijn best om hen van het leven te beroven. Zijn wreedheid en zijn bloeddorstig hart werden dikwerf opgewekt door de klachten der grauwe monniken, hoewel de raad der stad menigmaal tussenbeide trad en het geweld verhinderde. Eindelijk toch sloeg hij de handen aan twee godvruchtige mannen, Adriaan de schilder en Hendrik Bockhalt, kleermaker, die reeds geruime tijd omwille van het evangelie met nog veertien of vijftien broeders gevangen zaten, van wie enige tot de Waalse en enige tot de Duitse gemeente behoorden.

Door het verraad van zijn vader werd Adriaan de schilder het eerst gevangen genomen, opdat de waarheid van Christus' woorden zou blijken, die zegt, dat de ene broeder de andere in de dood zou overleveren, en de vader het kind. Toen namelijk de vrouw van Adriaan hem een kind geschonken, had, wilde hij dat niet door de priesters laten dopen, omdat zij de doop verontreinigden met gruwelen en toverijen, ja ook daarbij voegden grote godslastering, om zodoende het lijden en de dood van Christus Jezus te vernietigen. Daarom liet hij het kind in de christelijke gemeente dopen. Toen de vader dit vernam, schold hij hem uit, en maakte zulk een geraas, dat het overal ruchtbaar werd, nam het kind van zijn zoon, en liet het nog eens door de priesters dopen. Spoedig daarna werd Adriaan gevangen genomen.

Hendrik Bockhalt, een kleermaker en ouderling in de gemeente des Heeren, beijverde zich vooral om twisten in de gemeente te voorkomen, vooral in de leer. Hij was zeer ijverig om zijn kleine kudde, die hem opgedragen en toevertrouwd was, in de grondwaarheden of de catechismus te onderwijzen. En, daar er enige verwarde en twistgierige geesten waren opgestaan, weerstond hij die dapper met de Schrift, wat niet weinig bijdroeg om hem en vele anderen in de omtrek bekend te maken, zodat hij eindelijk werd gevangen genomen en wreed gepijnigd. En, ofschoon de markgraaf hem zeer wreed behandelde, verdroeg hij dit nochtans geduldig en bracht niemand in leed of gevaar, hoezeer men hem ook naar zijn medebroeders ondervroeg.

Toen nu de priesters en monniken wegens de uitbreiding van het Evangelie raasden en woedden, liet de markgraaf deze beide vrome mannen voor de vierschaar brengen, om die ten gunste der bloeddorstige geestelijkheid om te brengen, wat hij zijn onderschout beval te bewerken. Daar deze echter de vroomheid der godzalige martelaren kende, was hij er moeilijk toe te bewegen. Ook waren er enige leden van de raad, die dit niet graag zagen, en liever niet over hen oordeelden. Naar wij vermoeden, bedachten zij wat de almachtige God, de hoogste Rechter, weinige dagen vroeger met een van hun

medeschepenen gedaan had, Gasper de Renialbe genaamd, die, toen hij de onschuldigen ter dood veroordeeld had, zelf half wanhopend het doods vonnis van God in die vierschaar had ontvangen, naar zijn woning was geleid, en uitriep en zich beklaagde, dat hij onschuldig bloed veroordeeld had, en spoedig daarop was gestorven. Dit voorbeeld stond de schepenen nog levendig voor ogen; doch niettegenstaande dit, om niet verdacht te worden aan het koninklijke lief, lieten zij deze beide vrome mannen voorbrengen, die, na een vrome belijdenis der waarheid, gevonnist werden, om voor het stadhuis op de markt aan een paal geworgd en verbrand te worden. Daarop dankte Hendrik de heren voor hun vonnis, en zei: "Dit is de tijd, waarnaar wij reeds hebben verlangd. Wij lijden zulk een dood graag om Gods Woord en de waarheid; maar u, mijn heren, zal dit het zwaarste vallen, God mag het u vergeven." De heren keerden zich om, en gaven hem geen antwoord. Toen werd Adriaan bewogen, en vermaande hen, dat zij de ogen moesten openen, en zien, wat zij deden; "want" zei hij, "God zal wraak nemen over het bloed van zijn uitverkorenen, dat gij zo jammerlijk vergiet."

De volgende avond gingen de broeders der gemeente van Christus een bezoek brengen in de gevangenis, hielden met hen een afscheidsmaal, en vertroostten hen met de liefelijke en heerlijke beloften Gods, en onder een hartelijke omhelzing bevalen zij hen de Heere aan.

Des anderen daags was op de markt een grote menigte volks vergaderd, teneinde de volharding van deze martelaren tot in de dood te aanschouwen. Zij werden voorgebracht, gingen geheel onbevreesd, en betuigden voor ieder, dat zij niet als misdadigers, kettters of oproermakers stierven, maar alleen om de getuigenis des Evangelies van Jezus Christus. Toen de dienaren, die van de marktgraaf bevel hadden ontvangen, om hen naar de strafplaats te, leiden, dat hoorden, maakten zij groot geraas, opdat men de martelaren niet zou horen spreken. Daarna werden zij aan een paal gebonden.

Terwijl de scherprechter bezig was hen aan de paal te binden, verwekte de almachtige God zulk een beweging onder het volk, dat zij eenparig schreeuwden: "Slaat dood, slaat dood." De lieden vertraden elkaar; de huizen en winkels werden gesloten; de scherprechter wierp zijn werktuigen weg, en liet deze heilige martelaren gebonden aan de paal staan. De markgraaf zat op zijn paard, en wist niet, waarheen hij vluchten zou, want hij werd door het volk derwijze omsingeld, dat hij niet weg kon. Daar zat hij nu in grote vrees te paard; zijn dienaren velden hun wapenen en beefden van vrees. De schout sprong van zijn paard, en liep naar de kerk; en, toen hij naar huis ging, stelden hem sommige lieden gerust door te zeggen, dat dit alles veroorzaakt was door een dief, die iemands zak bestolen had. "Och!" zei de schout, sidderende en bevende, "ik heb het vroeger wel gezegd, dat het zo gaan zou. Dit alles is niet ontstaan wegens een dief, maar alle oproeren moeten een oorzaak hebben." Aldus verstrooide God deze bloeddorstigen, en toonde, hoe weinig zij tegen Hem vermogen. Hij bedreigt hen, zoals Hij Paulus deed, en bewijst hun, dat het hun hard zal vallen de verzenen tegen de prikkels te slaan. Maar, helaas, zij zijn verhard, en willen de wonderdaden des Heeren niet erkennen. Het gaat hun, als het Farao in Egypte ging, die, ofschoon hij door godvruchtige mannen gewaarschuwd werd, welke straf hem en zijn volk zou overkomen, daarop geen acht sloeg, en dacht, dat alle tovenaars dit konden doen; en Gods hand herkende hij niet. Daarom overkwam hem een haastig verderf, toen hij Gods volk vervolgde.

O Antwerpen! Antwerpen! U is Gods Woord en wil verkondigd; men heeft u tot boetvaardigheid geroepen, maar gij hebt uw oren gesloten; die u vermaanden hebt gij vervolgd, en hoe de Heere u ook kastijdde, dreigde en strafte, gij hebt het niet

gevoeld. Wat denkt gij toch, dat u zal wedervaren'? Uw boosheid is tot de hemel geklommen, weduwen en wezen verdrukt gij, hun bezittingen hebt gij hun ontnomen, hun mannen verslagen, en het bloed der martelaren vloeit langs uw straten. Zou de allerhoogste God dit aanzien en niet wreken? Denkt dat niet. Daarom, bekeert u nog van uw boosheid, en laat die varen, want het is nog niet te laat; of anders is uw verderf nader bij dan gij wel weet; God zal u straffen.

Toen de een beweging een weinig bedaard was, keerde de knecht van de scherprechter terug, en verworgde deze vrome getuigen van Jezus Christus, die reeds geruime tijd aan de paal gebonden stonden, terwijl zij de naam des Heeren aanriepen. Daarna werd het hout aangestoken, en men verbrandde de lijken. Aldus werden zij aan de Heere opgeofferd in het Jaar van onze enige Zaligmaker Christus Jezus, 1559, en wel op de 19e Januari.

Nog was de marktgraaf niet voldaan, maar hij viel de volgende zondag met geweld in de huizen, greep enige vrome broeders en bracht hen in de gevangenis, die echter, nadat zij geruime tijd hadden gevangen gezeten, op wonderdadige wijze werden verlost.

Boudewijn de Heu

[JAAR 1559.]

Boudewijn of Boutzon le Heu, een behanger en stoffeerder van zijn handwerk, en daarbij een knap werkmans, was van Doornik, om het Evangelie, naar Antwerpen gevlucht, om daar in de Waalse gemeente Gods Woord vrij te horen verkondigen. Hij was een oprecht en godvruchtig man, zachtmoedig, en bovenal geduldig in het verdragen van ongelijk. Zijn hart was derwijze tot de liefde van God ontvonkt, dat hij menigmaal zei: "O, hoe gelukkig zou ik zijn, wanneer de Heere mij tot een getuige van Zijn waarheid riep! Welk een grote eer zou mij dan van God te beurt vallen!"

Het geschiedde eens, dat hij met Antonius Verdict van Antwerpen naar Brussel reisde, en met hem een herberg, de Eenhoorn genaamd, buiten de Steenpoort binnentrad. Toen Antonius verraden was en de beambte hem gevangen zou nemen, zag hij twee of twee andere mannen bij hem, die hij gezamenlijk gevangen nam, onder wie ook Boudewijn was. Daarna ondervroeg de beambte hem aangaande het geloof, wat hij met vrijmoedigheid beled. De beambte hield hem gevangen, en liet een ander vrij, van wie getuigd werd, dat hij vroeger bekend stond als een dronkaard en hoererder. Hieruit kan ieder nagaan, hoe het in de wereld toegaat. Dronkenschap en hoererij zijn van God dus verboden, dat Hij die zonden straffen wil met de eeuwige verdoemenis, ja, niet minder dan doodslag en moord. Maar dit blijft bij de wereld ongestraft, en zulk een getuigenis te hebben wordt niet geteld, terwijl daarentegen zij, van wie men weet, dat zij de eer van Christus Jezus voorstaan, de afgoderij bestraffen en een godzalig leven leiden, gedood worden. Dit ziet men dagelijks geschieden.

Toen nu Boudewijn zijn geloof vrijmoedig beleden en met een vroom gemoed bij de monniken en priesters met de Schrift bewezen had, deden zij hun best om hem van het leven te beroven. Maar, aangezien de vijanden der waarheid zagen, dat door de dood van de bovengenoemde martelaren grote opwekking onder het volk ontstaan was, en dit door de grote standvastigheid en vrijmoedigheid gedrongen werd de reden van de dood wat dieper te onderzoeken, was het hun voornemen deze vrome martelaar zo geheim mogelijk om te brengen. Maar, daar de overheid van Antwerpen onder andere naties een kwade naam kreeg, omdat zij mannen en vrouwen wegens de godsdienst in het geheim in de gevangenis ombrachten, en de dieven en moordenaars in het openbaar straffen, durfden zij aan hun voornemen geen gevolg te geven.

Daarom gingen zij des morgens met hem naar buiten, toen het volk dit het minst vermoedde, om hem onder de galg het hoofd af te slaan, daar verbranden te veel toebereidselen eiste, en de burgers het dan gemakkelijk vernemen zouden.

Toen zij met hem naar buiten gingen, was Boudewijn wel te moede, en riep de Heere vurig aan. Op de strafplaats aangekomen, lieten zij hem haastig neerknielen, en sloegen hem het hoofd af. Aldus is deze vrome getuige van Christus in de Heere gestorven, in de maand Januari van het jaar van onze enige Zaligmaker 1559.